

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

**Fiskalinės politikos priemonių, skirtų COVID-19 sukeltiems
padariniams suvaldyti, vertinimas**

Baigiamasis magistro studijų projektas

Šarūnė Narbutaitė

Projekto autorė

Doc. dr. Kristina Kundelienė

Vadovė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Fiskalinės politikos priemonių, skirtų COVID-19 sukeltiems padariniams suvaldyti, vertinimas

Baigiamasis magistro studijų projektas

Apskaita ir auditas (6211LX037)

Šarūnė Narbutaitė

Projekto autorė

Doc. dr. Kristina Kundelienė

Vadovė

Prof. Lina Dagilienė

Recenzentė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Šarūnė Narbutaitė

Fiskalinės politikos priemonių, skirtų COVID-19 sukeltiems padariniams suvaldyti, vertinimas

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad:

1. baigiamąjį projektą parengiau savarankiškai ir sąžiningai, nepažeisdama(s) kitų asmenų autoriaus ar kitų teisių, laikydamasi(s) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatų, Kauno technologijos universiteto (toliau – Universitetas) intelektinės nuosavybės valdymo ir perdavimo nuostatų bei Universiteto akademinės etikos kodekse nustatytų etikos reikalavimų;
2. baigiamajame projekte visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti teisėtai, nei viena šio projekto dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar elektroninių šaltinių, visos baigiamojo projekto tekste pateiktos citatos ir nuorodos yra nurodytos literatūros sąrašė;
3. įstatymų nenumatytų piniginių sumų už baigiamąjį projektą ar jo dalis niekam nesu mokėjęs (-usi);
4. suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo ar kitų asmenų teisių pažeidimo faktui, man bus taikomos akademinės nuobaudos pagal Universitete galiojančią tvarką ir būsiu pašalinta(s) iš Universiteto, o baigiamasis projektas gali būti pateiktas Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos pažeidimą.

Šarūnė Narbutaitė

Patvirtinta elektroniniu būdu

Šarūnė Narbutaitė. Fiskalinės politikos priemonių, skirtų COVID-19 sukeltiems padariniams suvaldyti, vertinimas. Magistro studijų baigiamasis projektas / vadovė doc. dr. Kristina Kundelienė; Kauno technologijos universitetas, Ekonomikos ir verslo fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): Apskaita, Verslas ir viešoji vadyba.

Reikšminiai žodžiai: COVID-19, fiskalinė politika, fiskalinės priemonės, įtaka ekonomikai.

Kaunas, 2021. 95 p.

Santrauka

COVID-19 viruso protrūkis pasaulyje sukėlė didžiulio masto krizę, kurios objektu tapo valstybių gyventojai, ekonomika ir sveikatos apsaugos sistema. Sustabdytas keliavimas tarp valstybių, apribotas verslo veikimas, sveikatos apsaugos priemonių trūkumas, prarastos pajamos siejasi su COVID-19 krizės padariniiais. Pandemijos metu išaugo nedarbas, sumažėjo eksportas ir importas, jaučiami vartotojų kainų, bankroto atvejų pokyčiai. COVID-19 paveikė ne tik ekonominę veiklą, tačiau taip pat stipriai paveikė žmonių sveikatą, fiksuojamas didelis mirčių skaičius.

COVID-19 krizės valdymo metu valstybės ėmėsi mokestinių, visuomenės apsaugos priemonių taikymo, tačiau svarbų vaidmenį užėmė fiskalinės politikos taikymas. Fiskalinės priemonės, kuriomis valdomos pandemijos pasekmės apėmė darbo užmokesčio paramą, pagalbą verslui, mokesčių atidėjimą, socialinių išmokų skyrimą, pažeidžiamiausioms gyventojų grupėms. Šalyse taikomos fiskalinės politikos priemonės priklausė nuo epidemiologinės situacijos, šalies galimybių bei prioretetinių sričių nustatymo. Mokslinėje literatūroje pateikiami valstybių veiksmai bei priemonės COVID-19 pasekmėms sumažinti, taip pat analizuojamas fiskalinės politikos aktualumas. Atlikus mokslinės literatūros analizę ir numačius mokslinę problemą baigiamojo projekto tikslas – ištirti fiskalinių priemonių poveikį COVID-19 sukeltiems padariniams sumažinti. Tyrimo objektas – fiskalinės politikos priemonės COVID-19 kontekste.

COVID-19 virusas pasaulyje išplito 2020 metų I ketvirčio pabaigoje, o šiuo metu jau fiksuojama virš milijono mirčių. Atlikus statistinių duomenų analizę, 2020 metų II ketvirtį pastebimas ženklus nedarbo augimas, importo bei eksporto apimtys ženkliai sumažėjo. Taip pat pastebimas ir bankrotų didėjimas, tačiau tuo pačiu metu kuriasi ir naujos įmonės. Pasaulio institucijos aktyviai reagavo į viruso plitimą ir ėmėsi skubių veiksmų. TVF numatė teikti finansinę pagalbą nuo pandemijos nukentėjusios šalims, ES ėmėsi sveikatos apsaugos priemonių užtikrinimo, kovos su viruso plitimu, dezinformacija, rėmė vakcinų kūrimą (Goniewicz ir kt. 2020).

Fiskalinė politika yra įgyvendinama per valstybės išlaidų ir pajamų panaudojimą, siekiant paveikti ekonomiką (TVF, 2020). Fiskalinės politikos svarba išryškėjo per pastarąją finansinę krizę, kai šalys ėmėsi išlaidų didinimo ir mokesčių mažinimo veiksmų, kad sustabdytų krizės poveikį. COVID-19 krizės atveju daugiausia dėmesio skiriama sveikatos apsaugai, gyventojų pajamų išlaikymui ir socialinių išmokų skyrimui, verslo palaikymui. Atlikti moksliniai tyrimai rodo, kad fiskalinė politika, paremta išlaidų didinimu, būtų tinkamiausia analizuojant BVP, skolos ir BVP santykį, deficito ir BVP santykį. Taip pat analizuojant Lietuvos NT kainų pokyčius numatyta, kad COVID-19 pandemijos metu priimtose fiskalinės priemonės turėjo įtakos mažesniai gyvenamųjų būstų kainų kritimui. JAV atveju numatyta, kad fiskalinės priemonės, sutelktos į nedarbo draudimą, besąlyginių išmokų skyrimą bei likvidumo didinimą turėjo didžiausią įtaką pandemijos valdyme.

Atlikus mokslinės literatūros apžvalgą, numatyta analizuoti COVID-19 krizės metu pritaikytų fiskalinės politikos priemonių efektyvumą. Įvertinus tyrimo apribojimus, analizė atliekama Lietuvos atveju, analizuojant namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų rodiklius bei jų reakciją į COVID-19 ekonominio skatinimo priemones. Atliktas tyrimas parodė, kad namų ūkių vartojimui reikšmingą įtaką daro „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių plano“, 2 tikslo priemonės. Nepritaikius atitinkamų ekonominio skatinimo priemonių, namų ūkių vartojimas 2020 II ketvirtį būtų mažesnis apie 14 proc., III ketvirtį mažesnis apie 3 proc., o IV ketvirtį mažesnis 4,4 proc. Analizuojant ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčius, numatyta, kad rodiklio pokyčius geriausiai paaiškina socialinių išmokų ir likvidumo rodikliai. Todėl nepritaikius fiskalinių priemonių, paremtų socialinių išmokų skyrimu ir likvidumo didinimu, ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės 2020 metų II ketvirtį būtų 177 proc. mažesnės (-0,2 proc.), 2020 III ketvirtį ilgalaikių paskolų palūkanos siektų -0,39 proc., o IV ketvirtį siektų -0,02 proc. Taigi, namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanoms reikšmingą įtaką daro Lietuvos vyriausybės parengto COVID-19 pasekmių mažinimo plano 2 ir 3 tikslai, kuriais siekiama išsaugoti gyventojų pajamas ir padėti verslui išlaikyti likvidumą.

Siekiant globalios analizės, atliekamas kitų pasaulio valstybių COVID-19 fiskalinių planų vertinimas. Fiskalinių planų analizė atskleidė, kad daugiausia fiskalinėms priemonėms skyrė Vokietija, kurios fiskalinės priemonės sudarė 30 proc. BVP, Švedija (16 proc. BVP), Austrija (apie 13 proc. BVP), Prancūzija (10 proc. BVP). Analizuojant fiskalinių planų struktūrą numatyta, kad daugiausia lėšų skiriama verslo pagalbai, mažesnė dalis – gyventojams. Lietuvos atveju atliktas tyrimas parodė, kad priemonės, skirtos išsaugoti gyventojų pajamas, labiausiai veikia namų ūkių vartojimo pokyčius. Gyventojams daugiausia lėšų skiria Graikija (apie 2 proc. BVP), Prancūzija (apie 1,4 proc. BVP). Ilgalaikių paskolų palūkanoms reikšmingą įtaką daro priemonės, remiančios verslą bei gyventojus. Verslui daugiausia lėšų skyrė Vokietija, Prancūzija, Suomija, Lietuva, Švedija, Austrija, Graikija. Atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad COVID-19 pandemijos metu pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės nesustabdė namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų neigiamų pokyčių, tačiau pritaikius šias priemones, COVID-19 laikotarpis analizuotiems rodikliams turėjo mažesnės įtakos.

Narbutaitė Šarūnė. Assessment of Fiscal Policy Measures to Manage the Effects of the COVID-19 Pandemic. Master's Final Degree Project / supervisor assoc. prof. dr. Kristina Kundelienė; School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): Accounting, Business and Public Management.

Keywords: COVID-19, fiscal policy, fiscal measures, economic impact.

Kaunas, 2021. 95 pages.

Summary

The global outbreak of the COVID-19 virus has caused a major crisis affecting the population, economies and health systems. Travelling restrictions, suspended business activities, lack of healthcare measures and loss of revenue are linked to the effects of the COVID-19 crisis. The pandemic impacted increase of unemployment, decrease of exports and imports as well as negative changes in consumer pricing and number of bankruptcies. COVID-19 has affected not only economic activities but also had a strong impact on human health with a high number of deaths.

Global COVID-19 crisis management included tax and public protection measures, the application of fiscal policy also played an important role. Fiscal measures adopted to manage the consequences of the pandemic included wage support, business assistance, tax deferrals, social benefits for the most vulnerable groups of population. Fiscal policy measures applied by the states, depended on the epidemiological situation in the country, country capacities and identified priority areas. The scientific research articles summarize national actions and measures which were applied to reduce the consequences of COVID-19, as well as analyzes the relevance of fiscal policy. After completing the analysis of the scientific sources, the aim of this final project was identified to be the – investigation of the impact of fiscal measures in order to reduce the effects of COVID-19. The object of the research – fiscal policy measures in the context of COVID-19.

COVID-19 virus spread worldwide at the end of the 1st quarter of 2020. Currently recorded over a million deaths caused by the virus. Analysis of statistical data showed significant increase in unemployment in the second quarter of 2020. Also, the volume of imports and exports decreased significantly. The increase in bankruptcies was also noticeable but at the same time new companies were emerging. The world's authorities have actively responded to the spread of the virus and taken urgent actions. The IMF provided financial assistance to the countries affected by the pandemic, the EU took steps to ensure population health protection, measures to stop the spread of the virus, disinformation and supported development of vaccines (Goniewicz et al. 2020).

Fiscal policy is implemented through the government expenditure and use of revenue to influence the economy (IMF, 2020). The importance of fiscal policy has become apparent during the recent financial crisis, when countries have taken steps to increase spending and cut taxes to suspend the effects of the crisis. In the case of the COVID-19 crisis, the focus is on health care, income maintenance and the provision of social benefits and business support. Researches shown that fiscal policy based on increase in government spending is most appropriate for analyzing GDP, debt-to-GDP ratios, deficit-to-GDP ratios. Also, analyzing the changes in Lithuanian real estate prices, it is assumed that the fiscal measures adopted during the COVID-19 pandemic had an impact on the smaller decline of housing prices. In the United States, fiscal measures focused on unemployment

insurance, unconditional benefits and liquidity-providing measures are expected to have had the greatest impact on COVID-19 crisis management.

After analysis of scientific resources was decided to analyze the effectiveness of fiscal policy measures applied during the COVID-19 crisis. After assessing the limitations of the study, the analysis is performed taking Lithuania for a case study, analyzing household consumption and long-term loan interests and their reaction to the COVID-19 economic stimulus measures. The study showed that household consumption was significantly affected by the “Plan of Measures for Economic Stimulation and Mitigation of the Spread of Coronavirus (COVID-19)”, identified in 2nd aim content. Without appropriate economic stimulus measures, household consumption would be lower by about 14% in the 2nd quarter of 2020, lower by about 3% in the 3rd quarter of 2020 and lower by 4.4% in the last quarter of 2020. Analyzing the changes in long-term loan interest rates, it is assumed that this indicator changes can be explained by social benefits and liquidity ratios, therefore, without the application of these economic stimulus measures, long-term loan interest rates would be 177% lower (-0.2%) in the 2nd quarter of 2020. In the 3rd quarter of 2020, long-term loan interest rates would reach -0.39%, and in the last quarter would reach -0.02%. Thus, household consumption and long-term loan interest rates are significantly affected by the 2nd and 3rd aims of the COVID-19 consequence reduction plan prepared by Lithuania, which seeks to preserve income of the population and help businesses to maintain liquidity.

In terms of global analysis, there was decided to analyze COVID-19 fiscal plans in other countries. The analysis of the fiscal plans revealed that Germany accounted for the largest share of fiscal measures (30% GDP), Sweden (16% of GDP), Austria (about 13% of GDP), France (10% of GDP). Analyzing the structure of fiscal plans, it is assumed that the largest amount of funds is allocated for business assistance, and the smaller part – for population. In the case of Lithuania, the study showed that measures to preserve the income of the population have the greatest impact on changes in household consumption. Greece (around 2% of GDP) and France (around 1.4% of GDP) accounted for the largest share of funds allocated to the population. Long-term loan interest rates are significantly affected by measures supporting business and the population. In Germany, France, Finland, Lithuania, Sweden, Austria and Greece most funds were allocated to businesses. The research has shown that the economic stimulus measures put in place during the COVID-19 pandemic did not stop the negative developments in household consumption and long-term loan interest rates. However, the applied measures mitigated the impact to the analyzed indicators throughout the COVID-19 period.

Turinys

Lentelių sąrašas	10
Paveikslų sąrašas	11
Įvadas.....	12
1. COVID-19 sukeltų ekonominių padarinių analizė ir problematika.....	13
1.1. Ekonominių rodiklių pokyčiai	13
1.2. COVID-19 pandemijos sukeltų pasekmių identifikavimas ir veiksmai	20
2. Fiskalinių priemonių suvaldyti koronavirusui atskleidimas	23
2.1. Fiskalinė politika ir jos priemonių svarba šalies augimui	23
2.2. Fiskalinės politikos priemonės COVID-19 kontekste	25
2.2.1. Finansinė pagalba gyventojams.....	27
2.2.2. Parama verslo subjektams	30
2.2.3. Sveikatos apsauga ir pagalba medicinos įstaigoms	35
2.3. Fiskalinių priemonių suvaldyti COVID-19 įtaką vertinimas	37
3. Fiskalinės politikos priemonių, skirtų COVID-19 sukeltiems padariniams suvaldyti, vertinimo metodika	56
4. Fiskalinių priemonių COVID-19 pandemijai suvaldyti tyrimo rezultatai.....	59
4.1. Fiskalinių priemonių, skirtų COVID-19 pandemijai suvaldyti, taikymas Lietuvoje	59
4.2. Fiskalinių priemonių įtakos ekonominiams rodikliams vertinimas.....	65
4.2.1. Namų ūkių vartojimas	66
4.2.2. Ilgalaikių paskolų palūkanos	75
4.3. COVID-19 sukeltų pasekmių valdymo tarptautiniu lygiu analizė	82
Išvados ir rekomendacijos	89
Literatūros sąrašas	92
Priedai.....	96
1 priedas. 200 mlrd. JAV dolerių mokesčių sumažinimo įtaka (Faria-e-Castro, 2020).....	96
2 priedas. 200 mlrd. JAV dolerių nedarbo draudimo padidėjimas (Faria-e-Castro, 2020).....	97
3 priedas. 200 mlrd. JAV dolerių besąlygiškų pervedimų padidėjimo įtaka (Faria-e-Castro, 2020).....	98
4 priedas. 200 mlrd. JAV dolerių likvidumo išmokų paslaugų įmonėms poveikis (Faria-e-Castro, 2020)	99
5 priedas. Panaudotos fiskalinės politikos priemonės, siekiant sumažinti COVID-19 pandemijos pasekmes Lietuvoje	100
6 priedas. Tyrime naudojamų rodiklių žymėjimas	101
7 priedas. Tyrime naudojamų rodiklių skaitinės charakteristikos	104
8 priedas. Laiko eilučių stacionarumo nustatymas – vienetinių šaknų metodo rezultatai.....	108
9 priedas. Grangerio priežastinių ryšių nustatymas analizuojamiems rodikliams	113
10 priedas. Tyrime naudojamų rodiklių koreliacija su pagrindiniais rodikliais.....	114
11 priedas. ARDL modelio rezultatai – darbo rinkos rodikliai (namų ūkių vartojimas)	116
12 priedas. ARDL modelio rezultatai – makroekonominiai rodikliai (namų ūkių vartojimas) ..	117
13 priedas. ARDL modelio rezultatai – verslo rodikliai (namų ūkių vartojimas).....	118
14 priedas. ARDL modelio rezultatai – finansiniai rodikliai (namų ūkių vartojimas).....	119
15 priedas. ARDL modelio rezultatai – lūkesčių rodikliai (namų ūkių vartojimas)	120
16 priedas. ARDL modelio rezultatai – darbo rinkos rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos)..	121

17	priedas. ARDL modelio rezultatai – makroekonominiai rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos).....	122
18	priedas. ARDL modelio rezultatai – verslo rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos).....	123
19	priedas. ARDL modelio rezultatai – finansiniai rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos).....	124
20	priedas. ARDL modelio rezultatai – lūkesčių rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos)	125
21	priedas. ARDL modelio rezultatai – reikšmingi makroekonominiai rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos)	126
22	priedas. COVID-19 užfiksuoti atvejai ir mirtys (2021 metų vasario 9 dienos duomenys) (WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard, 2021).....	127
23	priedas. Prancūzijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020) 134	
24	priedas. Vokietijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020)	136
25	priedas. Švedijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais, naudojamas valiutos 2020 m. balandžio 15 d. valiutos kursas. (EK, 2020)	137
26	priedas. Austrijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020)..	140
27	priedas. Lietuvoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020) ..	141
28	priedas. Graikijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020) .	143
29	priedas. Latvijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020) ...	147
30	priedas. Suomijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020) .	150

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Eksporto pokyčiai lyginant su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, % (EBPO, 2021)...	15
2 lentelė. Importo pokyčiai lyginant su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, % (EBPO, 2021)	16
3 lentelė. BVP metiniai pokyčiai priklausomai nuo galimų pandemijos etapų, % (EBPO, 2020) ...	17
4 lentelė. VKI 2019–2020 metais, pagal 2015 metus (EBPO, 2021).....	18
5 lentelė. Finansinė pagalba gyventojams COVID-19 kontekste, šalių palyginimas.....	30
6 lentelė. Pagalba verslui COVID-19 kontekste, šalių palyginimas.....	35
7 lentelė. Sveikatos apsaugos priemonės, šalių palyginimas	37
8 lentelė. COVID-19 įtaka, 1 scenarijus, % (Di Pietro ir kt., 2020).....	39
9 lentelė. „Relaunch“ fiskalinio paketo efektas, 2 scenarijus, % (Di Pietro ir kt., 2020).....	40
10 lentelė. Mokesčiais ir išlaidomis pagrįsto fiskalinio plano efektas, 3 scenarijus, % (Di Pietro ir kt., 2020).....	41
11 lentelė. Įmonių ir namų ūkio paramos efektas, 4 scenarijus, % (Di Pietro ir kt., 2020).....	42
12 lentelė. Užimtumo ir gyventojų santykio regresijos modelio rezultatai (Sabir, Qamar, 2019)....	43
13 lentelė. Gini koeficiento regresijos modelio rezultatai (Sabir, Qamar, 2019).....	44
14 lentelė. BVP vienam gyventojui (metinis proc.) regresijos modelio rezultatai (Sabir, Qamar, 2019)	45
15 lentelė. Inkluzinio augimo regresijos modelio rezultatai (Sabir, Qamar, 2019)	46
16 lentelė. Bendrieji daugikliai ir jų skaidymas 2020 metais išleisto KPPES įstatymo (Faria-e-Castro, 2020).....	49
17 lentelė. ARDL modelio rezultatai – ekonominio skatinimo rodiklių vertinimas	67
18 lentelė. ARDL modelio rezultatai – bendras makroekonominis modelis.....	74
19 lentelė. ARDL modelio rezultatai – ekonominio skatinimo priemonės	76
20 lentelė. Tyrimui pasirinktų šalių COVID-19 atvejų bei mirčių duomenys, 2021 metų vasario 9 dienai (WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard, 2021)	82
21 lentelė. Analizei pasirinktų valstybių fiskalinių planų apibendrinta informacija.....	84

Paveikslų sąrašas

1 pav. Nedarbo lygis laikotarpiu 2019 III ketv.–2020 IV ketv., proc. (EBPO, 2021).....	14
2 pav. Naujų verslo vienetų kūrimasis, 2017–2020 metais, vnt. (2007=100) (EBPO, 2021)	19
3 pav. Verslo vienetų bankrotai, 2017–2020 metai, vnt. (2007=100) (EBPO, 2021)	20
4 pav. Gyventojų ir vyriausybės iššūkiai susidūrus su COVID-19 (Ahmad ir kt., 2020)	21
5 pav. BVP pokyčiai remiantis skirtingais fiskaliniais planais, % (Di Pietro ir kt., 2020)	42
6 pav. 200 mlrd. JAV dolerių valstybės ne paslaugų vartojimo padidėjimo įtaka (Faria-e-Castro, 2020).....	48
7 pav. Ekonomikos skatinimo priemonių ir makroekonominių rodiklių sąsaja (Pilinkienė ir kt, 2020)	51
8 pav. Gyvenamųjų būstų kainų prognozė, eurais (Pilinkienė ir kt., 2020).....	52
9 pav. Konceptualus tyrimo modelis	54
10 pav. Fiskalinių priemonių įtakos Lietuvoje įvertinimo eiga.....	57
11 pav. COVID-19 plano priemonių panaudojimas 2020 metais, lyginant su visu planu, mln. eurų (Koronastop.lrv.lt, 2021)	61
12 pav. Namų ūkių vartojimo palyginimas pagal ARDL modelį su faktinėmis reikšmėmis, ARDL modelio paklaidos 2005 II ketv.–2020 IV ketv., mln. eurų (faktinės namų ūkių vartojimo reikšmės parengtos pagal OSP, 2021 duomenis).....	68
13 pav. Namų ūkių vartojimo reikšmių palyginimas tarp faktinių namų ūkių vartojimo reikšmių, namų ūkių vartojimo reikšmių pagal ARDL modelį bei namų ūkių vartojimo reikšmių, jei nebūtų pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės, laikotarpiui 2019–2020 metai, mln. eurų (faktinės namų ūkių vartojimo reikšmės parengtos pagal OSP, 2021 duomenis)	69
14 pav. Namų ūkių vartojimo palyginimas pagal ARDL modelį su faktinėmis reikšmėmis, ARDL modelio paklaidos 2007 I ketv.–2020 III ketv., mln. eurų (faktinės namų ūkių vartojimo reikšmės parengtos pagal OSP, 2021 duomenis).....	75
15 pav. Ilgalaikių paskolų palūkanų palyginimas pagal ARDL modelį su faktinėmis reikšmėmis, ARDL modelio paklaidos 2005 II ketv.–2020 IV ketv., proc. (faktinės ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės parengtos pagal EBPO, 2021 duomenis).....	76
16 pav. Ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių palyginimas tarp faktinių ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių, ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių pagal ARDL modelį bei ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių, jei nebūtų pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės, laikotarpiui 2019–2020 metai, proc. (faktinės ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės parengtos pagal EBPO, 2021 duomenis)	77
17 pav. Ilgalaikių paskolų palūkanų palyginimas pagal ARDL modelį su faktinėmis reikšmėmis, ARDL modelio paklaidos 2011 III ketv.–2020 III ketv., proc. (faktinės ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės parengtos pagal EBPO, 2021 duomenis).....	81
18 pav. Namų ūkių vartojimo pokyčiai, mln. eurų 2018–2020 metai (EBPO, 2021)	86
19 pav. Ilgalaikių paskolų palūkanos, proc. 2018–2020 metai (EBPO, 2021).....	88

Įvadas

Temos aktualumas. Šiuo metu pasaulyje daug panikos kelia naujo viruso protrūkis pavadintas COVID-19. Virusas aptiktas Kinijoje labai sparčiai paplito po Europą bei kitas pasaulio šalis. Uždarytos valstybių sienos, daugelis verslų visiškai arba dalinai sustabdė veiklą, būtinų apsaugos priemonių trūkumas, prarastos pajamos. Šios dedamosios asocijuojasi su pandemijos laikotarpiu. COVID-19 pandemijos laikotarpiu išaugo nedarbas, sumažėjo importo bei eksporto apimtys, išaugo bankrotų skaičius. Virusas palietė ne tik ekonomikos sritis, tačiau nusinešė daug pasaulio gyventojų gyvybių.

Valstybės neturi patirties, priimti sprendimus turi greitai, kadangi nuo to priklauso viruso plitimas ir jo pasekmės. Valstybės imasi griežtų fiskalinių, mokesčių, visuomenės apsaugos priemonių, kad būtų galima kuo labiau sumažinti pandemijos įtaką žmonėms, taip pat stengiasi palaikyti šalies ekonomiką. Valstybių pagalba verslui, darbo užmokesčio parama darbo netekusiems darbuotojams, mokesčių atidėjimas, rūpinimasis labiausiai pažeistomis socialinėmis grupėmis yra priemonės, kuriomis valstybės siekia suvaldyti koronaviruso padarytą žalą tiek gyventojams, tiek ekonomikai.

Susidūrus su šia krize kiekviena valstybė ėmėsi atitinkamų sprendimų ekonomikos pasekmėms sumažinti. Valstybių fiskaliniai planai skirtingi, prioritetas teikiamas labiausiai nukentėjusioms sritims. Mokslinės literatūros analizė padės atskleisti fiskalinės politikos aktualumą, susidūrus su ekonomikos nuosmikiu bei COVID-19 fiskalinės politikos svarbą. Atliktas empirinis tyrimas padės atskleisti, kokių fiskalinių priemonių yra imamasi COVID-19 sukeltiems padariniams suvaldyti, kaip šios priemonės veikia ekonominius šalių rodiklius. Tyrimo rezultatai padės numatyti, kurios priemonės yra efektyviausios bei kokia būtų ekonominių rodiklių reakcija, nepritaikius ekonominio skatinimo priemonių.

Mokslinė problema – kaip yra valdoma COVID-19 pandemija bei kokia fiskalinės politikos priemonių įtaka, siekiant sumažinti viruso sukeltas pasekmes ekonomikai?

Tyrimo objektas – fiskalinės politikos priemonės COVID-19 kontekste.

Tyrimo tikslas – ištirti fiskalinių priemonių poveikį COVID-19 sukeltiems padariniams sumažinti

Tyrimo uždaviniai:

1. atskleisti COVID-19 pandemijos valdymo aktualumą;
2. išanalizuoti teorinius fiskalinių priemonių, skirtų COVID-19 sukeltiems padariniams valdyti, aspektus;
3. sudaryti fiskalinės politikos priemonių, skirtų COVID-19 sukeltiems padariniams suvaldyti, vertinimo metodiką;
4. atlikti COVID-19 fiskalinės politikos priemonių įtakos COVID-19 sukeltiems padariniams suvaldyti empirinį tyrimą, apibendrinti tyrimo rezultatus bei pateikti išvalgas.

Tyrimo metodai. Baigiamajame projekte teoriniams ir empiriniams rezultatams gauti ir išanalizuoti naudojami tyrimo metodai: regresinė analizė, mokslinės literatūros analizė, lyginamoji analizė, susistemimas bei apibendrinimas. Siekiant atlikti, Lietuvos COVID-19 fiskalinės politikos priemonių įtakos COVID-19 sukeltiems padariniams empirinį tyrimą, naudojama programa EViews.

1. COVID-19 sukeltų ekonominių padarinių analizė ir problematika

Šiuo metu pasaulis patiria gana ženklų perversmą. To priežastimi tapo 2019 metų gruodį Uhane (Kinijoje) užfiksuotas COVID-19 viruso protrūkis. Per beveik 100 dienų užsikrėtė per milijoną žmonių, o mirčių per šį laikotarpį fiksuojama per 60 tūkstančių. Didelio masto viruso plitimas privertė Pasaulio sveikatos organizaciją (angl. *World Health Organization*) (toliau – PSO) 2020 metų vasario 20 dieną paskelbti pasaulinę ekstremalią situaciją, o kovo 11 dieną paskelbta pandemija (Ali, Alam, Rizvi, 2020). Netikėtai ir greitai išplitęs virusas PSO duomenimis jau paveikė 235 šalis: užfiksuota virš 38 milijonų užsikrėtimo virusu atvejų bei virš 1 mln. mirties atvejų (2020 metų spalio 16 dienos duomenys). Daugumoje šalių reagavimas į krizę yra greitas, daugiausia dėmesio sutelkiant į sveikatos priežiūros pajėgumų didinimą ir viruso plitimo suvaržymą, įtraukiant nurodymus likti namuose, laikiną mokyklų ir ne būtinų prekių ar paslaugų teikimo sustabdymą, renginių atšaukimą (Maher, Hoang, Hindery, 2020). Visos šios dedamosios tiesiogiai susijusios ne tik su gyventojų socializavimosi trūkumu, bet ypač su valstybių ekonominėmis problemomis, sukėlusiomis didžiulį nepastovumą finansų rinkose.

1.1. Ekonominių rodiklių pokyčiai

COVID-19 viruso ekonominis poveikis jaučiamas dėl sumažėjusio vartojimo, kadangi daugelis paslaugų siejama su fiziniu bendravimu, taip pat paklausos sumažėjimo dėl sienų uždarymo, parduotuvių darbo laiko sutrumpinimo. Visi šie pokyčiai ir apribojimai lėmė ženklų paklausos sumažėjimą. Taip pat ekonomikoje jaučiamas ir sulėtėjęs prekių tiekimas. Daugelis gamyklų uždarytos dėl jose užfiksuotų viruso atvejų, taip pat dėl saugumo laikymosi darbo vietose mažinamas darbuotojų skaičius, todėl produkcija nėra gaminama taip greitai kaip anksčiau, sutrinka tiekimo grandinė (Al-Ubaydli, 2020).

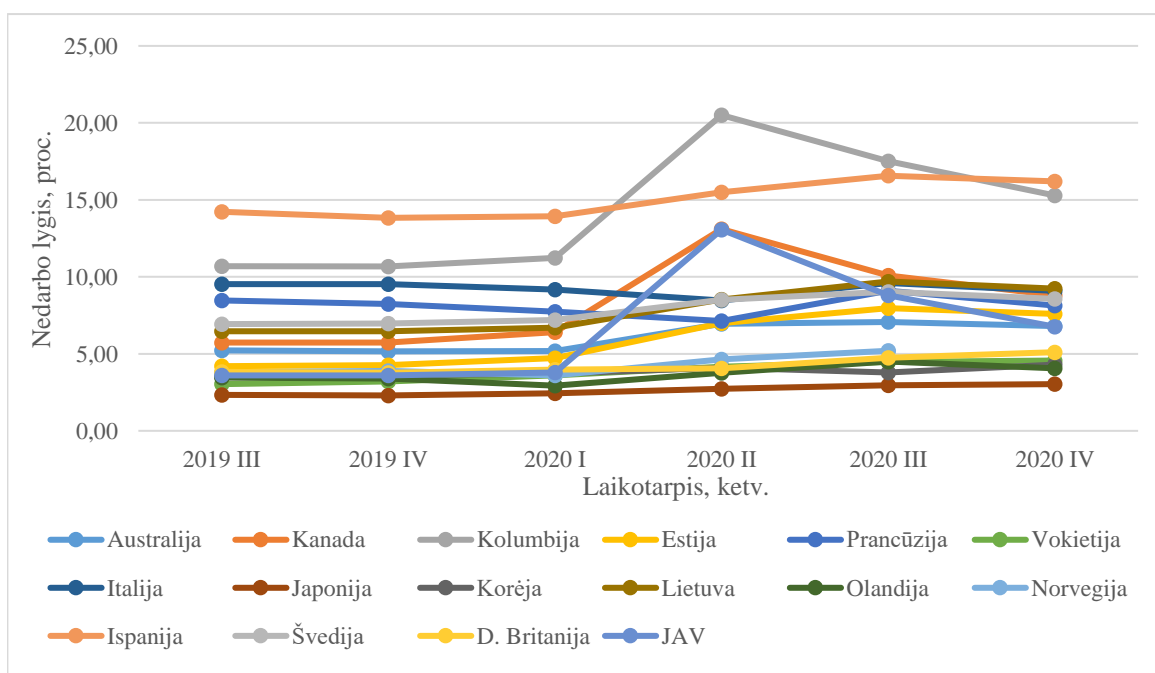
Tačiau tokios įmonės, kurios teikia galimybę dirbti iš namų, nepajuto produktyvumo sumažėjimo bei ir toliau dirbo efektyviai. Vienos iš didžiojo ketverto audito įmonių „PricewaterhouseCoopers“ (toliau – PwC) atliktas tyrimas parodė, kad iš darbuotojų perspektyvos nuotolinis darbas 71 % respondentų vyko sklandžiai ir sėkmingai, 23 % sudaro respondentų atsakymai, kurie nuotolinį darbą įvertino vidutiniškai ir tik 6 % apklaustųjų atsakė, kad darbas vyko nesėkmingai (PwC, 2021).

Pandemijos metu nukentėjo daugelis nuo importo priklausančių šalių. Kadangi daugiausia prekių importuojama iš Kinijos, Indijos, Japonijos, todėl pagrindinių prekių ir atsargų gavimas priklausė nuo šių šalių ekonominės padėties bei epidemiologinės situacijos. Po Kinijos sienų uždarymo sunku surasti kitų importuotojų, todėl tuo metu tai laikinai sustabdė tarptautinę prekybą. Dėl tokios priežasties padidėjo importuojamų prekių ir atsargų kainos (Ozili, Arun, 2020).

Kita vertus, pandemijos laikotarpiu ženkliai išaugo elektroninė prekyba. Pasak Pantelimon'o, Georgescu'aus, Posedaru'aus, (2020), dėl izoliacijos priemonių ir rekomendacijų vartotojų išlaidos fizinėse parduotuvėse sumažėjo. Autorių atliktas tyrimas parodė, kad daugiau nei pusė respondentų iš Vietnamo, Kinijos ir Indijos teigė, kad internetu perka dažniau nei anksčiau, o 30 proc. Italijos respondentų taip pat teigė perkantys dažniau elektroninėse parduotuvėse. Tyrimas parodė, kad Vokietijoje, Prancūzijoje, Kanadoje, Australijoje, Japonijoje ir D. Britanijoje apie 20 proc. respondentų teigė perkantys internetinėse parduotuvėse dažniau, tačiau taip pat didelė dalis respondentų nurodė, kad pirkimo įpročiai elektroninėse parduotuvėse nepasikeitė. Tai galima sieti su aukštu elektroninės prekybos naudojimo lygiu prieš pandemiją.

Ekonominio bendravimo ir plėtros organizacija (toliau – EBPO) pateikia įvairius statistikos duomenis, kuriais remiantis galima matyti viruso COVID-19 padarytą žalą pasaulio ekonomikai. Viena iš aktualiausių pandemijos sukeltų problemų buvo gyventojų darbo pajamų praradimas. Darbuotojai dėl pandemijos metu užsidariusių įmonių buvo atleisti arba išleisti į prastovas. Susidariusią situaciją geriausiai atspindi nedarbo rodiklio pokyčiai pateikti 1 paveiksle.

Iš paveikslo galima matyti keletas valstybių ženklus pokyčius nedarbo rodikliuose. Didžiausias nedarbo augimas matomas Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV), kur nedarbo rodiklis išaugo 2020 metų II ketvirtį iki 13,1 proc., kai 2020 metų I ketvirtį ir anksčiau siekė apie 4 proc. Taip pat nedarbo rodiklio augimas matomas ir Kolumbijoje. Šios valstybės nedarbo rodiklis, lyginant su kitomis šalimis, yra aukštas ir iki pandemijos laikotarpio jau siekė apie 10 proc., tačiau 2020 metų II ketvirtį išaugo iki 20,5 proc., III ketvirtį siekia 17,5 proc. Panaši situacija matoma ir Kanadoje, kur nedarbo rodiklis pandemijos piko metu išaugo dvigubai nuo įprasto lygio. Ankstesniais laikotarpiais Kanadoje nedarbo rodiklis siekė apie 6 proc., o 2020 metų II ketvirtį nedarbas išaugo iki 13 proc. Analizuojant šalių nedarbo rodiklius galima pastebėti, kad nedarbo didžiausi rodmenys užfiksuoti 2020 metų II–III ketvirčiais, kai paskelbta pandemija, o sekančiais ketvirčiais dėl šalyse taikomų nedarbo mažinimo priemonių, nedarbas pradeda mažėti.

1 pav. Nedarbo lygis laikotarpiu 2019 III ketv.–2020 IV ketv., proc. (EBPO, 2021)

Priešingai nuo nedarbo augimo pastebimos tendencijos, Ispanijos rodikliuose galima matyti, kad nedarbas auga gana pastoviu greičiu ir 2020 metų III ketvirtį siekia 16,6 %, kai dar prieš pandemiją nedarbas šalyje siekia apie 14 proc. Prancūzijoje taip pat nedarbas pagrindiniu pandemijos laikotarpiu išlieka gana stabilus – 2020 metų III ketvirtį išauga iki 9,1 proc., prieš pandemiją rodiklis siekė apie 8 proc.

Lietuvoje nedarbo rodiklis iki pandemijos pradžios siekė apie 7 %, tačiau 2020 metų III ketvirtį išaugo iki 9,7 %. Panaši situacija ir Estijoje, kurios nedarbo lygis 2020 metų III ketvirtį išauga iki 8 %, kai iki pandemijos nedarbas šalyje siekia apie 5 %. Australijoje, Olandijoje, Švedijoje, Norvegijoje nedarbo rodiklis nuo įprasto lygio pandemijos laikotarpiu išaugo iki 2 proc. Šiose šalyse nedarbo

rodikliai iki pandemijos buvo gana žemi, todėl galima daryti prielaidą, kad valstybės ėmėsi gana griežtų fiskalinių priemonių šiai situacijai suvaldyti bei padėti išsaugoti darbo vietas. Iš paveikslų taip pat galima matyti, kad tokios šalys kaip Vokietija, D. Britanija, Japonija, Korėja, Italija pasižymi gana stabilium nedarbo rodiklio išlaikymu analizuojamuoju laikotarpiu. Nors Korėjoje pandemija paskelbta jau 2019 metų pabaigoje, tačiau ir šiuo laikotarpiu nedarbas buvo stabilizuotas ir išaugo tik 0,3 proc., vėliau pastebimas nedarbo mažėjimas.

Pandemijos laikotarpiu taip pat galima pastebėti ženklus eksporto pokyčius. Remiantis EBPO statistikos duomenimis, 1 lentelėje pateikti eksporto pokyčiai, lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu.

Remiantis lentelėje pateiktais duomenimis, daugumos valstybių eksportas ženkliai sumažėjo 2020 metų I–III ketvirčiais, Kinijoje eksporto sumažėjimas pastebimas 2020 metų I ketvirtį, nes eksportas sumažėja apie 15 proc., lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu. Iš lentelės galima matyti, kad didžiausias eksporto sumažėjimas fiksuojamas Indijoje, Prancūzijoje, Norvegijoje. Šių valstybių eksportas 2020 metų II ketvirtį sumažėjo apie 37 proc., lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu.

1 lentelė. Eksporto pokyčiai lyginant su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, % (EBPO, 2021)

Šalis / Laikotarpis	2019 I ketv.	2019 II ketv.	2019 III ketv.	2019 IV ketv.	2020 I ketv.	2020 II ketv.	2020 III ketv.	2020 IV ketv.
Kanada	-2,3	0,0	-2,4	1,0	-2,2	-33,2	-9,9	-3,6
Estija	-0,1	-3,7	-7,8	-8,8	-6,2	-16,4	6,5	22,0
Prancūzija	-1,9	-0,1	-2,5	-2,2	-10,3	-36,1	-10,2	-2,0
Vokietija	-5,4	-6,2	-4,1	-2,3	-5,8	-25,4	-3,9	3,3
Italija	-3,7	-2,2	-2,3	-0,3	-6,3	-30,6	-1,2	5,0
Japonija	-5,3	-6,3	-1,8	-4,1	-5,3	-23,8	-12,0	3,1
Korėja	-8,2	-8,5	-12,8	-11,8	-2,1	-20,2	-3,6	4,0
Olandija	-2,7	-3,1	-4,5	-0,4	-4,4	-16,3	-2,8	3,8
Norvegija	-6,0	-15,6	-27,0	-13,1	-20,5	-37,4	-12,2	-11,3
Lenkija	1,5	-0,2	0,9	2,6	-1,1	-17,4	8,4	16,2
Ispanija	-5,7	-3,5	-4,5	-2,5	-5,8	-29,4	-1,9	4,9
Švedija	-2,4	-2,2	-2,4	-5,4	-3,0	-17,4	-1,6	9,3
D, Britanija	-1,5	-2,7	-4,6	-0,3	-12,9	-30,0	-12,1	-3,3
JAV	1,6	-3,4	-1,9	-1,6	-3,7	-29,6	-12,9	-5,5
Kinija	-1,8	-0,8	0,5	2,3	-14,8	2,4	10,3	17,3
Indija	6,3	-0,9	-4,0	-2,0	-11,9	-37,3	-5,6	-4,7
Rusija	1,2	-5,5	-7,1	-9,4	-13,5	-29,8	-24,2	-17,4

Taip pat gana ženkliai sumažėjusiu eksportu pasižymi Kanada, Italija, D. Britanija, JAV, Norvegija, Ispanija, Rusija. Šių šalių eksporto rodikliai pandemijos laikotarpiu sumažėjo apie 30 %. Analizuojant bendrą eksporto situaciją, galima matyti, kad visų šalių, išskyrus Kinijos, eksporto rodikliai sumažėjo 2020 metų II–III ketvirčiais. Kinijos eksporto rodikliai šiuo laikotarpiu nesumažėjo, nes Kinijoje virusas aptiktas anksčiau, todėl eksporto sumažėjimas pastebimas 2020 metų I ketvirtį.

Taip pat verta išanalizuoti importo pokyčius, kurie susidarė pandemijos laikotarpiu. Importo pokyčiai, lyginant su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, pateikiami 2 lentelėje. Remiantis lentelėje pateiktais duomenimis, galima matyti, kad importas pradėjo mažėti 2020 metų II–III ketvirčiais.

Ženklus importo sumažėjimas matomas Indijoje, kur 2020 metų II ketvirtį importas sumažėja virš 50 proc., lyginant su praėjusiais metais, o III ketvirtį yra mažesnis 25 proc. Apie 30 proc. sumažėjusį importą galima matyti Prancūzijoje, Italijoje, Kanadoje, Ispanijoje, D. Britanijoje. Kinijos importo pokyčiai nėra tokie ženkliūs kaip sumažėjęs eksportas. Kinijoje importas labiausiai sumažėjo 2020 metų II ketvirtį, kai importas sumažėjo virš 8 proc., lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu.

2 lentelė. Importo pokyčiai lyginant su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, % (EBPO, 2021)

Šalis / Laikotarpis	2019 I ketv.	2019 II ketv.	2019 III ketv.	2019 IV ketv.	2020 I ketv.	2020 II ketv.	2020 III ketv.	2020 IV ketv.
Kanada	0,0	-2,6	-1,5	-1,4	-7,2	-29,5	-6,2	0,8
Estija	-4,8	-5,9	-6,4	-7,5	-8,1	-19,0	0,3	10,7
Prancūzija	-3,1	-3,3	-3,0	-3,2	-11,4	-28,5	-4,8	-0,6
Vokietija	-2,7	-4,0	-5,8	-3,4	-5,7	-19,2	-2,3	5,0
Italija	-5,2	-4,6	-5,5	-7,1	-9,3	-30,2	-7,6	2,0
Japonija	-2,7	-1,2	-2,3	-7,5	-8,6	-14,3	-18,3	-8,4
Korėja	-6,1	-3,4	-4,8	-9,7	-3,8	-15,8	-8,7	-1,8
Olandija	-2,2	-1,0	-3,1	-0,4	-7,0	-15,9	-4,3	0,8
Norvegija	0,0	-2,2	0,3	-3,0	-10,2	-18,2	-0,7	6,9
Lenkija	-1,7	-0,8	-1,3	-1,6	-2,3	-23,0	2,7	10,2
Ispanija	-5,0	-5,3	-4,1	-5,0	-6,2	-33,3	-10,5	-1,6
Švedija	-6,5	-7,5	-5,0	-7,7	-9,5	-18,8	-2,6	5,9
D, Britanija	2,9	-4,9	-4,9	-7,0	-17,8	-31,3	-9,7	6,5
JAV	0,7	0,7	-2,2	-5,4	-6,0	-19,6	-4,3	4,5
Kinija	-2,3	-2,4	-7,6	2,6	-3,3	-8,4	2,8	4,7
Indija	-0,5	2,4	-11,2	-11,8	-9,9	-52,4	-25,0	-6,2
Rusija	-3,5	-0,9	4,0	8,0	-0,2	-11,4	-7,2	-3,8

Apibendrinant galima teigti, kad sumažėjęs eksportas bei importas parodo, kad valstybės pandemijos laikotarpiu ženkliai sumažino prekių eksportą į kitas šalis, taip pat sumažėjo ir importas. Tai galėjo lemti valstybių sienų uždarymas pandemijos laikotarpiu, sulėtėjusi gamyba. Iš pateiktų statistinių duomenų galima matyti, kad kai kuriose valstybėse tarptautinė prekyba atsigauna, eksporto ir importo rodikliai gerėja jau nuo 2020 metų III ketvirčio, tačiau daugumoje šalių rodikliai gerėja 2020 metų pabaigoje.

Atsižvelgdama į esamą situaciją pasaulyje, 2020 metais EBPO parengė bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP) prognozę, priklausomai nuo COVID-19 viruso sukeltos pandemijos etapų. EBPO numatydama tai, kad virusas gali išplisti 2020 metų rudenį, pateikė BVP prognozę, priklausomai nuo pandemijos etapų (žr. 3 lent.).

Analizuojant lentelėje pateiktą informaciją, 2020 metų metinis BVP rodiklis dėl COVID-19 sukeltos pandemijos visose analizuojamose valstybėse sumažės. Priklausomai nuo to ar pandemija įvyks ir

2020 metų rudenį, galima tikėtis ir didesnio BVP sumažėjimo lyginant su praėjusiais metais. Tokiu atveju BVP šalyse sumažėtų nuo 1 iki 3 proc., lyginant su BVP nuosmukiu esant vienam pandemijos etapui. Didžiausias BVP kritimas numatomas Prancūzijoje, Italijoje, Ispanijoje ir D. Britanijoje. Šiose šalyse pirmasis pandemijos etapas turėtų įtakos BVP kritimui virš 10 proc.

Taip pat nuo pandemijos etapų priklausys ir 2021 metų BVP augimas lyginant su 2020 metais. Taigi, pirmasis pandemijos etapas analizuojamoms šalims sukels didesnę ekonominę nestabilumą bei staigų BVP sumažėjimą. Įvykus antrajam pandemijos etapui, šis turės mažesnę įtaką BVP, dėl valstybių patirties bei pritaikytų fiskalinių, monetarinių bei kitų priemonių šalies ekonomikai stiprinti.

3 lentelė. BVP metiniai pokyčiai priklausomai nuo galimų pandemijos etapų, % (EBPO, 2020)

Šalys	Pandemijos etapai	2019	2020	2021
Australija	2	1,75	-6,33	1,05
	1	1,75	-4,99	4,12
Prancūzija	2	1,49	-14,07	5,22
	1	1,49	-11,38	7,70
Italija	2	0,30	-14,01	5,29
	1	0,30	-11,28	7,72
Japonija	2	0,66	-7,32	-0,53
	1	0,66	-6,05	2,07
Lietuva	2	3,93	-10,36	3,42
	1	3,93	-8,08	6,37
Lenkija	2	4,15	-9,51	2,38
	1	4,15	-7,44	4,77
Ispanija	2	1,98	-14,36	4,98
	1	1,98	-11,14	7,49
D. Britanija	2	1,41	-13,96	4,97
	1	1,41	-11,50	9,00
JAV	2	2,33	-8,54	1,93
	1	2,33	-7,30	4,06
Kinija	2	6,10	-3,67	4,51
	1	6,10	-2,63	6,79
Rusija	2	1,38	-10,03	4,94
	1	1,38	-8,03	5,97

Taip pat vienas iš esminių rodiklių, galinčių parodyti kaip COVID-19 paveikė pasaulio gyventojų pirkimo įpročius, perkamų prekių kainų įvertinimą, yra vartotojų kainų indeksas (toliau – VKI). 4 lentelėje yra pateiktas VKI kas ketvirtį. Kadangi virusas pasaulyje daugiausia pradėjo plisti 2020 metų I ketvirčio pabaigoje ir labiausiai išplito per 2020 metų II ketvirtį, todėl daugiausia dėmesio bus skiriama šiam laikotarpiui bei bus atliekamas duomenų palyginimas su praėjusiais metais.

Remiantis Europos Komisija (toliau – EK) (2018), VKI padeda atspindėti rinkos kainų pokyčius, taip pat gali būti naudojamas infliacijos lygiui nustatyti. Skaičiuojant rodiklį, įtraukiamos tik vartojimo

prekės, tokios kaip maistas, degalai, buitinės prekės, drabužiai, būsto nuomos paslaugos ir t.t. Pajamų mokestis, investicijos (draudimas, akcijos) skaičiuojant šį rodiklį neįtraukiami.

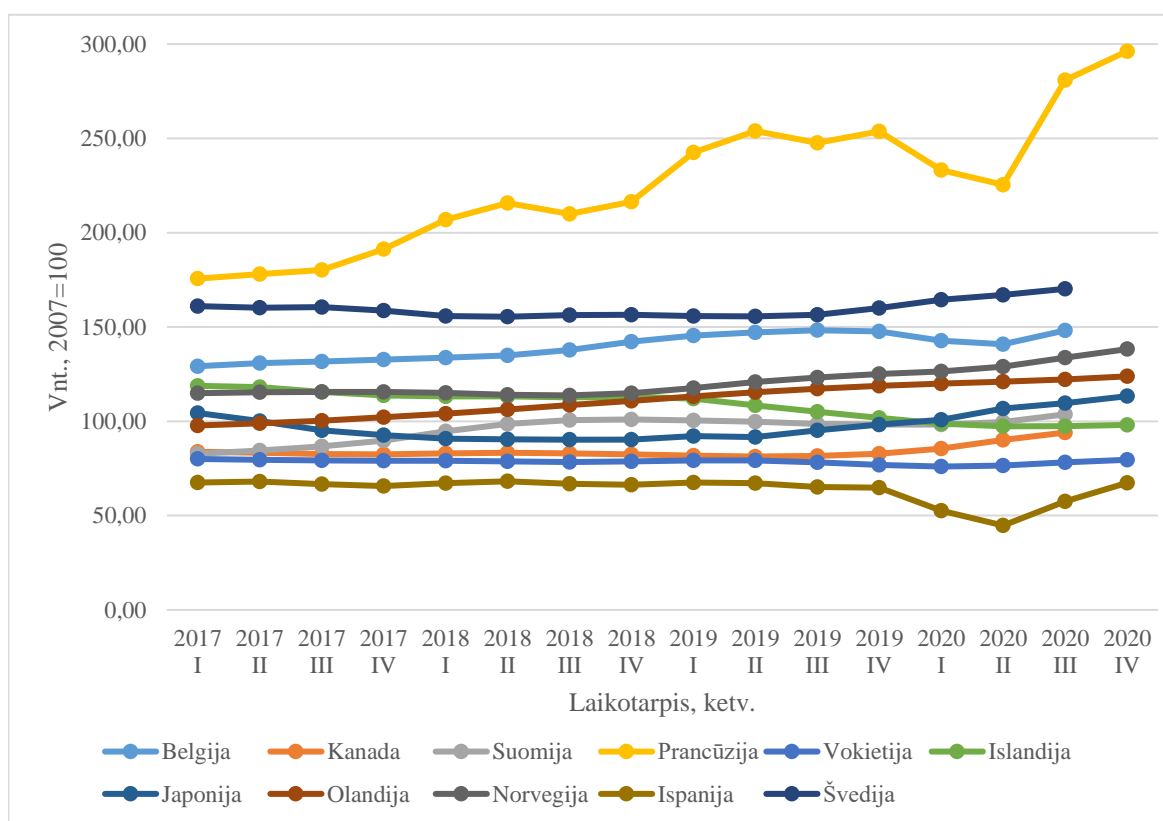
4 lentelė. VKI 2019–2020 metais, pagal 2015 metus (EBPO, 2021)

Šalis / Laikotarpis	2019 III ketv.	2019 IV ketv.	2020 I ketv.	2020 II ketv.	2020 III ketv.	2020 IV ketv.
Australija	94,6	94,3	91,1	91,0	97,4	97,9
Danija	100,7	100,1	100,5	101,5	102,3	102,3
Prancūzija	100,9	100,5	100,3	101,2	102,3	102,2
Vokietija	102,4	101,4	100,9	103,2	103,6	103,3
Graikija	98,2	98,6	97,3	98,8	98,5	99,6
Italija	99,7	98,7	98,7	100,1	101,0	101,0
Japonija	111,8	110,0	109,3	113,3	111,0	109,3
Latvija	102,2	101,4	102,3	104,4	106,6	107,3
Liuksemburgas	100,3	100,4	100,2	100,6	101,5	101,8
Olandija	103,6	102,7	102,2	105,2	108,0	107,9
Norvegija	99,7	97,0	93,9	90,3	94,1	93,2
Lenkija	98,6	99,4	100,6	97,7	100,0	99,1
Portugalija	99,8	99,7	99,1	101,0	101,1	101,3
Ispanija	101,4	101,9	100,6	102,0	102,5	103,4
Švedija	90,6	90,7	90,0	91,0	94,7	95,9
Šveicarija	96,6	95,6	98,3	99,4	99,3	99,2
D, Britanija	84,0	87,9	87,6	86,3	85,9	86,3
JAV	106,6	106,0	106,7	111,0	107,6	104,1
Kinija	93,3	94,3	97,4	96,0	95,3	97,4
Rusija	109,4	110,9	107,0	101,9	96,1	91,9

Iš pateiktos lentelės, galima matyti, kad VKI 2020 metų I ketvirtį daugelyje šalių yra sumažėjęs. Tai galėjo lemti daugelis ekonominių priežasčių. Virusui paplitus, daugelis verslo sričių buvo apribotos, darbuotojai išleisti į prastovas dėl to gavo mažesnes pajamas nei įprastai arba iš viso jų negavo. Siekiant sumažinti gyventojų išlaidas, galima daryti prielaidą, kad tuo tikslu buvo sumažintos vartojimo prekių kainos. Bene didžiausias VKI 2020 metais pokytis, lyginant su 2019 metų paskutiniu ketvirčiu, matomas Norvegijoje, kurioje VKI 2020 metų II ketvirtį sumažėja, tačiau jau likusią metų dalį po truputį didėja, bet nepasiekia 2019 metų lygio. Rusijoje indeksas 2020 metais vis mažėja, o IV ketvirtį pasiekia žemiausią lygį, lyginant su 2019 metais. Lenkijoje bei Australijoje rodiklis 2020 metų II ketvirtį sumažėja, tačiau palapsniui auga ir grįžta į 2019 metų lygį. Kitose šalyse VKI sumažėjo nežymiai. Tai rodo, kad daugelis valstybių nesiėmė priemonių vartojimo prekių kainų sumažinimui. Tokiose šalyse kaip JAV, Olandija, Japonija, Latvija, Vokietija, Šveicarija 2020 metų II ketvirčio VKI viršijo 2019 metų reikšmes.

Taip pat galima atkreipti dėmesį, kad COVID-19 pandemija turėjo ne tik neigiamos įtakos padidėjusiam nedarbui, BVP mažėjimui, eksporto bei importo ženkliais pokyčiams, tačiau pandemijos metu taip pat pastebimas naujų verslo vienetų kūrimasis. Remiantis statistiniais duomenimis, pateiktais 2 paveiksle, atkreipiant dėmesį į 2020 metus, kai išplito COVID-19 virusas,

galima matyti, kad analizuojamose šalyse naujų įmonių kūrimasis šiek tiek sumažėja 2020 metų II ketvirtį.

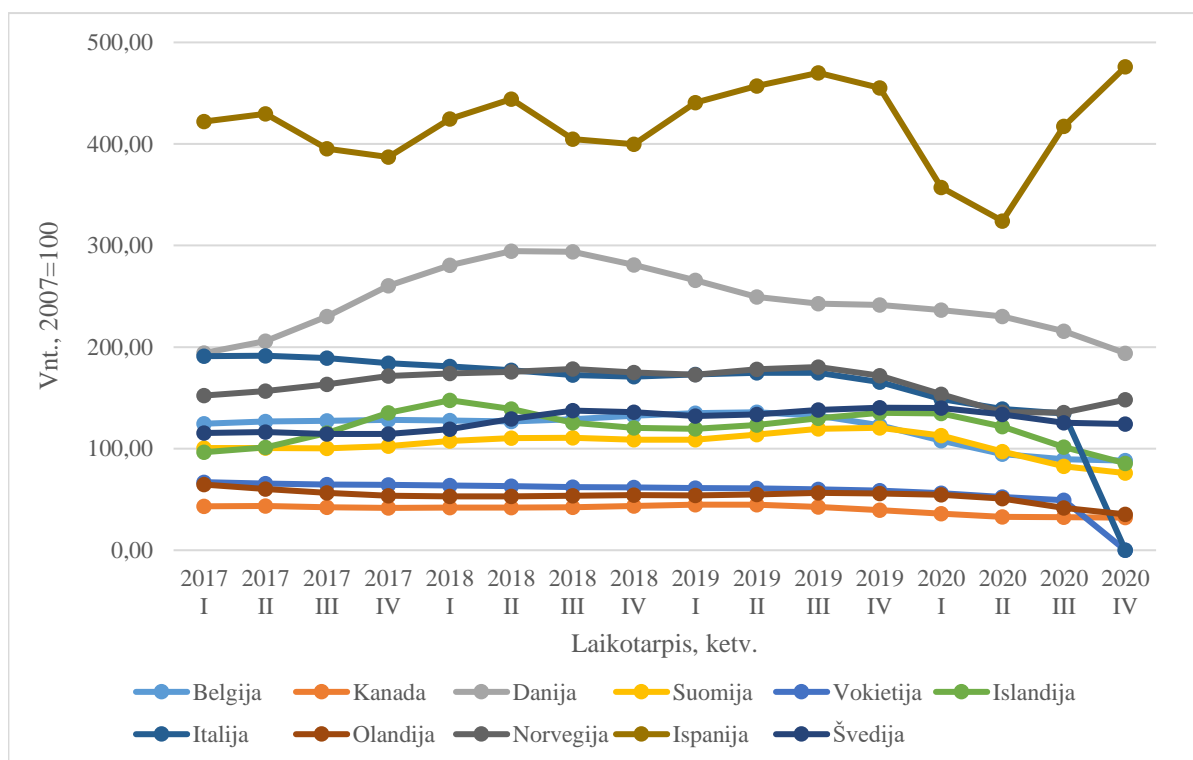

2 pav. Naujų verslo vienetų kūrimasis, 2017–2020 metais, vnt. (2007=100) (EBPO, 2021)

Remiantis 2 paveikslu, galima matyti, kad Ispanijos naujų įmonių skaičius gana pastovus 2017–2019 metais, tačiau 2020 metų pirmąjį pusmetį vis mažėja, tačiau antrąjį metų pusmetį naujų įmonių skaičius stabilizuojasi ir grįžta į pirminę situaciją. Taip pat gana kintanti Prancūzijos naujų įmonių kūrimosi situacija. Čia naujų įmonių skaičius kasmet vis auga, tačiau netolygiai. 2020 metų pirmąjį ketvirtį sumažėja, tačiau jau metų pabaigoje pasiekia aukščiausią tašką, kas rodo, kad nepaisant pandeminės situacijos pasaulyje, kuriasi vis daugiau verslo vienetų. Tokiose šalyse kaip Islandija, Belgija, Vokietija naujų besikuriančių verslo vienetų skaičius pandemijos pirmojo pusmečio pabaigoje nesmarkiai sumažėja, bet vėliau grįžta į pirminę padėtį ir vis auga. Kanadoje, Suomijoje, Olandijoje, Japonijoje, Norvegijoje, Švedijoje naujų įmonių skaičius palaipsniui auga nepaisant pandeminės situacijos pasaulyje. Taigi, atsižvelgiant į analizuojamą laikotarpį, galima pastebėti, kad naujų verslo vienetų kūrimasis nesustoja, o kai kuriose šalyse netgi auga.

Taip pat šiuo atveju aktualu išanalizuoti, kaip COVID-19 pandemija turėjo įtakos įmonėms ir kiek verslo vienetų šiuo laikotarpiu bankrutavo. 3 paveiksle pateikiama bankrutavusių verslo vienetų informacija.

Remiantis 3 paveikslu, bankrotų situacija yra gana teigiama. Atsižvelgiant į pandemijos situaciją, tikėtina, kad vis daugiau verslo vienetų gali bankrotuoti, tačiau analizuojant statistikos duomenis, matoma, kad daugelyje valstybių bankroto atvejai netgi sumažėjo 2020 metais. Prie to galėjo prisidėti valstybių priimti fiskaliniai sprendimai siekiant išlaikyti verslo likvidumą, padėti išlaikyti darbuotojus, sumažinti kitas išlaidas.

3 pav. Verslo vienetų bankrotai, 2017–2020 metai, vnt. (2007=100) (EBPO, 2021)

Šiek tiek priešingą situaciją galima matyti Ispanijoje, kurios bankrotų atvejų skaičius 2020 metų pirmą pusmetį ženkliai sumažėjo, lyginant su ankstesniais laikotarpiais, tačiau antrąjį metų ketvirtį vėl išauga virš pirminės situacijos šalyje. Apibendrinant pateiktus statistikos duomenis, galima vertinti, kad pandeminė situacija neturėjo didelės įtakos verslo vienetų žlugimui. Prie to galėjo ženkliai prisidėti valstybių priimti fiskaliniai sprendimai skirti padėti verslo vienetams.

1.2. COVID-19 pandemijos sukeltų pasekmių identifikavimas ir veiksmai

Pasak Ahmad'o, Haroon'o, Baig'o ir Hui (2020), COVID-19 infekcija išplito taip greitai, kad per pirmuosius 2 mėnesius peržengė sienas ir užkratas paplito daugiau nei 200 šalių / regionų. Nepaisant sienų uždarymo ir griežtų taisyklių dėl COVID-19 protrūkio, vis dėlto viruso plitimas nebuvo taip stipriai kontroliuojamas, dėl to pradėjo plisti plačiau nei tarp tos pačios šeimos narių. Todėl vietiniai gyventojai ir vyriausybė taip pat susidūrė su tam tikrais iššūkiais, susidūrus su COVID-19. Dėl uždarymo, izoliacijos ir karantino, žmonėms kilo problemų dėl maisto, keliavimo, sveikatos ir socialinės veiklos apribojimo. 4 paveiksle pateikti pagrindiniai iššūkiai, su kuriais COVID-19 pandemijos metu susiduria gyventojai ir valdžios institucijos.

Iš paveikslo galima matyti, kad iššūkiai, susiduriant su COVID-19 plitimu, yra nemaži. COVID-19 virusas palietė ne tik visuomenės sveikatą, bet taip pat aktyviai veikia šalių ekonomiką, turizmą, prekybą, socialinę gyventojų veiklą ir kitas sritis. Todėl vyriausybės privalo priimti atitinkamus valdymo sprendimus kuo skubiau, kad būtų sustabdytas viruso plitimas bei jo įtaka ekonomikai, visuomenei.

4 pav. Gyventojų ir vyriausybės iššūkiai susidūrus su COVID-19 (Ahmad ir kt., 2020)

Pasaulinei sveikatos organizacijai paskelbus apie didelę pasaulinę sveikatos krizę ir jos poveikį pasaulio ekonomikos augimui, tarptautinės organizacijos ėmėsi veiksmų siūlydamos paskolas ir kitą finansinę pagalbą nukentėjusioms šalims. Tarptautinis valiutos fondas (toliau – TVF) prognozavo, kad iki 2020 metų balandžio vidurio įgyvendinta politikos investicijų ir mokesčių politika, siekiant išlaikyti ekonomikos augimą, sudarė 3,3 trln. JAV dolerių, o dotacijos, nuosavo kapitalo įnašai ir subsidijos – dar 4,5 trln. JAV dolerių. Todėl TVF prognozuoja, kad išsaugys vyriausybės skolinimais visame pasaulyje nuo 3,7 proc. BVP 2019 metais iki 9,9 proc. 2020 metais. Besivystančiose šalyse pinigų balanso ir BVP santykis turėtų išaugti nuo 3 proc. 2019 metais iki 10,7 proc. 2020 metais. Numatoma, kad JAV santykis padidės nuo 5,8 proc. iki 15,7 proc. Išsivysčiusiose šalyse fiskalinio balanso ir BVP santykis turėtų padidėti nuo 4,8 proc. iki 9,1 proc. TVF duomenimis, Prancūzija, Vokietija, Italija, Japonija ir D. Britanija pranešė apie viešojo sektoriaus paramos programas, kurių bendra suma sudarė mažiau 10 proc. jų metinio BVP. Reaguodamas į pasaulinę krizę TVF iš pradžių paskelbė skirsiąs 50 mlrd. JAV dolerių mažas pajamas gaunančioms TVF šalims, kurios gavo iki 10 mlrd. JAV dolerių greitąjį skubios pagalbos finansavimą. Greitojo finansavimo priemonė teikia maždaug 40 mlrd. JAV dolerių besivystančioms rinkoms, patyrusioms finansinių sunkumų dėl COVID-19 (Ahmad ir kt., 2020).

Iki šiol Europos Sąjunga (toliau – ES) reaguodama į COVID-19 ir siekdama kontroliuoti pandemiją daugiausia dėmesio skyrė keliems prioritetams. 2020 metų kovo 17 ir 26 dienomis vaizdo konferencijų susitikimuose ES vadovai susitarė dėl šių prioritetų: visuomenės sveikata, kelionės ir transportas, moksliniai tyrimai ir inovacijos, ekonomika, krizių valdymas ir solidarumas bei švietimas. Tarybos įgyvendinimo sprendimo 3 straipsnyje krizė apibrėžiama kaip plataus masto ar politinės reikšmės situacija, kuriai reikia laiku koordinuotos politikos ir reagavimo Sąjungos politiniu lygmeniu. Susitikimo metu padarytos išvados buvo pagrįstos ankstesnėmis diskusijomis, kurios prasidėjo 2020 metų kovo 10 dieną su Europos Centrinio Banko (toliau – ECB) pirmininku, Euro grupės pirmininku ir vyriausiuoju įgaliotiniu. Europos Vadovų Tarybos nariai susitarė kovojant su

pandemija bendradarbiauti anksčiau išvardytose pagrindinėse srityse. Susitikimo metu patvirtinta, kad būtina vykdyti ribotus judėjimus pasienyje, kas padėtų mažinti viruso plitimą. Asmeninės apsaugos priemonės, reikalingos kovai su pandemija paremti, turi būti perkamos per civilinės saugos sistemą, finansuojamą iš ES fondų, koordinuojamą Europos Komisijos. Taip pat numatyta, kad COVID-19 klausimais dirbti ir veikti galima tik vykdant skaidrų ir suderintą procesą. (Goniewicz, Khorram-Manesh, Hertelendy, Goniewicz, Naylor, Burkle, 2020).

ES skubus atsakas į COVID-19 pandemiją susideda iš šių veiksmų (Goniewicz ir kt., 2020):

- COVID-19 viruso plitimo ribojimas;
- medicinos priemonių teikimo užtikrinimas;
- vakcinų ir gydymo rėmimas;
- kova su klaidingos informacijos sklaidimu;
- pagalba ES piliečiams įstrigusiems užsienyje;
- darbo, verslo ir ekonomikos parama.

Iš pateikto ES veiksmų plano, galima matyti, kad tai apima daugelį sričių. COVID-19 viruso plitimo ribojimas susijęs su valstybių sienų uždarymu ir jų valdymu, viruso sukeltos rizikos gyventojams vertinimu, nuolatiniu koordinavimu. Medicinos priemonių teikimo užtikrinimas sudarytas iš bendrų viešųjų pirkimų, eksporto reguliavimo pagrindinėms prekėms iš ES, gamybos didinimo kartu su Europos pramone, ES piliečių apsaugos mechanizmo valdymo. Vakcinų ir gydymo parama yra susijusi su paramos fondų ir finansinės pagalbos teikimu, COVID-19 duomenų platformos kūrimu ir parama smulkiems ir vidutiniams verslams, startuoliams. Kovojant su dezinformacija, būtų atsižvelgiama į jos savalaikiškumą, skaidrumą ir pagrįstumą faktais. ES suteikdama pagalbą ES piliečiams, įstrigusiems užsienyje, virš 500 tūkst. jų grąžino į gimtąją šalį. Taip pat ES skyrė 540 mlrd. eurų paramos paketus darbuotojams, verslams ir valstybėms narėms (Goniewicz ir kt., 2020).

Taigi, iš atliktos literatūros bei statistinių duomenų analizės, galima matyti, kad viruso COVID-19 įtakos ekonomikai problema yra ypač aktuali ir plačiai analizuojama. Palaipsniui atsiranda vis daugiau statistikos duomenų, kurie parodo koronaviruso įtaką ekonomikai, valstybių pagrindiniams rodikliams. Kadangi virusas išplito tik 2020 metų pradžioje, todėl valstybės vis dar analizuoja pandemijos įtaką ekonomikai, ieško būdų, kaip atgaivinti ekonomiką bei kaip įmanoma greičiau ją stabilizuoti.

Bene viena labiausiai pasaulio ekonomiką paveikusių krizių įvyko 2007–2008 metais. Pasak TVF (2020), to meto krizė pakenkė viso pasaulio ekonomikoms ir valstybės susidūrė su finansų sektoriaus sunkumais. Taip pat krizė smogė ir privačiam vartojimui, investicijoms ir tarptautinei prekybai. Šiame darbe analizuojama COVID-19 krizė ir jos padariniai taip pat stipriai paveikė ekonomiką. Tokiai situacijai pasaulyje nebuvo pasiruošta – valstybės neturėjo šioje srityje patirties, tačiau privalėjo greitai reaguoti. Kai kurioms pramonės ar paslaugų sritims, pavyzdžiui kaip viešbučiai, pandemijos sukelta ekonomikos krizė padarė didesnę neigiamą įtaką nei 2008 metais įvykusi krizė (Ozili, Arun, 2020). Analizuojant tai, kaip valstybės paveikė pandemija bei kokios buvo valstybių taikomos priemonės bei jų reikšmė ekonomikai, galima pasinaudoti jau tuo metu atliktais moksliniais tyrimais, kitomis mokslinėmis analizėmis. Surinkta mokslinė literatūra, analizuojanti valstybių pritaikytas fiskalines priemones kovai su viruso COVID-19 sukelta ekonomine krize, atspindės sekančioje magistro baigiamojo darbo dalyje.

2. Fiskalinių priemonių suvaldyti koronavirusui atskleidimas

Pagrindinis fiskalinės politikos tikslas – pasiekti visišką gyventojų užimtumą, ekonomikos stabilumą, naudojant ilgalaikį ir laipsnišką augimo tempą. Tuo tarpu, monetarinės politikos tikslas yra pasiekti kainų stabilumą, kuris yra būtina sąlyga, siekiant gerinti ekonominę gerovę ir ekonomikos augimo potencialą. Taigi, fiskalinė ir monetarinė politikos yra du svarbūs ekonomikos ramsčiai siekiant ekonominio stabilumo (Swamy, 2020). COVID-19 viruso išplitimo pasekmės daugiausia paveikė žmonių užimtumą, sveikatą, pajamas, todėl šios ekonominės krizės metu fiskalinės politikos priemonės gali daugiausia padėti ekonomikos stabilizavimui. Konkrečių fiskalinių priemonių pritaikymas kovai su COVID-19 pandemijos pasekmėmis bei jau atliktų tyrimų rezultatai gali parodyti, kaip fiskalinės politikos pritaikymas prisideda prie ekonomikos stabilizavimo šiuo periodu.

2.1. Fiskalinė politika ir jos priemonių svarba šalies augimui

Pasak TVF (2020), fiskalinė politika yra vyriausybės išlaidų ir mokesčių panaudojimas siekiant paveikti ekonomiką. Vyriausybės paprastai naudojami fiskalinė politika, siekdamas skatinti tvirtą ir tvarų augimą, sumažinti skurdą. Fiskalinės politikos vaidmuo ir tikslai išryškėjo per pastarąją pasaulinę ekonomikos krizę. Krizės metu dauguma šalių priėmė fiskalinių stimulų paketus, pagrįstus vyriausybės išlaidų didinimo ir mokesčių mažinimo junginiu. Šie paketai įgyvendinti siekiant padidinti paklausą, atsverti BVP kritimą, dėl kurio daugelyje šalių pastebimas gamybos apimties atotrūkis. Krizės metu pritaikytos skatinimo priemonės turėjo aiškų anticiklinį pobūdį, nes jomis buvo siekiama stabilizuoti ekonomiką (Cimadomo, 2012).

Politikos formuotojai, siekdami daryti įtaką ekonomikai, naudoja dvi pagrindines priemones – pinigų politiką ir fiskalinę politiką. Centriniai bankai netiesiogiai nukreipia veiklą, darydami įtaką pinigų pasiūlai, koreguodami palūkanų normas, banko atsargų reikalavimus ir pirkdami bei parduodami vyriausybės vertybinius popierius ir užsienio valiutas. Vyriausybės daro įtaką ekonomikai, keisdamos mokesčių lygį ir rūšis, išlaidų mastą ir sudėtį, skolinimosi laipsnį ir formą (TVF, 2020).

Vyriausybės tiesiogiai ir netiesiogiai daro įtaką išteklių panaudojimui ekonomikoje. Pagrindinė nacionalinių pajamų apskaitos lygtis, pagal kurią apskaičiuojama ekonomikos produkcija arba BVP, atsižvelgiant į išlaidas, padeda parodyti, kaip tai vyksta (TVF, 2020).

$$BVP = \text{vartojimas} + \text{investicijos} + \text{valstybės išlaidos} + (\text{eksportas} - \text{importas}) \quad (1)$$

Pateikta 1 lygtis (TVF, 2020) rodo, kad vyriausybės daro įtaką ekonomikai, tiesiogiai kontroliuodamos valstybės išlaidas ir darydamos įtaką vartojimui, investicijoms ir netiesiogiai kontroliuodamos eksportą bei importą, keisdamos mokesčius, pervedimus ir išlaidas. Fiskalinė politika, kuri padidina bendrą paklausą tiesiogiai padidindama vyriausybės išlaidas, paprastai vadinama ekspansine arba „laisva“. Priešingai, fiskalinė politika dažnai laikoma susitraukiančia arba „griežta“, jei dėl mažesnių išlaidų ji sumažina paklausą (TVF, 2020).

Fiskalinės politikos tikslai yra ne tik teikti prekes ir paslaugas, pavyzdžiui, visuomenės saugumą, infrastuktūrą ar pradinį išsilavinimą. Trumpuoju laikotarpiu vyriausybės gali sutelkti dėmesį į makroekonominį stabilizavimą, pavyzdžiui: padidinti išlaidas ar sumažinti mokesčius, kad stimuliuotų nualintą ekonomiką arba sumažinti išlaidas ar didinti mokesčius, kad kovotų su didėjančia infliacija arba padėtų sumažinti išorinį pažeidžiamumą. Ilgalakis fiskalinės politikos tikslas gali būti skatinti tvarų augimą arba sumažinti skurdą, imantis veiksmų infrastruktūrai ar

švietimui gerinti. Nors šie tikslai iš esmės yra bendri šalyse, jų svarba skiriasi, atsižvelgiant į šalies aplinkybes. Trumpuoju laikotarpiu fiskalinės politikos prioritetai gali atspindėti verslo ciklą arba reagavimą į stichinę nelaimę, arba pasaulinių maisto ar degalų kainų šuolį. Ilguoju periodu pagrindiniai politikos varomieji veiksniai gali būti išsivystymo lygiai, demografiniai rodikliai ar gamtos išteklių teikimas. Noras sumažinti skurdą gali paskatinti mažas pajamas gaunančią šalį išlaidauti pirminei sveikatos priežiūrai, o pažangios ekonomikos šalyse pensijų reformos gali būti nukreiptos į kylančias ilgalaikes išlaidas, susijusias su gyventojų senėjimu. Naftą gaminančiose šalyse politikos formuotojai gali siekti geriau suderinti fiskalinę politiką su didesniais makroekonominiais pokyčiais, mažindami prociklines išlaidas, apribodami išlaidų pliūpsnius kylant naftos kainoms, apsisaugant nuo skaudžių mažinimų (TVF, 2020).

Fiskalinės politikos sėkmė priklauso nuo pajamų ir išlaidų paskirstymo ekonomikoje. Šalys, kuriose mokesčių tarifas yra žemas, tinkamai perskirstydamos fiskalinius išteklius gali pasiekti tuos pačius tikslus, palyginti su šalimis, kuriose mokesčių tarifai ir grynujų pinigų pervedimai yra didesni. Tačiau fiskalinės politikos vykdymas yra glaudžiai susijęs su šalies institucine struktūra. Politinės institucijos struktūrizuoja šalies taisykles ir normas, taip pat nustato politikos galią. Valdžios atstovai laisvai priima sprendimus ir kuria įtraukiančias ir išskirtines institucijas. Įtraukiančios institucijos yra institucijos, kurios remiasi visuotinio taisyklėmis ir siekia sumažinti skurdą ir nelygybę tarp tikslinės nuo skurdo kenčiančių žmonių grupės, o išskirtinės institucijos neturi universalumo taisyklių ir kuria diskriminacinę elgesį šalyje. Tokios institucijos yra nedrausmingos šaliai, dėl kurių fiskalinė ir monetarinė politikos negali tinkamai veikti (Sabir, Qamar, 2020).

Veikiant silpnoms institucijoms, vyriausybė formuoja politiką, palankią tik turtingiesiems ar aukštesnei visuomenės klasei, todėl tik maža šalies dalis gauna naudos iš tokios politikos. Kadangi neturtingieji neturi visų teisių, tai provokuoja juos naudoti neteisėtus būdus patenkinti savo kasdienes poreikius, o tai daro įtaką visam šalies augimui. Daugumoje besivystančių šalių trūksta pajamų, reikalingų viešosioms išlaidoms padengti. Biudžeto deficitas ir netinkamas valstybės gėrybių bei viešųjų išlaidų naudojimas sumažina produktyvias investicijas, reikalingas tvariai plėtrai. Tokių aplinkybių priežastis yra silpnos besivystančių šalių institucijos, trukdančios vykdyti fiskalinę politiką. Sąžininga mokesčių sistema yra gyvybiškai svarbi norint pasiekti augimą, kuris gali būti įmanomas per tvirtą institucinę sistemą. Fiskalinė politika gali tiesiogiai prisidėti prie augimo, skirdama išlaidas programoms, kurios naudingos neturtingiems ir netiesiogiai – perskirstant pajamas per efektyvią mokesčių sistemą (Sabir, Qamar, 2020).

Kitas augimo matas yra pajamų nelygybė. Pajamų nelygybė stabdo ekonomikos augimą, nes sukuria socialinį ir politinį nestabilumą. Tai taip pat turi įtakos netvirtoms kapitalo ir darbo rinkoms. Visi šie veiksniai prisideda prie investicijų į žmogiškąsias ir kapitalo rinkas mažinimo, taip sumažinant ekonomikos augimą ilguoju laikotarpiu. Vyriausybei neteikiant paramos, tik turtingi žmonės gali naudotis švietimo ir sveikatos priežiūros paslaugomis. Vyriausybės išlaidos švietimui padeda mažinti nelygybę, suteikdamos lygias švietimo galimybes tiek turtingiems, tiek neturtingiems. Įgiję išsilavinimą neturtingieji gali padidinti savo namų ūkių pajamas. Taigi, vyriausybė vaidina labai svarbų vaidmenį teikdama deramą gyvenimą neturtingiems, skirdama išlaidas ugdymui, aukštam profesiniam išsilavinimui, medicinos ir slaugos įstaigoms (Sabir, Qamar, 2020).

Išlaidos sveikatai mažina sveikatos skirtumus tarp turtingųjų ir neturtingųjų, nes neturtingieji dėl mažesnių pajamų skiria mažiau lėšų ir mažiau rūpinasi savo sveikata. Vyriausybė siekdama pagerinti esamą situaciją gali prisidėti teikdama vienodas sveikatos paslaugas, suteikdama galimybę jomis

naudotis. Taip pat teigiama, kad tik neturtingiems palankūs fiskaliniai asignavimai gali vaidinti svarbų vaidmenį mažinant skurdą ir nelygybę. Netiesioginiai mokesčiai yra regresiniai ir didina nelygybę, o tiesioginiai mokesčiai yra laipsniški ir gali sumažinti nelygybę. Panašiai išlaidos sveikatai ir švietimui mažina nelygybę, o išlaidos transportui turi teigiamą poveikį nelygybei. Pensija yra efektyviausia priemonė mažinant nelygybę tarp visų fiskalinių priemonių. Tas pats pasakytina ir apie kitas pervedimo išmokas, tokias kaip nedarbo išmokos, subsidijos ir neįgalumo išmokos. Europos valstybių gerovė per pastaruosius kelis dešimtmečius didėjo dėl tiesioginių pervedimų, ypač pensijų padidėjimo ir tai sudaro apie 9–10 proc. BVP. Dėl to galima teigti, kad Europos valstybių gerovė nuolat auga (Sabir, Qamar, 2020).

Fiskalinė politika kartu su darbo rinka gali padėti tobulinti darbuotojų įgūdžius, skiriant išlaidas švietimo ir plėtros programoms, sudarant galimybes įsidarbinti taip mažinant nedarbą. Didelė infliacija, didėjantis skolų lygis ir finansų rinkų nestabilumas prisideda prie nedarbo ir skurdo šalyje, o tik veiksminga makroekonominė politika gali padėti įveikti šias problemas. Produktyvus užimtumas yra esminis skurdo mažinimo veiksnys. Tai užtikrina socialinę ir ekonominę saugumą skurdžiai gyvenantiems žmonėms. Valstybės išlaidos paprastai didina bendrą paklausą, kuri motyvuoja investuotojus investuoti į naujus projektus, kurie sukuria darbo vietas. Dėl to daugiau žmonių įdarbinama, padidėja žemesnio gyventojų sluoksnio pajamos ir padidėja produktyvumas. Visi šie veiksniai bendrai prisideda prie šalies ekonomikos augimo. Nuolatinis nedarbas ir fiskalinis deficitas lemia rinkos nestabilumą vykdant makroekonominę politiką, nes ekonomika negali automatiškai prisitaikyti. Todėl reikia valstybės intervencijos vykdant tinkamas fiskalinę ir pinigų politikas (Sabir, Qamar, 2020).

Infrastruktūra, eksportas, sveikata ir švietimas yra integracinio augimo paklausos srityje sudedamosios dalys, o pasiūlos srityje – daug darbo reikalaujančios pramonės šakos. Visi paklausos ir pasiūlos integracinio augimo veiksniai gali būti užtikrinami priimant gerai organizuotą ir kompetentingą fiskalinę politiką, prižiūrimą kokybiškai veikiančių institucijų. Taip pat kai vyriausybė skiria lėšas infrastruktūrai, sveikatos apsaugai, švietimui gerinti ir darbo vietoms skatinti, o institucijos vengia netinkamo išteklių naudojimo ir įsitikinę, kad šie ištekliai naudojami produktyviems tikslams. Todėl fiskalinė politika kartu su institucijomis gali nepaprastai prisidėti prie šalių augimo (Sabir, Qamar, 2020).

2.2. Fiskalinės politikos priemonės COVID-19 kontekste

2020 metais pasaulyje išplitęs COVID-19 virusas, sukėlė sumaištį pasaulio ekonomikoje. Dar iki šiol nebuvo užfiksuotas tokio pobūdžio su sveikata susijęs ekonominis sukrėtimas. COVID-19 krizė sukėlė pasiūlos ir paklausos šoką, kuriam įtakos turėjo vyriausybės veiksmai, sutrikusios tiekimo grandinės ir pakitusi namų ūkių ir verslo elgsena. Bendras tiekimas sumažėjo dėl tiekimo grandinės sutrikimo, tai privertė sustabdyti verslą, o bendra paklausa žlugo dėl su darbo santykiais susijusių pajamų praradimo, namų ūkio vartojimą ribojančių veiksnių ir padidėjusio gyventojų neapibrėžtumo dėl ateities (Makin, Layton, 2021).

COVID-19 sukelta krizė privertė imtis išsamaus ir greito visų pasaulio valstybių politinio atsako. Daugiausia dėmesio buvo skiriama prevencinėms sveikatos priemonėms, makroekonominėms politinėms priemonėms, teikiant fiskalinę ir piniginę paramą sunkumų patiriančioms įmonėms Išsivysčiusiose, besivystančiose ir besiformuojančiose ekonomikos šalyse virusas daugiausia pakenkė efektyviai įmonių ir jų darbuotojų veiklai privačiame sektoriuje, o viešojo sektoriaus veikla ir

užimtumas buvo kur kas mažiau paveikti. Fiskalinės politikos atsakymai į COVID-19 krizę buvo nukreipti į verslo palaikymą, kad būtų sumažintas trumpalaikis nedarbas (Makin, Layton, 2021). Išsivysčiusiose šalyse fiskaliniai veiksmai efektyviausiai buvo taikomi 2020 metų kovą, o besivystančios rinkos šalys atsaką į COVID-19 parengė vėliau. Tarptautiniai investuotojai neramiai reaguoja į besivystančių šalių fiskalinę politiką ir atsargiai vertina jų skolos lygį. Reikalingas didesnis finansavimas ir nesklandumai siekiant išorinio finansavimo, gali apriboti ar vėlinti šalių finansinį atsaką į krizę. (Alberola-Ila, E., Arslan, Y., Cheng, G., ir Moessner, R., 2020).

Per pasaulinę finansų krizę žlugo Šiaurės Atlanto regiono bankai, pasaulinės akcijų rinkos ir žaliavų kainos. COVID-19 krizė priešingai, buvo išorinė sveikatos katastrofa, sukėlusį būtinų prevencinių priemonių įvedimą, kurios labai apribojo ekonominę veiklą ir padidino nedarbą (Makin, Layton, 2021).

Vyriausybės agresyviai reagavo į pandemiją, naudodamos fiskalinę politiką, kuri reikalavo papildomų išlaidų ir mokesčių lengvatų taikymo. Išaugęs fiskalinis deficitas atspindėjo valstybių išlaidų viršijimą surinktomis pajamoms, gaunamoms iš įvairių mokesčių. Fiskalinės priemonės visame pasaulyje svyravo nuo papildomų socialinių išmokų gyventojams, subsidijų teikimo mažoms įmonėms, išmokų įmonėms už darbuotojų išlaikymą esant labai sumažėjusiai arba visai sumažėjusiai produkcijos ir paslaugų paklausai (Makin, Layton, 2021).

Fiskalinių priemonių taikymo tikslas – ne padidinti bendrąją paklausą, tačiau suteikti visą įmanomą socialinę apsaugą, finansiškai paremti tuos, kurie šiuo metu labiausiai jaučia pandemijos poveikį. Fiskalinių priemonių poreikis COVID-19 krizės metu taip pat išaugo, nes valstybės susiduria su finansinėmis grėsmėmis, bando išvengti ilgalaikių pandemijos padarinių, svarbus ir valstybės skolos aspektas. Taip pat fiskalinių priemonių taikymas turėtų padėti užtikrinti, kad būtų laikomasi socialinio atstumo ir gyventojai turėtų kuo daugiau galimybių likti namuose (Al-Ubaydli, 2020). Bendru politiniu atsaku į COVID-19 krizę siekiama ne tik sumažinti finansinį nestabilumą, bet ir sustabdyti laikinų sutrikimų atsiradimą, kurie daro nuolatinę žalą ekonomikai. (Alberola-Ila, E. ir kt., 2020).

EBPO taip pat akcentuoja fiskalinių bei monetarinių priemonių taikymą siekiant sumažinti COVID-19 viruso pasekmių įtaką ekonomikai. Kaip teigia EBPO (2020), platus fiskalinių, monetarinių ir finansinių priemonių taikymas padės paremti namų ūkius, užtikrins gyventojų užimtumą, įmonių pinigų srautus bei sumažins ilgalaikes pasekmes ekonomikai. Tačiau šių politikų taikymas privalės būti lankstus ir judrus, atsižvelgiant į finansinių sektorių atsigavimo trukmę, finansinį nestabilumą, pasiūlos bei paklausos pokyčius bei situacijos neuztikrintumą.

Daugelio vyriausybių ekonominės politikos reakcija buvo greita ir plati. Iki šiol fiskaliniais paketais pavyko sušvelninti staigaus ekonominės veiklos nuosmukio poveikį įmonėms ir namų ūkiams bei išsaugoti šalių gamybinius pajėgumus. Nors fiskalinių paketų dydis labai skiriasi, dauguma jų yra reikšmingi, o kai kurios šalys ėmėsi precedento neturinčių veiksmų. Vis dėlto parama labiausiai nukentėjusiems, įskaitant mažas ir vidutines įmones, kelia didelių administracinių iššūkių (EBPO, 2020).

Verslo subjektų pinigų srautų išlaikymas buvo pagrindinis fiskalinės politikos priemonių, kurias patvirtino pinigų ir finansų politika, tikslas. Priemonės apėmė mokesčių deklaravimo terminų pratęsimą, mokesčių atidėjimą, greitesnį mokesčių gražinimo užtikrinimą, dosnesnes nuostolių kompensavimo nuostatas ir kai kurias mokesčių lengvatas, įskaitant socialinio draudimo įmokas, darbo užmokesčio mokesčius ar turto mokesčius. Šalys taip pat įgyvendino plataus masto priemones,

padedančias įmonėms išlaikyti savo darbuotojus formuojant trumpalaikio darbo schemas arba išmokant darbo užmokesčio subsidijas. Remiantis pasaulinės finansų krizės pavyzdžiu, gyventojų palaikymas pagal tokias schemas yra veiksmingas būdas teikti paramą pajamų išsaugojimui ir apriboti darbo praradimą, tuo pačiu išvengiant brangių darbuotojų paieškos ir atitikimo procesų, ekonomikai ir verslui atsigauçant (EBPO, 2020).

Parama namų ūkiams buvo išplėsta daugelyje šalių, paprastai skiriant tikslines pinigines išmokas, o ne mažinant mokesčius, atsižvelgiant į poreikį kuo greičiau suteikti paramą. Taip pat yra atvejų, kai buvo palengvintos galimybės gauti ligos atostogų pašalpas, o kelios šalys išplėtė bedarbio pašalpų aprėptį visų pirma savarankiškai dirbantiems asmenims (EBPO, 2020).

Autoriai, tokie kaip Raudla, R. ir Douglas, J.W., Heald, D. ir Hodges, R., Joyce, P.G. ir Suryo Prabowo, A., Park, S., ir Maher, C. S., Vakulenko, V., Khodachek, I. ir Bourmistorv, A., Di Pietro, M., Marattin, L., ir Minetti, R., 2020 metais analizavo įvairiose pasaulio šalyse priimtų fiskalinių priemonių pobūdį, vertę bei kaip tai palies su tuo susijusias socialines grupes. Siekiant identifikuoti kurioms sritims buvo skiriama daugiausia fiskalinės politikos dėmesio, priimtose priemonės COVID-19 virusui pažaboti suskirstytos į grupes: parama krizės paveiktiems gyventojams, pagalba verslo subjektams, parama medicinos įstaigoms ir apsaugos priemonių įsigijimui.

2.2.1. Finansinė pagalba gyventojams

COVID-19 pandemija daugiausia paveikė gyventojus: jie neteko pragyvenimo šaltinio, nedarbas pandemijos metu ženkliai išaugo. Nedarbas pradėjo augti daugelyje šalių jau 2020 metų II ketvirčio pradžioje ir tik maža dalis stiprios ekonomikos šalių sugebėjo nedarbą stabilizuoti. Kokių finansinės pagalbos priemonių gyventojams buvo imtasi atitinkamose šalyse pateikiama toliau.

Remiantis EBPO (2020) pateiktais duomenimis, finansinė pagalba namų ūkiams prasidėjo nuo jų pinigų srautų didinimo. Tai apima mokesčių mokėjimo ir pateikimo pratęsimą, atidėjimą. Tai daugiausia taikoma gyventojų pajamų mokesčiui, tačiau kai kuriose šalyse tai buvo pritaikyta ir turto mokesčiams.

Daugelyje EBPO ir G20 šalių veikia socialinės apsaugos sistemos pagal kurias namų ūkiams, kenčiantiems nuo ligos, darbo praradimo ar darbo užmokesčio sumažėjimo, teikiamos išmokos. Šios sistemos sušvelnina daugelio darbuotojų pajamų praradimą ir veikia kaip automatiniai stabilizatoriai. Atsižvelgiant į sunkų krizės pobūdį, daugelis šalių ėmėsi veiksmų išplėsti šias sistemas, kad jos apimtų visas grupes ar atvejus, kurie anksčiau nebuvo įtraukti (nepriklausomi darbuotojai, šeimos, turinčios neįprastų priežiūros poreikių), supaprastintų prieigą ir padidintų jų apsaugos lygį (EBPO, 2020).

Tiksliniai namų ūkiai ir priemonių planas šalyse skiriasi. Kai kuriose šalyse grynujų pinigų pervedimai yra skirti būtent tiems namų ūkiams, kuriuos tiesiogiai paveikė virusas (sergantys asmenys) arba jo tiesioginės ekonominės pasekmės (laikiniai nedarbantys darbuotojai). Kai kurios priemonės teikia paramą savarankiškai dirbantiems asmenims (pvz., Italija, Lietuva ir Jungtinė Karalystė). Kitos šalys mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams teikia grynuosius mokėjimus efektyviau, nes krizė juos gali paveikti labiausiai. Tokios gyventojų grupės tikėtina turi mažesnes santaupas, todėl siekiama padėti jiems išsilaikyti. Kai kurios išmokos taip pat buvo skirtos šeimoms (išmokų vaikams padidinimas), mokamos kaip vienkartinės išmokos, o kitais atvejais – kaip laikinas įprastų išmokų padidinimas (EBPO, 2020).

Daugiau nei trečdalis EBPO ir G20 šalių išplėtė bedarbio pašalpų aprėptį. Bendra priemonė reaguojant į krizę buvo išplėsti bedarbio pašalpų aprėptį savarankiškai dirbantiems asmenims. Darbuotojai, dirbantys nestandartinėmis įdarbinimo formomis, dažnai yra žymiai silpniau apsaugoti nuo rizikos prarasti darbą ar pajamas, nei darbuotojai dirbantys standartine forma. Daugelis šalių jau analizavo, kaip padidinti nestandartinių darbuotojų galimybes gauti nedarbo pašalpas prieš krizę ir daugelis tai pritaikė laikinai reaguodami į krizę. Kai kurios šalys taip pat išplėtė bedarbio pašalpas karantine esantiems darbuotojams (EBPO, 2020).

COVID-19 pandemija pasaulyje išplito labai sparčiai, o šalys, reaguodamos į krizės poveikį ėmėsi skubių veiksmų pandemijos pasekmėms sumažinti. Remiantis moksliniais straipsniais, kurie aptaria šalių veiksmus pandemijai suvaldyti, pateikiama informacija apie šalių priimtas pagalbos priemones, susijusias su finansine pagalba valstybių gyventojams.

D. Britanijos valdžia numatė savarankiškai dirbantiems asmenims kompensuoti 80 proc. darbo užmokesčio, tačiau ne daugiau kaip 2 500 svarų. Ši pagalbos sistema apima 2,7 mln. savarankiškai dirbančių asmenų. Tačiau nepaisant samdomų ir savarankiškai dirbančių gyventojų pagalbos priemonių ir išmokų, per 2020 metų kovo–liepos mėnesius bedarbio pašalpų poreikis išaugo dar 1,4 mln. gyventojų (Heald, Hodges, 2020).

Joyce'as, Suryo'as Prabowo'as (2020) išanalizavo JAV pirmosios pandemijos bangos metu priimtas priemones, kovai su COVID-19 viruso pasekmėmis ekonomikai. Jos suskirstytos į 4 paketus. Pirmasis priemonių prieš pandemiją paketas buvo priimtas 2020 metų kovo 6 dieną, tačiau jis nebuvo sutelktas į gyventojų pajamų išlaikymą ar nedarbo mažinimą. Tai pavadinta „Šeimos pirmiausia koronaviruso atsakas“ aktu (angl. *Families First Coronavirus Response Act*), kuriam skirta 192 mln. JAV dolerių (0,9 proc. BVP). Iš šio paketo numatyta skirti 1,1 mln. JAV dolerių maisto ir mitybos paramai individualiems asmenims, 1 mln. JAV dolerių nedarbo draudimui, kitai nedarbingumo paramai, kurios tiksli vertė nenustatyta.

Trečiajame etape JAV Kongresas reaguodamas į COVID-19 plitimą parengė „Koronaviruso pagalbos, paramos ir ekonominio saugumo“ (toliau – KPPES) įstatymą (angl. *Coronavirus Aid, Relief and Economic Security, CARES*), kuris buvo pasirašytas 2020 metų kovo 27 dieną. Šiam įstatymui įgyvendinti buvo numatyta skirti 1,7 trln. JAV dolerių, didžioji dalis išlaidų susidarė per pirmuosius metus. Teisės aktas daugiausia susijęs su individualių asmenų, įmonių bei vyriausybės išlaidų dėl COVID-19 sumažinimu ir numatė tokias priemones (Joyce, Suryo Prabowo, 2020):

- bedarbio pašalpų išplėtimas bei jų pratęsimas iki 2020 metų gruodžio 31 dienos, buvo numatyta padidinti išmokas iki 600 JAV dolerių per savaitę iki 2020 metų liepos 31 dienos. Apskaičiuota, kad bedarbio pašalpų pratęsimas ir padidinimas valstybei kainavo daugiau nei 210 mlrd. JAV dolerių. Be to, asmenys, išnaudoję įprastas valstybines ir federalines bedarbio pašalpas, gavo dar 13 savaičių išmokas, kurios valstybei kainavo apie 51 mlrd. JAV dolerių;
- mokesčių grąžinimas: 1 200 JAV dolerių kvalifikuotiems suaugusiems ir 500 JAV dolerių už išlaikomą vaiką. Apskaičiuota, kad 2020–2021 metais ši nauda kainuos apie 300 mlrd. JAV dolerių.

Pietų Korėjos sutelktas priemonės taip pat galima suskirstyti į 4 etapus. Pirmojo etapo metu fiskalinėms priemonėms skirta 3,3 mlrd. JAV dolerių, iš kurių 12,8 mln. JAV dolerių sudarė finansinė parama individualiems asmenims esantiems izoliacijoje. Antrasis priemonių paketas, kurio vertė 8,9 mlrd. JAV dolerių, taip pat sutelktas į gyventojus. 3,4 mlrd. JAV dolerių skiriama individualiems

asmenims, pajamoms ir vartojimui kompensuoti, 44,5 mln. JAV dolerių nedarbo paramai. Trečioji paramos dalis, kurios vertė 9,8 mlrd. JAV dolerių, didžiaja dalimi suinteresuota į darbo užmokesčio paramą smulkiesiems prekybininkams ir darbo užmokesčio subsidijoms individualiai dirbantiems asmenims. Šiuo paketu skiriama 1,1 mlrd. JAV dolerių mokesčių ir vartojimo lengvatoms, 1,3 mlrd. JAV dolerių nedarbo paramai ir 70,8 mln. JAV dolerių parama individualiems asmenims esantiems izoliacijoje (Park, Maher, 2020).

2020 metų balandžio 30 dieną IV-ajame fiskalinės pagalbos etape buvo patvirtintas vienkartinis pagalbos paketas „COVID-19 pagalbos fondas“, kurio vertė 6,3 mlrd. JAV dolerių ir apima pagalbą pusei šalies namų ūkių (14,8 mln. gyventojų). Ši pagalbos priemonių programa buvo paremta vartojimo išmokomis Pietų Korėjos gyventojams. Ši programa yra labai panaši JAV sukurtą KPPES įstatymą (Park, Maher, 2020).

COVID-19 virusui palietus Ukrainą taip pat buvo imtasi gelbėjimo biudžeto sudarymo, kuris buvo priimtas 2020 metų balandžio 13 dieną. Tai buvo Ukrainos valdžios bandymas reaguoti į COVID-19 sukeltą situaciją, taip siekiant padidinti išlaidas sveikatos apsaugai bei tuo pačiu siekiant sušvelninti ekonominės krizės padarinius. Parengtame biudžete daug dėmesio skiriama gyventojų socialinės apsaugos klausimams, atsižvelgiant į valstybės sienų uždarymo pasekmes. Pagrindiniai socialinės apsaugos paketo klausimai buvo pensijos, nedarbo ir kitos išmokos, subsidijos gyventojams ir mokėjimai už būsto išlaidas (Vakulenko, Khodachek ir Bourmistorv, 2020).

Vienas iš didžiausių Ukrainos valdžios priimtų pagalbos paketų buvo parama pensininkams, kuriai skirta 750 mln. JAV dolerių. Pirmiausia buvo išmokama 37 JAV dolerių vienkartinė premija pensininkams, kurių mėnesio pensija neviršija 188 JAV dolerių. Šios vienkartinės išmokos buvo mokamos ir neįgaliems asmenims. Antroji pagalbos programa pensininkams paskelbta 2020 metų balandžio 1 dieną, kuria buvo išmokėtos papildomos 18 JAV dolerių vienkartinės išmokos tiems pensininkams, kurie vyresni nei 80 metų ir kurių mėnesio pensija yra mažesnė nei 345 JAV dolerių. Galiausiai, gegužės 1 dieną buvo numatyta 11 proc. padidinti pensijas asmenims, turintiems 30–35 metų darbo stažą. Taip pat buvo įvertinta parama bedarbiams, kuriai skirta 47 mln. JAV dolerių (Vakulenko ir kt., 2020).

Rusijos valdžia taip pat priėmė ne vieną pagalbos paketą, kuriuo siekiama padėti gyventojams. Antrasis paramos paketas buvo pristatytas balandžio mėnesį ir buvo skirtas strategiškai svarbioms įmonėms ir namų ūkiams. Iš viso paketas sudarė 1 trln. rublių (15 mlrd. JAV dolerių), iš kurių pusė buvo skirta iš biudžeto lėšų, o kita pusė vyriausybės paskolų garantijų forma. Įvairių formų socialinės išmokos sudarė 4,3 mlrd. JAV dolerių. Trečiajame pagalbos pakete, kuris paskelbtas 2020 metų gegužę, buvo nuspręsta skirti besąlygiškas, tiesiogines 150 JAV dolerių išmokas visoms šeimoms, kuriose yra vaikų iki 16 metų. Taip pat reaguojant į prognozuojamą nedarbo augimą, į trečiąjį paketą buvo įtrauktas 2019 metais sumokėto pajamų mokesčio grąžinimas savarankiškai dirbantiems specialistams (Vakulenko ir kt., 2020).

Italijos vyriausybė skyrė 4 mlrd. eurų pagalbai namų ūkiams, vaiko priežiūros išmokoms ir nedidelėms priklausomo darbo rūšims. Savarankiško darbo subsidijos buvo skiriamos teikiant universalias, vienodas, 600 eurų mėnesio išmokas 3 mėnesius. Pervedimai savarankiškai dirbantiems asmenims buvo ypač aktualūs Italijos gamybos struktūrai, nes apie 25 proc. Italijos gyventojų užimtumo sudaro savarankiškai dirbantys asmenys. Taip pat 1 mlrd. eurų buvo skirta 850 tūkst. Italijos šeimų (Di Pietro, Marattin ir Minetti, 2020).

Apibendrintai galima teigti, kad parama gyventojams dėl COVID-19 sukeltų ekonominių ir socialinių pasekmių yra gana plati. Remiantis moksline literatūra apie šalyse priimtas priemones, jas galima struktūrizuoti bei matyti, kurios pagalbos priemonės namų ūkiams buvo aktualiausios bei dažniausiai pritaikomos šalyse (žr. 5 lent.).

5 lentelė. Finansinė pagalba gyventojams COVID-19 kontekste, šalių palyginimas

Šalys / Priemonės	Vienkartinės išmokos namų ūkiams / gyventojams	Išmokos savarankiškai dirbantiems asmenims	Išmokos socialiai pažeidžiamoms visuomenės dalims	Nedarbo išmokos	Kitos
D. Britanija		+			
JAV				+	+
P. Korėja	+	+		+	
Ukraina			+	+	
Rusija	+				+
Italija	+	+			

Remiantis pateikta lentele, COVID-19 pandemijos metu daugiausia buvo taikomos vienkartinės išmokos gyventojams arba namų ūkiams, kurios skiriamos pagal šalyje numatytus kriterijus arba skiriamos be sąlygų. Tokias vienkartinės išmokas skyrė Pietų Korėja, Rusija, Italija. Darbo užmokesčio, vartojimo išmokos savarankiškai dirbantiems asmenims taip pat buvo labai populiarios. Jas taikė D. Britanija, Pietų Korėja, Italija. Išmokos socialiai pažeidžiamoms visuomenės dalims, susijusios su išmokomis pensininkams, neįgaliesiems, labiausiai pritaikė Ukraina.

Pandemijos laikotarpiu ženkliai išaugo nedarbas, nes dėl viruso išplitimo ne būtiniausių prekių ar paslaugų teikimas buvo sustabdytas. Kad sumažintų nedarbo poveikį gyventojams, tokios šalys kaip JAV, Pietų Korėja, Ukraina daug dėmesio skyrė nedarbo mažinimui ir mokėjo nedarbo išmokas. Taip pat pandemijos metu buvo pritaikytos ir kitokios priemonės: JAV teikė maisto ir mitybos programas individualiems asmenims, taikė mokesčių grąžinimą gyventojams, Rusijoje taip pat buvo taikoma mokesčių grąžinimo programa.

2.2.2. Parama verslo subjektams

Verslo subjektai tai pat stipriai pajuto COVID-19 pandemijos įtaką jų veiklai. Dėl apribotų paslaugų ir nebūtinųjų prekybos vietų uždarymo, daugelis verslo vienetų visiškai nutraukė veiklą arba ją ženkliai apribojo. Dėl to sumažėjo įmonių pajėgumai, sumažėjo generuojamos pajamos, o būtinosios sąnaudos verslui palaikyti tapo neišvengiamos.

Pasak EBPO (2020), daugumą trumpalaikių priemonių EBPO ir G20 šalyse siekė užtikrinti, kad įmonės turėtų pakankamai pinigų palaikyti verslą. Daugelyje įmonių smarkiai sumažėjo likvidumas, trukdantis mokėti atlyginimus, nuomą, skolos palūkanas ir mokesčius. Taigi, daugelyje priemonių pagrindinis dėmesys buvo skiriamas grynųjų pinigų srautų sunkumams mažinti, kad būtų išvengta problemų, tokių kaip darbuotojų atleidimas, laikinas nesugebėjimas atsiskaityti su tiekėjais ar kreditoriais ir blogiausiais atvejais – veiklos uždarymas ar bankrotas.

Parama grynųjų pinigų srautams buvo teikiama taikant įvairias mokestines ir nemokestines priemones. Labiausiai paplitusi priemonė tarp EBPO ir G20 šalių buvo paskolų garantijų schemas, kai vyriausybė garantuoja visą ar dalį įmonių suteiktų banko paskolų vertės. Kitos priemonės apėmė

mažas beprocentines paskolas ir dotacijas grynaisiais. Šios schemos paprastai skiriamos mažoms įmonėms arba labiausiai paveiktų sektorių įmonėms. Kitos neapmokestinamos priemonės apima su darbo užmokesčiu nesusijusių verslo išlaidų, tokių kaip nuoma ar palūkanos, mokėjimų atidėjimą (EBPO, 2020).

Taip pat tarp EBPO ir G20 šalių, verslo mokesčių srautui didinti labiausiai paplitusi mokesčių priemonė buvo mokesčių mokėjimo atidėjimas. Šios priemonės paprastai taikytos mokesčiams, už kuriuos reikia mokėti kas mėnesį ar kas ketvirtį. Mokesčių atidėjimo priemonės paprastai buvo nustatytos išankstiniam pelno mokesčio ar gyventojų pajamų mokesčio mokėjimams, pridėtinės vertės mokesčiui ir socialinio draudimo įmokoms. EBPO ir G20 šalys taip pat įdiegė priemones, skirtas suteikti verslo mokesčių mokėtojams papildomai laiko mokesčių deklaracijoms pateikti (EBPO, 2020).

Nuostolių kompensavimo nuostatų pakeitimai buvo dar viena svarbi mokesčių politikos priemonė. Kai kurios šalys, tokios kaip Čekija, Norvegija, Lenkija ir JAV įdiegė arba paskelbė priemones, leidžiančias perkelti nuostolius į 2020 mokesťinius metus, o tai leidžia mokesčių mokėtojams padengti 2020 metų mokesčių nuostolius pelnu, uždirbtu ankstesniais finansiniais metais. Kitos šalys padidino nuostolių perkėlimo laikotarpį dėl patirtų nuostolių 2020 metais. Taip pat taikytos priemonės, skirtos mokesčių administravimui. Trečdalyje šalių nustatytas mokesčių grąžinimo pagreitinimas, įdiegti lankstesni mokesťinių skolų grąžinimo planai (EBPO, 2020).

EBPO ir G20 nepriklausančiose, besivystančiose rinkose ir šalyse, labiausiai paplitusi priemonių rūšis buvo mokesčių atidėjimas. Taip pat buvo įprasta pratęsti mokesčių pateikimą ir įdiegti lankstesnius mokesčių skolos grąžinimo planus. Keliose šalyse (pvz., Kambodžoje, Kazachstane ir Uzbekistane) verslo subjektai buvo atleisti nuo mokesčių, ypač veikiančys turizmo sektoriuje (EBPO, 2020).

Daugelis EBPO ir G20 šalių nustatė, išplėtė trumpalaikio darbo schemų tinkamumą. Didžiausią susirūpinimą kelia darbo vietų praradimo grėsmė, todėl daugelis šalių stengiasi tai stabilizuoti įvesdamos trumpalaikio darbo schemas. Šios priemonės paprastai teikia paramą tiems darbuotojams, kurių darbo laikas sutrumpintas arba kurie laikinai atleisti, tačiau kai įmonės išlaiko sutartį su darbuotoju trumpalaikės darbo programos arba darbo sustabdymo laikotarpiu. Taip siekiama leisti darbdaviams išlaikyti darbuotojų įgūdžius ir patirtį ir padėti jiems greitai padidinti pajėgumus, atsigaunant ekonominei padėčiai. Tokių sistemų veikimas paprastai pasižymi tam tikro procento darbo užmokesčio padengimu, tačiau įvairiose šalyse jis yra skirtingas (EBPO, 2020).

Keletas šalių skatina darbo jėgos išlaikymą, padidindamos bedarbio pašalpas tiems, kurie laikinai yra bedarbiai arba dirba trumpesnį laiką. Šios išmokos priklauso nuo to, ar darbuotojai lieka įdarbinti. Šiems darbuotojams darbdavys gali prašyti bedarbio išmokų. Daugelyje šalių priemonės skirtos smulkiems darbdaviams. Kitose šalyse šios priemonės skirtos labiausiai nukentėjusių sektorių įmonėms. Trumpalaikio darbo schemas ir kitos darbo užmokesčio subsidijos darbdaviams buvo kur kas rečiau paplitusios šalyse, nepriklausančiose EBPO ir G20. Tai gali būti susiję su didele jų kaina ir ribota patirtimi vykdančią politiką (EBPO, 2020).

Analizuojant konkrečių šalių atvejus, galima atkreipti dėmesį į tai, kaip valstybės stengiasi padėti įmonėms, verslo vienetams, kad padėtų valstybei greičiau atsigausti po pandemijos. Įvairios piniginės išmokos, darbo užmokesčio subsidijos, mokesčių mokėjimo atidėjimai, mokesčių netaikymas

pandemijos laikotarpiu gali padėti įmonėms sumažinti likvidumo problemas bei pagreitinti atsigavimą po pandemijos.

Raudla, Douglas (2020) analizavo Estijos fiskalinės politikos priemones, skirtas sumažinti COVID-19 įtaką. Nedarbo apsaugos fondas nusprendė mokėti 70 proc. darbo užmokesčio (iki 1 000 eurų) finansiškai nuo viruso nukentėjusių įmonių darbuotojams. Kad kompensavimas būtų tikslingas, įmonės privalėjo įrodyti, kad jų pajamos sumažėjo mažiausiai 30 proc., darbo užmokestis buvo sumažintas mažiausiai 30 proc., ar 30 proc. darbo jėgos buvo atleista. Šia pagalba valstybė siekė išsaugoti darbo vietas, sumažinti bankroto tikimybę, padėti įmonėms grįžti į pirminę padėtį prieš viruso išplitimą šalyje. Valdžia nusprendė tokias kompensacijas teikti 2 mėnesius, tačiau atsižvelgus į besitęsiančią ekstremalią padėtį, kompensaciją pratęsė iki 3 mėnesių. Šiai pagalbos priemonei buvo numatyta skirti 300 mln. eurų.

Estijos vyriausybė siekdama paremti labiausiai nuo pandemijos ir sienų uždarymo nukentėjusius sektorius, tokius kaip turizmas, sportas, suteikė galimybes gauti paskolas ir paskolų garantijas bei pasiūlė kompensacijas. Turizmo sektoriui buvo skirta 25 mln. eurų, taip pat 25 mln. eurų kultūrai ir sportui, 15 mln. eurų švietimui ir jaunimo organizacijoms. Papildoma parama teikiama ir valstybės strategiškai svarbiais laikomiems verslams, perkamos jų akcijos (Raudla, Douglas, 2020).

D. Britanijos darbo išlaikymo sistema yra paremta siekiant išvengti darbuotojų atleidimo ar bent jau jį atidėti. Šiuo atveju darbuotojams kiekvieną mėnesį kompensuojama 80 proc. darbo užmokesčio, ne daugiau kaip 2 500 svarų. Nuo 2020 metų kovo schema darbdaviams nebuvo privaloma, tačiau jie buvo skatinami mokėti likusią 20 proc. dalį darbo užmokesčio. Teigiama, kad tai viena iš brangiausių valstybei kainavusių fiskalinių priemonių. Preliminariai teigiama, kad šioje sistemoje dalyvavo 9,6 mln. gyventojų. 2020 metų kovo pabaigoje taip pat patvirtinta savarankiškai dirbančiųjų rėmimo schema (Heald, Hodges, 2020).

Taip pat D. Britanijos valdžios išleistos pagrindinės paskolų schemos, su dalinėmis ar pilnomis valstybės garantijomis yra „Koronaviruso verslo paskolų schema“ (angl. *Coronavirus Business Interruption Loan Scheme*), kur paskolos siekia iki 5 mln. svarų. Kartu su „Bounce Back paskolų schema“ (angl. *Bounce Back Loan Scheme*), kuri daugiau būtų skiriama mažoms įmonėms, teikiant paskolas iki 50 tūkst. svarų arba su 25 proc. metine grąža. Smulkaus verslo dotacijų fondas, sveikatinimo ir laisvalaikio verslo dotacijų fondas, teikiantis 10 tūkst. svarų arba 25 tūkst. svarų paramas daugeliui smulkių įmonių ir labdaros organizacijų. 14,8 mlrd. svarų dotacijos smulkiam verslui bus išmokėtos per 2020–2021 metus (Heald, Hodges, 2020).

Kita verslo parama daugiausia susijusi su mokėjimais už prekybos kredito draudimą. 50 mlrd. svarų pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM) ir pelno mokesčio (toliau – PM) atidėjimas taip pat reikšminga parama verslams. Verslo tarifų lengvatos susijusios su įmonių turto mokesčio atidėjimu 2020–2021 metais. Kitos apmokestinimo priemonės daugiausia susijusios su laikinu PVM sumažinimu apgyvendinimo ir turizmo sektoriuose (nuo 20% iki 5%) ir žemės mokesčio žyminiu mokesčiu (nekilnojamojo turto sandorių mokesčiu) būsto rinkai remti (Heald, Hodges, 2020).

Pasak Park'o, Maher'io (2020), JAV pirmojo kovos su virusu pagalbos priemonių paketo metu numatyta skirti 1 mln. JAV dolerių smulkiems verslams, antrasis priemonių paketas pagalbos verslo vienetams nenumatė. Tačiau remiantis Joyce'o, Suryo'o Prabowo'o (2020) pateiktu straipsniu, trečiajame etape JAV išleisto KPPES įstatymo pagrindinės priemonės padėti verslui buvo tokios:

1. 377 mlrd. JAV dolerių smulkiojo verslo administravimo paskoloms, pirmiausia susijusias su naujai įsteigta „Paycheck“ apsaugos programa, kuri garantuotų iki 10 mln. individualių, mažų įmonių, ne pelno organizacijų ir nepriklausomų rangovų darbo užmokesčiui išlaikyti.
2. Federalinėms agentūroms skirta 140 mlrd. JAV dolerių lėšų, finansuoti įmonėms ir vyriausybėms, paveiktoms COVID-19. Tai apima 44 mlrd. JAV dolerių federalinei ekstremalių situacijų valdymo agentūrai valstybės ir vietos reagavimui ir atkūrimui paremti, 35 mlrd. JAV dolerių paramai oro uostams ir tranzito sistemoms, 31 mlrd. JAV dolerių valstybės ir vietos vyriausybėms bei aukštojo mokslo institucijoms ir 25 mlrd. JAV dolerių įvairioms mitybos ir žemės ūkio programoms.
3. Dvi atsargos priemonės, sukurtos sušvelninti patirtus nuostolius verslui ir korporacijoms. Pirma, gražinamas mokesčių kreditas nuo darbo užmokesčio mokesčių, darbdaviams priverstinai turėjusiems uždaryti verslus ar patyrusiems pajamų sumažėjimą (apie 55 mlrd. JAV dolerių). Antra, leidimas įmonėms padengti apmokestinamosiomis pajamomis grynuosius veiklos nuostolius patirtus 2018–2020 metais. Tai valstybei turėtų kainuoti 26 mlrd. JAV dolerių.

JAV kongreso dar vienas priimtas įstatymo projektas buvo „Paycheck“ apsaugos ir sveikatos priežiūros stiprinimo aktas, kurio bendra pagalba vertė sudarė tik iki 500 mlrd. JAV dolerių, iš jų (Park, Maher, 2020):

- 62 mlrd. JAV dolerių darbo užmokesčio, išlaidų ir paskolų programoms smulkiems verslams administruoti;
- 321 mlrd. JAV dolerių tiesioginėms išlaidoms: nuostolių federalinėms valstybėms sumažinimas, teikiant tiesiogines paskolas ir paskolų garantijas mažoms įmonėms, paveiktoms koronaviruso. Taip pat smulkiojo verslo administravimo, „Paycheck“ apsaugos programai sukurtoms pagal KPPES įstatymą.

Pietų Korėjoje viename iš pirmųjų fiskalinės pagalbos priemonių COVID-19 etapų metu, 2,2 mlrd. JAV dolerių skiriama smulkiesiems prekybininkams, smulkioms bei vidutinėms įmonėms. Antrojo etapo metu sutelktos 13 mlrd. JAV dolerių pagalbos priemonės, pagal kurias pirmosios pagalbos priemonėms skirta 8,9 mln. JAV dolerių, taip pat 8,9 mlrd. JAV dolerių nukentėjusiems smulkiems prekybininkams bei įmonėms, pagalba teikiama per paskolas ir garantijų suteikimą. Tai taip pat apėmė 1 mlrd. JAV dolerių paramą nuomotojams, sumažinusiems nuomos mokesčius, 666,6 mln. JAV dolerių pridėtinės vertės mokesčio atsisakymas verslo subjektams ir individualiems asmenims esantiems rizikos srityje. Trečiuoju paramos paketu numatyta skirti 5,7 mrd. JAV dolerių smulkiems verslams (Park, Maher, 2020).

Ukrainos atveju buvo skiriamos dalinės bedarbio išmokos, kurios planuojamos kaip išmokos mažoms ir vidutinėms įmonėms, siekiant kompensuoti darbo užmokesčio išlaidas, kurių darbo laikas buvo sutrumpintas. Šiai pagalbos priemonei buvo skirta 117 mln. JAV dolerių. Taip pat smulkūs ir vidutiniai verslo vienetai gavo papildomą paramą kelioms savarankiškai dirbančių asmenų kategorijoms, turinčioms vaikų iki 10 metų. Šiai priemonei buvo skirta apie 60 mln. JAV dolerių. Tai taip pat apėmė įstatymų leidėjo pakeitimus susijusius su mokesčių lengvinimu, nuobaudų panaikinimu, skolų gražinimo memorandumą, kuris leidžia naudotis vadinamomis paskolų atostogomis bei kai kuriais atvejais atleidimą nuo nuomos mokesčių (Vakulenko ir kt., 2020).

Rusijos vyriausybės paskelbtos pagalbos priemonės verslui nebuvo labai didelės. Viena iš jų buvo 1,5 mln. JAV dolerių vertės pritaikytos mokesčių lengvatos mažoms ir vidutinėms įmonėms, 2,2 mlrd. JAV dolerių buvo skirta subsidijuoti atlyginimus, kai minimalus darbo užmokestis siekė iki 180

JAV dolerių. Taip pat 2020 metų birželį vyriausybė paskelbė kovos su krize atkūrimo planą, iš kurio 20 mlrd. JAV dolerių skiriama mažoms ir vidutinėms įmonėms (Vakulenko ir kt., 2020).

Italijos vyriausybė siekdama stabilizuoti ekonomiką ir padėti nukentėjusios įmonėms, atliko 6,2 mlrd. eurų fiskalinius pervedimus mažoms ir vidutinėms įmonėms (2019 metų metinės pajamos nesiekia 5 mln. eurų), kurių 2020 metų balandžio mėnesio duomenimis pajamos sumažėjo daugiau nei trečdaliu, lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu. Tokie pervedimai buvo atliekami remiantis sumažėjusių pajamų procentu, atitinkamai skirstant paramą. Šia priemone buvo siekiama iš dalies kompensuoti krizės sukeltą pajamų sumažėjimą. Vyriausybė pateisino pervedimus mažoms įmonėms dėl lemiamo šių įmonių vaidmens Italijos ekonomikoje ir pažeidžiamumo. Taip pat buvo pervestos 5,3 mlrd. eurų dotacijos vietos valdžios institucijoms, siekiant atkurti dėl recesijos prarastas vietas fiskalines pajamas (Di Pietro, ir kt., 2020).

Italijos papildoma fiskalinė priemonė – sudaryta vyriausybės garantijų sistema, kuria specialiai siekiama remti bankų skolinimą krizės paveiktoms mažoms ir vidutinėms įmonėms. Tikslas buvo sumažinti verslui suteiktų banko kreditų kainą arba padidinti jų kiekį. Iš 9,5 mlrd. eurų, apytiksliai 8,8 mlrd. eurų padidino valdžios sektoriaus deficitą. Kadangi iki COVID-19 bankų sektorius jau buvo laikomas pažeidžiamu dėl didelio nevykdomų paskolų lygio, COVID-19 krizė tik dar labiau sustiprino įtampą šalies kredito rinkoje (Di Pietro ir kt., 2020).

Taip pat buvo skirti 2,4 mlrd. eurų siekiant sumažinti įmonių pastovias gamybos sąnaudas. Tai apėmė 1,8 mlrd. eurų išmokas, kurios teikiamos 4 mėnesius. Taip pat buvo taikomas 60 proc. mokesčių kreditas įmonėms, kurių metinės pajamos neviršijo 5 mln. eurų ir kurių 2020 metų kovo–gegužės mėnesio pajamos sumažėjo daugiau nei 50 proc., palyginti su 2019 metų tuo pačiu laikotarpiu. Vyriausybė apskaičiavo maždaug 750 tūkst. reikalavimus atitinkančių paramos gavėjų. 600 mln. eurų buvo skirti mažoms ir vidutinėms įmonėms, kad būtų sumažinta vieno ketvirčio sąskaitų už elektrą suma (Di Pietro ir kt., 2020).

Italijos vyriausybė atsižvelgdama į verslo vienetus, atšaukė 2020 metų I pusmečio Italijos regioninio gamybos mokesčio (toliau – IRAP) mokėjimą visoms mažoms ir vidutinėms įmonėms. IRAP yra mokestis už įmonės produkcijos vertę, kuris sulaukia didelės Italijos įmonių kritikos. IRAP mokesčių panaikinimas sudarė apie 4 mlrd. eurų, maždaug 26,34 proc. visų IRAP mokesčio pajamų 2019 metais. Šia priemone buvo siekiama sumažinti mokesčių naštą mažoms ir vidutinėms įmonėms ir suteikti nedidelę likvidumo paramą. Taip pat buvo panaikintas 2020 metų pirmo pusmečio nekilnojamojo turto mokesčio mokėjimas už pastatus, kurie naudojami turizmo sektoriuje. Numatyta, kad priemonės vertė 2020 metams yra 0,2 mlrd. eurų. Vyriausybė taip pat įvedė mokesčių kreditą, skirtą turizmo sektoriui, kurio vertė 1,6 mlrd. eurų. Mokesčio kreditas sudarytas iš vienkartinį 500 eurų išmokų šeimoms, skirtų privačioms išlaidoms Italijos turizmo sektoriuje nuo 2020 metų liepos mėnesio iki metų pabaigos (Di Pietro ir kt., 2020).

Taip pat buvo ruošiamas užimtumo subsidijų paketas, kurio vertė 26 mlrd. eurų. 18 mlrd. eurų subsidijų gavo samdomi darbuotojai, o 8 mlrd. eurų buvo skiriama savarankiškai dirbantiems asmenims subsidijuoti. Didžioji dalis samdomų darbuotojų subsidijų – 14 mlrd., buvo teikiama pratęsiant samdomų darbuotojų darbo užmokesčio paramos instrumento, pavadinimu „Cassa Integrazione Guadagni“, veiklą (Di Pietro ir kt., 2020).

Siekiant apibendrinti gautą mokslinę literatūrą apie pritaikytas pagalbos priemones verslui dėl COVID-19 padarytos žalos, parengta 6 lentelė. Analizuojant lentelėje pateiktus duomenis, daugiausia

pritaikyta pagalbos priemonė verslui – darbo užmokesčio subsidijos. Beveik visos analizuojamos šalys, išskyrus Pietų Korėją, teikia išmokas įmonėms, su tikslu paremti verslą dėl susidariusių prastovų, lėšų trūkumo išlaikyti darbuotojus. Taip pat gana aktyviai naudojama priemonė yra paskolų ir palūkanų garantijos smulkioms ir vidutinėms įmonėms. Dėl sumažėjusios apyvartos, likvidumo problemų taip pat teikiamos išmokos smulkiems ir vidutiniams verslams.

6 lentelė. Pagalba verslui COVID-19 kontekste, šalių palyginimas

Šalys / Priemonės	Darbo užmokesčio subsidijos	Paskolų garantijos smulkioms ir vidutinėms įmonėms	Parama smulkioms ir vidutinėms įmonėms	Mokesčių lengvatos	Kitos
Estija	+	+			
D. Britanija	+	+	+	+	
JAV	+				+
P. Korėja		+	+	+	+
Ukraina	+			+	+
Rusija	+		+	+	
Italija	+	+	+	+	+

Mokesčių klausimas taip pat labai aktualus, kadangi įmonės turi kitų įsipareigojimų, stengiasi išlaikyti darbuotojus, todėl ir mokesčių atšaukimas, atidėjimas ar tarifų sumažinimas gali padėti įmonėms sumažinti finansinę naštą, stabilizuoti veiklą po suvaržymų pabaigos. Siekiant padėti verslui ir kitoms institucijoms šalys priėmė papildomas priemones: JAV skyrė lėšų kitoms valdžios institucijoms, mokslo institucijoms paremti, Pietų Korėja skyrė paramą nuomotojams, sumažinusiems nuomos mokesčius, Ukrainos valdžia taip pat teikė paramą smulkiam ir vidutiniam verslui, kuriuose dirba asmenys, turintys vaikų iki 10 metų. Italija pervedė dotacijas vietos valdžios institucijoms, siekiant atkurti dėl recesijos prarastas vietos fiskalines pajamas.

2.2.3. Sveikatos apsauga ir pagalba medicinos įstaigoms

Prie kovos su COVID-19 virusu daugiausia prisidėjo medicinos ir sveikatos įstaigos. Dėl staigaus viruso išplitimo, sveikatos apsaugos sistemos dalyvių bei visuomenės poreikiai padidino apsaugos priemonių bei specialios įrangos įsigijimo paklausą. Taip pat medicinos darbuotojai dirbo rizikingomis sąlygomis, rizikuodami savo sveikata ir būti užkrėstiems.

Pasak EBPO (2020), šalys priėmė sprendimus, kad sustiprintų pacientų priežiūrą ir sumažintų spaudimą sveikatos sistemoms. Keletas EBPO ir G20 šalių įvedė priemones, palengvinančias medicinos priemonių importą kovojant su COVID-19. Bendra priemonė buvo laikinas vaistų, sveikatos priežiūros prietaisų ir įrangos importo muitų panaikinimas.

EBPO ir G20 šalys taip pat nustatė lengvatinį mokesčių režimą, kad paskatintų su sveikata susijusias išlaidas ir investicijas. Taip pat įvestos specialios grynujų pinigų pervedimo lengvatos įmonėms, užsiimančioms pagrindinių prekių, susijusių su COVID-19 apsauga ir izoliavimu, gamyba. Tai apima 100 proc. išlaidų kompensavimas investicijoms į įrangą, siekiant išplėsti gamybos pajėgumus. Taip pat įvedė gyventojų pajamų mokesčio (toliau – GPM) lengvatas premijoms ir subsidijoms, skiriamoms medicinos darbuotojams, dirbantiems kovojant su COVID-19. Ne OECD ir ne G20 besiformuojančioje rinkoje ir besivystančiose šalyse dauguma priemonių buvo importo muitų ir kitų medicinos įrangos mokesčių panaikinimas arba sumažinimas. Papildomos priemonės apėmė išmokas

medicinos personalui ir imigracijos darbuotojams, vienkartinės išmokas sveikatos priežiūros darbuotojams, kurių COVID-19 testo rezultatai teigiami (EBPO, 2020).

Estijos valstybės sveikatos apsaugos fondas numatė mokėti už 3 pirmas ligos dienas. Papildoma parama teikiama ligoninėms, greitosios pagalbos centrams, kad padengtų darbuotojų viršvalandinį darbą, darbo proceso pertvarkymą, papildomos darbo jėgos, apsauginių priemonių, ventiliatorių, viruso tyrimo priemonių ir vaistų įsigijimo išlaidas (Raudla, Douglas, 2020).

Veiksniai, lemiantys JAV asmeninių apsaugos priemonių trūkumą COVID-19 protrūkio metu, buvo greitas sveikatos priežiūros sistemos ir visuomenės paklausos padidėjimas. 2020 metų kovo mėnesį atliktoje nacionalinėje ligoninių specialistų apklausoje, apie trečdalis ligoninių beveik nebeturėjo veido kaukių, o 13 proc. gydymo įstaigų pasibaigė plastikiniai veido skydai. (Kamerow, 2020). JAV vartotojai taip pat nusipirko daug asmeninių apsaugos priemonių atsargų, nes didžiulis krizės mastas ir ligos sunkumas paskatino paniką pirkti, kaupti ir perparduoti kaukes ir pirštines. Tai prisidėjo prie gydymo įstaigų apsaugos priemonių trūkumo. Taip pat kovojant su virusu gydytojai bei medicinos darbuotojai dirbo rizikingomis sąlygomis, didesniais tempais nei nustatyta (Cohen, van der Meulen Rodgers, 2020). 2020 metų kovo mėnesį „Amazon“ atšaukė daugiau nei pusę milijono pasiūlymų parduoti kaukes išpūstomis kainomis ir uždarė 4 000 sąskaitų už sąžiningos kainų politikos nesilaikymą (Cabral, Xu, 2020). Panika paremtas pirkimas prisidėjo prie staigaus JAV asmeninių apsaugos priemonių atsargų sumažėjimo, kurie nebuvo pakankami, kad galėtų patenkinti sveikatos priežiūros sistemos paklausą.

Pasak Park'o, Maher'io (2020), pirmuoju JAV kovos su virusu pagalbos paketu, kuris pasirašytas 2020 metų kovo 6 dieną, 5,6 mln. JAV dolerių skiriama sveikatos ir medicinos pagalbos priemonėms. Antruoju paketu, paremtu „Šeimos pirmiausia koronaviruso atsakas“ aktu, skirta 1,2 mln. JAV dolerių testavimui. Trečiajame etape parengus KPPES įstatymą, 170 mlrd. JAV dolerių finansuojama medicininė pagalba, įskaitant 100 mlrd. JAV dolerių, skirtų kompensuoti sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams prarastas pajamas. Ketvirtasis pagalbos priemonių paketas „Paycheck“, iš kurio 75 mlrd. JAV dolerių skiriami sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams už prarastas pajamas, 25 mlrd. JAV dolerių kuriant, perkant, administruojant ir analizuojant COVID-19 testus.

Vienas iš pirmųjų Pietų Korėjos fiskalinės pagalbos paketų numatė skirti 71,7 mln. JAV dolerių neatidėliotiną paramą prevencinėms ir medicinos priemonėms. Trečiajame etape buvo skirta 83,3 mln. JAV dolerių prevencinėms sveikatos apsaugos priemonėms, 635 mln. JAV dolerių parama sveikatos priežiūros įstaigoms (Park, Maher, 2020).

Ukrainos vyriausybė patvirtino didelį paramos sveikatos priežiūros darbuotojams paketą, planuodama padidinti jų atlyginimus 300 proc. Tuo pačiu apie 592 mln. JAV dolerių papildomai skirta medicinos darbuotojų, dalyvaujančių kovoje su pandemija, atlyginimams. Papildomos išlaidos sveikatos priežiūrai buvo susijusios su ligoninių įrangos ir apsaugos priemonių įsigijimu. Šiai paramai buvo skirta 615 mln. JAV dolerių. Didžioji dalis išvardytų pagalbos priemonių buvo finansuojama iš skubios pagalbos biudžeto, kuris buvo įsteigtas sukūrus kovos su COVID-19 virusu fondą, kurio bendra vertė 2,42 mlrd. JAV dolerių. Tačiau prie Ukrainos vyriausybės veiksmų prisidėjo ir Ukrainos verslo vienetai, kurie sutiko remti valstybę įsigyjant apsaugos priemones. Buvo surinkta 14 mln. JAV dolerių, kurie buvo skirti kaukių, respiratorių, testų, pirštinių, termometrų ir kitų prekių pirkimui iš Ukrainos ir Kinijos tiekėjų. Fondas taip pat padengė visas išlaidas, susijusias su pristatymu iš užsienio. Įsigytos prekės buvo išdalintos sveikatos priežiūros ir policijos darbuotojams, ligoninėms

ir vaistinėms, nes visoms joms trūko apsaugos priemonių. Tuo pačiu metu verslas pasinaudojo šia galimybe užsitikrinti savo nuolatinę mažmeninę prekybą, parduodamas ne tik apsaugos priemonės, bet ir įprastas prekes (Vakulenko ir kt., 2020).

Rusijos vyriausybė trečiajame pagalbos pakete kaip paskatinimą socialinės ir medicininės priežiūros personalui, kiekvienam skyrė iki 900 JAV dolerių premijas už tris mėnesius (Vakulenko ir kt., 2020).

Italijoje virusų prevencijai skirtos medicinos įrangos PVM, kuris prieš tai buvo 22 %, 2020 metais sumažintas iki 0 %, 2021 metams PVM tarifas bus taikomas 5 %. Numatyta, kad 2020 metais tokia lengvata valstybei kainuos 0,25 mlrd. eurų. Vyriausybė išplėtė sveikatos išlaidas 8,2 mlrd. eurų. Visuomeninio sektoriaus prekių ir paslaugų pirkimas siekė 3,8 mlrd. eurų (Di Pietro ir kt., 2020).

Kad būtų galima apibendrinti šalių priimtas fiskalines priemones susijusias su sveikatos apsauga, parengta 7 lentelė. Remiantis 7 lentele, sveikatos apsaugos priemonės kovai su COVID-19 daugiausia susijusios su apsaugos, darbo priemonių ir įrangos teikimu medicinos įstaigoms. JAV taip pat skiria lėšų testavimui. Pandemijos laikotarpiu dėl didelio sergamumo ligoninės perpildytos, medikai turi dirbti viršvalandžius, dirba ekstremaliomis sąlygomis. Dėl šios priežasties valstybės skiria lėšų medikų darbo užmokesčiui padidinti, premijoms, viršvalandžių mokėjimui.

7 lentelė. Sveikatos apsaugos priemonės, šalių palyginimas

Šalis / Priemonės	Parama medicinos priemonėms, įrangai	Parama testavimui	Parama gydytojų atlyginimams	Kitos
Estija	+		+	+
JAV	+	+		+
P. Korėja	+			+
Ukraina	+		+	
Rusija			+	
Italija	+			+

Taip pat taikomos ir kitos sveikatos apsaugos priemonės. Estija numatė taikyti ligos išmokų mokėjimą už 3 ligos dienas. JAV teikia išmokas sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams už prarastas pajamas. Pietų Korėjoje teikiama parama sveikatos priežiūros įstaigoms, Italijoje sumažinti PVM mokesčio tarifai užkratų prevencijai skirtos medicinos įrangos pirkimui, padidintos sveikatos apsaugos išlaidos.

2.3. Fiskalinių priemonių suvaldyti COVID-19 įtaką vertinimas

Atliktas ne vienas tyrimas, kuriuo bandoma išsiaiškinti, kaip fiskalinės priemonės prisideda prie geresnės ekonominės situacijos kūrimo bei ekonomikos stabilizavimo. COVID-19 pandemija ir jos pasekmės yra aktuali šių dienų problema, todėl fiskalinių priemonių pritaikymas gali padėti sumažinti pasekmes visuomenei, įmonėms, valdžios institucijoms, sveikatos apsaugos sistemai. Toliau bus pateikiama keletas aktualių tyrimų, susijusių su fiskalinės politikos įtaka ekonominės situacijos gerinimui, kokia būtų ekonominė reakcija nepritaikius fiskalinės politikos priemonių.

Pasak Di Pietro'o ir kt. (2020), yra bandoma ištirti skirtingų fiskalinių priemonių poveikį ekonomikai. Įvairios garantijos gali padėti sumažinti likvidumo apribojimus, turinčios sąlyginai nedidelį poveikį valstybių biudžetui. Taip pat siūloma taikyti neigiamą vienkartinį mokesčių mažoms ir vidutinėms

įmonėms, siekiant paremti įmones, kurių pelnas mažėja. Pabrėžiamas ir vyriausybės vaidmuo mokant atlyginimus, nuomos mokesčius, mokesčius už komunalines paslaugas. Tačiau šiuo atveju labai daug priklauso nuo visuomenės reagavimo į fiskalinės politikos priemones. Namų ūkiai skiriasi dėl vartojimo įpročių, įmonės skiriasi dėl likvidumo poreikių, o savarankiškai dirbantys asmenys šiuo atveju yra labiausiai pažeidžiami dėl jų neįtraukimo į apsaugos sistemas. Kai kurie mokslininkai siūlo lengvatas ir išmokas teikti visiems piliečiams.

Norint analizuoti fiskalinių priemonių taikymą šalyse yra labai svarbu atsižvelgti į šalies ekonominius rodiklius. Di Pietro⁴ as ir kt. (2020), išskiria Italijos fiskalinių priemonių, kovai su COVID-19 virusu, pritaikymo elementus. Pirmiausia, analizuojama šalies ekonomikos struktūra bei pažeidžiamumas dėl COVID-19 sukulto šoko. Antrasis elementas yra valstybės finansų ir biudžetų būklė, o trečiasis – numatomas politikos poveikis, kaip prognozuojama atlikus tyrimus.

Di Pietro⁴ as ir kt. (2020) straipsnyje fiskalinės politikos poveikis analizuojamas remiantis bendrosios pusiausvyros modeliu. Modelyje pateikiamas išsamus viešojo sektoriaus ir įvairių mokesčių bei pervedimų traktavimas. Straipsnyje teigiama, kad bendrosios pusiausvyros modeliai yra patogūs, nes yra numatomas laikino fiskalinio stimulo poveikis konkrečiam sektoriui.

Straipsnyje taikomas modelis vertina ekonomiką, kuriai būdinga monopolinė prekių ir darbo rinkų konkurencija ir leidžia nustatyti nominalų kainų ir darbo užmokesčio tvirtumą. Siekiant pagerinti empirinio modelio tikroviškumą, pridedama keletas realių elementų, atsižvelgiama į vartojimo įpročių formavimąsi ir investicijų pritaikymo išlaidas. Kadangi tyrėjai suinteresuoti įvertinti, kaip skirtingi fiskaliniai planai gali grąžinti ekonomiką į savo vėžes po COVID-19 krizės, šiame modelyje atsižvelgiama į gausų (iškraipančių) mokesčių, kuriuos vyriausybė taiko namų ūkiams ir įmonėms, rinkinį (vartojimo mokesčius ir įvairių pajamų šaltinius). Taip pat nustatomi pervedimai namų ūkiams ir darbo užmokesčio subsidijos įmonėms. Daroma prielaida, kad didelė dalis namų ūkių yra ribojami likvidumo, siekiant sustiprinti modelio gebėjimą fiksuoti privataus vartojimo reakciją į padidėjusias viešąsias išlaidas ir pervedimus. Be to, modelis numato rizikos premijų mokėjimą, kurią vyriausybė moka už valstybės skolą (Di Pietro ir kt., 2020).

Straipsnio autoriai bando kiekybiškai įvertinti COVID-19 šoko poveikį Italijos ekonomikai ir Italijos vyriausybės įgyvendinamų fiskalinių priemonių veiksmingumą. COVID-19 protrūkis sukėlė du skirtingus tiekimo sukrėtimus. Pirma, dėl to sumažėjo darbo jėgos pasiūla, nes nebuvo įmanoma dirbti darbuotojams, dirbantiems uždarytuose ir apribotuose sektoriuose. Antra, COVID-19 plitimas veikė kaip šokas tiekimo grandinėms. Šiuos du tiekimo sukrėtimus lydėjo paklausos šokas, kurį autorių parengtame modelyje galima užfiksuoti kaip šoką diskonto faktoriui. Iš tiesų, padidėjus visuotiniam neapibrėžtumui ir fiziniams apribojimams, nustatytiems valstybės uždarymo metu, sumažėjo bendras suvartojimas (Di Pietro ir kt., 2020).

Kad imituotų ir kiekybiškai įvertintų pirmiau minėtus COVID-19 krizės padarinius, remiantis Italijos duomenimis formuojamas modelis ir atliekamas numatymo (deterministinis) modeliavimas, kur panaudojami trys smūgiai, imituojantys COVID-19 pandemijos poveikį. Daroma prielaida, kad valstybės uždarymo padariniai pasiskirsto nuo 2020 metų I ketvirčio pabaigos iki II ketvirčio pradžios ir po to palaipsniui išnyksta. Smūgiai modeliuojami taip, kad maždaug 40 proc. sumažėtų gamybos pajėgumas, kuris atitinka Italijos situaciją (Di Pietro ir kt., 2020).

Analizuojami keturi skirtingi scenarijai, kad būtų įvertintas COVID-19 poveikis Italijos ekonomikai. Pirmasis scenarijus vertina COVID-19 kiekybinį poveikį nesant jokių fiskalinių paskatų. Antruoju

scenarijumi imituojamos fiskalines priemonės, kurios atkartoja Italijos vyriausybės įgyvendinamą fiskalinį paketą „Relaunch“ ir kiekybiškai įvertinama, kiek tai sušvelnina recesiją, pastebėtą 1 scenarijuje. 3 ir 4 scenarijuose tiriama ar alternatyvūs fiskaliniai planai galėjo labiau sušvelninti COVID-19 sukeltą recesiją. 3 scenarijuje testuojama ar pertvarkius programos „Relaunch“ sudėtį tarp mokesčių mažinimo ir viešųjų išlaidų padidrinimo būtų galima lengviau sušvelninti BVP kritimą. 4 scenarijuje tiriama, ar būtų buvę geriau, atsižvelgiant į sumažėjusį BVP nuostolį, pertvarkyti namų ūkių fiskalines lengvatas į lengvatas įmonėms, paliekant nepakitusią santykinę mokesčių mažinimo ir valstybės išlaidų didinimo svarbą (Di Pietro ir kt., 2020).

Skolos ir BVP santykio, valstybės išlaidų, mokesčių įplaukų ir fiskalinių pervedimų pusiausvyros vertės yra sugeneruotos taip, kad atitiktų 2019 metų Italijos duomenis: skola / BVP = 135 %, vyriausybės išlaidos / BVP = 18,8 %, bendrosios pajamos / BVP = 22,7 % (Di Pietro ir kt., 2020).

Pirmuoju scenarijumi siekiama atkartoti COVID-19 krizę, jei nebūtų taikytos ekonominio skatinimo priemonės. Krizė kartu apima tris sukrėtimus: du pasiūlos sukrėtimus (darbo jėgos pasiūla ir produktyvumas) ir vieną paklausos šoką. Lentelėje pateikiami realaus BVP, skolos ir BVP santykio bei deficito ir BVP santykio modeliavimo rezultatai 2020–2021 metams. Pirmiausia pateikiami procentiniai kintamųjų nuokrypiai, palyginti su jų atitinkamomis vertėmis, pastebėtomis 2019 metų IV ketvirtį (Di Pietro ir kt., 2020).

8 lentelė. COVID-19 įtaka, 1 scenarijus, % (Di Pietro ir kt., 2020)

Rodikliai / Laikotarpis	2020				2021			
	I ketv.	II ketv.	III ketv.	IV ketv.	I ketv.	II ketv.	III ketv.	IV ketv.
BVP	-8,0	-13,6	-12,5	-9,0	-6,0	-4,1	-3,0	-2,3
Skola / BVP	8,6	16,3	15,7	12,0	8,8	6,9	5,8	5,1
Deficitas / BVP	10,1	23,1	23,1	15,7	9,5	5,9	3,8	2,7

Po COVID-19 protrūkio, kuris pareikalavo griežtų priemonių, kad sustabdytų viruso plitimą, bendras suvartojimas ir investicijos (kurios sudaro apie 80 proc. BVP) smarkiai sumažėjo. Atitinkamai BVP smuko labai žemai, kuris pasiekia žemiausią lygį 2020 metų II ketvirtį – 13,6 proc., o po to lėtai grįžta į pusiausvyrą. Nepaisant to, 2021 metų pabaigoje BVP vis dar išlieka 2,3 proc. mažesnis už pradinį lygį (2019 m. IV ketvirčio vertę) (Di Pietro ir kt., 2020).

Skolos ir BVP santykio raida priklauso nuo valstybės skolos ir BVP pokyčių. Valstybės skolos lygis didėja, nes vyriausybė surenka mažiau pajamų iš mokesčių ir vartojimo (dėl mažesnio bendro vartojimo, mažiau aktyvių įmonių ir mažiau dirbančių žmonių). Bendras didesnis valstybės skolos lygis ir mažesnis BVP lygis reiškia, kad skolos ir BVP santykis didėja, o tai reiškia didesnę rizikos premiją, kurią moka Italijos obligacijos už nerizikingą turtą. Dėl to padidėja valstybės skolos aptarnavimo išlaidos, o tai dar labiau padidina valstybės skolos lygį. Taigi, skolos ir BVP santykis, kurio vertė 2019 metų pabaigoje buvo 135 proc., maksimaliai padidėja 16 proc. 2020 metų II ir III ketvirtį, o tai reiškia, kad skolos ir BVP santykis pasiekia artimą vertę 160 proc. Laikui bėgant, skolos ir BVP santykis palaipsniui mažėja, tačiau jis išlieka didesnis nei buvo iki COVID-19 krizės. Panaši dinamika pastebima deficito ir BVP santykio atžvilgiu (Di Pietro ir kt., 2020).

Siekdama palyginti neigiamus realius COVID-19 šoko padarinius, Italijos vyriausybė įgyvendino ekspansinį fiskalinį paketą, suteikiantį ekonomikai beveik 75 mlrd. eurų stimulą, dėl kurio didėja

valstybės išlaidos, mažinami mokesčiai (darbo jėgai, kapitalui ir vartojimui), skiriamos subsidijos ir pervedimai įmonėms ir namų ūkiams. 2 scenarijuje atkartojamas fiskalinis paketas, darant prielaidą, kad fiskalinės paskatos veiks 2020 metų II-ąjį ketvirtį ir tęsis iki 2021 metų. 9 lentelėje pateikiami modeliavimo rezultatai, taip pat nurodomas procentinis skirtumas, palyginti su 1 scenarijuje gautomis vertėmis (Di Pietro ir kt., 2020).

9 lentelė. „Relaunch“ fiskalinio paketo efektas, 2 scenarijus, % (Di Pietro ir kt., 2020)

Rodikliai / Laikotarpis	2020				2021			
	I ketv.	II ketv.	III ketv.	IV ketv.	I ketv.	II ketv.	III ketv.	IV ketv.
BVP	-7,1	-12,2	-9,9	-6,4	-3,4	-1,9	-2,0	-1,7
Skirtumas	+0,9	+1,4	+2,6	+2,7	+2,5	+2,2	+0,9	+0,6
Skola / BVP	7,5	14,2	12,5	9,3	6,7	5,6	5,8	5,4
Skirtumas	-1,2	-2,1	-3,2	-2,8	-2,1	-1,3	0	+0,3
Deficitas / BVP	8,2	19,6	20,8	13,5	7,8	4,9	2,0	1,5
Skirtumas	-1,9	-3,5	-2,3	-2,2	-1,6	-1,0	-1,8	-1,2

Mechanizmas, per kurį fiskaliniai stimulai veikia bendrą paklausą, priklauso nuo fiskalinių priemonių tipo. Vyriausybės išlaidų padidėjimas tiesiogiai didina bendrą paklausą, o didesni pervedimai ir mokesčių mažinimas paprastai padidina asmenines disponuojamąsias pajamas ir sumažina investicijų iškraipymus, taip skatindamas bendrą vartojimą ir investicijas. Norint suvokti mokesčių mažinimo ir pervedimų didinimo poveikį namų ūkių vartojimui, reikia atsižvelgti į skirtingą Rikardo ir ne Rikardo namų ūkių vartojimo reakciją. Riboto likvidumo namų ūkiai turi didesnę polinkį vartoti nei Rikardo namų ūkiai. Taigi, naudodamiesi fiskalinėmis paskatomis, kurios (laikina) padidina jų disponuojamąsias pajamas, turi didesnę vartojimą. Kita vertus, Rikardo namų ūkiai priima laikiną sprendimą dėl savo vartojimo lygio: jie atitinkamai koreguoja savo taupymo įpročius, laikinai sumažinus mokesčius ir padidinus pervedimus (Di Pietro ir kt., 2020).

9 lentelėje parodyta, kad fiskalinės paskatos veiksmingai mažina recesiją ir skatina mažesnę BVP kritimą kiekvieną ketvirtį. Nuo „Relaunch“ programos įgyvendinimo (2020 metų II ketv.) pastebima, kad vidutiniškai per 2020 metų II ketvirtį–2021 metų II ketvirtį BVP sumažėjimas yra 2,3 proc. mažesnis nei 1 scenarijuje (Di Pietro ir kt., 2020).

Atkreipiant dėmesį į skolos ir BVP santykį, viena vertus, fiskaliniai stimulai padidina valstybės skolą, sumažindami mokesčius ir padidindami valstybės išlaidas ir, kita vertus, sulėtina BVP kritimą, sušvelnindami skolos ir BVP santykio padidėjimą. Skolos ir BVP santykis iš pradžių auga mažiau nei 1 scenarijuje, tačiau planuojama, kad nuo 2021 metų II pusmečio, jis augs santykinai daugiau. Panašus modelis pastebimas deficito ir BVP santykyje (Di Pietro ir kt., 2020).

Straipsnio autoriai siekia ištirti ar fiskalinė plėtra būtų efektyvesnė, jei ji dar labiau pasikliautų mokesčių mažinimu (mokesčiais pagrįsta intervencija) nei valstybės išlaidų didinimu (išlaidomis pagrįsta intervencija). Tai tiriama 3 scenarijuje, kur pertvarkoma fiskalinio stimulo sudėtis. Paliekama nepakitusi fiskalinio paketo trukmė (nuo 2020 metų II-ojo ketvirčio iki 2021 metų) ir bendra suma (apie 75 mlrd. eurų), tačiau pakeičiama jos sudėtis. Dabartinėje „Relaunch“ paketo versijoje valstybės išlaidoms didinti skirti išteklių sudaro beveik 20 proc. (apie 14 mlrd. eurų) viso fiskalinio paketo. Norint ištirti mokesčiais pagrįstų fiskalinių priemonių, palyginti su išlaidomis efektyvumą, svarstomi

du alternatyvūs fiskaliniai planai. Pirmasis fiskalinis planas, kurio tikslas – pakartoti mokesčiais pagrįstą metodą, perkelia visus išteklius, skiriamus viešosioms išlaidoms į didesnę mokesčių mažinimą, kuris vėliau padidinamas 14 mlrd. eurų. Antrasis fiskalinis planas imituoja išlaidomis pagrįstą metodą padvigubindamas viešųjų išlaidų sumą, kurios visos fiskalinės paketo dalys padidinamos nuo 20 iki 40 proc. (nuo 14 iki 28 mlrd. eurų) ir sumažinant mokesčiams skirtus išteklius vienoda suma (Di Pietro ir kt., 2020).

10 lentelė. Mokesčiais ir išlaidomis pagrįsto fiskalinio plano efektas, 3 scenarijus, % (Di Pietro ir kt., 2020)

Rodikliai / Laikotarpis	2020				2021			
	I ketv.	II ketv.	III ketv.	IV ketv.	I ketv.	II ketv.	III ketv.	IV ketv.
BVP (mokesčiais)	-7,3	-12,5	-10,9	-7,2	-4,2	-2,6	-2,0	-1,7
BVP (išlaidomis)	-6,8	-12,0	-8,9	-5,5	-2,7	-1,2	-2,1	-1,8
Skola / BVP (mokesčiais)	7,7	14,6	13,8	10,2	7,5	6,3	5,6	5,3
Skola / BVP (išlaidomis)	7,2	13,8	11,3	8,3	5,9	4,9	5,9	5,5
Deficitas / BVP (mokesčiais)	8,7	20,2	22,4	14,7	8,7	5,6	1,8	1,5
Deficitas / BVP (išlaidomis)	7,8	19,0	19,1	12,4	7,0	4,2	2,1	1,6

Išlaidomis pagrįstas fiskalinis stimulus veiksmingiau sušvelnina neigiamą realų COVID-19 poveikį, faktiškai BVP krenta mažiau pagal išlaidomis pagrįstą planą nei remiantis mokesčiais pagrįstu planu. Fiskalinis planas, kurį Italijos vyriausybė priėmė kartu su „Relaunch“ programa reiškia, kad BVP nuostoliai yra mažesni nei tie, kurie susidaro pagal mokesčiais pagrįstą planą, tačiau didesni nei nuostoliai, atsirandantys dėl išlaidų plano. Mokesčiais pagrįstas planas padidina valstybės skolos našą labiau nei išlaidomis pagrįstas planas, nes abu planai daro panašų poveikį valstybės skolai, tačiau išlaidų planas labiau sušvelnina produkcijos nuostolius. Mažesnę mokesčiais pagrįstų planų efektyvumą gali lemti tai, kad po mokesčių sumažinimo Rikardo namų ūkiai šiek tiek padidina savo vartojimą, nes tikisi, kad vyriausybė artimiausiu metu padidins mokesčių tarifus, kad subalansuotų savo fiskalinį deficitą (Di Pietro ir kt., 2020).

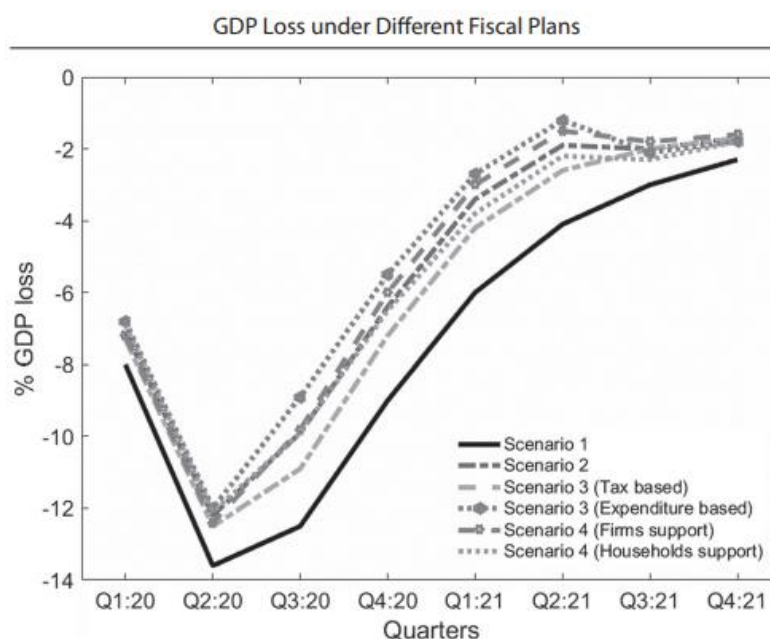
4 scenarijuje tiriama ar fiskaliniai planai, kuriais fiskalinė lengvata teikiama tik įmonėms (taikant mažesnes socialines įmokas ir kapitalo mokesčius bei didesnes subsidijas ir mokesčių kreditus), yra efektyvesni, norint pasiekti mažesnę gamybos apimtį sumažinimą, nei planai, teikiantys fiskalinę pagalbą tik namų ūkiams. Atitinkamai atsižvelgiama į du skirtingus fiskalinius planus, kurie nepakeičia išteklių trukmės ir bendros sumos. Pirmasis planas – įmonių parama, kuri nereikalauja pervedimų namų ūkiams, o jo suma (apie 18 mlrd. eurų) visiškai perkeliama į fiskalinę paramą įmonėms, teikiant didesnes subsidijas ir mokesčių kreditus, mažesnius kapitalo mokesčius ir mažesnes socialines įmokas. Antrasis planas – namų ūkių parama – veikia priešingai: visi įmonėms skirti ištekliai (beveik 43 mlrd. eurų) perskirstomi namų ūkiams (Di Pietro ir kt., 2020).

Pagal 4 scenarijų, galima matyti, kad teikiant paramą tik įmonėms nuo 2020 metų III ketvirčio matomi mažesni BVP nuostoliai, o nuo 2020 metų paskutinio ketvirčio matomas mažesnis skolos ir BVP bei deficito ir BVP santykis. Todėl toks fiskalinis stimulus yra veiksmingumo požiūriu dominuojantis tarp fiskalinių planų, analizuojamų atliekant kiekybinį modeliavimą (Di Pietro ir kt.,

2020). Siekiant apibendrinti 4 scenarijų rezultatus, 5 paveiksle pateikta diagrama vaizduojanti BVP pokyčius pagal skirtingus scenarijus.

11 lentelė. Įmonių ir namų ūkio paramos efektas, 4 scenarijus, % (Di Pietro ir kt., 2020)

Rodikliai / Laikotarpis	2020				2021			
	I ketv.	II ketv.	III ketv.	IV ketv.	I ketv.	II ketv.	III ketv.	IV ketv.
BVP (įmonėms)	-7,2	-12,4	-9,8	-6,0	-3,0	-1,5	-1,8	-1,6
BVP (namų ūkiams)	-6,9	-12,1	-9,9	-6,5	-3,8	-2,2	-2,3	-1,8
Skola / BVP (įmonėms)	7,7	14,4	12,5	9,0	6,4	5,3	5,6	5,4
Skola / BVP (namų ūkiams)	7,2	13,9	12,4	9,4	7,0	5,8	5,9	5,4
Deficitas / BVP (įmonėms)	8,5	19,8	21,0	13,2	7,4	4,6	1,4	1,3
Deficitas / BVP (namų ūkiams)	7,8	19,3	20,4	13,7	8,1	5,2	2,5	1,8

5 pav. BVP pokyčiai remiantis skirtingais fiskaliniais planais, % (Di Pietro ir kt., 2020)

Taigi, Di Pietro'o ir kt. (2020) parengtas tyrimas gana plačiai analizuoja, kaip fiskalinių priemonių pritaikymas turi įtakos šalies ekonomikai. Autoriai išskiria pagrindinius ekonominius rodiklius, kuriais matuoja fiskalinių priemonių efektyvumą. BVP, skolos ir BVP santykis bei deficito ir BVP santykis autoriams padeda numatyti, kuris iš pateiktų scenarijų būtų efektyviausias ir tinkamiausias bei turėtų mažiausią neigiamą įtaką pateiktiems ekonominiams rodikliams. Tyrimo rezultatai parodė, kad mažiausią BVP kritimą pavyktų pasiekti remiantis 3 scenarijaus sąlyga, kad fiskalinė politika būtų buvusi efektyvesnė, jei ji labiau pasikliautų mokesčių mažinimu nei valstybės išlaidų didinimu. Daroma prielaida, kad perkeliama visi ištekliai, skiriami viešosioms išlaidoms į didesnę mokesčių mažinimą, o antrasis fiskalinis planas imituoja išlaidomis pagrįstą metodą, padvigubindamas viešųjų išlaidų sumą nuo 20 iki 40 proc. Tačiau rezultatai parodė, kad išlaidomis pagrįstas fiskalinis stimulus veiksmingiau sušvelnina neigiamą realų COVID-19 poveikį, faktiškai BVP krenta mažiau pagal išlaidomis pagrįstą planą nei remiantis mokesčiais pagrįstu planu. Atitinkamai skolos ir BVP santykis

bei deficito ir BVP santykis yra optimaliausi taikant 3 scenarijaus prielaidas ir taikant fiskalinį paketą pagrįstą valstybės išlaidų didinimu. Taigi, didinant valstybės išlaidas iki 40 proc. fiskalinio paketo (Italijoje pandemijos metu valstybės išlaidos sudarė 20 proc. fiskalinio paketo), Italijos BVP bei kiti ekonominiai rodikliai sumažėtų mažiausiai. Autoriai analizavo Italijos atvejį, tačiau pateiktas tyrimas būtų lengvai pritaikomas ir kitų šalių analizei.

Toliau nagrinėjamas autorių Sabir'io, Qamar'io (2019) atliktas tyrimas, kuriuo siekiama išanalizuoti fiskalinės politikos ir institucijų veiklos poveikį išsivysčiusių Azijos šalių inkluziniam augimui. Tyrimui atlikti buvo pasirinkta 11 išsivysčiusių Azijos regiono šalių. Šiame tyrime buvo naudojami 6 institucijų rodikliai, kurie kontroliuoja korupciją, vyriausybės efektyvumą, politinį stabilumą, atskaitomybę, reguliavimo kokybę ir teises normas. Norint įvertinti įstaigų kokybę, naudojant pagrindinio komponento analizę sudaromas indeksas, siekiant iširti jų poveikį inkluziniam augimui. Panašiai, inkluzinio augimo indeksas sudaromas naudojant pagrindinio komponento analizę. Šiam inkluziniam indeksui naudojamas užimtumo ir gyventojų santykis, Gini koeficientas ir BVP vienam gyventojui augimo tempas. Fiskalinėje politikoje naudojamos vyriausybės išlaidos ir mokestinės pajamos procentais nuo BVP. Žmogiškasis kapitalas matuojamas pagal gyvenimo trukmę metais, o prekybos atvirumas ir bendrasis pagrindinio kapitalo formavimas yra naudojami kaip kontroliniai kintamieji. Tyrimas atliekamas remiantis regresijos modeliu.

Pirmajame etape tiriama vyriausybės išlaidų ir mokesčių įplaukų įtaka augimui: nelygybės matui, užimtumo ir gyventojų santykiui, BVP vienam gyventojui ir inkluzinio augimo indeksui. Regresijos analizė pateikiama 12 lentelėje.

12 lentelė. Užimtumo ir gyventojų santykio regresijos modelio rezultatai (Sabir, Qamar, 2019)

Kintamieji	1	2	3	4
Gini koeficientas (-1)	0,812*** (0,000)	0,592*** (0,000)	0,685*** (0,000)	0,567*** (0,000)
Vyriausybės išlaidos	0,190** (0,050)	0,162** (0,036)	-	-
Mokesčių pajamos	-	-	-0,035** (0,034)	-0,056** (0,020)
Institucijos	0,027** (0,031)	0,017** (0,050)	0,017** (0,045)	0,377** (0,023)
Institucijos x Vyriausybės išlaidos	-	0,045** (0,032)	-	-
Institucijos x Mokesčių pajamos	-	-	-	0,028** (0,022)
Prekybos atvirumas	0,003** (0,030)	0,003** (0,029)	0,006*** (0,001)	0,006*** (0,003)
Gyvenimo trukmė	-0,003** (0,033)	-0,004* (0,077)	-0,016** (0,023)	-0,022*** (0,108)
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas	-0,010* (0,106)	-0,045* (0,053)	-0,012* (0,105)	-0,013* (0,057)
Konstanta	0,941** (0,032)	1,564** (0,026)	0,276** (0,043)	0,436** (0,028)
Sargan testas (p-reikšmė)	0,335	0,324	0,29	0,341
Arellano-Bond testas (1)	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)
Arellano-Bond testas (2)	0,245	0,223	0,113	0,114
Šalių skaičius	11	11	11	11

*, **, ***, reikšmingas ties 10, 5, 1 % lygiu, atitinkamai

Rezultatai rodo, kad vyriausybės išlaidos yra teigiamai ir statistiškai reikšmingos, susijusios su užimtumo ir gyventojų santykiu, tačiau mokestinės pajamos turi neigiamą ir statistiškai reikšmingą

poveikį užimtumo ir gyventojų santykiui. Tai reiškia, kad padidėjus vyriausybės išlaidoms 1 proc., užimtumo ir gyventojų santykis padidėja 0,16–0,19 proc. Tačiau padidėjus vyriausybės pajamoms 1 proc., užimtumo ir gyventojų santykis sumažėja 0,035–0,065 proc. Tai reiškia, kad vyriausybės išlaidos tokioms infrastruktūroms kaip investicijos į kelius, geležinkelius, ryšius, energetiką, oro uostus ir geležinkelius padidina bendrą paklausą, kuri teigiamai veikia užimtumą ir produkciją. Ši investicinė veikla sukuria įsidarbinimo galimybes visuomenėje, ypač žemesniam visuomenės sluoksniui, o dideli mokesčiai sukuria mokesčių vengimo įpročius. Institucijų santykis su produktyviu užimtumu abiem atvejais yra teigiamas ir statistiškai reikšmingas, nes geros kokybės įstaigos skatina privačius investuotojus investuoti į skirtingus projektus, mažina kyšininkavimą ir užtikrina sąžiningą lėšų naudojimą (Sabir, Qamar, 2019).

Siekdami nustatyti bendrą fiskalinių kintamųjų ir įstaigų poveikį užimtumo ir gyventojų santykiui, tyrėjai remdamiesi regresijos funkcija, gavo statistiškai reikšmingus rezultatus, kurie patvirtina, kad fiskalinė politika gali efektyviau veikti ir didinti užimtumą esant kokybiškoms institucijoms. Be to, tokie kontroliniai kintamieji kaip prekybos atvirumas, gyvenimo trukmė ir bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas daro teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį užimtumo ir gyventojų santykiui (Sabir, Qamar, 2019).

Nelygybę matuoja Gini koeficientas. 13 lentelė rodo, kad vyriausybės išlaidos turi neigiamą ir statistiškai reikšmingą ryšį su nelygybe, matuojama naudojant Gini koeficientą. Institucijos teigiamai koreliuoja su pajamų nelygybe, nes besivystančiose šalyse egzistuoja politinis šališkumas, palankus turtingam visuomenės segmentui (Sabir, Qamar, 2019).

13 lentelė. Gini koeficiento regresijos modelio rezultatai (Sabir, Qamar, 2019)

Kintamieji	1	2	3	4
Gini koeficientas (-1)	0,854*** (0,000)	0,854*** (0,000)	0,868*** (0,000)	0,885*** (0,000)
Vyriausybės išlaidos	-0,575** (0,011)	-0,889*** (0,000)	-	-
Mokesčių pajamos	-	-	-0,001 (0,791)	-0,115* (0,098)
Institucijos	0,458*** (0,010)	-3,335 (0,260)	-0,154* (0,055)	-1,27* (0,071)
Institucijos x Vyriausybės išlaidos	-	0,176** (0,024)	-	-
Institucijos x Mokesčių pajamos	-	-	-	0,144 (0,039)
Prekybos atvirumas	-0,004** (0,042)	-0,008* (0,073)	-0,003* (0,066)	-0,004** (0,020)
Gyvenimo trukmė	-0,103** (0,018)	-0,070* (0,090)	-0,480** (0,034)	-0,025* (0,059)
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas	-0,006* (0,076)	-0,013* (0,053)	-0,016* (0,090)	-0,010* (0,066)
Konstanta	0,002*** (0,000)	-9,656** (0,016)	2,274** (0,050)	1,563** (0,042)
Sargan testas (p-reikšmė)	0,467	0,558	0,253	0,23
Arellano-Bond testas (1)	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)
Arellano-Bond testas (2)	0,712	0,558	0,633	0,552
Šalių skaičius	11	11	11	11

*, **, ***, reikšmingas ties 10, 5, 1 % lygiu, atitinkamai

Vidutinė gyvenimo trukmė, bendrasis pagrindinio kapitalo formavimas ir atvirumas prekybai neigiamai koreliuoja su nelygybe. Toliau ivertinama ta pati regresija, pakeičiant išlaidas mokesčių

įplaukoms kaip BVP procentą. Rezultatai rodo, kad mokestinių pajamų koeficientas yra neigiamai ir statistiškai reikšmingai susijęs, o tai reiškia, kad mokestinės pajamos mažina pajamų nelygybę. Rezultatas reikšmingas esant 10 proc. reikšmingumo lygiui, kuris rodo silpną mokestinių pajamų ir pajamų nelygybės ryšį, nes besivystančiose šalyse dauguma mokesčių reformų nėra skirtos teisingumui pasiekti. Vyriausybės išlaidos neigiamai veikia nelygybę. Tai rodo, kad fiskalinė politika kartu su institucijomis gali žymiai sumažinti nelygybę. Prekybos atvirumas, gyvenimo trukmė ir bendras pagrindinio kapitalo formavimas turi neigiamą ir statistiškai reikšmingą įtaką pajamų nelygybei (Sabir, Qamar, 2019).

Iš rezultatų matyti, kad vyriausybės išlaidos daro nereikšmingą įtaką Azijos besivystančių šalių ekonomikos augimui. Pirmiausia besivystančiose šalyse didžioji dalis vyriausybės lėšų naudojama neproduktyviems tikslams, o ne produktyvioms investicijoms. Antra, didelė korupcija ir institucinis silpnumas trukdo tinkamai naudoti vyriausybės išlaidas šiose šalyse. Azijos besivystančiose šalyse taip pat trūksta išteklių, kurie turi įtakos fiskalinės politikos veikimui. Mokesčiai neigiamai koreliuoja su ekonomikos augimu ir šios išvados atitinka ankstesnius tyrimus. Priežastis gali būti ta, kad padidinus mokesčio tarifą padidėja mokesčių našta, daranti įtaką investicijoms šalies viduje. Tai taip pat sumažina gyventojų pajamų lygį, dėl kurio sumažėja bendra paklausa. Kadangi gamintojai patiria nuostolių ir mažina gamybą, galiausiai sumažėja šalies produkcija ir užimtumas. Tačiau teigiami ir reikšmingi rezultatai gaunami patvirtindami faktą, kad institucijos stiprina fiskalinės politikos veikimą. Institucijos daro teigiamą ir reikšmingą poveikį ekonomikos augimui, nes stiprios institucijos užtikrina fiskalinę sistemą ir motyvuoja investuoti (Sabir, Qamar, 2019).

14 lentelė. BVP vienam gyventojui (metinis proc.) regresijos modelio rezultatai (Sabir, Qamar, 2019)

Kintamieji	1	2	3	4
BVP	0,894*** (0,000)	0,867*** (0,000)	0,871*** (0,000)	0,898*** (0,000)
Vyriausybės išlaidos	0,006 (0,123)	0,004 (0,112)	-	-
Mokesčių pajamos	-	-	-0,003 (0,112)	-0,003* (0,113)
Institucijos	0,011** (0,023)	0,013** (0,035)	0,016** (0,039)	0,011* (0,104)
Institucijos x Vyriausybės išlaidos	-	0,023** (0,037)	-	-
Institucijos x Mokesčių pajamos	-	-	-	0,031 (0,051)
Prekybos atvirumas	0,001** (0,036)	0,004** (0,015)	0,018** (0,016)	0,032** (0,024)
Gyvenimo trukmė	0,012** (0,018)	0,024** (0,030)	0,021** (0,028)	0,021** (0,050)
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas	0,184*** (0,006)	0,017** (0,034)	0,028** (0,017)	0,041** (0,037)
Konstanta	0,941** (0,032)	0,195*** (0,003)	0,554*** (0,000)	0,120*** (0,002)
Sargan testas (p-reikšmė)	0,257	0,456	0,415	0,378
Arellano-Bond testas (1)	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)
Arellano-Bond testas (2)	0,191	0,124	0,115	0,128
Šalių skaičius	11	11	11	11

*, **, ***, reikšmingas ties 10, 5, 1 % lygiu, atitinkamai

14 lentelėje parodyta, kad kontroliniai kintamieji turi statistiškai reikšmingą ir teigiamą poveikį BVP augimui, nes padidėjus laisvai prekybai, padidėja darbuotojų paklausa gaminti prekes ir paslaugas, o padidinus žmogiškąjį kapitalą, padidėja darbuotojo produktyvumas, didinantis produkciją vienam

gyventojui ir padidėjus privačioms investicijoms, didėja ekonomikos užimtumas, našumas ir produkcija (Sabir, Qamar, 2019).

Azijos besivystančiose šalyse daugiausia mokesčių gaunama iš netiesioginių mokesčių, kurie labiau apkrauna žemesnę visuomenės klasę, skatina nelygybę ir skurdą. Tačiau išlaidų srityje subsidijos, perkėlimo ir švietimo išlaidos gali padidinti visuomenės gerovę (Sabir, Qamar, 2019).

Galiausiai tyrėjai sukūrė inkluzinio augimo indeksą, kad įvertintų, kaip fiskalinės politikos kintamieji ir institucinė kokybė daro įtaką inkluziniam augimui kartu su institucijomis (žr. 15 lent.). Institucijos daro teigiamą ir reikšmingą poveikį inkluziniam augimui. Institucijos gali žymiai padidinti augimą, prižiūradamos vyriausybės veiklą ir užtikrindamos tinkamą išteklių naudojimą. Vyriausybės išlaidos daro teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį inkluziniam augimui, o mokesčiai turi neigiamą ir nereikšmingą poveikį. Tai rodo, kad vyriausybės išlaidos yra efektyvesnės nei mokesstinės pajamos, siekiant inkluzinio augimo Azijos besivystančiose šalyse (Sabir, Qamar, 2019).

15 lentelė. Inkluzinio augimo regresijos modelio rezultatai (Sabir, Qamar, 2019)

Kintamieji	1	2	3	4
Inkluzinis augimas	0,850*** (0,000)	0,847*** (0,000)	0,802*** (0,000)	0,771*** (0,000)
Vyriausybės išlaidos	0,017** (0,050)	0,011** (0,056)	-	-
Mokesčių pajamos	-	-	-0,012 (0,167)	-0,021 (0,147)
Institucijos	0,034* (0,108)	0,164** (0,023)	0,039* (0,074)	0,048* (0,073)
Institucijos x Vyriausybės išlaidos	-	0,006* (0,069)	-	-
Institucijos x Mokesčių pajamos	-	-	-	0,006* (0,058)
Prekybos atvirumas	0,023** (0,048)	0,026** (0,047)	0,025* (0,056)	-0,052** (0,046)
Gyvenimo trukmė	-0,010** (0,049)	-0,011* (0,102)	-0,004** (0,026)	-0,051** (0,014)
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas	0,017* (0,070)	0,047** (0,028)	0,011* (0,003)	0,061** (0,046)
Konstanta	0,103*** (0,006)	0,211** (0,025)	0,448** (0,045)	0,515** (0,017)
Sargan testas (p-reikšmė)	0,658	0,650	0,334	0,587
Arellano-Bond testas (1)	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)
Arellano-Bond testas (2)	0,864	0,869	0,853	0,832
Šalių skaičius	11	11	11	11

*, **, ***, reikšmingas ties 10, 5, 1 % lygiu, atitinkamai

Vyriausybės išlaidų ir mokesčių sąveikos su institucijų veikla yra teigiamos ir reikšmingos, o tai reiškia, kad fiskalinė politika ir institucinė kokybė kartu daro teigiamą poveikį inkluziniam augimui. Prekybos atvirumas daro teigiamą poveikį inkluziniam augimui, nes prekybos liberalizavimas mažina nelygybę ir užtikrina ekonomikos augimą. Diegiant technologijas ir skatinant investicijas šalies viduje, užtikrinamas integracinis augimas. Gyvenimo trukmė teigiamai ir reikšmingai koreliuoja su augimu, nes sveiki ir sumanūs darbuotojai gali padidinti savo šeimos ir šalies gerovę. Bendrasis pagrindinio kapitalo formavimas teigiamai koreliuoja su inkluziniu augimu, nes vyriausybės investicijos sukuria darbo galimybes ir pajamas ekonomikoje. Tai taip pat padeda sumažinti pajamų skirtumus tarp turtingų ir neturtingų visuomenės sluoksnių (Sabir, Qamar, 2019).

Sabir'io, Qamar'io (2019) straipsnis pateikia išsamius paaiškinimus, kaip fiskalinė politika gali prisidėti prie pagrindinių ekonomikos rodiklių gerinimo ir stiprinimo. Nors šis tyrimas nenagrinėja konkrečių fiskalinių priemonių COVID-19 pandemijos atveju, tačiau pandemija stipriai paveikė pagrindinius rodiklius, kaip užimtumo ir gyventojų santykis, nelygybės matas, BVP bei inkluzinis augimas. Analizuojant tyrimo rezultatus iš užimtumo ir gyventojų santykio perspektyvos, rezultatai parodė, kad vyriausybės išlaidos teigiamai veikia užimtumą ir produkciją, tačiau mokestinės pajamos turi neigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį užimtumo ir gyventojų santykiui. Fiskalinė politika taip pat gali efektyviau veikti ir didinti užimtumą esant kokybiškoms institucijoms. Nelygybės matui vyriausybės išlaidos turi neigiamą ir statistiškai reikšmingą ryšį, o institucijos teigiamai koreliuoja su pajamų nelygybe, nes besivystančiose šalyse egzistuoja politinis šališkumas, palankus turtingam visuomenės segmentui, tačiau fiskalinė politika kartu su institucijomis gali žymiai sumažinti nelygybę. Kontroliniai kintamieji turi statistiškai reikšmingą ir teigiamą poveikį BVP augimui, nes padidėjus laisvai prekybai, padidėja darbuotojų paklausa gaminti prekes ir teikti paslaugas, padidėja darbuotojų produktyvumas, didinantis produkciją vienam gyventojui. Institucijos daro teigiamą ir reikšmingą poveikį inkluziniam augimui, nes gali ženkliai padidinti augimą, prižiūrdamos vyriausybės veiklą ir užtikrinant tinkamą išteklių naudojimą. Vyriausybės išlaidos daro teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį inkluziniam augimui, tačiau mokesčiai turi neigiamą ir nereikšmingą poveikį inkluziniam augimui. Apibendrinant galima teigti, kad tinkama fiskalinė politika su kokybiška institucijų veikla gali teigiamai prisidėti prie valstybės augimo ir pagrindinių sričių stiprinimo.

Faria-e-Castro'as (2020) taiko makroekonominį modelį, kad būtų galima imituoti pandemijos makroekonominis padarinius ir ištirti įvairių rūšių JAV fiskalinės politikos priemonių poveikį. Pandemija modeliuojama kaip staigus ryšių reikalaujančių paslaugų sektoriaus sustojimas. Dėl bendro paklausos išorinio poveikio šio sektoriaus uždarymas išplinta ir ne paslaugų sektoriuje – jis taip pat skleidžiasi finansų sektoriuje. Padidėjęs nedarbas sukelia įsipareigojimų nevykdymo bangą, sutrikdo finansinį tarpininkavimą ir sustiprina recesiją. Pandemijos scenarijus yra pesimistiškas: šokas trunka tris ketvirčius (iki 2020 metų pabaigos) ir lemia apie 20 proc. sumažėjusį BVP. Labiausiai nukenčia tie namų ūkiai, kurie gauna didžiąją dalį pajamų iš darbo ir naudojami banko kreditais, vartojimo finansavimui.

Modelis formuojamas taip, kad būtų galima įvertinti tokių fiskalinių veiksnių poveikį (Faria-e-Castro, 2020):

- padidintas vyriausybės vartojimas ne paslaugų sektoriuje;
- pajamų mokesčių sumažinimas;
- nedarbo draudimo plėtimas;
- besąlyginiai pervedimai;
- darbo užmokesčio kompensavimas paslaugų įmonėms.

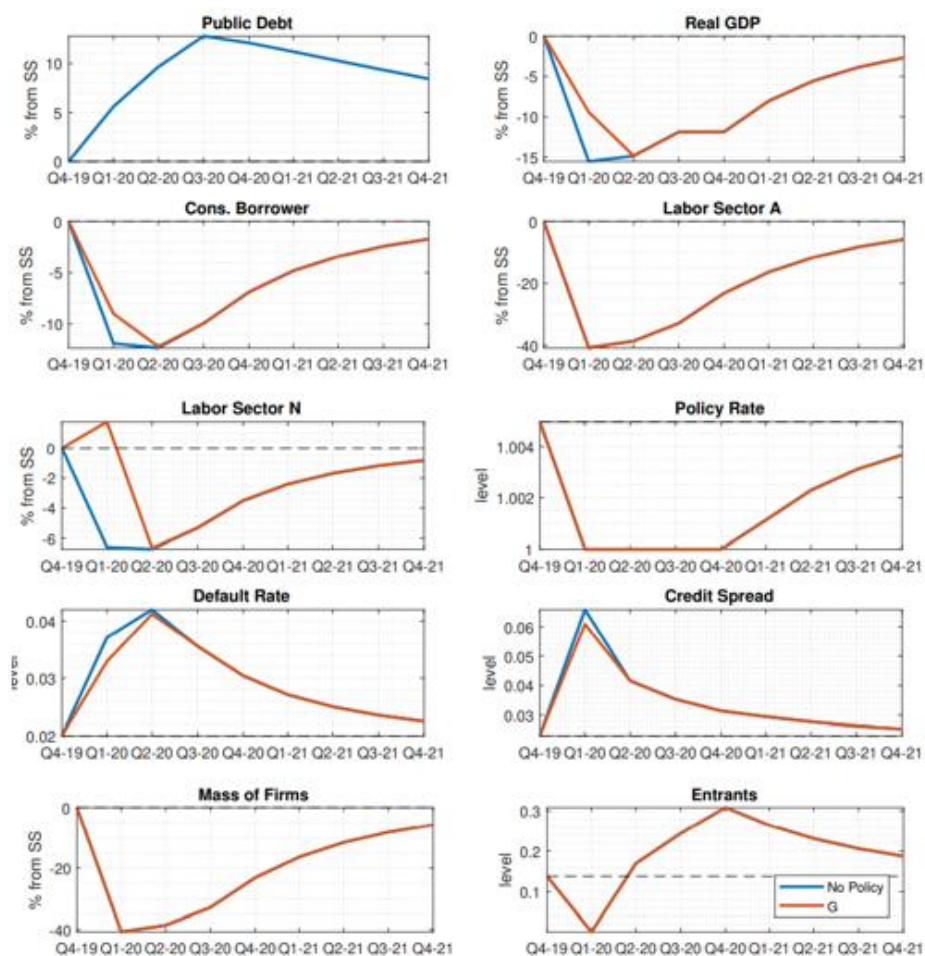
Modelio formavimas pradedamas suskirstant gyventojus į skolininkus ir taupytojus, ekonomikos sektorius į paslaugų ir ne paslaugų bei pagal jų pobūdį nustatomos funkcijos analizuojamam moduliui. Taip pat apibendrinamos tarpininkavimo, darbo rinkos, fiskalinės politikos ir išteklių suvaržymo dedamosios. Remiantis JAV statistiniais duomenimis nustatomos modelio funkcijų dedamosios (Faria-e-Castro, 2020).

Pagrindinis šio tyrimo tikslas – ištirti dinamišką ekonomikos reakciją į įvairias fiskalinės politikos priemones pandemijos metu. Bendrai pripažinta, kad dėl labai užkrečiamos pandemijos sumažėja

ekonominė veikla. Tai lemia staigų aktyvumo sumažėjimą tose ekonomikos srityse, kuriose intensyviai veikia kontaktai, pavyzdžiui, apgyvendinimas ir laisvalaikis, taip pat tam tikros rūšies mažmeninė prekyba ir transportas (kelionės lėktuvais) (Faria-e-Castro, 2020).

Toliau straipsnio autorius atlieka kiekvienos skirtingos fiskalinės politikos veiksnių poveikio analizę. Pirmiausia analizuojamas vyriausybės vartojimo padidėjimas ne paslaugų sektoriuje. 6 paveiksle pavaizduotas šios politikos poveikis pasirinktiems kintamiesiems. Mėlyna linija atitinka krizę be intervencijos, o oranžinė linija – intervenciją. Pagrindinis politikos poveikis matomas 5-oje grupėje: didelis vyriausybės vartojimo padidėjimas padeda išlaikyti užimtumą ne paslaugų sektoriuje. Tai savo ruožtu šiek tiek sumažina skolininkų vartojimo ir BVP kritimą. Galiausiai tai, kad užimtumas nemažėja, taip pat padeda sumažinti išsipareigojimų neįvykdymo rodiklius ir naudojantis bankų sistema padidinti kreditų plitimą. Ši politika neturi tiesioginio poveikio paslaugų sektoriui, o tai šiek tiek pablogina padėtį didinant atlyginimus nukentėjusioms įmonėms (Faria-e-Castro, 2020).

Sekantis fiskalinės politikos veiksnių planas – darbo pajamų mokesčių mažinimas (žr. 1 priede). Norint pasiekti bendrą to paties dydžio deficitą, intervencija susideda iš vienkartinio mokesčio tarifo sumažinimo perpus. Mokesčių mažinimas vis dar padeda išlaikyti skolininkų pajamas, o tai savo ruožtu lemia šiek tiek mažesnę BVP kritimą ir išsipareigojimų neįvykdymo sumažėjimą. Tačiau svarbu tai, kad šis modelis gali nepakankamai gerai įvertinti mokesčių mažinimo efektyvumą: dėl prielaidos, kad darbo racionalizacija yra normali, tiesioginės naudos pašalinant darbo rinkos iškraipymus nėra (Faria-e-Castro, 2020).

6 pav. 200 mlrd. JAV dolerių valstybės ne paslaugų vartojimo padidėjimo įtaka (Faria-e-Castro, 2020)

Toliau analizuojamas vienkartinis nedarbo draudimo įmokų padidėjimas. Norint pasiekti 200 mlrd. JAV dolerių intervenciją, nedarbo draudimo išmokos vienam asmeniui padidinamos 75 proc. Poveikis skolininko vartojimui yra pastebimai didesnis, kaip parodyta 2 priede. Nedarbo išmokos mažina įdarbintų darbuotojų skaičių, kurie lieka įdarbinti tuo metu, kai didelė dalis darbuotojų tampa netenka darbo. Turint nedarbo draudimą, yra priešingai: jis padeda bedarbiams tuo metu, kai didelė dalis jų tampa bedarbiais. Skolininkų vartojimo padidėjimas padeda palaikyti paklausą ne paslaugų sektoriuje. Tai savo ruožtu lemia maždaug 2,5 % BVP padidėjimą. Nors intervencija vyksta tik per vieną ketvirtį, poveikis yra gana ilgalaikis. Tai susiję su tuo, kad skolinimosi išlaidos išlieka mažos, nes šis nedarbo draudimo padidėjimas žymiai sumažina įsipareigojimų neįvykdymo lygį ir tai lemia netiesioginį bankų sistemos rekapitalizavimą (Faria-e-Castro, 2020).

Taip pat straipsnyje analizuojama 200 mlrd. JAV dolerių besąlygiškų pervedimų įtaka pagrindiniams analizuojamiems rodikliams (žr. 3 priede). Besąlygiški pervedimai yra pervedami tiek taupantiesiems, tiek skolininkams, o šių pervedimų poveikis panašus į darbo užmokesčio mokesčių sumažinimo poveikį (Faria-e-Castro, 2020).

4 priede parodytas subsidijų už atlyginimą poveikis paslaugų sektoriaus įmonėms. Skirtingai nuo kitų intervencijų, ši intervencija padeda sušvelninti užimtumo sumažėjimą paslaugų sektoriuje ir turi ilgalaikį poveikį. Bendras pusiausvyros poveikis atspindi skolininkų vartojime ir ne paslaugų sektoriaus darbo jėgos pokyčiuose (Faria-e-Castro, 2020).

Toliau Faria-e-Castro'as (2020) analizuoja, kaip JAV priimtas KPPES įstatymas turėjo įtakos JAV ekonominiams rodikliams. KPPES įstatymo pagrindinės dedamosios:

- 423 mlrd. JAV dolerių (2 % BVP) smulkaus verslo paskolos, darbo užmokesčio subsidijos ir pagalba nukentėjusioms pramonės šakoms;
- 250 mlrd. JAV dolerių (1,2 % BVP) mokėjimai individualiems asmenims, kurie išmokami kaip mokestinės nuolaidos;
- 250 mlrd. JAV dolerių (1,2 % BVP) išplėstas nedarbo draudimas;
- 490 mlrd. JAV dolerių (2,3 % BVP) valstybės fiskalinė pagalba ir federalinės išlaidos departamentams ir programoms.

Įstatymo projekte aiškiai nenurodyti tiesioginiai mokesčiai, nors jame numatytos mokesčių lengvatos, tokios kaip deklaracijų pateikimo pratęsimas. Į analizę neįtraukiami 454 mlrd. JAV dolerių, kurie skiriami federalinių rezervų kredito priemonėms. Likvidumo pagalbai, nedarbo draudimui ir vyriausybės pirkimams daroma prielaida, kad šios išlaidos paskirstomos 4 ketvirčiams (fiskaliniams metams) nuo pandemijos pradžios (trukmė 3 ketvirčiai) (Faria-e-Castro, 2020).

16 lentelė. Bendrieji daugikliai ir jų skaidymas 2020 metais išleisto KPPES įstatymo (Faria-e-Castro, 2020)

Priemonės / Rodikliai	Užimtumas	Pajamos	Ne paslaugų sektoriaus vartojimas	Taupančių asmenų vartojimas	BVP
Visos priemonės	1,3045	1,3322	1,3250	-0,0293	0,9965
Vyriausybės vartojimas	1,1609	0,5174	0,5118	-0,0305	1,2039
Nedarbo draudimas	0,6683	1,4926	1,4851	-0,0120	0,6896
Besąlyginiai pervedimai	0,5897	1,2619	1,2690	0,0004	0,6027
Likvidumo išmokos	1,8589	0,8308	0,8294	-0,0320	0,3343

Suvestinių daugiklių rezultatai pateikti 16 lentelėje. Fiskalinio paketo pajamų daugiklis yra 1,33, o užimtumo koeficiento – 1,30. Šie koeficientai gaunami atsižvelgiant į vieną politiką vienu metu, panašiai kaip ir ankstesniuose skyriuose. Nors intervencijos yra skirtingo dydžio ir trukmės, pradinio tyrimo rezultatai beveik nepakito, o nedarbo draudimas ir besąlyginiai pervedimai teikia didžiausią naudą siekiant stabilizuoti vartojimą, o likvidumo pagalba įmonėms stabilizuoja užimtumą dėl savo ilgalaikiškumo (Faria-e-Castro, 2020).

Faria-e-Castro (2020) atliktas tyrimas išanalizavo, JAV pritaikytų fiskalinių priemonių efektyvumą bei analizavo JAV priimto KPPES įstatymo efektyvumą. Kiekviena iš fiskalinio paketo dedamųjų yra analizuojamos per viešosios skolos, tikrojo BVP, darbo, skolinimosi, politikos normos, kredito plitimo, įmonių kiekio ir įsitraukiančiųjų kiekio rodiklius. Tyrimo rezultatai parodė, kad didelis vyriausybės vartojimo padidėjimas padeda išlaikyti užimtumą ne paslaugų sektoriuje, taip pat sumažina skolininkų vartojimą ir BVP kritimą. Mokesčių mažinimas padeda išlaikyti skolininkų pajamas, o tai lemia šiek tiek mažesnę BVP kritimą ir įsipareigojimų neįvykdymo sumažėjimą, tačiau pateiktas modelis gali nepakankamai įvertinti mokesčių mažinimo efektyvumą. Nedarbo draudimas yra pagalba teikiama bedarbiams, kurie dėl pandemijos prarado darbą. Taip pat šiuo atveju padidėja skolininkų vartojimas, tai padeda palaikyti paklausą ne paslaugų sektoriuje. Tai lemia maždaug 2,5 % BVP padidėjimą. Besąlyginių pervedimų poveikis yra panašus į darbo mokesčių sumažinimo efektą. Likvidumo išmokos įmonėms padeda sušvelninti užimtumo sumažėjimą paslaugų sektoriuje ir turi ilgalaikį poveikį. Taip pat autorius nagrinėjo KPPES įstatymo dedamųjų poveikį. Analizė parodė, kad nedarbo draudimas ir besąlyginiai pervedimai teikia didžiąją dalį pajamų ir vartojimo stabilizavimui, o likvidumo pagalba įmonėms teikia didžiąją dalį užimtumo stabilizavimui dėl savo ilgalaikės trukmės.

Pilinkienės, Stundžienės, Stankevičiaus ir Grybausko (2020) mokslo studija „Nekilnojamojo turto rinkos pokyčiai ekonomikos šoko kontekste: Lietuvos atvejis“, atskleidžia nekilnojamo turto (toliau – NT) rinkai įtaką turinčius veiksniai bei taip pat analizuoja COVID-19 pandemijos metu priimtų ekonomikos skatinimo priemonių įtaką NT rinkai.

NT rinkos stabilumui turi poveikį ne tik šalies makroekonominė politika ar rinkos dalyvių lūkesčiai, tačiau ir išoriniai veiksniai, tokie kaip ekonomikos šokai, kurie apibūdinami kaip staigus veiklos sąlygų pasikeitimas ekonominėje, politinėje, socialinėje, ar gamtinėje aplinkoje. Nesant adekvačios valstybės reakcijos į ekonomikos šoką, galimas staigus ir dažniausiai neigiamas poveikis ekonomikai ir jos sektoriams. (Pilinkienė ir kt., 2020)

Autoriai, atlikę mokslinės literatūros analizę NT rinkos ir ekonomikos šokų sąsajų kontekste, pereina prie mokslinio tyrimo atlikimo. Parengto mokslinio tyrimo tikslas – „atlikti Lietuvos NT rinkos ir ekonomikos skatinimo priemonių sąsajų prognostinį modeliavimą ekonomikos šoko kontekste“ (Pilinkienė ir kt., 2020). Atliktas tyrimas apima NT rinkos tendencijų, makroaplinkos veiksnių analizę, NT rinkos dalyvių elgsenos vertinimą ir kt. Tačiau vienas iš pagrindinių tyrimo etapų yra ekonomikos skatinimo priemonių įtakos gyvenamosios paskirties NT vertinimas. Čia autoriai naudoja statistinę antrinių duomenų analizę, atlieka laiko eilučių stacionarumo, Grangerio priešastingumo testus, koreliacijos analizę. Pagrindiniai rezultatų analizavimo modeliai yra tiesinė ir netiesinė regresija bei autoregresijos paskirstyto vėlinimo modeliai (toliau – ARDL). Parengus šiuos modelius siekiama nustatyti, kaip reaguotų gyvenamosios paskirties NT kainos, jeigu nebūtų pritaikytos atitinkamos ekonomikos skatinimo priemonės. Tai taip pat padėtų nustatyti, kokie

rodikliai turi reikšmingą įtaką NT kainoms ir kokių veikslių reikėtų imtis, kad būtų galima stabilizuoti NT rinką COVID-19 pandemijos metu (Pilinkienė ir kt., 2020).

Atliekant tyrimą remiamasi oficialiais statistikos skelbiamais duomenimis bei Lietuvoje pritaikyto priemonių plano, COVID-19 pandemijai valdyti, panaudojimo statistika. Surinkus informaciją apie COVID-19 pasekmių mažinimo plano panaudojimą numatytam laikotarpiui, toliau kiekviena iš pagalbos priemonių paskirstoma pagal jos veikimą per ekonominius rodiklius (žr. 7 pav.) (Pilinkienė ir kt., 2020).

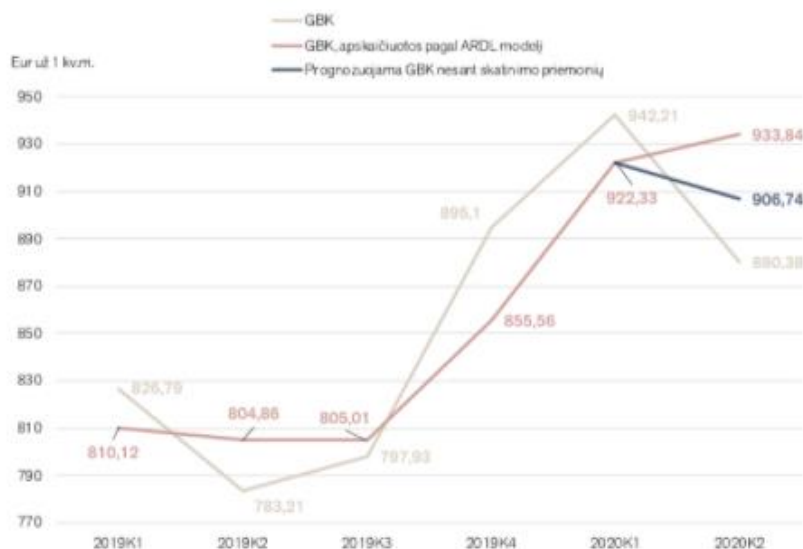
Toliau tyrimas atliekamas surenkant makroekonominių rodiklių reikšmes, kurios susijusios su jau panaudotomis ekonomikos skatinimo priemonėmis. Atlikus stacionarumo įvertinimą, Grangerio priežastingumo testą, nustatyta, kad geriausiai NT kainų pokyčius gali paveikti valdžios sektoriaus išlaidos, nedarbas, įmonių likvidumo rodikliai, namų ūkių grynieji pinigai ir indėliai bei paskolos ne finansų bendrovėms. Pašalinus nereikšminius rodiklius – formuojamas ARDL modelis. Tyrimo rezultatai rodo, kad valdžios sektoriaus išlaidos, nedarbas, namų ūkių grynieji pinigai ir indėliai bei paskolos ne finansų bendrovėms turi reikšmingą įtaką gyvenamųjų būstų kainoms (Pilinkienė ir kt., 2020).

	Panaudota šaka	Makroekonominiai rodikliai									
		II kv. 2020	III kv. 2020	Valdžios sektoriaus išlaidos	Nedarbas	Visas šaltųjų šiluminis darbas šiluminėse	Uždarojo lygio	Šalutinis bendrojo vidaus produkto	Įmonėms suteiktos subsidijos, dotacijos	Pašalinimo ne finansų bendrovėms	Našų, šaltųjų pinigų ir indėlių
I PRIEMONĖS	1-3. Šalutinis bendrojo vidaus produkto skatinimas ir šalutinis bendrojo vidaus produkto skatinimas	63,63 mln. eurų	18,15 mln. eurų	X							
	1. Pagalba verslui išauginti darbo vietose ir laisvi mąstai	113,74 mln. eurų	46,07 mln. eurų	X		X					X
	2. Ugdymo šaltųjų pinigų mokėjimas	112,46 mln. eurų	4,21 mln. eurų	X	X						X
II PRIEMONĖS	3. Savarankiški darbiniai asmenys	57,18 mln. eurų	29,89 mln. eurų	X	X						X
	4. Išmokos bedarbiams	25,0 mln. eurų	66,5 mln. eurų	X	X						X
	5. Mero šaltųjų pinigų mokėjimas	0,58 mln. eurų	0,00 mln. eurų	X	X						X
	6. Mero šaltųjų pinigų mokėjimas	0,58 mln. eurų	0,00 mln. eurų	X	X						X
III PRIEMONĖS	1. Mokesčių paskolos	2700 mln. eurų	8479 mln. eurų					X			
	2. Mokesčių nepašalinimo atidėjimas	624,06 mln. eurų	134,64 mln. eurų					X			
	3. INVEGA paskolos ŽŪKDP paskolos subsidijos	210,0 mln. eurų 5,2 mln. eurų 84,7 mln. eurų	190,1 mln. eurų 4,7 mln. eurų 9 mln. eurų						X		X X

7 pav. Ekonomikos skatinimo priemonių ir makroekonominių rodiklių sąsaja (Pilinkienė ir kt., 2020)

Toliau autoriai pakoregavo modelį pagal pritaikytas ekonominio skatinimo priemones ir nustatė, kad gyvenamųjų būstų kainos būtų 2,9 proc. mažesnės jei nebūtų pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės (žr. 8 pav.). Tačiau, kaip teigiama autorių, prognozuojamos kainos remiantis ARDL modeliu nukrypsta nuo realių kainų dėl esamų paklaidų, todėl šio modelio tikslumą reikėtų vertinti atsargiai (Pilinkienė ir kt., 2020).

Taip pat nustatyta, kad ekonomikos skatinimo priemonės nepadėjo visiškai išvengti gyvenamųjų būstų kainų kritimo. Gyvenamųjų būstų kainos dėl COVID-19 pandemijos sukkelto ekonomikos šoko krito 6,6 proc., tačiau remiantis tyrimo rezultatais apie 3 proc. mažiau nei būtų kritusios nepritaikius ekonomikos skatinimo priemonių (Pilinkienė ir kt., 2020).

8 pav. Gyvenamųjų būstų kainų prognozė, eurai (Pilinkienė ir kt., 2020)

Toliau yra analizuojama, kokie ekonominiai, socialiniai, verslo, lūkesčių rodikliai veikia gyvenamųjų būstų kainas ilguoju periodu. Surinkus informaciją apie darbo rinkos rodiklius, makroekonominis rodiklius, verslo, finansinius, lūkesčių ir NT rodiklius įvertinama, kokie rodikliai daro didžiausią įtaką gyvenamųjų būstų kainoms. Toliau reikšminį poveikį iš visų rodiklių grupių turintys rodikliai sujungiami į vieną prognostinį modelį, kurio tikslumas 75 proc. Tyrimo rezultatai rodo, kad NT kainos reaguoja į ketvirčio BVP pokytį, grynujų pinigų ir indėlių vertę bei vartotojų išlaidų pokyčius (Pilinkienė ir kt., 2020).

Į šio modelio rengimą taip pat buvo įtraukti ir ekonominio skatinimo priemonių rodikliai, tačiau šie rodikliai buvo nereikšminiai. Atlikta analizė parodė, kad 6,6 proc. gyvenamųjų būsto kainų kitimą paveikė 5,1 proc. sumažėjęs BVP bei 2,1 proc. kritusios vartotojų išlaidos, o namų ūkių grynujų pinigų ir indėlių padidėjimas reikšmingai turėjo įtakos tik 2020 III ketvirtį. Taip pat sukurto modelio paklaidos yra gerokai mažesnės, tai rodo didesnę modelio patikimumą, lyginant su anksčiau paruoštu modeliu, kuris vertino tik keletos rodiklių įtaką gyvenamųjų būstų kainoms (Pilinkienė ir kt., 2020).

Tyrimo autoriai daro išvadą, kad Lietuvos vyriausybės priimti ekonomikos stabilizavimo sprendimai tik iš dalies daro įtaką NT rinkos stabilizavimui. NT rinkos stabilumui daugiausia įtakos daro antrajam tikslui skirtos priemonės, kurios susijusios su gyventojų pajamų išsaugojimu. Kitos priemonės, tokios kaip paskolos įmonėms, darbo vietų išsaugojimas yra efektyvios, tačiau tik ilgalaikiu periodu (Pilinkienė ir kt., 2020).

Apibendrinant, fiskalinė politika remiasi vyriausybės išlaidų ir mokesčių panaudojimu su tikslu paveikti ekonomiką. Pasak TVF (2020), valstybės fiskalinę politiką naudoja siekdamos skatinti tvirtą ir tvarų augimą, sumažinti skurdo problemą. Fiskalinės politikos reikšmė ypatingai išryškėjo per 2008–2009 metų pasaulinę ekonominę krizę. Valstybės taikydamos fiskalinę politiką rėmė finansines sistemas, spartino ekonomikos augimą, siekė sumažinti ekonominės krizės sukeltų padarinių poveikį gyventojams bei pažeistiems sektoriams. Tačiau COVID-19 pandemija aktuali šių dienų problema, kuri sukėlė sąmyšį ne tik pasaulio rinkose, bet ir kiekvieno žmogaus gyvenime. Todėl tinkamai parengta fiskalinė politika gali padėti sumažinti pandemijos poveikį, padėti kuo greičiau ekonomikai stabilizuotis.

Analizuoti empiriniai tyrimai atskleidė fiskalinės politikos poveikį valstybių ekonomikai. Faria-e-Castro'as (2020), Di Pietro'as ir kt. (2020) nagrinėjo fiskalinės politikos priemonių efektyvumą COVID-19 pandemijos aspektu, o Sabir'is, Qamar'is (2019) analizavo, kaip fiskalinė politika gali prisidėti prie valstybių ekonomikos gerinimo, tačiau nebuvo taikytas pandemijos laikotarpis. Pilinkienės ir kt. (2020) pateikta mokslo studija nagrinėja COVID-19 pandemijos metu pritaikytų fiskalinių priemonių įtaką gyvenamųjų būstų kainų pokyčiams.

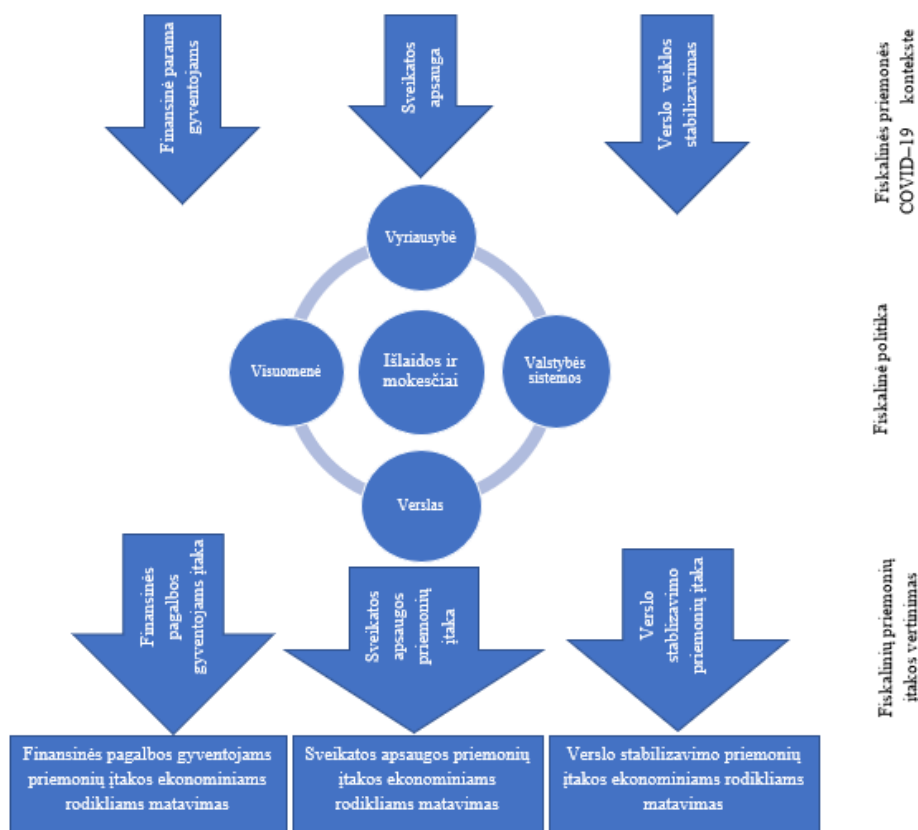
Autoriai Di Pietro'as ir kt. (2020) pasirinkdami tirti fiskalinės politikos efektyvumą, rinkosi BVP matą, kurio pokyčius analizavo remdamiesi 4 parengtais scenarijais. Tyrimas buvo pritaikytas tik Italijos fiskalinių priemonių COVID-19 suvaldyti analizei, tačiau dėl šalyse priimtų fiskalinių priemonių taikymo tendencijos, šį tyrimo metodą lengvai galima pritaikyti ir kitoms šalims. Tyrimo rezultatai parodė, kad siekiant mažiausio BVP kritimo, geriausias fiskalinis paketas turėtų būti parengtas pagal 3 scenarijų, valstybės išlaidas padidinus nuo 20 proc. fiskalinio paketo vertės iki 40 proc. Taip pat skolos ir BVP santykio bei deficito ir BVP santykio rodikliai, remiantis šiuo scenarijumi, būtų tinkamiausi iš kitų analizuotų scenarijų. BVP yra vienas iš pagrindinių šalies rodiklių, tačiau, remiantis vien tik šiuo rodikliu, negalima plačiai išanalizuoti, ar priimtos fiskalinės priemonės padėjo šalies ekonomikai suvaldyti COVID-19 žalą ekonomikai. Tokiu atveju dar reikėtų analizuoti, kaip fiskalinės priemonės veikia nedarbo rodiklius, skolinimosi, įmonių likvidumo situaciją, kas iš dalies pateikiama Faria-e-Castro (2020) straipsnyje.

Sabir'io, Qamar'io (2019) straipsnyje pateikiama, kokia fiskalinių priemonių įtaka šalies ekonominiams rodikliams. Tyrimui pasirinkti 4 pagrindiniai rodikliai: užimtumo ir gyventojų santykis, Gini koeficientas, BVP bei inkluzinis augimas. Atliekant tyrimą nėra nagrinėjamos konkrečiu atveju priimtos fiskalinės priemonės, tačiau yra analizuojama, kaip nepriklausomi kintamieji, tokie kaip valstybės išlaidos, mokestinės pajamos, institucijų veikla, prekybos atvirumas, gyvenimo trukmė, daro įtaką pasirinktų rodiklių pokyčiams. Iš atlikto tyrimo galima matyti, kad užimtumo ir gyventojų santykiui teigiamą įtaką daro valstybės išlaidos, o mokestinės pajamos priešingai, daro neigiamą ir reikšmingą poveikį. Gini koeficiento pokyčiams valstybės išlaidos daro neigiamą ir statiškai reikšmingą įtaką, o valstybės institucijų darbas turi teigiamą įtaką nelygybei, nes Azijos šalyse politinė aplinka daugiau palanki turtingam visuomenės sluoksniui, tačiau tinkamai pasirinkta fiskalinė politika gali turėti reikšmingą poveikį nelygybės mažinimui. Tokie kintamieji, kaip prekybos laisvumas daro teigiamą ir reikšmingą įtaką BVP augimui, nes padidėja darbuotojų paklausa, produktyvumas. Inkluziniam augimui teigiamą ir reikšmingą įtaką daro institucijų veikla, vyriausybės išlaidos. Straipsnyje gana plačiai analizuojama, kokios fiskalinės priemonės daro įtaką ekonominiams rodikliams, tačiau šiuo atveju reikėtų koncentruotis į konkrečių fiskalinių priemonių priimtų COVID-19 pandemijos atveju pritaikymą bei šių priemonių įtaką pasirinktiems ekonominiams rodikliams.

Pilinkienės ir kt. (2020) atliktas tyrimas analizavo NT rinkos pokyčius bei kaip COVID-19 pandemijos metu pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės veikė gyvenamųjų būstų kainų pokyčius. COVID-19 pandemijai valdyti pritaikytos priemonės surinktos remiantis oficialiais, susijusią informaciją skelbiančiais šaltiniais. Tyrimo rezultatai parodė, kad reikšmingą įtaką gyvenamųjų būstų kainoms turi valdžios sektoriaus išlaidos, nedarbas, namų ūkių gryniesi pinigai ir indėliai bei paskolos ne finansų bendrovėms. Pakoregavus parengtą modelį pagal pritaikytas ekonominio skatinimo priemones nustatė, kad gyvenamųjų būstų kainos būtų 2,9 proc. mažesnės jei nebūtų pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės. Remiantis tyrimu ir jo tyrimo metodologija,

galima lengvai išanalizuoti kitų ekonominių rodiklių reakciją nepritaikius COVID-19 ekonominio skatinimo priemonių.

Faria-e-Castro'o (2020) tyrimas nagrinėja, kaip JAV priimtos fiskalinės priemonės COVID-19 pandemijos metu veikia viešosios skolos, tikrojo BVP, darbo, skolinimosi, politikos normos, kredito plitimo, įmonių kiekio ir įsitraukiančiųjų kiekio rodiklius. Tyrimo modelis parengtas taip, kad siekiant nustatyti kiekvienos iš COVID-19 pandemijos metu taikomų fiskalinių priemonių dedamųjų poveikį, suformuojamas 200 mlrd. JAV dolerių išmokos padidėjimas. Tyrimo metu nustatyta, kad vyriausybės vartojimo padidėjimas gali padėti išlaikyti užimtumą ne paslaugų sektoriuje, taip pat sumažintų BVP kritimą. Darbo mokesčių sumažinimas galėtų padėti išlaikyti skolininkų pajamas, turėtų įtakos mažesniai BVP kritimui. Nedarbo draudimo pagalba yra teikiama bedarbiams, tai padeda jiems gauti pajamas netekus darbo, nuo to padidėja besiskolinančiųjų vartojimas. BVP padidėjimas šiuo atveju siektų 2,5 proc. Tiesioginiai pervedimai, kuriems nereikalaujama atitikti sąlygų, savo įtaka panašūs į darbo mokesčių mažinimo sukeltą efektą. Likvidumo išmokos įmonėms padeda sumažinti užimtumo problemą paslaugų sektoriuje ir veikia ilgą laikotarpį. Taip pat išanalizavus JAV priimto KPPES įstatymo kovai su COVID-19 sukeltomis priemonėmis, didžiausią poveikį turi nedarbo draudimo bei besąlyginiai pervedimai pajamų ir vartojimo stabilizavimui, o likvidumo didinimas padeda palaikyti užimtumą bei veikia ilgam periode. Straipsnio autorius kiekvieną iš pritaikytų fiskalinių priemonių analizuoja atskirai. Tai parodo, kuri iš jų yra veiksmingiausia šalies ekonomikai ir lemia geriausius pasirinktų rodiklių rezultatus. Straipsnyje ištirtas tik JAV pavyzdys, todėl remiantis šio straipsnio metodologija galima analizuoti kitų valstybių atvejus, kad būtų galima įsitikinti, kurios iš fiskalinių priemonių yra patikimiausios ir efektyviausios COVID-19 pandemijos valdymui.

9 pav. Konceptualus tyrimo modelis

Tuo tikslu parengtas konceptualus modelis, kuris atspindi fiskalinės politikos reikšmę, pritaikytų fiskalinių priemonių COVID-19 atveju ir jau atliktų tyrimų įvertinimą bei jų sąsają su tyrimo poreikiu (žr. 10 pav.).

Remiantis sukurtu konceptuali tyrimo modeliu, pirmiausia pateikiama informaciją apie fiskalinės politikos reikšmę bei aktualumą. Toliau yra analizuojama, kokios fiskalinės priemonės yra taikomos COVID-19 pandemijai valdyti. Atlikus mokslinės literatūros analizę numatyta, kad COVID-19 krizės metu daugiausia dėmesio skiriama padėti gyventojams, praradusiems darbą, pajamas, susidūrus su finansiniais sunkumais. Sveikatos apsaugos priemonių įsigijimas, specialios įrangos pirkimas taip pat stipriai prisideda prie COVID-19 pasekmių mažinimo. Verslo veiklos stabilizavimas apima jų išlaidų, darbo užmokesčio sąnaudų sumažinimą, likvidumo didinimą. Kaip minėta anksčiau, jau yra atliekami tyrimai, siekiant įvertinti pritaikytų fiskalinių priemonių įtaką ekonominiams rodikliams. Šiame darbe numatyta vertinti COVID-19 krizės metu pritaikytų fiskalinių priemonių įtaką ekonominiams rodikliams. Tyrimas sutelktas į Lietuvos bei užsienio šalių rinką, siekiant numatyti bendrą COVID-19 pandemijos valdymo situaciją ir pasekmes. Atlikus tyrimą, galima pateikti išvalgas ir išvadas, kurios fiskalinės priemonės buvo veiksmingiausios ir efektyviausios, pasirinktų analizuoti rodiklių atžvilgiu.

3. Fiskalinės politikos priemonių, skirtų COVID-19 sukeltiems padariniams suvaldyti, vertinimo metodika

Kaip analizuota ankstesniuose skyriuose, COVID-19 pandemija paveikė įvairias sritis. Uždarytos valstybių sienos, apribota ne pagrindinių paslaugų ar prekių teikimo veikla, darbas, jei jis įmanomas, vykdomas nuotoliniu būdu, dėl sumažėjusio darbo krūvio darbuotojai išleidžiami į prastovas, fiksuojamas didelio masto viruso plitimas.

Pirmoje baigiamojo darbo dalyje atlikus ekonominių rodiklių pokyčių analizę, pastebėta, kad COVID-19 pandemija stipriai paveikė nedarbo rodiklius, ypač 2020 metų II–III ketvirčiais, kai virusas itin plačiai paplito Europoje. Taip pat matomi staigūs nuokrypiai eksporto ir importo rodikliuose, EBPO pateikia ir BVP pokyčių statistiką, priklausomai nuo pandemijos etapų.

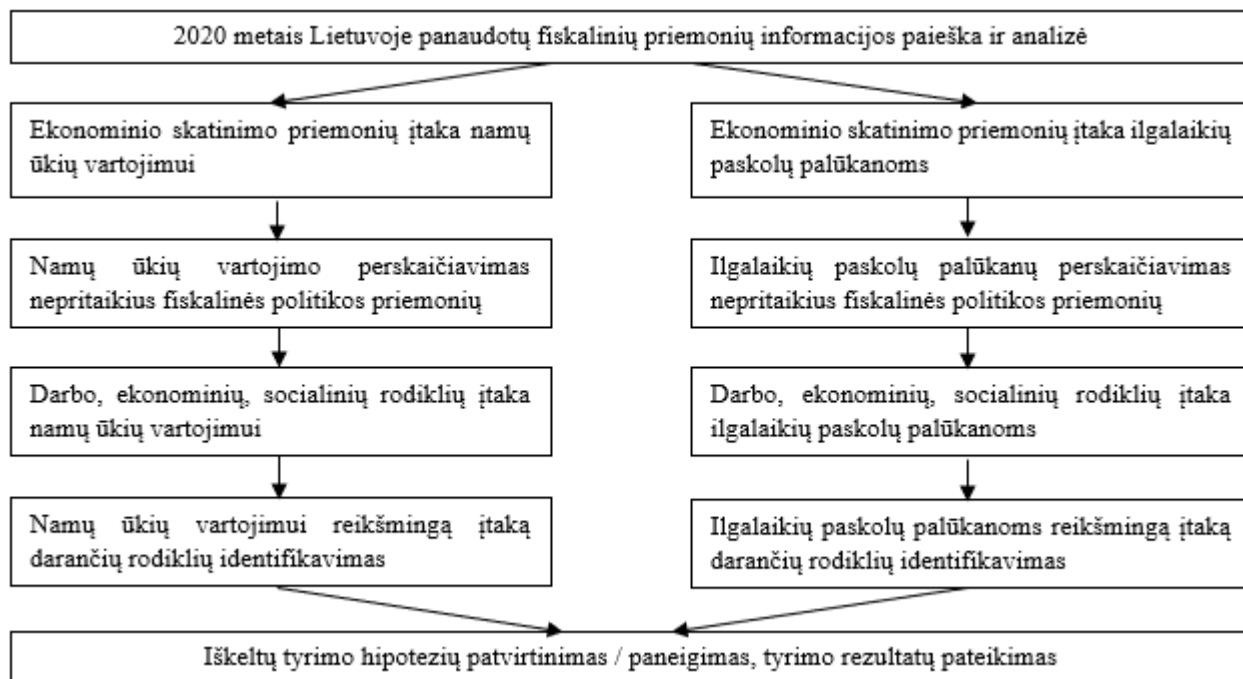
Mokslinės literatūros analizė parodė, kad fiskalinė politika apima vyriausybės išlaidų ir pajamų subalansavimą siekiant paveikti ekonomiką. Jau 2008–2009 metų krizės metu išryškėjo fiskalinės politikos poveikis, kuria buvo spartinama ekonomika, remiamos finansų sistemos, mažinamos krizės sukeltos pasekmės. COVID-19 sukeltos krizės atveju fiskalinė politika atlieka taip pat svarbų vaidmenį, padeda ekonomikai stabilizuotis ir sumažinti COVID-19 poveikį pažeistoms sritims. COVID-19 pandemijos metu valstybės ėmėsi įvairių apimtinių ir verte fiskalinių paketų taikymo. Valstybės fiskalinius paketus taikė atsižvelgdamos į labiausiai pažeistas sritis, ekonominę šalies situaciją. Atlikta keletas tyrimų, analizuojančių fiskalinių priemonių poveikį šalių ekonominiams rodikliams. Išanalizuoti Italijos, Azijos šalių, JAV, Lietuvos atvejai, tačiau, atliktus tyrimus, galima lengvai pritaikyti ir kitų šalių fiskalinės politikos poveikiui įvertinti.

Tačiau COVID-19 fiskalinių priemonių pritaikymo efektyvumas dar nėra plačiai tiriamas, COVID-19 virusas vis dar aktualus, todėl svarbu analizuoti, ar pandemijos metu priimtose fiskalinės priemonės buvo efektyvios šalių ekonomikai. Kadangi tyrimo apimtis yra ribota, fiskalinių priemonių poveikis analizuojamas Lietuvos atveju. Kad būtų galima tai išsiaiškinti, baigiamojo darbo IV dalyje rengiami ARDL modeliai, siekiant nustatyti, kokią įtaką Lietuvos ekonomikai turėjo panaudotos fiskalinės priemonės. Fiskalinių priemonių įtaka analizuojama namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų rodikliams. Kad būtų galima įvertinti globalią pandemijos valdymo ekonominę situaciją bei kokių priemonių imasi valstybės COVID-19 pandemijos pasekmėms mažinti, todėl remiantis antrinių duomenų analize atliekamas pritaikytų fiskalinių priemonių palyginimas tarp pasirinktų šalių. Taip galima nustatyti, kurios fiskalinės priemonės daugiausia taikomos pasirinktose analizuoti šalyse bei numatyti, kaip tai galėjo paveikti namų ūkių vartojimą ir ilgalaikių paskolų palūkanų kitimą. Taigi, tyrimas atliekamas iš dviejų dalių.

Pirmoji tyrimo dalis atliekama remiantis Faria-e-Castro'o (2020) atliktu tyrimu. Faria-e-Castro'o (2020) analizavo JAV priimtų fiskalinių priemonių įtaką tokiems šalies rodikliams: viešoji skola, tikrasis BVP, darbas, skolinimasis, politikos normos, kredito plitimas, įmonių kiekis ir įsitraukiančiųjų kiekis. Straipsnio autorius analizuoja, kaip kiekviena priimta fiskalinė priemonė daro įtaką šioms rodikliams. Taip pat nagrinėjamas pandemijos metu priimto įstatymo ir pritaikytų fiskalinių priemonių tinkamumas, efektyvumas. Taip pat remiamasi Pilinkienė ir kt. (2020) atlikta NT rinkos pokyčių analize ekonomikos šoko metu.

Regresijos analizė atliekama 6 etapais, kiekvienam iš numatytų analizuoti rodiklių (žr. 10 pav.). Pirmame etape yra surenkama informacija apie Lietuvoje 2020 metais panaudotas fiskalinės politikos priemones COVID-19 sukeltoms pasekmėms mažinti. Toliau renkami rodikliai, kuriais pasireiškia

ekonominio skatinimo priemonės ir įvertinama jų įtaka namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms. Kad būtų galima tai įvertinti, kuriami ARDL modeliai. Nustačius modelio koeficientus bei dedamąsias, įvertinama kokios būtų namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės nepritaikius ekonominio skatinimo priemonių. Sekančiame etape atliekamas ARDL modelio patikimumo vertinimas – vertinama, kokie ekonominiai, verslo, socialiniai ir kt. rodikliai labiausiai veikia tyrimui pasirinktus analizuoti rodiklius. Numačius reikšmingą įtaką darančius rodiklius, kuriamas bendras modelis, siekiant numatyti kokie rodikliai daro didžiausią įtaką namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanoms. Surinkus tyrimo rezultatus, pateikiamos išvados ir patvirtinamos / paneigiamos tyrimo hipotezės.

10 pav. Fiskalinių priemonių įtakos Lietuvoje įvertinimo eiga

Naudojantis Faria-e-Castro (2020) atliktu tyrimu, kuris analizavo JAV atvejį, galima numatyti tokias tyrimo prielaidas ir Lietuvos ekonominių rodiklių pokyčiams:

- H1: „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių plano“ II tikslo priemonės, kuriomis siekiama padėti išsaugoti darbo vietas ir gyventojų pajamas, daro reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms.
- H2: „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių plano“ III tikslo priemonės, skirtos padėti verslui išsaugoti likvidumą, daro nereikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui.
- H3: „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių plano“ III tikslo priemonės, skirtos padėti verslui išsaugoti likvidumą, daro reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanoms.

Visi numatyti skaičiavimai atliekami naudojantis EViews programa. „Ši programa gali būti naudojama moksliniams tyrimams, ekonometrinei, finansinei analizei, mikro- ir makroekonominių reiškinų prognozavimui, modeliavimui, kaštų analizei ir kitiems ekonominiams uždaviniams spręsti“ (Balabonienė ir kt., 2013).

II-oji tyrimo dalis atliekama siekiant išanalizuoti kitų valstybių fiskalinių paketų apimtį, prioritetines sritis bei nustatyti galimą šių priemonių poveikį valstybių namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms. Pirmiausia yra surenkama valstybių 2020 metų fiskalinių planų informacija. Priemonės pagal jų reikšmę yra suskirstomos atitinkamoms sritims: gyventojams, verslui, sveikatos apsaugai, kitoms. Suskirsčius fiskalinio plano dedamąsias numatoma, kam šalys skiria daugiausia lėšų. Atitinkamai pagal fiskalinio paketo pobūdį bei vertes, daromos prielaidos namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių kitimui.

Tyrimo apribojimai:

- Dėl šiuo metu vis dar egzistuojančios COVID-19 pandemijos, susiduriama su duomenų surinkimo problema. Lietuvos oficialūs informacijos šaltiniai pateikia skirtingą informaciją apie panaudotas COVID-19 plano priemones;
- Kitose užsienio šalyse panaudotų priemonių, COVID-19 pandemijos pasekmėms mažinti, informacijos surinkimo problema;
- Modeliams sudaryti siekiama surinkti kuo daugiau rodiklių, tačiau tyrimą apriboja pateikiamos statistikos periodas ir periodiškumas.

Parengti ARDL modeliai padės nustatyti, kurios Lietuvoje panaudotos fiskalinės priemonės buvo efektyviausios, pasirinktų nagrinėti rodiklių pokyčiams bei kokia būtų namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų reakcija nepritaikius ekonominio skatinimo priemonių. II-oji tyrimo dalis parodys fiskalinių priemonių mastą bei tikslines sritis kovojant su COVID-19 pasekmėmis ekonomikai kitose valstybėse. Išanalizavus valstybių fiskalinius paketus, galima daryti prielaidas, kaip tai turėjo įtakos šalių namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms. Kadangi COVID-19 pandemija vis dar aktuali, todėl tikimasi, kad tyrimo metu gauti rezultatai bus reikšmingi ir svarbūs tolimesniems valstybių sprendimams priimti.

4. Fiskalinių priemonių COVID-19 pandemijai suvaldyti tyrimo rezultatai

Ankstesniuose skyriuose buvo analizuota, kaip COVID-19 pandemija paveikė nedarbo, eksporto ir importo, BVP, VKI, įmonių kūrimosi ir bankroto tendencijas. Valstybės, siekdamos sušvelninti COVID-19 pandemijos pasekmes šalies ekonomikai, gyventojams bei verslo atstovams, ėmėsi ekonominio skatinimo priemonių taikymo. EBPO (2020) pateikiama ataskaita, mokslinės literatūros apžvalga supažindina su valstybių veiksmais ir priemonėmis, skirtomis sumažinti pandemijos poveikį, todėl aktualu išanalizuoti, kurios fiskalinės priemonės yra efektyviausios, patikimiausios, COVID-19 pasekmėms sumažinti.

Fiskalinės politikos priemonių pritaikymo analizė atliekama Lietuvos atveju. Pirmiausia įvertinamos ir išanalizuojamos 2020 metais pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės Lietuvoje. Surinkus reikalingus duomenis atliekamas fiskalinių priemonių įtakos vertinimas numatytiems analizuoti ekonominiams rodikliams. Taip pat siekiant išsiaiškinti globalią COVID-19 pandemijos valdymo situaciją, atliekamas užsienio valstybių fiskalinės politikos planų matavimas, jų analizė ekonominių rodiklių atžvilgiu.

4.1. Fiskalinių priemonių, skirtų COVID-19 pandemijai suvaldyti, taikymas Lietuvoje

Lietuvoje COVID-19 pandemija paskelbta 2020 metų kovą. Nuo to laiko Lietuva susidūrė su įvairiais sunkumais, tokiais kaip COVID-19 užsikrėtimų plitimas, nedarbo augimas, verslų sustabdymas, valstybės sienų uždarymas. 2021 metų vasario 9 dienos duomenimis, Lietuvoje per visą pandemijos laikotarpį užfiksuoti 187 421 užsikrėtimo virusu atvejai. Lietuvos vyriausybė parengė „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių planą“, kuriuo siekiama padėti labiausiai nuo COVID-19 pandemijos nukentėjusiems gyventojams, verslui, ekonomikai, padėti sumažinti viruso plitimą.

Išanalizavus LR Finansų ministerijos pateiktą priemonių kovai su COVID-19 planą, kuris patvirtintas 2020 metų kovo 16 dieną (2020 metų gruodžio atnaujinta redakcija), iš viso plane numatyta skirti 6 240,5 mln. eurų. Plane išskelti tokie ekonomikos skatinimo ir COVID-19 plitimo sukeltų pasekmių mažinimo tikslai:

- 1. Užtikrinti išteklius, kurių reikia sveikatos ir visuomenės apsaugos sistemoms efektyviai veikti;*
- 2. Padėti išsaugoti darbo vietas ir gyventojų pajamas;*
- 3. Padėti verslui išsaugoti likvidumą;*
- 4. Skatinti ekonomiką;*
- 5. Užtikrinti valstybės išdo likvidumą (LR Finansų ministerija, 2021).*

Remiantis LR Finansų ministerijos (2020) pateiktu planu, 1 tikslas orientuotas į asmens saugos priemonių įsigijimą, išteklių užtikrinimą, medicininės ir kitokios įrangos įsigijimą. Taip pat dėmesys skiriamas medicinos darbuotojų viršvalandinio darbo apmokėjimui, priedams. Kitų įstaigų darbuotojams, kurie dalyvauja ekstremalios situacijos valdyme tai pat kompensuojamas viršvalandinis darbas, asmeninės sveikatos apsaugos išlaidos, mokami priedai. Siekiama reguliuoti ekstremalios situacijos valdymui reikalingų viešųjų pirkimų pirmenybę ir atlikti neviešas derybas, užtikrinti priemones, kad būtų mažinama neigiama įtaka gyventojų psichikai bei numatyti nevyriausybinių organizacijų, veikiančių situacijos valdyme, reikiamą finansavimą. Visoms šioms priemonėms valstybė numatė skirti 500 mln. eurų. Taip pat prie šio tikslo priskiriamas vyresnio amžiaus asmenų įtraukimas į visuomeninį gyvenimą ir kitas veiklas, tam planuojama skirti 280 tūkst. eurų. Taigi, iš viso *1 tikslui numatyta skirti 500,28 mln. eurų.*

Antrasis tikslas sutelktas į gyventojų pajamų ir darbo vietų išsaugojimą. Tikslui įvykdyti numatytos priemonės, kuriomis siekiama padėti darbdaviams išsaugoti darbo vietas ir kurti naujas. Su tuo susijęs išmokų mokėjimas už darbuotojus, esančius prastovose bei po prastovų, organizuoti mokymus, įgyvendinti profesinį mokymą (numatyta suma 766,66 mln. eurų). Antroji priemonė sutelkta padėti darbo netekusiems asmenims grįžti į darbo rinką, kuriai numatyta skirti 495 mln. eurų. Sekanti priemonė padėtų užtikrinti gyventojų pajamas taikant ligos išmokas, išmokų savarankiškai dirbantiems asmenims skyrimą, mokėti vienkartinės pensijų ir šalpos išmokas, papildomas išmokas vaikams bei šeimoms (numatyta 629,74 mln. eurų). Įtraukiama ir priemonė, padėsianti apsaugoti meno kūrėjus, tam planuojama skirti 0,8 mln. eurų. Taip pat įtraukiamos tokios priemonės, kaip būsto paskolų mokėjimų atidėjimo galimybė, mokėjimų už elektrą ir dujas, komunalinių paslaugų atidėjimas arba išdėstymas bei vaikų vasaros stovyklų finansavimas (numatyta skirti 5,5 mln. eurų). *Iš viso šiam tikslui įvykdyti numatyta skirti 1 897,7 mln. eurų* (LR Finansų ministerija, 2020).

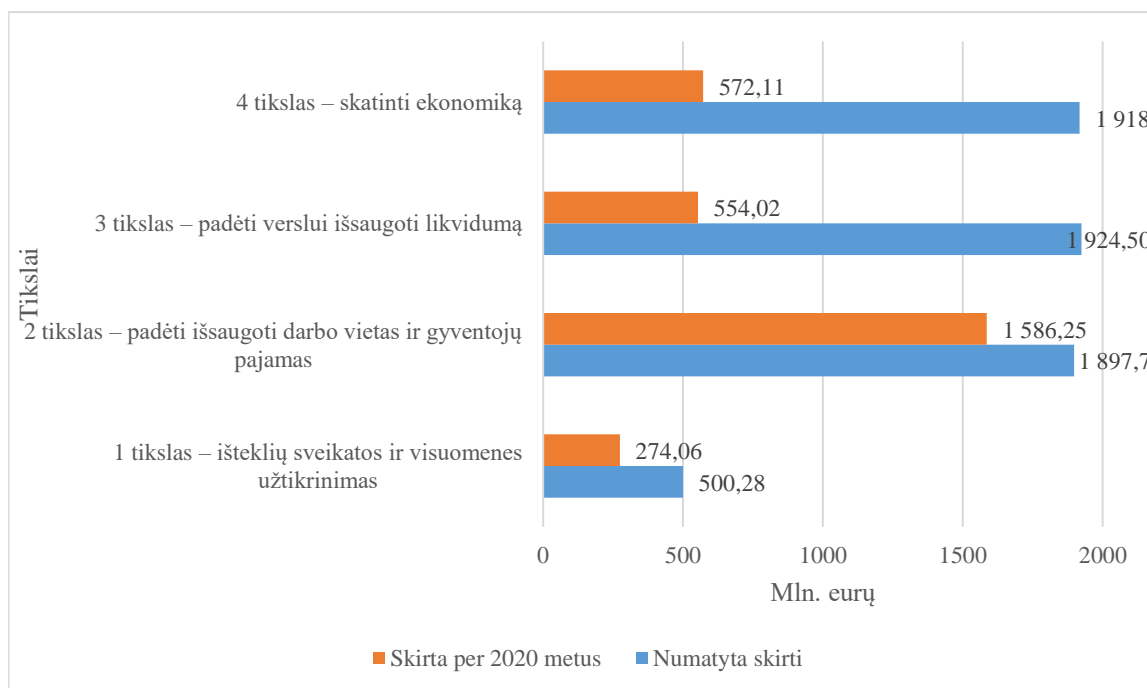
Trečias vyriausybės tikslas yra sutelktas į verslo likvidumo išsaugojimą. Šį tikslą įgyvendinti planuojama teikiant mokestines paskolas, sustabdant mokestinių nepriemokų išieškojimą, mokesčių mokėtojus atleidžiant nuo baudų ir delspinigių. Taip pat numatytas „Žemės ūkio paskolų garantijų fondo“ (toliau – ŽŪPGF) padidinimas 500 mln. eurų, komunalinių paslaugų mokėjimo atidėjimas verslo vienetams, verslo likvidumo didinimas. Šioms priemonėms numatyta skirti 1 196 mln. eurų. Siekiant padidinti įmonių likvidumą numatyta skirti paskolas, kompensuoti nuomos mokesčius, teikti subsidijas, INVEGA paskolas ir kitas paramas. Taip pat planuojama sudaryti sąlygas žemės ūkio likvidumo išsaugojimui skiriant 136 mln. eurų, 61,5 mln. eurų gamybos potencialui išsaugoti bei 31 mln. eurų užtikrinti turizmo sektoriaus likvidumą. *Iš viso šiam tikslui numatyta skirti 1 924,5 mln. eurų* (LR Finansų ministerija, 2020).

Ketvirtas tikslas yra orientuotas į ekonomikos skatinimą. Kad būtų pasiektas šis tikslas, numatyta įgyvendinti ir spartinti investicijų programas (planuojama skirti 900 mln. eurų). 250 mln. eurų planuojama skirti ES investicijų lėšų persikirstymui reikalingoms sritims. 250 mln. eurų numatyta skirti ir klimato kaitos programoms, kelių priežiūrai, daugiabučių renovacijai. Taip pat viena iš priemonių yra nustatyti papildomą valstybės garantijų limitą, tam numatyta 500 mln. eurų. 18 mln. eurų planuojama skirti turizmo sektoriaus stiprinimui po COVID-19 pandemijos sukeltų pasekmių. *Iš viso šiam tikslui numatyta skirti 1 918 mln. eurų* (LR Finansų ministerija, 2020).

Siekiant išanalizuoti, kaip priimtose fiskalinėse priemonėse prisidėjo prie namų ūkių vartojimo bei ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčių, analizuojamos 1–3 tikslui įvykdyti numatytos priemonės ir jų vertės. 4 tikslui numatytos priemonės tiriamajame darbe nebus naudojamos, nes daroma prielaida, kad 4 tikslo priemonių įtaka atsispindės tik ilgalaikėje perspektyvoje. Taip pat tyrime nenaudojamos 5 tikslui skirtos fiskalinės priemonės.

Prieš atliekant tyrimą pirmiausia surenkama informacija apie jau pritaikytas fiskalines priemones ir jų lėšų panaudojimą per 2020 metus. Informacijai surinkti analizuojami aktualūs teisės aktai, valstybės institucijų skelbiami duomenys, ataskaitos. Kadangi institucijų skelbiami duomenys neatitinka pasirinkto tyrimo laikotarpio arba yra pateikiami už visą pandemijos periodą, todėl daromos prielaidos. Tyrimui atlikti taip pat naudojamosi antriniu duomenų šaltiniu – Pilinkienė ir kt. (2020) mokslo studija, kuri šiame darbe naudojama kaip pagalbinių priemonė tyrimui atlikti.

Apibendrintai, per 2020 metus, kaip pateikiama Koronastop.lrv.lt (2021) skelbiamoje statistikoje, COVID-19 pasekmių mažinimo plano numatytos lėšos didžiąja dalimi yra panaudotos. Tai iliustruoja pateiktas paveikslas.

11 pav. COVID-19 plano priemonių panaudojimas 2020 metais, lyginant su visu planu, mln. eurų (Koronastop.lrv.lt, 2021)

Iš paveikslas galima matyti, kad numatytos priemonės yra aktyviai naudojamos. Bendrai pagal Koronastop.lrv.lt (2021) skelbiamą informaciją, 2020 metų gruodžio 31 dienai lėšų yra panaudota 61 proc., t.y. 2 987,09 mln. eurų iš plane numatytų 6 240,5 mln. eurų.

Tačiau atliekant tyrimą akcentuojamas 1-3 tikslo priemonių panaudojimas ir jų įtaka pasirinktiems analizuoti rodikliams. Tyrimui naudojama ne numatytų, o jau panaudotų lėšų suma. Aktualią informaciją renkama iš oficialių, Lietuvos statistiką, susijusią su COVID-19 viruso plitimu ir pandemijos valdymu, skelbiančių tinklapių ir institucijų.

1 tikslu yra siekiama užtikrinti visų būtinų sveikatos priemonių tiekimą bei su pandemijos valdymu susijusių asmenų papildomo atlyginimo ir išlaidų kompensavimą. Apie panaudotas priemones, skirtas siekiant užtikrinti sveikatos apsaugą bei ekstremalios situacijos valdyme dirbančių asmenų išlaidų bei darbo laiko kompensavimą, nėra skelbiama kiekvienam ketvirčiui. Todėl informacija apie šio tikslo lėšų panaudojimą pateikiama naudojantis Pilinkienės ir kt. (2020) mokslo studija bei Koronastop.lrv.lt (2021) 2021 metų sausio 14 dienos skelbiama informacija. Tad 1 tikslui II ketv. panaudotos lėšos sudaro 63,63 mln. eurų, II ketv. – 18,15 mln. eurų, o IV ketv. – 192,28 mln. eurų (apskaičiuotas skirtumas).

2 tikslas, kuriuo siekiama išsaugoti gyventojų pajamas, Koronastop.lrv.lt (2021) pateikiamais duomenimis apima:

- pagalba verslui išsaugoti darbo vietas ir kurti naujas jau yra skirta 717,64 mln. eurų;
- pagalba darbo netekusiems asmenims išsaugoti pajamas bei padėti sugrįžti į darbo rinką jau yra panaudota 341,74 mln. eurų;

- padėti užtikrinti gyventojų pajamas jau panaudota 525,43 mln. eurų.
- vaikų neformaliojo švietimo paramai jau skirta 1,44 mln. eurų.

Tyrimui atlikti naudojamos konkrečioms gyventojų grupėms skirtos išmokos per 2020 metus:

1. Siekiant išsaugoti darbo vietas darbdaviams ekstremalios situacijos laikotarpiu yra mokamos darbo užmokesčio subsidijos. Subsidijoms už prastovas ir po prastovų pagal Lietuvos užimtumo tarnybos pateiktą ataskaitą per 2020 metus skirta 182 mln. eurų už prastovas ir 545,9 mln. eurų po prastovų. Analizuojant iš darbuotojų perspektyvos, išmokų už prastovas suteikta 25 tūkst. Lietuvos darbdavių už 229,4 tūkst. darbuotojų. Po prastovų išmokos skirtos 27,5 tūkst. darbdavių ir išmokos gautos už 260,1 tūkst. darbuotojų. Tyrėjas daro prielaidą, kad šios priemonės pagalba nebus išsaugota daugiau darbuotojų nei tiek, kiek suteikta išmokų po subsidijų. Vadinasi, per 2020 metus išsaugota 260,1 tūkst. darbo vietų. Paskirstant išsaugotų darbo vietų skaičių per ketvirčius: II ketv. – 188 982 darbo vietų, III ketv. – 13 457 darbo vietų ir IV ketv. – 58 661 darbo vietų. Paskirstymas atliekamas remiantis Pilinkienės ir kt. (2020) pateikiamais mokslo studijos duomenimis ir bendru išmokėtų subsidijų skaičiumi pagal darbuotojus. Analizuojant šią priemonę per suteiktą subsidijų sumą, remiantis Užimtumo tarnybos pateiktomis duomenų lentelėmis, galima matyti, kokios sumos yra išmokamos kas mėnesį. Daroma prielaida, kad subsidijos už prastovas ir po prastovų mokamos už praėjusį mėnesį. Už prastovas subsidijos pradėtos skaičiuoti nuo 2020 metų kovo mėnesio, o po prastovų subsidijos darbo užmokesčiui pradėtos skaičiuoti nuo 2020 metų gegužės mėnesio. Šiam tyrimui reikalingos išmokos priskaičiuotos iki 2020 metų lapkričio mėnesio, nes daroma prielaida, kad šios išmokos dar bus išmokamos darbdaviams 2020 metais. Užimtumo tarnybos pateikiami duomenys yra nepilni. Užimtumo tarnyba neskelbia, kokias subsidijų sumas gauna tos įmonės, kurių darbuotojų skaičius yra 3 darbuotojai ir mažiau. Tačiau neįvertinant tokių mokėjimų mažoms įmonėms, bendra subsidijų suma už prastovas yra 154,55 mln. eurų, o subsidijos po prastovų, pagal pateikiamas duomenų lenteles siekia 540,71 mln. eurų. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad mažoms įmonėms už prastovas per 2020 metus išmokėta 27,45 mln. eurų, o subsidijoms po prastovų 5,19 mln. eurų. Atitinkamai pagal tokių įmonių darbuotojų skaičių šios sumos yra išdalijamos. Taigi, išmokų už prastovas bei subsidijas po prastovų paskirstymas 2020 metams yra toks: II ketv. – 135 mln. eurų, III ketv. – 323,21 mln. eurų ir IV ketv. – 269,69 mln. eurų.
2. Dar viena 2 tikslo įgyvendinimo priemonė, kuria siekiama padėti darbo netekusiems asmenims išsaugoti pajamas, teikiama per darbo paieškos vienkartinį išmokų mokėjimą bei socialinių draudimo išmokų mokėjimą. Užimtumo tarnyba pateikia, kad vienkartinės darbo paieškos išmokas per 2020 metus iš viso gavo 328,2 tūkst. gyventojų, iš jų 37,4 proc. gavo 0,07 minimalaus mėnesinio atlyginimo (toliau – MMA) dydžio išmokas, o 62,6 proc. pateikusių paraišką gavo 0,33 MMA dydžio išmokas. Remiantis Valstybine mokesčių inspekcija (toliau – VMI), MMA 2020 metais siekė 607 eurus, todėl atlikus skaičiavimus numatyta, kad iš viso vienkartinės darbo išmokos sudarė 46 369 842 eurų. Nutarimas dėl tokių išmokų mokėjimo paskelbtas 2020 metų birželį, todėl išmokos dalijamos lygiomis dalimis per 2020 metų III ir IV ketvirčius. Taip pat Sodros pateikiama statistikos informacija nurodo, kad nedarbo socialinio draudimo išmokų gavėjų skaičius 2020 metais, lyginant su 2019 metais, augo. 2019 metais nedarbo išmokų gavėjų buvo apie 60 tūkst. gavėjų, o 2020 metų gruodį šis skaičius išaugo iki 90,4 tūkst. gavėjų. Remiantis Pilinkienės ir kt. (2020) mokslo studijos pateiktais duomenimis, socialinio draudimo išmokų skaičius II ketv. siekia 23 mln. eurų, III ketv. 68,5 mln. eurų. Kadangi duomenų už 2020 metų paskutinį ketvirtį išmokėtas nedarbo socialines išmokas 9 mėnesių laikotarpiui nėra išskirta, todėl atsižvelgiant į Sodros pateikiamus atvirus statistikos duomenis, 2020 metų IV ketvirtį

išmokų gavėjų skaičius yra nežymiai didesnis nei III ketvirtį. Dėl to daroma prielaida, kad IV ketvirtį buvo išmokėta panašaus dydžio išmoka – 70 mln. eurų (prognozuojama). Iš viso šiai priemonei pagal tyrėjo surinktus duomenis 2020 metais skirta: II ketv. 23 mln. eurų, III ketv. 91,68 mln. eurų, IV ketv. 93,18 mln. eurų.

3. Gyventojų pajamų užtikrinimas taip pat siekiamas per ligos išmokų mokėjimą, socialinio draudimo pensijų ir šalpos vienkartinį išmokų mokėjimą, skiriant papildomas išmokas vaikams bei šeimoms. Remiantis Sodros pateikiama informacija, pensijų ir šalpos vienkartinės išmokos rugpjūčio mėnesį pasiekė 853 tūkst. gavėjų, kas sudaro 171 mln. eurų, rugsėjį buvo išmokėtos 4 tūkst. išmokų (800 tūkst. eurų), spalį – 5 tūkst. gavėjų (1 mln. eurų), lapkritį – 3,3 tūkst. gavėjų (660 tūkst. eurų). „Iš viso vienkartinėms išmokoms skirta 182 mln. eurų valstybės biudžeto lėšų“ (Sodra, 2020). Taip pat kaip teigiama Sodros pateiktame straipsnyje, paskutinės išmokos bus mokamos gruodį. Per nurodytą laikotarpį tokių išmokų jau išdalinta už 173,46 mln. eurų, tad galima numatyti, kad iki 2020 metų galo bus panaudotos visos numatomos lėšos. Pasiskirstymas pagal ketvirčius būtų toks: III ketv. – 171,8 mln. eurų, IV ketv. – 10,2 mln. eurų. „Nuo pandemijos pradžios ligos išmokoms dėl visų priežasčių susijusių su COVID-19 – ligos, saviizoliacijos, vaikų priežiūros - „Sodra“ skyrė iš viso 120,5 mln. eurų. Daugiausia – beveik 46 mln. eurų – šioms išmokoms skirta šių metų balandžio mėnesį.“ (Sodra, 2020). Sodra šią informaciją pateikia 2020 metų lapkričio 30 dieną, todėl pritaikant Pilinkienės ir kt. (2020) surinktus duomenis, ligos išmokos per ketvirčius pasiskirstytų taip: II ketv. – 112,46 mln. eurų, III ketv. – 4,21 mln. eurų ir pagal atliktus skaičiavimus iš visos skirtų išmokų sumos, IV ketv. skiriama 3,83 mln. eurų. Tačiau kaip teigia Sodra, straipsnio publikavimo metu, galiojančius nedarbingumo pažymėjimus dėl įvairių priežasčių, susijusių su COVID-19, turi apie 16 tūkst. gyventojų, tad tikėtina, kad per 2020 metų paskutinį mėnesį buvo išmokėta dar papildomai lėšų, tačiau tai šiam tyrimui atlikti nebus prognozuojama. Dėl vienkartinį išmokų vaikams šiuo atveju gana sunku numatyti, kokia tiksli suma jau yra panaudota. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2020 metų birželio mėnesį pateiktas straipsnis teigia, kad „vienkartinės išmokos mokamos iš valstybės biudžeto. 120 eurų išmoką gaus apie 374,1 tūkst. vaikų, o 200 eurų – 133,6 tūkst.“. Atsižvelgiant į vaiko pinigų gavimo laiką bus mokamos ir šios išmokos. Šiame tyrime jos nebus vertinamos dėl nepakankamai tikslų duomenų. Iš viso šiai priemonei įgyvendinti per 2020 metus panaudota: II ketv. – 112,46 mln. eurų, III ketv. – 176,01 mln. eurų, IV ketv. – 14,03 mln. eurų.
4. 2 tikslas taip pat orientuotas į pagalbą savarankiškai dirbantiems asmenims. Remiantis užimtumo tarnybos ataskaita, per 2020 metų balandžio–rugspjūčio mėnesius buvo paskirtos 257 eurų išmokos savarankiškai dirbantiems asmenims. Iš viso per šį laikotarpį tokias išmokas gavo 89,5 tūkst. savarankiškai dirbančių asmenų. „Mokėjimų už kovą suformuoti 87,7 tūkst. asmenų, už balandį – 88 tūkst., už gegužę – 87,7 tūkst., už birželį – 87 tūkst., už liepą – 86,5 tūkst., už rugpjūtį – 86,1 tūkst.“ (Užimtumo tarnyba, 2021). Paskelbus antrą karantiną, savarankiškai dirbantys asmenys galėjo dar kartą kreiptis dėl išmokų. Nuo 2020 metų spalio iki metų pabaigos buvo patvirtinti 69,2 tūkst. asmenų prašymai. „Mokėjimai už spalį suformuoti 48,6 tūkst. asmenų, už lapkritį – 77,5 tūkst. Šią išmoką moka „Sodra“ (Užimtumo tarnyba, 2021). Atlikus skaičiavimus numatyta, kad per II ketv. išmokų suma sudarė 67,69 mln. eurų, III ketv. 66,72 mln. eurų, IV ketv. 32,41 mln. eurų (daroma prielaida, kad mokėjimai ruošiami už praėjusį mėnesį). Bendrai visų išmokų suma per 2020 metus sudaro 166,82 mln. eurų. Siekiant įvertinti, kaip išmokos savarankiškai dirbantiems asmenims prisidėjo prie nedarbo mažinimo, apskaičiuota, kad II ketv. išsaugota 88 tūkst. užimtų darbuotojų, III ketv. išsaugota 1,5 tūkst. asmenų. O paskutinį 2020 metų ketvirtį, remiantis OSP duomenimis, savarankiškai dirbančių asmenų prieaugis nuo 2020 metų III ketv. iki IV ketv. yra 1,5 proc. Daroma prielaida, kad nuo visų išmokas gavusių asmenų

- skaičiaus tokiam procentui naujų savarankiškai dirbančių asmenų bus skirtos išmokos už paskutinį ketvirtį. Kadangi savarankiškai dirbantys asmenys išmokų gali prašyti pakartotinai, todėl nėra įmanoma nustatyti, koks tikslus dirbančių asmenų skaičius bus išsaugotas. Taigi, atlikus reikiamas prielaidas, numatyta, kad papildomai dėl išmokos kreipsis 1,343 tūkst. asmenų.
5. Meno kūrėjų socialinei apsaugai COVID-19 pandemijos metu numatyta skirti 800 tūkst. eurų. Per 2020 metų pirmą ketvirtį buvo išmokėta 580 tūkst. eurų, III ketvirtį mokėjimų nebuvo vykdyta (Pilinkienė ir kt., 2020). Papildoma informacija nebuvo rasta, todėl daroma prielaida, kad tokio dydžio išmoka buvo suteikta per 2020 metus.

3 tikslas daugiausia orientuotas į pagalbą verslui. Koronastop.lrv.lt (2021) skelbia informaciją apie jau panaudotas priemones padėti verslui. 2021 metų sausio 14 dienos duomenimis, padėti verslui išsaugoti likvidumą jau išmokėta 403,11 mln. eurų, o finansinės priemonės, skirtos žemės ūkio likvidumui ir gamybos potencialui, sudaro 135,27 mln. eurų. Detalus priemonių, skirtų įgyvendinti šiam tikslui, panaudojimo paskirstymas pateiktas žemiau:

1. Mokestinių paskolų jau buvo suteikta už 180,4 mln. eurų. Iš jų mokestines paskolas už 124,3 mln. eurų suteikė VMI, 55,8 mln. eurų Sodra ir už 0,3 mln. eurų paskolas suteikė muitinės departamentas. Atsižvelgiant į pateiktą Pilinkienės ir kt. (2020) mokslo studijos informaciją bei bendrą suteiktų mokestinių paskolų sumą, skelbiamą Koronastop.lrv.lt (2021), mokestinės paskolos paskirstytos per ketvirčius atitinkamai: II ketv. 37 mln. eurų, III ketv. 84,79 mln. eurų ir IV ketv. 58,61 mln. eurų.
2. Mokestinių nepriemokų atidėjimo galimybė suteikta 66 567 asmenų. Mokestinių nepriemokų suma, pagal skelbiamą 2021 sausio 14 dienos informaciją, yra 884,07 mln. eurų. 2020 metų II ketv. mokestinės nepriemokos atidėtos už 624,66 mln. eurų, III ketv. už 134,54 mln. eurų, o IV ketv. už 124,87 mln. eurų.
3. Prie šio tikslo prisideda INVEGA teikiamos paskolos ir kompensacijos, kurios teikiamos tiek tiesiogiai, tiek per finansų tarpininkus. Remiantis INVEGA internetinėje svetainėje pateikiama informacija, iš viso per 2020 metus INVEGA suteikė paskolų ir kompensacijų, kurių vertė 394,61 mln. eurų. Pagal pateikiamas ataskaitas 2020 metų ketvirčių pabaigai, II ketv. paskolų ir kompensacijų iš viso suteikta už 167,86 mln. eurų, III ketv. už 152,24 mln. eurų bei IV ketv. už 74,51 mln. eurų. Visgi Koronastop.lrv.lt (2021) skelbiama informacija neatitinka INVEGA pateiktai informacijai. Pagal Koronastop.lrv.lt (2021) skelbiamą informaciją 2021 metų sausio 14 dienai, panaudota lėšų pagal INVEGA teikiamas priemones yra už 484,9 mln. eurų. Tyrimui atlikti bus remiamasi INVEGA skelbiamų ataskaitų informacija.
4. ŽŪPGF, kuriam numatyta skirti 500 mln. eurų. Šiai priemonei 2021 metų sausio 14 dienos duomenimis jau skirta 98,8 mln. eurų. Remiantis Pilinkienės ir kt. (2020) mokslo studija, per II ketv. šios priemonės panaudota 8,2 mln. eurų, per III ketv. panaudota 47 mln. eurų. Taigi, per IV ketv. panaudota suma yra 43,6 mln. eurų.
5. Remiantis Koronastop.lrv.lt (2021) pateikiamą informaciją, paskolų mikroįmonėms jau yra išmokėta už 98 606 506 eurų. Tad remiantis Pilinkienės ir kt. (2020) mokslo studija, per 2020 metų II ketv. paskolų suteikta už 84,7 mln. eurų, III ketv. už 9 mln. eurų, o IV ketv. pagal atliktus skaičiavimus suma būtų 4,9 mln. eurų.

Remiantis LR finansų ministerijos pateiktu COVID-19 planu, prie 3 tikslo įgyvendinimo taip pat yra priskirta atidėti elektros bei dujų mokėjimus Ignitis klientams, atidėti komunalinių įmokų mokėjimą, atleisti nuo komercinės paskirties NT bei žemės mokesčių. Šių priemonių įgyvendinimas neįtrauktas į tyrimą.

Remiantis Koronastop.lrv.lt (2021) 2021 metų sausio 14 dienos duomenimis, 4 tikslui įgyvendinti jau skirta 572,112 mln. eurų, iš jų: 561,379 mln. eurų investiciniams projektams plėsti, 10,733 mln. eurų turizmo sektoriui skatinti.

Visų įgyvendinamų priemonių, naudojamų tyrime, apibendrinta informacija pateikta 5 priede. Atitinkamų tikslų ir jiems priskirtų priemonių paskirstymas atliktas remiantis Pilinkienės ir kt. (2020) mokslo studija. Kaip teigia autoriai, dauguma sveikatos apsaugos priemonių yra perkama iš Kinijos, todėl tai neturėjo didžiulės įtakos šalies bei gyventojų finansinei padėčiai. Tikslus apsaugos ir įrangos priemonių panaudojimas nėra žinomas. LR vyriausybės pateikiamuose lėšų skyrimo nutarimuose galima matyti, kokioms institucijoms ir kokios sumos yra skiriamos apsaugos priemonėms, įrangai, ekstremalios situacijos valdyme dalyvaujančių asmenų išlaidoms ir darbo laikui kompensuoti, tačiau tikslus priemonių panaudojimas per analizuojamą laikotarpį nėra žinomas. Taip pat mokslo studijos autoriai daro prielaidą, kad šiam tikslui skirtos lėšos paveikė tik valdžios sektoriaus išlaidas. Atliekamame tyrime taip pat taikoma ši sąlyga.

Antrasis iš pandemijos valdymo tikslų yra gyventojų pajamų išsaugojimas. Remiantis Pilinkienės ir kt. (2020) mokslo studija, kad būtų galima įvertinti namų ūkių pajamas yra remiamasi OSP pateikiamu darbo užmokesčiu mln. eurų (BVP pajamų metodu) bei namų ūkių grynujų pinigų ir indėlių vertėmis. Taip pat 2 tikslo įgyvendinimo priemonės prisidėjo prie socialinių išmokų didinimo ir valdžios sektoriaus išlaidų. Trečiam tikslui įgyvendinti numatytos priemonės ir pagal jas skiriamos lėšos, paveikė paskolų įmonėms ir subsidijų apimtį bei įmonių likvidumo rodiklį. Remiantis šiuo lėšų paskirstymu atliekamas fiskalinių priemonių įtakos ekonominiams rodikliams vertinimas.

4.2. Fiskalinių priemonių įtakos ekonominiams rodikliams vertinimas

Fiskalinės politikos priemonių įtakos vertinimas bus atliekamas namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų rodikliams. Kadangi COVID-19 pasaulinė pandemija paveikė namų ūkių pajamas, išaugo nedarbas, todėl pasirinkta analizuoti, kaip pandemijos metu pasikeitė namų ūkių vartojimas.

Namų ūkio vartojimo išlaidos – namų ūkio piniginės ir natūrinės išlaidos vartojimo prekėms ir paslaugoms įsigyti, t. y. išlaidos maistui, drabužiams, avalynei, būstui išlaikyti, transportui, sveikatos priežiūrai, kultūros, poilsio ir kitoms reikmėms. (LSD, 2017)

Pasaulyje išplitus COVID-19, pandemijos padariniai pasireiškė ir finansų rinkose. Blogėjančios ekonomikos augimo perspektyvos, tarptautinės prekybos nuosmukis, sulėtėjusi globalizacija privertė investuotojus atsisakyti rizikingo turto ir rinktis saugumą. Tokia tendencija turėjo tiesioginį poveikį besivystančių šalių vyriausybių obligacijų rinkoms. Tai taip pat paskatino rinkos palūkanų normų, ypač ilgalaikių palūkanų normų padidėjimą, kuris yra vienas iš svarbiausių rinkos dalyvių ir politikos formuotojų veiksmų (Janus, 2021). Todėl taip pat aktualu išanalizuoti ir ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčius.

Pirmiausia, kad būtų galima atlikti fiskalinių priemonių įtakos vertinimą, reikalinga surinkti informaciją apie valdžios sektoriaus išlaidas, socialinių išmokų dydžius, darbo užmokesčio dydžius, nedarbo lygį, įmonių likvidumo rodiklius, teikiamų subsidijų įmonėms bei paskolų ne finansų įmonėms mastą bei namų ūkių grynujų pinigų ir indėlių sumas. Visi numatyti kintamieji surinkti remiantis OSP duomenų bazės ir Lietuvos banko skelbiama statistika. Tyrime naudojamų kintamųjų trumpiniai pateikti 6 priede. Kiekvienam iš tyrime naudojamų kintamųjų yra nustatomos pagrindinės skaitinės charakteristikos, pateiktos 7 priede. Taip pat yra atliekama koreliacijos analizė tarp

kintamųjų ir pasirinktų analizuoti rodiklių – namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų. Koreliacijos analizė pateikta 10 priede.

Ekonominių rodiklių įtakos vertinimas namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms atliekamas kuriant ARDL modelius. Dauguma empirinių tyrimų parodė, kad vidurkių pastovumo ir dispersijos sąlygos nėra patenkinamos analizuojant laiko eilučių kintamuosius. Tokios laiko eilutės yra laikomos nestacionariomis. Todėl įprastas regresijos modelio taikymas gali netinkamai pateikti rezultatus ir gali pateikti netikrą regresiją. Siekiant išvengti šios problemos, yra kuriami ARDL modeliai. ARDL modeliai taikomi neatsižvelgiant į tai, ar kintamieji yra neintegruoti ar I eilės integruoti procesai (Nkoro, Uko, 2016).

Parengus ARDL modelius taip pat svarbu nustatyti ar šie modeliai gali patikimai ir tinkamai įvertinti pasirinktų analizuoti rodiklių pokyčius bei jiems įtaką darančius veiksnius. Atlikus matavimo priemonių patikimumo ir validumo įvertinimą „parodoma, kad galima pasitikėti gautais tyrimo rezultatais, nes naudojamos patikimos ir validžios priemonės“ (Pakalniškienė, 2012). Modelių patikimumas gal būti įvertinamas ir modelio pateikiama statistika, tačiau taip pat bus atliekamas ekonominių rodiklių įtakos vertinimas per pagrindines ekonomikos rodiklių grupes: darbo rinkos, makroekonominiai, (kainų lygis, nacionalinės sąskaitos, mokesčių rodikliai, valdžios sektoriaus finansai), verslo statistika, finansiniai ir lūkesčių rodikliai. Taip siekiama išsiaiškinti, kurie iš šių rodiklių daro reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčiams.

4.2.1. Namų ūkių vartojimas

Surinkus reikalingus duomenis analizei atlikti, yra nustatomas laiko eilučių stacionarumas. Pasak Balabonienės ir kt. (2013), tai yra vienas iš svarbiausių veiksnių kuriant ekonometrinius modelius. Tinkamai duomenų analizei atlikti reikalingas laiko eilučių stacionarumas, todėl kiekvieno analizei naudojamo rodiklio stacionarumo patikrinimas atliekamas naudojant vienetinių šaknų metodą. Tikrinama, kuriuo atveju laiko eilutės tikimybė neviršija reikšmingumo koeficiento 0,05. Rodiklių stacionarumo įvertinimas pateiktas 8 priede. Atlikus stacionarumo patikrinimą nustatyta, kad valdžios išlaidos (su trendu ir poslinkiu) ir paskolos ne finansų bendrovėms (su poslinkiu) yra stacionarūs procesai. Visi kiti tyrimui atlikti naudojami kintamieji yra nestacionarūs, pirmos eilės integruoti procesai: socialinės išmokos, namų ūkių grynieji pinigai ir indėliai, subsidijos įmonėms, nedarbo lygis, namų ūkių vartojimas, neto darbo užmokestis bei likvidumas. Toliau tyrime bus naudojamos diferencijuotos laiko eilučių reikšmės.

Kad būtų galima tęsti tyrimą su namų ūkių vartojimui įtaką darančiais rodikliais, yra atliekamas priešastinių ryšių nustatymas atliekant Grangerio priešastinių ryšių testą. Testo rezultatai pateikti 9 priede. Remiantis Grangerio testo rezultatais galima teigti, kad namų ūkių vartojimo pokyčius geriausiai gali paaiškinti tokie rodikliai: visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu), socialinės išmokos, nedarbas bei paskolos ne finansų bendrovėms. Tarp namų ūkių vartojimo ir socialinių išmokų egzistuoja abipusis priešastinis ryšys. Tarp subsidijų įmonėms ir namų ūkių vartojimo, namų ūkių grynujų pinigų ir indėlių ir namų ūkių vartojimo, valdžios išlaidų ir namų ūkių vartojimo, priešastinių ryšių nebuvo nustatyta, todėl į tolesnę analizę paminėti kintamieji netraukiami. Grangerio priešastingumo testas parodė, kad namų ūkių vartojimas geriau paaiškina tokių rodiklių kitimą: valdžios išlaidos, namų ūkių grynieji pinigai ir indėliai bei įmonių likvidumas. Daugiakolinearumas tarp kintamųjų nebuvo nustatytas. Nustatant daugiakolinearumą yra remiamasi Piligrimienės (2016) mokomosios knygos nurodymais.

Toliau bus kuriamas ARDL modelis tarp priklausomo kintamojo – namų ūkių vartojimo ir nepriklausomų kintamųjų: paskolų ne finansų bendrovėms, viso šalyje išmokėto darbo užmokesčio (BVP pajamų metodu), socialinių išmokų ir nedarbo lygio.

Prieš kuriant modelį yra nustatoma, kiek vėlinimų yra tikslinga įtraukti į modelį, kad jis būtų kuo tikslesnis. Pagal nustatytus parametrus ieškoma, kurio modelio Švarco kriterijaus reikšmės būtų mažiausios. Atlikus vėlinimų nustatymą numatyta, kad modelis tiksliausias kai priklausomas kintamasis – namų ūkių vartojimas, vėlinimas vieną periodą, nepriklausomas kintamasis – socialinės išmokos, vėlinamas 2 periodus, o kitiems nepriklausomiems kintamiesiems vėlinimai nereikalingi.

Toliau kuriamas ARDL modelis, kuriuo galima nustatyti, kurie ekonominio skatinimo rodikliai daro reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimo vertėms. Nors paskolos įmonėms yra stacionari laiko eilutė, tačiau dėl tyrimo priklausomo kintamojo diferencijavimo ir rezultatų interpretavimo supaprastinimo, taip pat pasirinkta rodiklį diferencijuoti. Modelyje pateiktų kintamųjų pavadinimuose D raidės rodo, kad yra naudojami kintamųjų gretimų reikšmių skirtumai.

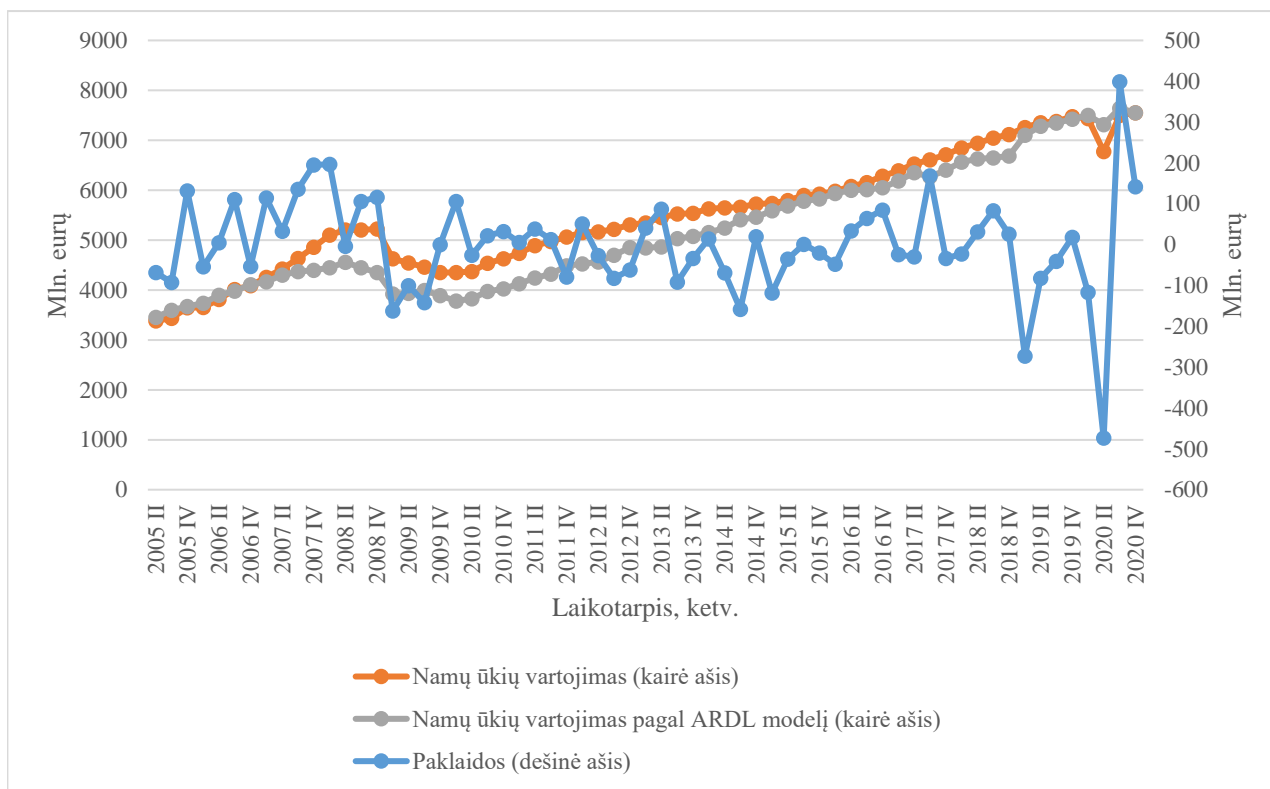
17 lentelė. ARDL modelio rezultatai – ekonominio skatinimo rodiklių vertinimas

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	62,77234	0,0050
D_NAMU_VARTOJIMAS(-1)	-0,295513	0,0071
D_NEDARBAS	-71,37225	0,0002
D_SOC_ISMOKOS	0,433904	0,0899
D_SOC_ISMOKOS(-1)	0,053971	0,8308
D_SOC_ISMOKOS(-2)	-0,714206	0,0041
D_DU_BVP	0,382297	0,0005
D_PASKOLOS_IMON	0,032229	0,2920
R ²	0,483146	
Pataisytas R ²	0,417365	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,0000	
Jargue-Bera statistika	45,02641	
Normalumo statistika	0,000000	
Durbin-Watson statistika	1,941856	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000003	
Stebinių skaičius	63 (2005 II ketv.–2020 IV ketv.)	

Remiantis sukurtu ARDL modeliu, 3 nepriklausomi kintamieji – nedarbas, socialinės išmokos bei visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu), daro reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui, tačiau skirtingais laikotarpiais. Augant nedarbui, namų ūkių vartojimas mažėja tą patį analizuojamą ketvirtį. Augant visam šalyje išmokėtam darbo užmokesčiui (BVP pajamų metodu), namų ūkių išlaidos auga tą patį analizuojamą ketvirtį, o augant socialinėms išmokoms namų ūkių vartojimas reikšmingai mažėja, tačiau tik po pusės metų. Nedarbui išaugus 1 proc., namų ūkių vartojimas sumažėtų 71,37 mln. eurų. Socialinėms išmokos padidėjus 1 mln. eurų, namų ūkių vartojimas sumažėtų 0,71 mln. eurų (po pusmečio). Visam šalyje išmokėtam darbo užmokesčiui (BVP pajamų metodu) augant 1 mln. eurų, namų ūkių vartojimas padidėtų 0,38 mln. eurų. Modelio

reprezentacinė lentelė rodo, kad modelis nėra labai tikslus, nes pataisytas determinacijos koeficientas siekia 0,42. Tai rodo, kad 42 % priklausomo kintamojo reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Tačiau modelis yra stabilus, nes priklausomo kintamojo – namų ūkio vartojimo vėlinimų parametru suma neviršija 1. Dėl modelyje naudojamų kintamųjų mažesnio teikiamos statistikos periodo bei numatytų vėlinimų, modelis sugeneruotas periodui nuo 2005 metų II ketvirčio iki 2020 metų IV ketvirčio. Heteroskedastijos testas, kuris atliekamas remiantis Breusch-Pagan-Godfrey statistika parodė, kad duomenys nėra homoskedastiški, taip pat normalumo statistika parodė, kad modelio paklaidos nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Durbin-Watson statistika parodo, ar vieno kintamojo reikšmės gali priklausyti nuo kito kintamojo reikšmių. Kai modelio Durbin-Watson statistika patenka į intervalą [1,5; 2,5] – autokoreliacija neegzistuoja (Lietuvos HSM duomenų archyvas, 2020). Remiantis modelio reikšmingumo rodikliu Prob(F-statistic), modelis yra reikšminis (Prob(F-statistic) < 0,05).

Pateikta diagrama (žr. 12 pav.) rodo, kad namų ūkių vartojimas, perskaičiuotas remiantis sukurtu ARDL modeliu, yra mažesnis nei faktinės namų ūkių reikšmės. Taip pat iš diagramos galima paaiškinti ARDL modelio paklaidų normalumo kriterijaus neatitikimą. Galima daryti prielaidą, kad tam įtakos turi 2008–2009 bei 2020 metais sumažėjęs namų ūkių vartojimas.

12 pav. Namų ūkių vartojimo palyginimas pagal ARDL modelį su faktinėmis reikšmėmis, ARDL modelio paklaidos 2005 II ketv.–2020 IV ketv., mln. eurų (faktinės namų ūkių vartojimo reikšmės parengtos pagal OSP, 2021 duomenis)

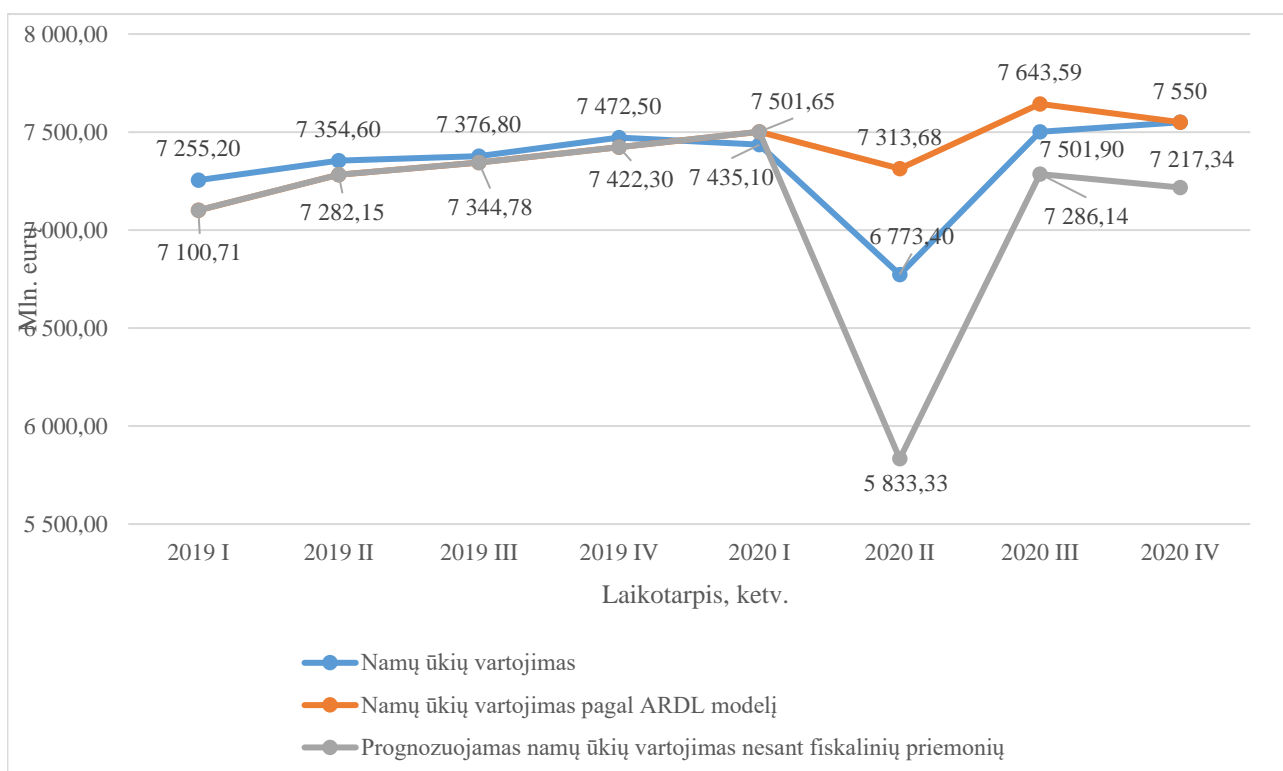
Sukurtas ARDL modelis atskleidė, kad reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui daro visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu), socialinės išmokos bei nedarbas. Tačiau yra aktualu patikrinti, koks būtų namų ūkių vartojimas, nepritaikius COVID-19 pandemijos pasekmės mažinti numatytų priemonių. 13 paveiksle pateikiamas namų ūkių vartojimo reikšmių palyginimas

tarp faktinių namų ūkio vartojimo reikšmių, namų ūkio vartojimo reikšmių pagal ARDL modelį bei namų ūkių vartojimo reikšmių, jei nebūtų pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės.

Šiai analizei naudojami kintamieji socialinės išmokos, paskolos įmonėms bei visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu) yra pateikiami mln. eurų, todėl ekonominio skatinimo priemonės (žr. 5 priede), anuliuojamos iš faktinių rodiklių reikšmių. Tuo tarpu, nedarbo rodiklis yra perskaičiuojamas remiantis formule (Lisauskaitė, 2016):

$$Nedarbas = \frac{Bedarbių\ sk.}{Darbo\ jėga} \times 100\ \% \quad (2)$$

Darbo jėgos reikšmės išlieka nepakitusios, o bedarbių skaičius padidinamas, apskaičiuotu išsaugotu darbo vietų skaičiumi, valstybei pritaikius ekonominio skatinimo priemones.

13 pav. Namų ūkių vartojimo reikšmių palyginimas tarp faktinių namų ūkio vartojimo reikšmių, namų ūkio vartojimo reikšmių pagal ARDL modelį bei namų ūkių vartojimo reikšmių, jei nebūtų pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės, laikotarpiui 2019–2020 metai, mln. eurų (faktinės namų ūkių vartojimo reikšmės parengtos pagal OSP, 2021 duomenis)

Apibendrinant, reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui daro nedarbo, viso šalyje išmokėto darbo užmokesčio (BVP pajamų metodu) bei socialinių išmokų pokyčiai. Galima teigti, namų ūkių vartojimo pokyčiams didžiausią įtaką turi „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių plano“, 2 tikslo – padėti išsaugoti darbo vietas ir gyventojų pajamas, įgyvendinimo priemonės. Atlikta analizė parodė, kad netaikant šių priemonių, namų ūkių vartojimas 2020 II ketvirtį būtų mažesnis apie 14 proc. (5 833,33 mln. eurų), 2020 metų III ketvirtį būtų mažesnis apie 3 proc. (7 286,14 mln. eurų), o 2020 metų IV ketvirtį namų ūkių vartojimas būtų mažesnis 4,4 proc. (7 217,34 mln. eurų). Taip pat iš diagramos galima matyti, kad lyginant su priešpandeminiu laikotarpiu (2020 metų I ketvirčiu), namų ūkių vartojimas 2020 metų II

ketvirtį sumažėjo apie 9 proc. O jei nebūtų pritaikytos fiskalinės priemonės, namų ūkių vartojimas 2020 metų II ketvirtį būtų mažesnis apie 22 proc., lyginant su 2020 metų I ketvirčiu.

Dėl modelio vidutinio tikslumo bei modelio paklaidų, šias prognozes reikėtų vertinti apdairiai. Tačiau kaip galima matyti iš pateiktų modelio rezultatų, Lietuvoje 2020 metais panaudotos ekonominio skatinimo priemonės daro teigiamą įtaką namų ūkių vartojimui. Dėl valstybės skiriamų išmokų, išlaikomo darbo užmokesčio bei nedarbo mažinimo priemonių, gyventojai gali daugiau skirti lėšų pagrindiniams poreikiams tenkinti ir neapriboti vartojimo.

Remiantis ARDL modeliu taip pat nustatoma, kokie ekonominiai, socialiniai, verslo ir kt. rodikliai labiausiai veikia namų ūkių vartojimo pokyčius. Toliau pateikiami namų ūkių vartojimui įtaką darantys atskirų grupių rodikliai. Atrinkus reikšmingiausius rodiklius sudaromas vienas modelis, siekiant įvertinti makroekonominių rodiklių poveikį namų ūkių vartojimo pokyčiams. Modeliai kuriami atliekant lygiagrečius veiksmus: stacionarumo įvertinimas, Grangerio priežastinių ryšių nustatymas, daugiakolinearumo įvertinimas bei vėlinimų nustatymas.

Pirmiausia atliekamas **darbo rinkos rodiklių** įtakos vertinimas. Į šią analizę įtraukti 15 darbo rinkos rodiklių. Tik 3 rodikliai: ilgalaikio nedarbo lygis, laisvų darbo vietų lygis ir laisvos darbo vietos, remiantis vienetinių šaknų metodu, yra stacionarios laiko eilutės. Kiti analizei naudojami kintamieji yra pirmos eilės diferencijuoti procesai. Atlikus Grangerio priežastingumo ryšių nustatymą numatyta, kad namų ūkių vartojimo pokyčius veikia šie darbo rinkos rodikliai: neto darbo užmokestis, bazinės socialinės išmokos dydis, darbo kaštai (Eurostat duomenimis), visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu), visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis ir socialinės išmokos (BVP pajamų metodu), laisvų darbo vietų skaičius, laisvų darbo vietų lygis, minimali mėnesinė alga ir nedarbas.

EViews programoje atlikus koreliacijos analizę, dėl tarpusavio koreliacijos iš tolimesnio tyrimo šalinami rodikliai: laisvų darbo vietų skaičius, visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu), minimalus darbo užmokestis. Taigi, darbo kaštų rodikliai, su kuriais formuojamas ARDL modelis yra: bazinė socialinė išmoka, darbo kaštai (Eurostat duomenimis), visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis ir socialinės išmokos (BVP pajamų metodu), laisvų darbo vietų lygis, nedarbas bei neto darbo užmokestis. Nustačius kintamiesiems reikalingų vėlinimų skaičių, kuriamas ARDL modelis (žr. 11 priede).

Remiantis sukurtu ARDL modeliu, darbo rinkos rodikliai – bazinė socialinė išmoka, neto darbo užmokestis, visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis ir socialinės išmokos (BVP pajamų metodu), daro reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui, tačiau skirtingais laikotarpiais. Didėjant neto darbo užmokesčiui, namų ūkių vartojimas sumažėtų, tačiau reikšminga įtaka pasireikštų tik po ketvirčio. Augant visam šalyje išmokėtam darbo užmokesčiui ir socialinėms išmokoms (BVP pajamų metodu), namų ūkių išlaidos augtų tą patį analizuojamą ketvirtį. Augant bazinei socialinei išmokai namų ūkių vartojimas mažėja, tačiau reikšmingas poveikis pasireiškia po ketvirčio. Taip pat augant bazinei socialinei išmokai, namų ūkių vartojimas auga, tačiau reikšminis poveikis pasireiškia po pusės metų. Taigi, bazinei socialinei išmokai išaugus 1 euro, namų ūkių vartojimas sumažėtų 624 mln. eurų (po ketvirčio). Taip pat bazinei socialinei išmokai išaugus 1 euro, namų ūkių vartojimas išaugtų 486 mln. eurų (po pusmečio). Neto darbo užmokesčiui padidėjus 1 mln. eurų, namų ūkių vartojimas sumažėtų 2,9 mln. eurų (po ketvirčio). Visam šalyje išmokėtam darbo užmokesčiui ir socialinėms išmokoms (BVP pajamų metodu) padidėjus 1 mln. eurų, namų ūkių vartojimas padidėtų 0,21 mln. eurų. Modelio

statistika (žr. 11 priede) rodo, kad modelis labai tikslus ir stabilus, nes pataisytas determinacijos koeficientas siekia 0,9. Tai rodo, kad 90 proc. priklausomo kintamojo reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Heteroskedastijos testas rodo, kad modelio paklaidos yra homoskedastinės, taip pat pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Remiantis modelio reikšmingumo rodikliu, modelis yra reikšminis.

Toliau atliekamas **makroekonominių rodiklių** įtakos vertinimas. Į šią analizę įtrauktas 21 makroekonomikos rodiklis. Makroekonominių rodiklių stacionarumo įvertinimas pateiktas 8 priede. Grangerio priežastinių ryšių testu nustatyta, kad BVP vienam gyventojui, BVP (pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką), lyginant su ankstesniu laikotarpiu, BVP (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu, įmonių deklaruotas PVM, įmonių ir gyventojų sumokėtas gyventojų pajamų mokestis (toliau – GPM), paveldėto turto mokestis, vartojimo prekių ir paslaugų kainų pokyčiai (toliau – infliacija), maisto ir nealkoholinių gėrimų kainų pokyčiai (toliau – maisto infliacija), socialinės išmokos, tarptautinės užsienio investicijos (toliau – TUI), TUI vienam gyventojui ir valdžios skola, veikia namų ūkių vartojimą.

Atlikus koreliacijos analizę dėl stiprios tarpusavio koreliacijos iš tyrimo šalinami rodikliai: įmonių deklaruotas PVM, TUI bei maisto infliacija. Nustačius reikalingų vėlinimų skaičių, parengtas ARDL modelis (žr. 12 priede).

Remiantis sukurtu ARDL modeliu, makroekonominiai rodikliai – BVP pokytis, lyginant su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), infliacija, įmonių ir gyventojų sumokėti paveldimo turto mokesčiai daro reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui. Taigi, BVP pokyčiui, lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), išaugus 1 %, namų ūkių vartojimas išaugtų 59 mln. eurų. Infliacijai padidėjus vienu indeksu, namų ūkių vartojimas išaugtų 37 mln. eurų. Įmonių ir gyventojų sumokėtam paveldimo turto mokesčiui išaugus 1 mln. eurų, namų ūkių vartojimas išaugtų 0,35 mln. eurų. Modelio statistika (žr. 12 priede) rodo, kad modelis yra gana tikslus ir stabilus, nes pataisytas determinacijos koeficientas siekia 0,82. Tai rodo, kad 82 proc. namų ūkių vartojimo reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Heteroskedastijos testas rodo, kad modelio paklaidos yra homoskedastinės, taip pat pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Remiantis modelio reikšmingumo rodikliu, modelis yra reikšminis.

Atliekant **verslo rodiklių** įtakos namų ūkių vartojimui analizę, buvo įtraukti 6 verslo rodikliai: bendrasis pelningumas, pelningumas, pelningų įmonių skaičius, subsidijų įmonėms suma, paskolos ne finansų bendrovėms ir likvidumas. Grangerio priežastinių ryšių testo rezultatai parodė, kad pelningumas, bendrasis pelningumas, pelningos įmonės ir paskolos ne finansų bendrovėms geriausiai paaiškina namų ūkių vartojimo pokyčius, todėl likvidumo ir subsidijų rodikliai yra šalinami iš tolimesnio tyrimo. Daugiakolinearumas tarp kintamųjų nebuvo nustatytas. Nustačius reikalingų vėlinimų skaičių, parengtas ARDL modelis (žr. 13 priede).

Parengtas ARDL modelis, analizuojantis namų ūkių vartojimui įtaką darančius verslo rodiklius, rodo, kad reikšmingą įtaką namų vartojimui daro pelningumo rodiklis (po I ketv.), bendrojo pelningumo rodiklis (po II ketv.). Didėjant pelningumui namų ūkių vartojimas augtų, tačiau reikšmingas poveikis pasireikštų po ketvirčio. Augant bendram pelningumui, namų ūkių vartojimas mažėtų, tačiau reikšmingas poveikis pasireikštų po pusmečio. Taigi, pelningumui išaugus 1 koef., namų ūkių vartojimas išaugtų 33 mln. eurų, o bendrajam pelningumui išaugus 1 koef., namų ūkių vartojimas sumažėtų 72 mln. eurų. Modelis nėra labai patikimas, nes pakoreguotas determinacijos koeficientas

yra 0,33, kas rodo, jog 33 proc. namų ūkių vartojimo reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Heteroskestijos testas rodo, kad paklaidos nėra homoskedastinės, taip pat paklaidos nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Remiantis modelio reikšmingumo rodikliu, modelis yra reikšminis.

Atliekant **finansinių rodiklių** įtakos namų ūkių vartojimui vertinimą, į analizę įtraukiami 6 rodikliai. Atlikus Grangerio priežastinių ryšių testą numatyta, kad finansiniai rodikliai, tokie kaip namų ūkių ilgalaikė paskola, namų ūkių trumpalaikė paskola bei indėliai, geriausiai paaiškina namų ūkių vartojimą. Todėl iš šių rodiklių generuojamas ARDL modelis, siekiant išsiaiškinti, kokie finansiniai rodikliai daro reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui. Nustatyta, kad siekiant tiksliausio modelio, vėlinimai nė vienam iš kintamųjų nėra reikalingi. Daugiakolinearumas tarp kintamųjų nebuvo nustatytas. Pritaikius reikalingus parametrus parengtas ARDL modelis (žr. 14 priede).

Sukurto ARDL modelio rezultatai rodo, kad namų ūkių ilgalaikės paskolos bei trumpalaikės paskolos (po I ketv. ir po II ketv.), daro reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui. Namų ūkių ilgalaikėms paskoloms išaugus 1 mln. eurų, namų ūkių vartojimas išaugtų 0,18 mln. eurų. Namų ūkių trumpalaikėms paskoloms išaugus 1 mln. eurų, namų ūkių vartojimas išaugtų 1,74 mln. eurų (po ketvirčio), o trumpalaikėms paskoloms išaugus 1 mln. eurų, namų ūkių vartojimas sumažėtų 2,44 mln. eurų (po pusmečio). Pataisytas modelio determinacijos koeficientas rodo, kad modelis nėra patikimas, nes pataisytas determinacijos koeficientas yra 0,19. Tai rodo, kad tik 19 % priklausomo kintamųjų reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Heteroskestijos testas rodo, kad paklaidos nėra homoskedastinės, taip pat paklaidos nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Remiantis modelio reikšmingumo statistika, modelis yra reikšminis.

Siekiant išanalizuoti, kokie **lūkesčių rodikliai** daro įtaką namų ūkių vartojimui, buvo įtraukti 22 rodikliai. Analizei naudojamų laiko eilučių stacionarumo įvertinimas pateiktas 8 priede. Atlikus Grangerio priežastinių ryšių testą nustatyta, kad namų ūkių vartojimą geriausiai paaiškina: esamo meto tinkamumas taupyti, namų ūkių finansinės padėties prognozė artimiausiems 12 mėnesių, paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, paslaugų įmonių verslo padėties vertinimas, vartotojų pasitikėjimo rodiklis, pramonės darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, pramonės pasitikėjimo rodiklis, pramonės produkcijos gamybos pasikeitimas per praėjusius 3 mėnesius, pramonės produkcijos gamybos prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, prekybos įmonių verslo padėties pasikeitimai per praėjusius 3 mėnesius, prekybos įmonės verslo padėties prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, prekybos pasitikėjimo rodiklis, pramonės gaminamos produkcijos paklausos vertinimas.

Atlikus daugiakolinearumo įvertinimą, tolimesnis tyrimas atliekamas su šiais rodikliais: esamo meto tinkamumas taupyti, paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, paslaugų įmonių verslo padėties vertinimas, vartotojų pasitikėjimo rodiklis, pramonės produkcijos gamybos pasikeitimas per praėjusius 3 mėnesius, pramonės produkcijos gamybos prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, prekybos įmonių verslo padėties pasikeitimai per praėjusius 3 mėnesius, pramonės gaminamos produkcijos paklausos vertinimas. Nustačius reikalingų vėlinimų skaičių, parengtas ARDL modelis (žr. 15 priede).

Sukurtas ARDL modelis ir jo rezultatai rodo, kad reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui daro: paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, paslaugų įmonių verslo padėties vertinimas, pramonės produkcijos gamybos prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams ir vartotojų pasitikėjimo rodiklis. Paslaugų įmonių verslo padėties vertinimui išaugus 1 proc., namų ūkių vartojimas sumažėtų 8 mln. eurų (tą patį ketvirtį), o po ketvirčio sumažėtų 6,5 mln. eurų. Pramonės produkcijos gamybos prognozei artimiausiems 3 mėnesiams gerėjant 1 proc., namų ūkių vartojimas sumažėtų apie 1,8 mln. eurų. Vartotojų pasitikėjimui išaugus 1 proc., namų ūkių vartojimas išaugtų 9,1 mln. eurų. Paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus prognozei artimiausiems 3 mėnesiams išaugus 1 proc., namų ūkių vartojimas išaugtų 2,31 mln. eurų, o prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams išaugus 1 proc. namų ūkių vartojimas 1,6 mln. eurų. Patikslintas modelio determinacijos koeficientas, kuris yra 0,8 rodo, kad modelis yra gana tikslus ir 80 proc. priklausomojo kintamojo reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Taip pat atliktus heteroskedastijos testą nustatyta, kad paklaidos yra homoskedastinės. Remiantis normalumo statistika, modelio paklaidos yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Modelio reikšmingumo statistika rodo, kad modelis yra reikšminis.

Bendras makroekonominių rodiklių modelis:

Namų ūkių vartojimui įtaką darantys darbo, makroekonominių, verslo, finansinių, lūkesčių rodikliai buvo išanalizuoti ankstesnėse dalyse. Šių grupių reikšmingą įtaką darantys rodikliai bei ekonominio skatinimo rodikliai sujungiami į vieną modelį, kuriuo nustatoma, kokie rodikliai geriausiai gali paaiškinti namų ūkių vartojimo pokyčius.

Rodiklių stacionarumas bei priežastiniai ryšiai su priklausomu kintamuoju nustatyti ankstesnėse dalyse. Taigi, į galutinį modelį įtraukiami šie rodikliai: bazinė socialinė išmoka, BVP pokytis (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), namų ūkių ilgalaikės paskolos, infliacija, nedarbas, neto darbo užmokestis, paslaugų įmonių verslo padėties vertinimas, pelningumas, pramonės produkcijos prognozė, visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu), visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis ir socialinės išmokos (BVP pajamų metodu), socialinės išmokos, namų ūkių trumpalaikės paskolos, įmonių ir gyventojų sumokėti paveldimo turto mokesčiai, paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, vartotojų pasitikėjimo rodiklis ir bendras pelningumas.

Atlikus daugiakolinearumo nustatymą, tolimesnis tyrimas atliekamas su šiais rodikliais: bazinė socialinė išmoka, BVP pokytis (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), namų ūkių ilgalaikės paskolos, infliacija, nedarbas, visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu), socialinės išmokos, namų ūkių trumpalaikės paskolos, įmonių ir gyventojų sumokėti paveldimo turto mokesčiai, paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, vartotojų pasitikėjimo rodiklis ir bendras pelningumas. Nustačius reikalingų vėlinimų skaičių kintamiesiems, pateikiamas ARDL modelis (žr. 18 lent.).

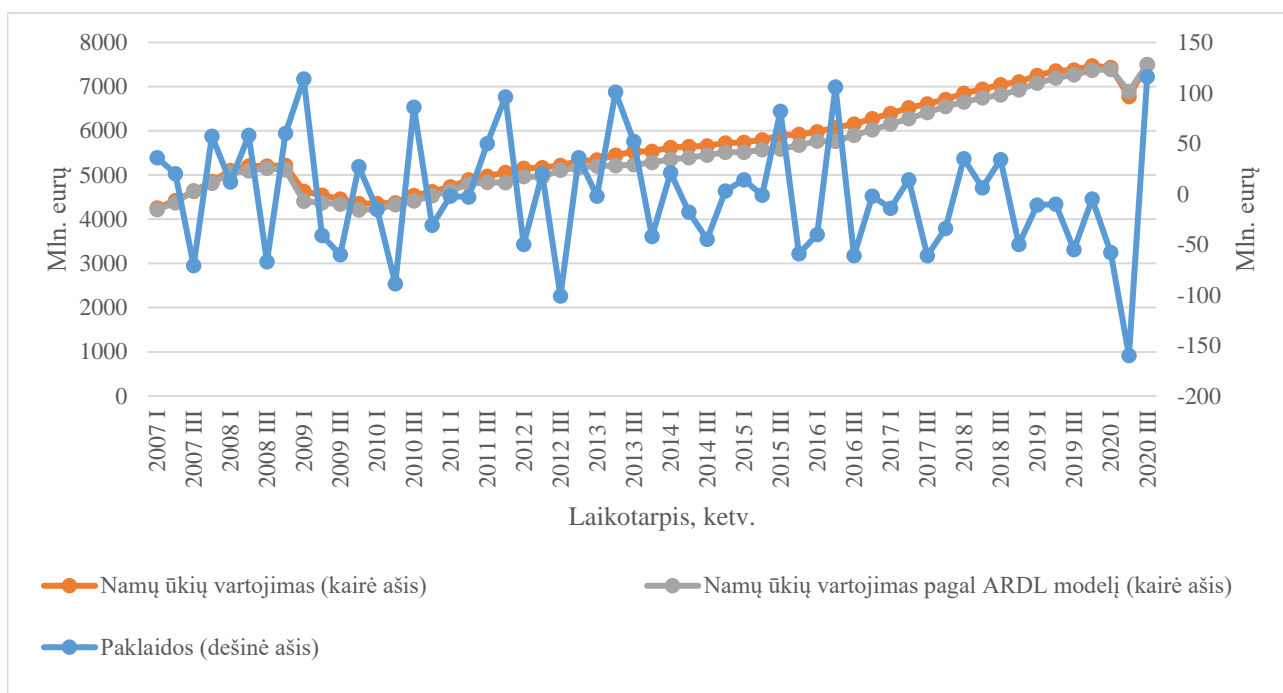
Gauti modelio rezultatai rodo, kad reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui daro: bazinė socialinė išmoka, BVP pokytis (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), infliacija, įmonių ir gyventojų sumokėti paveldimo turto mokesčiai ir vartotojų pasitikėjimo rodiklis. Bazinei socialinei išmokai išaugus 1 euru, namų ūkių vartojimas sumažėtų 127 mln. eurų. BVP pokyčiui (nepašalinus

sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos) išaugus 1 proc., namų ūkių vartojimas išaugtų apie 57 mln. eurų, infliacijai padidėjus 1 koef., namų ūkių vartojimas padidėtų apie 36 mln. eurų. Įmonių ir gyventojų sumokėtiems paveldimo turto mokesčiams išaugus 1 mln. eurų, namų ūkių vartojimas išaugtų 0,26 mln. eurų. Augant vartotojų pasitikėjimui 1 proc., namų ūkių vartojimas išaugtų 6,5 mln. eurų (tą patį ketvirtį), o po ketvirčio sumažėtų 10,34 mln. eurų.

18 lentelė. ARDL modelio rezultatai – bendras makroekonominis modelis

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	-67,16453	0,1495
D_BAZ_SOC_ISMOKA	-126,8941	0,0061
D_NEDARBAS	-8,830457	0,5438
D_SOC_ISMOKOS	0,211909	0,1478
BVP_POK_BESEZ	56,94408	0,0000
D_INFLIACIJA	35,48135	0,0011
PT_MOK	0,260380	0,0461
D_BENDR_PELNINGUMAS	-17,02234	0,0899
D_TRUMP_PASKOLA	0,255757	0,5095
PASLAUGU_DARB_PROGN	0,290432	0,7703
D_VARTOT_PASITIK	6,531033	0,0201
D_VARTOT_PASITIK(-1)	-10,34115	0,0010
D_DU_BVP	-0,034579	0,6178
R ²	0,890295	
Pataisytas R ²	0,858950	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,8645	
Jargue-Bera statistika	0,011661	
Normalumo statistika	0,994186	
Durbin-Watson statistika	2,399201	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000000	
Stebinių skaičius	55 (2007 I ketv.–2020 III ketv.)	

Pakoreguotas modelio determinacijos koeficientas 0,85 rodo, kad 85 proc. priklausomo kintamojo reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Lyginant su kitais modeliais, šis ARDL modelis yra tikslus, todėl juo galima remtis, siekiant nustatyti, kokie rodikliai labiausiai veikia namų ūkių vartojimą. Iš modelio galima matyti, kad ekonominio skatinimo modelio rodikliai: nedarbas, visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu), socialinės išmokos, nedaro reikšmingos įtakos namų ūkių vartojimui. Modelio paklaidos yra homoskedastinės, pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Modelio reikšmingumo statistika rodo, kad modelis yra reikšminis. Žemiau pateiktas paveikslas rodo namų ūkių vartojimo palyginimą pagal faktines reikšmes bei ARDL modeliu sugeneruotas reikšmes, taip pat pateikiamos modelio paklaidos.

14 pav. Namų ūkių vartojimo palyginimas pagal ARDL modelį su faktinėmis reikšmėmis, ARDL modelio paklaidos 2007 I ketv.–2020 III ketv., mln. eurų (faktinės namų ūkių vartojimo reikšmės parengtos pagal OSP, 2021 duomenis)

14 paveiksle pateiktos namų ūkių vartojimo reikšmės nedaug skiriasi nuo faktinių namų ūkių vartojimo reikšmių, pateikiamų OSP (2021). Iš paveikslo galima matyti, kad modelio palūkanos yra ženkliai mažesnės nei modelio, kuris nagrinėjo fiskalinių priemonių poveikį namų ūkių vartojimui. Tai rodo, kad modelis yra tikslesnis ir juo galima remtis, norint prognozuoti namų ūkių vartojimo reikšmes.

4.2.2. Ilgalaikių paskolų palūkanos

Toliau bus atliekamas tapatus tyrimas siekiant išanalizuoti, kaip COVID-19 pandemijos metu pritaikytos priemonės paveikė ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčius. Taip pat bus siekiama patikrinti, kokie socialiniai, makroekonominiai, verslo ir kt. rodikliai daro įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčiams. Tyrimui naudotos ilgalaikių palūkanų vertės naudotos iš OECD statistikos duomenų bazės.

Pirmiausia bus siekiama išsiaiškinti, kaip COVID-19 pasekmėms mažinti 2020 metais panaudotos priemonės, turėjo įtakos ilgalaikių paskolų palūkanų vertėms. Taigi, kad būtų galima atlikti tyrimą, pirmiausia nustatomas analizei naudojamų laiko eilučių stacionarumas. Vienetinių šaknų metodo duomenys pateikti 8 priede.

Grangerio priežastinių ryšių testas parodė, kad ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčius geriausiai paaiškina likvidumas bei socialinės išmokos. Daugiakolinearumas tarp kintamųjų nenustatytas, todėl tyrimas atliekamas su abiem nepriklausomais kintamaisiais. Toliau nustatoma, kiek reikalinga vėlinti laiko eilutes, kad modelis būtų kuo tikslesnis. Modelio rezultatai pateikti 19 lentelėje.

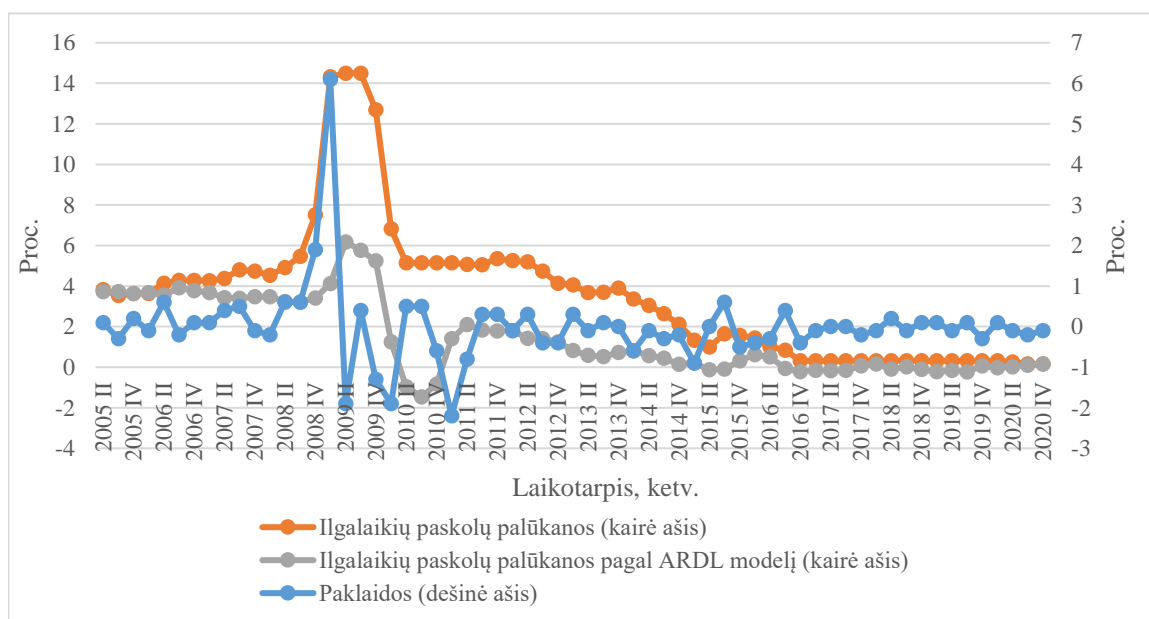
ARDL modelio rezultatai rodo, kad nei vienas iš tyrimui naudotų nepriklausomų kintamųjų nedaro reikšmingos įtakos ilgalaikių paskolų palūkanoms. Pataisytas modelio determinacijos koeficientas

rodo, kad modelis nėra labai patikimas ir tik 29 % priklausomo kintamojo reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Tačiau modelio reikšmingumo statistika rodo, kad modelis yra reikšminis. Modelio paklaidos nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį, taip pat netenkina homoskedastiškumo kriterijaus.

19 lentelė. ARDL modelio rezultatai – ekonominio skatinimo priemonės

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	-0,110965	0,4392
D_ILG_PALUKANOS(-1)	0,346414	0,0055
D_ILG_PALUKANOS(-2)	-0,028309	0,8310
D_ILG_PALUKANOS(-3)	0,016838	0,9049
D_ILG_PALUKANOS(-4)	-0,411170	0,0022
D_LIKVIDUMAS	1,561700	0,5882
D_SOC_ISMOKOS	0,001532	0,4332
R ²	0,356613	
Pataisytas R ²	0,287679	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,0000	
Jargue-Bera statistika	1302,309	
Normalumo statistika	0,000000	
Durbin-Watson statistika	1,872300	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000272	
Stebinių skaičius	63 (2005 II ketv.–2020 IV ketv.)	

Toliau parengiama diagrama, reprezentuojanti perskaičiuotas ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmes pagal sukurtą ARDL modelį.

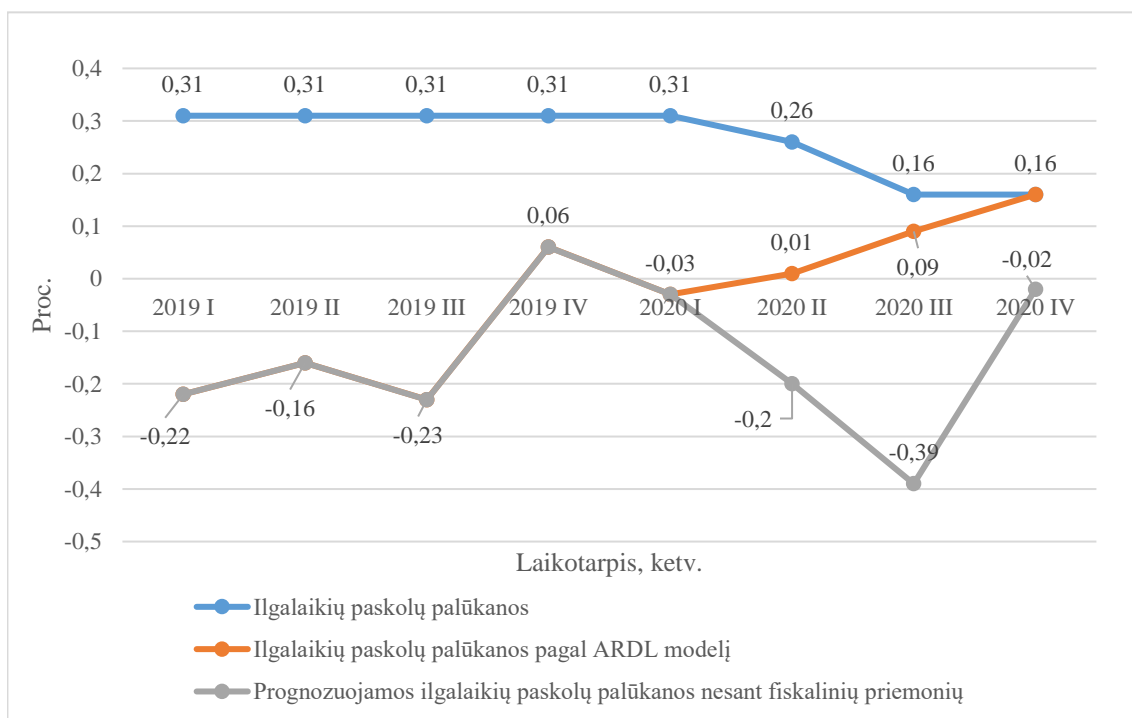
15 pav. Ilgalaikių paskolų palūkanų palyginimas pagal ARDL modelį su faktinėmis reikšmėmis, ARDL modelio paklaidos 2005 II ketv.–2020 IV ketv., proc. (faktinės ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės parengtos pagal EBPO, 2021 duomenis)

15 paveiksle pateiktos ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės ypatingai išsiskiria 2008–2010 metų laikotarpiu. Galima daryti prielaidą, kad tam įtakos turi finansinės krizės laikotarpis. Taip pat diagrama rodo, kad modelio paklaidos nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį dėl šio laikotarpio išskirčių. Pagal ARDL modelį perskaičiuotos ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės yra mažesnės nei faktinės. Taip yra dėl to, kad į modelį įtraukti kintamieji neturi reikšmingos įtakos ilgalaikių paskolų palūkanoms, taip pat dėl modelio mažo determinacijos koeficiento modelis nėra tikslus ir šiomis prognozėmis nereikėtų remtis.

Toliau atliekamas ilgalaikių paskolų palūkanų perskaičiavimas, jeigu nebūtų pritaikytos fiskalinės politikos priemonės. Remiantis ekonominio skatinimo vertėmis, pakoreguojamos likvidumo bei socialinių išmokų reikšmės. Likvidumo rodikliai apskaičiuojami remiantis 3 formule. VMI (2020) pateikia mokestinių paskolų bei mokesčių atidėjimo informaciją, kuria teigiama, kad mokestinės pagalbos priemonės taikytos iki 2020 metų gruodžio 31 dienos, tačiau įmonės taip pat turi galimybę sudaryti mokestines paskolas. Mokestinės paskolos įprasta tvarka suteikiamos iki 2022 metų gruodžio 31 dienos, tačiau yra galimybė įmokų mokėjimą atidėti vieneriems metams. Remiantis šia informacija, trumpalaikiai išsipareigojimai yra mažinami visa suteikta mokestinių paskolų ir mokestinių nepriemokų atidėjimo verte. Likvidumo rodikliai yra perskaičiuojami remiantis 3 formule (Mackevičius, Poškaitė ir Villis, 2011).

$$Likvidumas = \frac{Trumpalaikis\ turtas}{Trumpalaikiai\ išsipareigojimai} \quad (3)$$

Atlikus reikalingus koregavimus perskaičiuojamos ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės jei nebūtų pritaikytos atitinkamos fiskalinės priemonės. Ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių palyginimas pateiktas 16 paveiksle.

16 pav. Ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių palyginimas tarp faktinių ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių, ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių pagal ARDL modelį bei ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių, jei nebūtų pritaikytos ekonominio skatinimo priemonės, laikotarpiui 2019–2020 metai, proc. (faktinės ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės parengtos pagal EBPO, 2021 duomenis)

Iš 16 paveikslo galima matyti, kad nepritaikius priemonių, skirtų įmonių likvidumui palaikyti ir socialinių išmokų skyrimo, ilgalaikių paskolų palūkanos būtų dar mažesnės. Lyginant su faktinėmis ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėmis, 2020 metų II ketvirtį ilgalaikės paskolų palūkanų vertės, nepritaikius fiskalinės politikos priemonių, būtų 177 proc. mažesnės (-0,2 proc.). 2020 III ketvirtį ilgalaikių paskolų palūkanos, nepritaikius socialinių išmokų skyrimo ir likvidumo didinimo priemonių, siektų -0,39 proc., o IV ketvirtį siektų -0,02 proc. Tačiau dėl mažo modelio patikimumo, šiais skaičiavimais negalima pasikliauti. Galima teigti, kad „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių plano“, 2 ir 3 tikslo priemonės, stabilizavo ilgalaikių paskolų palūkanų vertes.

Toliau bus siekiama išsiaiškinti, kokie darbo, makroekonominiai, verslo, finansiniai ir lūkesčių rodikliai daro reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms. Analizei naudojamų rodiklių stacionarumo nustatymas pateiktas 8 priede.

Pirmiausia analizuojami **darbo rinkos rodikliai**, darantys reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms. Tyrime naudojami 15 darbo rinkos rodiklių, tačiau Grangerio priežastinių ryšių testas parodė, kad ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmes geriausia paaiškina tokie darbo rinkos rodikliai: neto darbo užmokestis, ilgalaikis nedarbas, laisvos darbo vietos bei laisvų darbo vietų lygis. Tarp kintamųjų buvo nustatytas daugiakolinearumas, todėl pašalinus jį, tyrimas tęsiamas su šiais nepriklausomais kintamaisiais: neto darbo užmokestis, ilgalaikis nedarbas, laisvos darbo vietos.

Modelio rezultatai rodo (žr. 16 priede), kad neto darbo užmokestis daro reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų kitimui. Neto darbo užmokesčiui išaugus 1 mln. eurų, ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 0,34 proc. Kiti į analizę įtraukti darbo rodikliai yra nereikšmingi. Modelio pakoreguotas determinacijos koeficientas yra labai mažas ir tai rodo, kad tik 2,5 proc. ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių galima paaiškinti į analizę įtrauktais nepriklausomais kintamaisiais. Modelio paklaidos yra homoskedastinės, pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Tačiau modelio reikšmingumo statistika rodo, kad modelis nėra reikšminis ($\text{Prob}(F\text{-statistic}) > 0,05$) ir juo negalima remtis prognozuojant ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmes.

Toliau atliekamas **makroekonominių rodiklių** įtakos ilgalaikių paskolų palūkanų kitimui nustatymas. Atlikus Grangerio priežastinių ryšių testą nustatyta, kad ilgalaikių paskolų palūkanų kitimą geriausiai gali apibūdinti tokie makroekonominiai rodikliai: BVP vienam gyventojui, BVP pokytis (pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką), palyginti su ankstesniu laikotarpiu, BVP pokytis (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), palyginti su su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, infliacija, maisto infliacija, įmonių ir gyventojų sumokėti paveldimo turto, PM, įmonių ir gyventojų sumokėti visi mokesčiai ir socialinės išmokos. Daugiakolinearumas tarp kintamųjų nebuvo nustatytas, todėl analizė tęsiama su visais kintamaisiais. Nustatytas vėlinimų skaičių, parengtas ARDL modelis (žr. 17 priede).

Modelio rezultatai rodo, kad reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms daro tokie makroekonominiai rodikliai: BVP vienam gyventojui (po pusės metų), BVP pokytis (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), palyginti su su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, infliacija, maisto infliacija ir įmonių ir gyventojų sumokėti paveldimo turto mokesčiai. BVP vienam gyventojui išaugus 10 proc. ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės sumažėtų 0,01 proc. (po pusės metų). BVP pokyčiui (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), palyginti su su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu išaugus 1 proc., ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės sumažėtų 0,28

proc. Infliacijai padidėjus 1 koef., ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės išaugtų 0,32 proc. Maisto infliacijai išaugus 1 koef., ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 0,16 proc. (tą patį periodą), po ketvirčio ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 0,17 proc. Maisto infliacijai išaugus 1 koef., ilgalaikių paskolų palūkanos padidėtų 0,12 proc. (po pusmečio). Įmonių ir gyventojų sumokėtiems paveldimo turto mokesčiams išaugus 10 mln. eurų, ilgalaikių paskolų palūkanos 0,04 proc. Modelio pataisytas determinacijos koeficientas yra 0,84, kas rodo, kad 84 % ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių galima paaiškinti šiais makroekonominiais rodikliais. Modelio paklaidos yra homoskedastinės bei pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Modelio reikšmingumo statistika rodo, kad modelis yra reikšminis.

Atliekant **verslo rodiklių** įtakos ilgalaikių paskolų palūkanoms analizę, buvo įtraukti 6 verslo rodikliai. Atliktas Grangerio priežastinių ryšių testas parodė, kad ilgalaikių paskolų palūkanų kitimą geriausiai paaiškina tokie verslo rodikliai: likvidumas, bendras pelningumas ir pelningų įmonių dalis. Daugiakolinearumas tarp kintamųjų nebuvo nustatytas, todėl nustačius reikalingų vėlinimų skaičių, parengtas ARDL modelis (žr. 18 priede).

Modelio rezultatai rodo, kad reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms daro likvidumas, po ketvirčio ir po pusmečio. Taip pat pelningų įmonių dalis daro reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms tą patį laikotarpį. Taigi, likvidumo rodikliui išaugus 1 koef., ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 10 % (po ketvirčio). Likvidumo rodikliui išaugus 1 koef., ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 8 % (po pusmečio). O pelningų įmonių procentui išaugus 1 %, ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 0,09 %. Pataisytas determinacijos koeficientas rodo, kad 40 proc. ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių galima paaiškinti į modelį įtrauktais verslo rodikliais. Modelis yra tikslus, nes priklausomo kintamojo vėlinimų reikšmės neviršija 1. Modelio paklaidos nėra homoskedastinės bei nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Modelio reikšmingumo statistika rodo, kad modelis yra reikšminis.

Atliekant **finansinių rodiklių** įtakos vertinimą įtraukiami 6 rodikliai. Ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės geriausiai paaiškina: namų ūkių finansinis turtas, namų ūkių ilgalaikės paskolos, indėliai, namų ūkių vartojimo paskolos. Daugiakolinearumas tarp kintamųjų nenustatytas. Nustačius reikalingų vėlinimų skaičių, parengtas ARDL modelis (žr. 19 priede).

Modelio rezultatai rodo, kad namų ūkių finansinis turtas ir vartojimo paskolos, daro reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms. Namų ūkių finansiniam turtui padidėjus 100 mln. eurų, ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 0,04 proc. Namų ūkių vartojimo paskoloms išaugus 10 mln. eurų, ilgalaikių paskolų palūkanos išaugtų 0,1 proc (po ketvirčio). Modelio pataisytas determinacijos koeficientas rodo, kad 50 proc. ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Modelio paklaidos nėra homoskedastinės, nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Modelio reikšmingumo statistika rodo, kad modelis yra reikšminis.

Siekiant išanalizuoti, kokie **lūkesčių rodikliai** daro įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėms, buvo įtraukti 22 rodikliai. Grangerio priežastinių ryšių testas parodė, kad ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės geriausiai paaiškina: kainų pokyčių prognozė artimiausiems 12 mėnesių, namų ūkių finansinės padėties pasikeitimas per praėjusius 12 mėnesių, namų ūkių finansinės padėties prognozė artimiausiems 12 mėnesių, paslaugų sektoriaus pasitikėjimo rodiklis, pramonės darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, pramonės produkcijos gamybos pasikeitimas per praėjusius 3 mėnesius, pramonės pasitikėjimo rodiklis, pramonės produkcijos gamybos prognozė artimiausiems 3

mėnesiams, prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, prekybos pasitikėjimo rodiklis, prekybos įmonių verslo padėties pasikeitimai per praėjusius 3 mėnesius, prekybos įmonių verslo padėties prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, vartotojų pasitikėjimo rodiklis.

Tarp kintamųjų nustatytas daugiakolinearumas, todėl iš tolimesnio tyrimo yra pašalinami šie nepriklausomi kintamieji: namų ūkių finansinės padėties prognozė artimiausiems 12 mėnesių, paslaugų sektoriaus pasitikėjimo rodiklis, prekybos įmonių verslo padėties pasikeitimai per praėjusius 3 mėnesius, prekybos įmonių verslo padėties prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, prekybos pasitikėjimo ir pramonės pasitikėjimo rodikliai. Nustačius reikalingų vėlinimų skaičių, pateiktas ARDL modelis (žr. 20 priede).

Modelio rezultatai rodo, kad reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų vertėms daro šie lūkesčių rodikliai: prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams (tą patį ketvirtį ir po ketvirčio), vartotojų pasitikėjimo rodiklis. Vartotojų pasitikėjimui išaugus 1 proc., ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 0,11 proc., o prekybos darbuotojų skaičiaus prognozei artimiausiems 3 mėnesiams išaugus 1 proc., ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 0,02 proc. (tą patį ketvirtį), o dar po ketvirčio padidėtų 0,2 proc. Pataisytas modelio determinacijos koeficientas rodo, kad 49 % ilgalaikių paskolų reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Modelio paklaidos nėra homoskedastinės, nėra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Modelio reikšmingumo statistika rodo, kad modelis yra reikšminis.

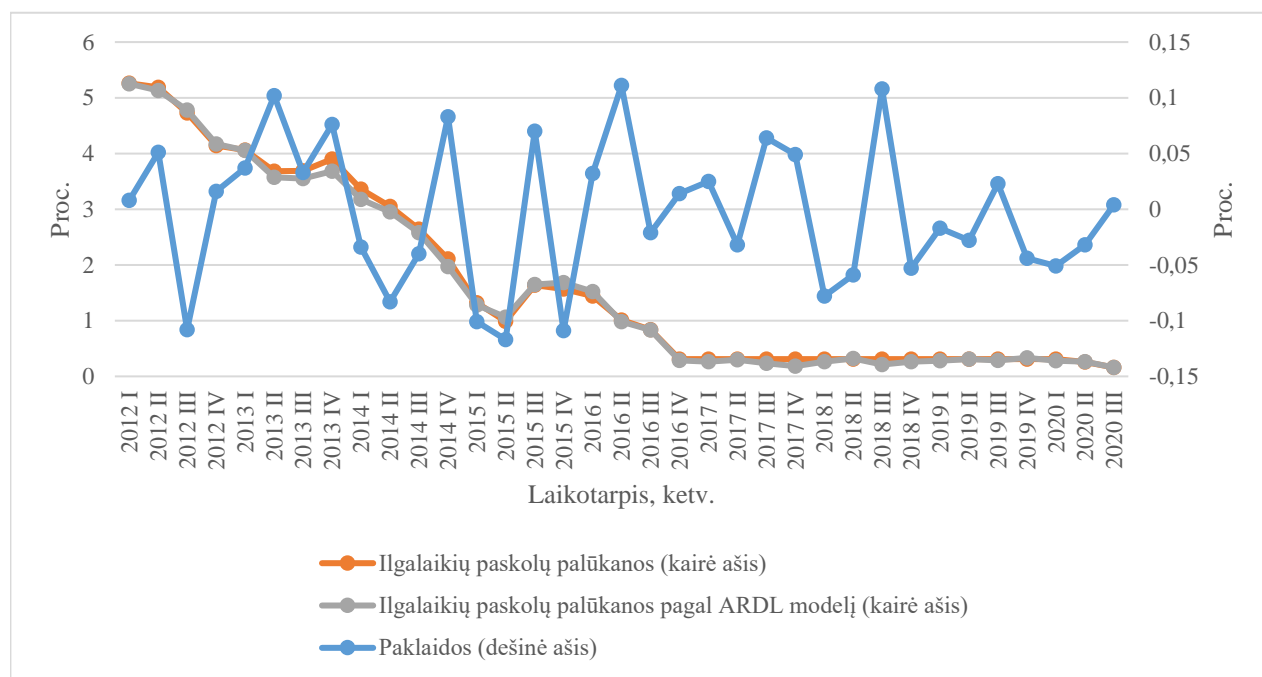
Bendras makroekonominių rodiklių modelis:

Galiausiai yra sudaromas bendras modelis iš visų anksčiau analizuotų grupių, reikšmingą įtaką darančių rodiklių. Į šią analizę įtraukti rodikliai: neto darbo užmokestis, BVP vienam gyventojui, BVP pokytis (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), palyginti su su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, infliacija, maisto infliacija, įmonių ir gyventojų sumokėti paveldėto turto mokesčiai, likvidumas, pelningų įmonių dalis, namų ūkių finansinis turtas, namų ūkių vartojimo paskolos, prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėnesiams, vartotojų pasitikėjimo rodiklis. Daugiakolinearumas tarp kintamųjų nustatytas, todėl iš tolimesnio tyrimo šalinamas rodiklis – įmonių ir gyventojų sumokėti paveldėto turto mokesčiai. Nustačius reikalingų vėlinimų skaičių formuojamas ARDL modelis (žr. 21 priede).

Modelio rezultatai rodo, kad reikšmingą įtaką ilgalaikių paskolų palūkanų vertėms daro: neto darbo užmokestis (po ketvirčio), BVP pokytis (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), palyginti su su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu (po pusmečio), namų ūkių finansinis turtas, namų ūkių vartojimo paskolos (po ketvirčio), vartotojų pasitikėjimo rodiklis (tą patį ketvirtį ir po ketvirčio). Neto darbo užmokesčiui išaugus 1 mln. eurų, ilgalaikių paskolų palūkanos padidėtų 0,01 proc. (po ketvirčio), BVP pokyčiui (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), palyginti su su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, išaugus 1 proc., ilgalaikių paskolų palūkanos padidėtų 0,24 proc. (po pusmečio). Namų ūkių finansiniam turtui išaugus 100 mln. eurų, ilgalaikių paskolų palūkanos išaugtų 0,01 proc. Namų ūkių vartojimo paskoloms augant 100 mln. eurų, ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėtų 0,4 proc. (po ketvirčio). Vartotojų pasitikėjimui padidėjus 1 proc., ilgalaikių paskolų palūkanos padidėtų 0,06 proc. (tiek po ketvirčio, tiek po pusmečio). Pataisytas modelio determinacijos koeficientas rodo, kad 78 % ilgalaikių paskolų reikšmių galima paaiškinti sukurtu modeliu. Šis modelis yra ženkliai tikslesnis nei modelis, analizuojantis fiskalinių priemonių

poveikį ilgalaikių paskolų palūkanoms. Modelio paklaidos homoskedastinės, pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Modelio reikšmingumo statistika rodo, kad modelis yra reikšminis.

Parengta diagrama rodo (žr. 17 pav) ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmes sugeneruotas pagal reikšmingiausių darbo, makroekonominių, verslo, finansinių, lūkesčių rodiklių ARDL modelį. Reikšmės nuo faktinių ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmių skiriasi nedaug. Taip pat iš paveikslu galima matyti modelio paklaidų pasiskirstymą.

17 pav. Ilgalaikių paskolų palūkanų palyginimas pagal ARDL modelį su faktinėmis reikšmėmis, ARDL modelio paklaidos 2011 III ketv.–2020 III ketv., proc. (faktinės ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės parengtos pagal EBPO, 2021 duomenis)

Taigi, atlikus namų ūkių vartojimo analizę, galima patvirtinti prieš tyrimą iškeltą I-ąją hipotezę, kuria teigiama, kad „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių plano“ II tikslo priemonės, daro reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimo reikšmėms. Tyrimo metu nustatyta, kad namų ūkių vartojimo reikšmėms reikšmingą įtaką daro nedarbas, socialinės išmokos bei visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu). Tai reiškia, kad netaikant šių fiskalinių priemonių, namų ūkių vartojimas 2020 II ketvirtį būtų mažesnis apie 14 proc., 2020 metų III ketvirtį būtų mažesnis apie 3 proc., o 2020 metų IV ketvirtį namų ūkių vartojimas būtų mažesnis 4,4 proc. Jei nebūtų pritaikytos fiskalinės priemonės, namų ūkių vartojimas 2020 metų II ketvirtį būtų mažesnis apie 22 proc., lyginant su 2020 metų I ketvirčiu. Taip pat patvirtinama ir II-oji tyrimo hipotezė, nes namų ūkių vartojimui reikšmingos įtakos neturi priemonės, skirtos verslo likvidumui išsaugoti. Analizuojant ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčius nustatyta, kad šio rodiklio pokyčius geriausiai paaiškina socialinių išmokų bei likvidumo rodikliai. Nepritaikius fiskalinių priemonių, sutelktų į socialinių išmokų skyrimą ir likvidumo didinimą, 2020 metų II ketvirtį ilgalaikių paskolų palūkanos būtų 177 proc. mažesnės (-0,2 proc.), 2020 III ketvirtį siektų -0,39 proc., o IV ketvirtį siektų -0,02 proc. Šie rodikliai geriausiai paaiškina ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčius, tačiau reikšmingos įtakos nedaro. Atsižvelgiant į perskaičiuotas ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmes, nesant ekonominio skatinimo priemonių, galima įžvelgti esminius pokyčius, todėl taip pat

patvirtinamos I-oji ir III-ioji tyrimo hipotezės ir teigiama, kad 2 ir 3 tikslo priemonės stabilizavo ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmes COVID-19 pandemijos laikotarpiu.

4.3. COVID-19 sukeltų pasekmių valdymo tarptautiniu lygiu analizė

COVID-19 pandemija išplito po visą pasaulį. Valstybės siekdamos suvaldyti viruso plitimą ir jo pasekmes ekonomikai, gyventojams, verslui, ėmėsi skubių veiksmų. Kiekvienos valstybės COVID-19 pandemijos pasekmių mažinimo planai yra skirtingi. Tai priklauso tiek nuo valstybės galimybių finansuoti šias priemones, taip pat nuo epidemiologinės situacijos šalyje.

Pirmoje tyrimo dalyje jau išanalizuotas Lietuvos vyriausybės priimtas „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių planas“ bei 2020 metų pabaigai numatytų lėšų panaudojimas. Pagalbos planas sutelktas į sveikatos apsaugos didinimą, gyventojų pajamų išsaugojimą, pagalbą verslui ir ekonomikos skatinimą. Tačiau COVID-19 viruso plitimo ir pasekmių situacija yra skirtinga, todėl valstybės, atsižvelgdamos į šalies situaciją, priėmė atitinkamus gelbėjimo planus. Taip pat valstybėse pastebimi namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčiai, todėl aktualu išanalizuoti, kaip panaudotos fiskalinės priemonės veikia namų ūkių vartojimą bei ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmes.

Todėl aktualu išanalizuoti, kaip kitos valstybės imasi COVID-19 pandemijos pasekmių valdymo, kokias priemones taiko. Šiai analizei atlikti pasirinktos 7 valstybės. Valstybių pasirinkimas atliekamas pagal užfiksuotų COVID-19 viruso atvejų ir mirčių per visą pandemijos laikotarpį bei per praėjusią parą skaičių, kuri pateikia PSO.

Duomenys yra eksportuojami 2021 metų vasario 9 dienai. Remiantis šia informacija, Lietuva yra 61 vietoje pagal bendrą COVID-19 užsikrėtusiųjų skaičių iš 238 šalių (žr. 22 priede). Tai gali rodyti, kad Lietuva turi gana nemažą skaičių viruso užsikrėtimo atvejų, lyginant su didesnėmis pasaulio valstybėmis, tokiomis kaip Graikija, Kinija, Australija, Norvegija ir kt. Tai rodo, kad kitose, gyventojų skaičiumi ir plotu didesnėse valstybėse, COVID-19 viruso plitimas buvo suvaldytas efektyviau nei Lietuvoje.

20 lentelė. Tyrimui pasirinktų šalių COVID-19 atvejų bei mirčių duomenys, 2021 metų vasario 9 dienai (WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard, 2021)

Valstybės / COVID-19 duomenys	COVID-19 atvejai (iš viso)	COVID-19 atvejai (per praėjusią parą)	Mirtys nuo COVID-19 (iš viso)	Mirtys nuo COVID-19 (per praėjusią parą)
Prancūzija	3 285 786	3 566	79 016	456
Vokietija	2 291 924	3 379	62 156	481
Švedija	588 062	0	12 115	0
Austrija	421 452	808	7 940	34
Lietuva	187 421	382	2 972	17
Graikija	164 575	629	5 997	25
Latvija	72 088	288	1 347	8
Suomija	47 969	353	701	3

Taigi, kad būtų galima išanalizuoti globalią COVID-19 valdymo situaciją, pasirinktos analizuoti tiek tos valstybės, kuriose COVID-19 virusas išplito labiau, tiek mažiau užkrėstos valstybės. Atsitiktiniu

būdu analizuoti atrinktos: Latvija, Prancūzija, Suomija, Austrija, Graikija, Švedija, Vokietija, taip pat įtraukiama ir Lietuva. Pagal užfiksuotų COVID-19 atvejų bei mirčių skaičių, šių šalių informacija pateikiama 20 lentelėje.

20 lentelėje pateikti valstybių duomenys suranguoti pagal bendrą COVID-19 atvejų skaičių šalyje. Kadangi pasirinktų šalių duomenys yra labai skirtingi: vienos šalys pasižymėjo mažiau išplitusiu COVID-19 virusu, kitose viruso plitimas ženklus, todėl atliekama analizė gali padėti palyginti ir pamatuoti, kokios šių valstybių priimtose fiskalinės politikos, koks jų mastas, kokios prioritetinės sritys bei kaip tai gali būti siejama su epidemiologine situacija šalyse.

Siekiant atlikti analizę pirmiausia buvo surinkta informacija, kokias fiskalines priemones, COVID-19 padariniams ir plitimui stabdyti, priėmė pasirinktos valstybės. Kadangi COVID-19 virusas vis dar kausto daugelį valstybių, todėl analizei pasirinktas laikotarpis yra 2020 metai. Informacija apie šalyse pritaiktų fiskalinių priemonių mastą, COVID-19 pandemijai valdyti, skelbiama Europos Komisijos (2020) ataskaitoje.

EK parengė ataskaitas, kuriose apibendrina ES šalių priimtus pagalbos paketus COVID-19 pasekmėms sumažinti. Šioje analizėje remiamasi EK pateikta ataskaita 2020 metų lapkričio 16 dieną. Galima daryti prielaidą, kad pateikta informacija už 2020 metų III ketvirčius, o kai kur ir daugiau. EK pateikia informaciją apie planus ir priemones, turinčius įtakos 2020 metais ir 2021 metais. Šiuo atveju naudojamos fiskalinės priemonės, kurių įtaka pasireiškia 2020 metais. Kad būtų galima lengviau analizuoti, kokių fiskalinių priemonių pritaikymas buvo efektyviausias, visos pritaikytos fiskalinės priemonės suskirstytos į grupes:

- sveikatos apsaugai – fiskalinės priemonės, susijusios su COVID-19 viruso testavimu, apsaugos priemonių, medicininės įrangos tiekimu, pagalba sveikatos įstaigoms;
- gyventojams – įvairios fiskalinės priemonės nedarbui mažinti, padėti savarankiškai dirbantiems asmenims praradus pajamas, socialinių išmokų skyrimas, finansinė ir socialinė pagalba įvairioms gyventojų grupėms;
- verslui – subsidijos, skirtos kompensuoti darbo užmokestį dėl prastovų, po prastovų, likvidumo didinimo priemonės, paskolų garantijos;
- gyventojams / verslui – priemonės, kurios teikia pagalbą tiek gyventojams, tiek verslui, priskirtos pagal atskirai šioms grupėms numatytus kriterijus;
- kitos – visos kitos fiskalinės priemonės (pvz.: lėšos valstybės institucijoms, valstybės įmonėms, išskirtinio tipo lėšų skyrimas).

Surinkus informaciją apie pasirinktų tyrimui valstybių pritaikytas fiskalines priemones nustatytam laikotarpiui, kiekvienos valstybės fiskalinės priemonės suskirstytos į aukščiau nurodytas grupes bei pateiktos 23–30 prieduose. Apibendrinta fiskalinių priemonių informacija pateikta 21 lentelėje.

Iš pateiktos lentelės galima matyti, kad Vokietijos fiskalinio plano COVID-19 pasekmėms mažinti vertė yra didžiausia ir siekia virš 30 proc. šalies BVP vertės (2019 metų). Taip pat galima matyti, kad Vokietijos fiskalinės politikos priemonės daugiausia sutelktos į pagalbą verslui: dotacijos nuo COVID-19 pandemijos nukentėjusiems verslams, likvidumo didinimas, mokesčių atidėjimas ir sumažinimas, paskolų garantijos, investicijų ir paskolų teikimas (EK, 2020). Vokietijoje pirmasis viruso atvejis užfiksuotas 2020 metų sausį. Valstybė reaguodama į tai uždarė sienas, mokymosi įstaigas, įmones, kurių veikimas nėra būtinas, įvedė socialinio atstumo laikymosi nurodymus. COVID-19 plitimas šalyje pradeda mažėti balandžio pradžioje, tačiau 2020 liepą viršija pirmosios

bangos lygį. 2020 metų balandį palaipsniui lengvinami ribojimai. Tačiau atsižvelgiant į kylančią antrą bangą, vėl įvesti ribojimai. Dar nepasibaigus ribojimams, šalyje prasideda trečioji COVID-19 banga, šalies vadovai imasi veiksmų ir priemonių viruso plitimui sumažinti (TVF, 2021). Šalis vis dar kamuojama COVID-19 plitimo, todėl fiskalinių politikos planai yra pildomi ir jų apimtis didėja.

21 lentelė. Analizei pasirinktų valstybių fiskalinių planų apibendrinta informacija

Rodikliai / Valstybės	Prancūzija	Vokietija	Švedija	Austrija	Lietuva	Graikija	Latvija	Suomija
Sveikatos apsaugai, mlrd. eurų	10,3	18,9	0,68	0,13	0,5	0,4	0,11	0,8
Dalis nuo 2019 m. BVP, %	0,42	0,55	0,14	0,03	1,02	0,22	0,36	0,33
Gyventojams, mlrd. eurų	34,2	7,5	1,8	1,99	0,00	3,58	0,11	1,6
Dalis nuo 2019 m. BVP, %	1,41	0,22	0,36	0,5	0,00	1,95	0,36	0,67
Verslui, mlrd. eurų	180,8	1 014,1	53,21	26,7	1,00	3,94	0,53	13,3
Dalis nuo 2019 m. BVP, %	7,45	29,4	10,73	6,72	2,05	2,15	1,74	5,54
Gyventojams / Verslui, mlrd. eurų	8,9	10,1	6,52	21,7	0	1,68	0	1,3
Dalis nuo 2019 m. BVP, %	0,37	0,29	1,31	5,46	0,00	0,92	0	0,54
Kita, mlrd. eurų	5,6	0	18,46	0,76	0,54	0,75	1,13	2
Dalis nuo 2019 m. BVP, %	0,23	0	3,72	0,19	1,11	0,41	3,71	0,83
Iš viso, mlrd. eurų	239,8	1 050,6	80,67	51,28	2,04	10,36	1,88	19
Dalis nuo 2019 m. BVP, %	9,89	30,46	16,26	12,9	4,18	5,65	6,18	7,91

Švedija COVID-19 pasekmėms suvaldyti taip pat imasi griežtų fiskalinių priemonių. 2020 metais pritaikytos fiskalinės politikos priemonės sudaro 16 proc. šalies BVP. Didžiausias dėmesys skiriamas padėti verslui. Skolinimo didinimas, įmokų ir mokesčių sumažinimas, nuomos išlaidų kompensacija, nuostolių padengimas, likvidumo didinimas yra priemonės, kuriomis siekiama padėti verslui. Taip pat apie 4 proc. BVP fiskalinio plano priemonių yra sutelkta į kitas priemones, tokias kaip savivaldybių išlaidų finansavimas, valstybinių institucijų stiprinimas, remti visuomenines organizacijas, meną, skatinti mokslą (EK, 2020). Šalyje pirmasis viruso atvejis užregistruotas 2020 metų sausį. Vyriausybė pritaikė daugelį ribojimų: keliavimo apribojimai, socialinio atstumo priemonės, mokymas vykdomas nuotoliniu būdu. Nors pamažu kai kurie ribojimai buvo atlaisvinti, tačiau keliavimo apribojimai vis dar galioja (TVF, 2021).

Austrijoje pritaikytos fiskalinės priemonės, darančios įtaką 2020 metais, sudarė apie 13 proc. BVP. Daugiausia lėšų skiriama verslui (apie 7 proc. BVP) bei kartu pagalbai gyventojams ir verslui (5,5 proc. BVP). Parama verslui: dotacijos įmonėms, paskolų garantijos, pastovių išlaidų padengimas, nuostolių padengimas, mokesčių lengvatos konkrečioms veikloms, parama žemės ūkiui, paskolų teikimas. Parama gyventojams ir verslui: pagalba nukentėjusioms įmonėms, savarankiškai dirbantiems asmenims, įdiegta trumpalaikio darbo schema, mokesčių atidėjimas (EK, 2020). Pirmas

COVID-19 atvejis Austrijoje užfiksuotas 2020 kovo mėnesį. Nuo tada valstybė ėmėsi griežtų reguliavimo priemonių: draudžiama išvykti iš namų, restoranai ir parduotuvės negali pristatyti kasdienių produktų, tačiau jau 2020 metų balandžio viduryje valstybė ėmė atlaisvinti ekonomiką. 2020 metų spalį atvejų skaičiui išaugus virš pirmosios bangos lygio, vyriausybė vėl ėmėsi priemonių viruso plitimui sustabdyti. Antrasis pandemijos etapas nebuvo toks griežtas. Pramonei ir gamybai leista veikti, tačiau uždarytos maitinimo įstaigos, mokyklos, uždraustas nebūtinų paslaugų teikimas. Vėliau karantino ribojimai numatyti 2020 metų gruodžio ir 2021 metų sausio mėnesiais, taip pat taikomi atitinkami ribojimai Velykų laikotarpiu (TVF, 2021).

Taip pat apie 10 proc. šalies BVP fiskalinių priemonių COVID-19 pasekmėms suvaldyti, skyrė Prancūzija. Didžioji dalis išlaidų (7 proc. BVP) skiriama verslo paramai. Tai sudaro lėšos, skirtos teikti paskolas ir avansų grąžinimus, kad būtų galima palaikyti įmonių apyvartines lėšas, mokesčių ir įmokų atidėjimo galimybė, paskolų teikimas, garantijos (EK, 2020). COVID-19 virusas labai paveikė Prancūziją ir šalis vis dar susiduria su stipriai išplitusia infekcija. Pirmasis viruso atvejis užfiksuotas 2020 metų sausio pabaigoje. Pirmieji ribojimai šalyje įvesti 2020 metų kovą. Prancūzijos ekonomika 2020 metų I ketvirtį sumažėjo apie 6 proc., II ketvirtį sumažėjo apie 14 proc., lyginant su praėjusiu metų tuo pačiu laikotarpiu. III metų ketvirtį BVP išaugo apie 18,5 proc., tačiau metų pabaigoje ir vėl sumažėja. Apibendrintai, per 2020 metus šalies BVP sumažėjo 8,3 proc. Prancūzijos ekonomikos atvėrimas prasidėjo 2020 metų gegužę, pradedant atnaujinti tiesioginį pradinį mokymą, pramonę, parduotuvių veiklą. 2020 metų rugpjūtį užsikrėtimo virusu atvejams augant, valdžia numatė taikyti komendanto valandas. Trečiasis karantino įvedimo etapas šalyje pradėtas taikyti 2021 metų kovą ir pratęstas iki gegužės mėnesio (TVF, 2021).

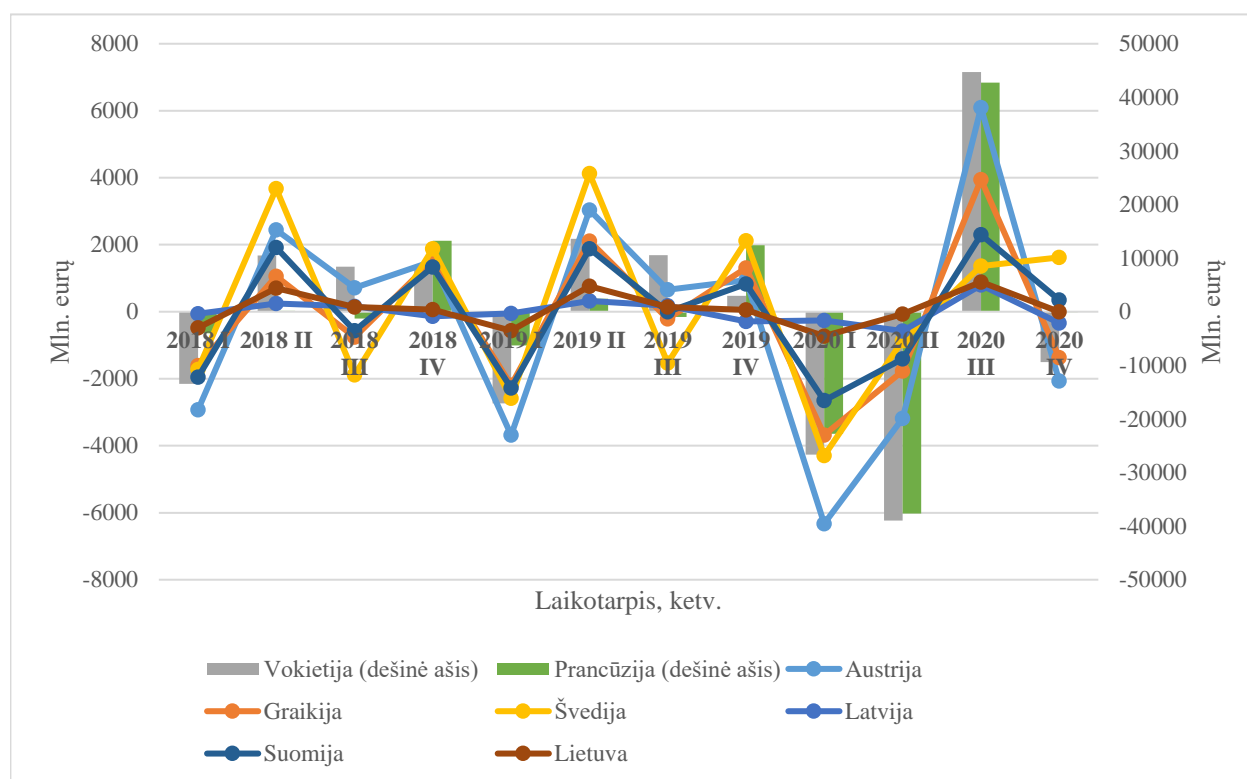
Iš pateiktos lentelės galima matyti, kad panašią dalį nuo BVP skiria Graikija, Latvija, Suomija. Valstybių fiskalinių planų vertė siekia 5–8 proc. Graikija daugiausia lėšų skiria verslui (2,15 proc. BVP) ir gyventojams (1,95 proc. BVP). Graikijos parama verslui orientuota į specialių išmokų skyrimą darbdaviams, nukentėjusiems nuo COVID-19 krizės, paskolų palūkanų padengimą, kompensacijas aviakompanijoms, išankstinio PM sumažinimą, rinkliavų panaikinimą. Gyventojams parama teikiama įvedus specialią atostogų schemą, skiriant išmokas savarankiškai dirbantiems asmenims ir įmonių darbuotojams, kurių darbo sutartys sustabdytos, darbuotojams skiriamos premijos, bedarbio išmokų teikimas, socialinių išmokų padengimas. Suomija daugiausia lėšų skiria verslui (5,5 proc. BVP). Dotacijos ir parama individualių įmonių mokumui, paveiktiems sektoriams, vidaus finansavimo padidinimas, paskolų leidimų didinimas, garantijos laivybos įmonėms, paskolų garantijos yra priemonės, kuriomis siekiama padėti verslui pandemijos laikotarpiu. Latvijos didžioji dalis lėšų skiriama kitoms sritims remtis. Tai apima lėšų skyrimą darbuotojų perkvalifikavimui, užimtumo ir socialinių paslaugų rėmimui, investicijoms, moksliniams tyrimams, valstybės aviacijos kompanijoms, kelių darbams, įvairioms organizacijoms (EK, 2020).

Graikijoje pirmieji užsikrėtimo virusu atvejai užregistruoti 2020 metų vasarį. Šalies vyriausybė 2020 metų II ketvirtį priėmė griežtas priemones, tokias kaip judėjimų ribojimas, mokymosi įstaigų uždarymas, draudimai atvykti žmonėms, iš stipriai užkrėstų valstybių, izoliacijos laikymosi nurodymai. 2020 metų liepos mėnesį palaipsniui atlaisvinta ekonomika, tačiau ėmus kilti užsikrėtimų skaičiui, 2020 metų lapkritį vėl įvedamas karantinas. 2021 metų pradžioje ribojimai sušvelninti, tačiau vis dar galioja lokalizuotas uždarymas bei įvesta komendanto valanda. Suomijoje 2020 metų sausį užfiksuotas pirmasis COVID-19 atvejis. Užsikrėtimų skaičius Suomijoje vienas mažiausių Europoje, tačiau įsivyravus III COVID-19 bangai, atvejų skaičius stipriai auga. Suomijos vyriausybė paskelbė įvedanti fiskalinių, likvidumo ir reguliavimo priemonių paketą, kuris sudarytų apie 30 proc.

valstybės BVP. Latvija apie pirmąjį viruso atvejį pranešė 2020 metų kovą. Tačiau labiausiai šalį paveikė II viruso banga, kuri prasidėjo 2020 metų spalį. 2021 metų vasarį augantis atvejų skaičius sukėlė baimę dėl III bangos atsiradimo. Vyriausybė dėl šios priežasties įvedė griežtas apsaugos priemones, tarptautinių keleivių vežimo paslaugos sustabdymą, mokyklų uždarymą, žmonių bendravimo apribojimus (TVF, 2021).

Mažiausią dalį nuo šalies BVP, COVID-19 pasekmėms valdyti skiria Lietuva. Šalies indėlis yra virš 4 proc. BVP. Lietuva daugiausia dėmesio skiria verslo pagalbai (2 proc. BVP). Tai sudaro lėšos subsidijoms darbdaviams darbo užmokesčiui kompensuoti, naujų darbo vietų kūrimui, apyvartinio kapitalo palaikymui, valstybės garantijos nukentėjusioms įmonėms (EK, 2020). Lietuvoje pirmasis COVID-19 atvejis užfiksuotas 2020 metų vasario pabaigoje, o 2020 metų kovo 16 dieną vyriausybė įvedė pirmuosius ribojimus: uždarė valstybės sienas, atšaukė tiesioginio kontakto švietimą, atšaukė renginius bei sustabdė nebūtinų prekių ir paslaugų tiekimą. Ekonomikos atvėrimas pradėtas 2020 metų balandžio viduryje ir palaipsniui mažinami ribojimai. Nacionalinis karantinas šalyje panaikintas 2020 metų birželį, tačiau lapkritį augant užsikrėtimų skaičiui vėl paskelbiamas karantinas, kuris galioja iki 2021 metų gegužės pabaigos (TVF, 2021).

Taigi, iš atliktos analizės galima matyti, kad daugiausia valstybės remia verslą, teikdamos paskolas, paskolų garantijas, kompensuodamos išlaidas, teikdamos galimybę atidėti mokesčius. Daugiausia lėšų nuo BVP skiria Vokietija, Švedija, Austrija ir Prancūzija. Remiantis COVID-19 atvejų ir mirčių statistika, šios šalys pasižymi didžiausiu užsikrėtimo COVID-19 atvejų skaičiumi, lyginant su kitomis tyrimui pasirinktomis valstybėmis. Galima daryti prielaidą, kad valstybės siekdamos sustabdyti viruso plitimą, ėmėsi didelio masto fiskalinių priemonių taikymo.

18 pav. Namų ūkių vartojimo pokyčiai, mln, eurų 2018–2020 metai (EBPO, 2021)

Anksčiau analizuota, kaip Lietuvoje pritaikytos fiskalinės politikos priemonės turi įtakos namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanoms bei kaip šie ekonominiai rodikliai būtų pasikeitę, nepritaikius ekonominio skatinimo priemonių. Kadangi kitų šalių analizės dėl riboto duomenų surinkimo negalima atlikti, todėl bus atliekama tik bendra palyginamoji analizė tarp šalių. Namų ūkių vartojimo reikšmių pokyčiai, lyginant su praėjusiu laikotarpiu, pateikti 18 paveiksle.

Iš paveikslo galima matyti, kad namų ūkių vartojimo pasikeitimai priešpandeminiu laikotarpiu nėra tokie ženklūs kaip COVID-19 pandemijos metu. Namų ūkių vartojimas iki 2019 metų pabaigos daugumoje šalių kito palaipsniui, tačiau ryškesni svyravimai pastebimi Austrijoje, Švedijoje, Suomijoje. Kita diagramos skalė matuoja Prancūzijos ir Vokietijos namų ūkių vartojimo pokyčius, nes šie kinta dešimtis tūkstančių. Čia taip pat pastebimi ženklesni svyravimai, lyginant su kitomis šalimis. 2020 metų I ir II ketvirčiais, namų ūkių vartojimas pasiekia žemiausią lygį. 2020 metų I ketvirtį Austrijoje ir Graikijoje, namų ūkių vartojimas sumažėjo apie 12 proc., o kitose šalyse nuo 6 iki 10 proc., lyginant su praėjusiu laikotarpiu. 2020 metų II ketvirtį apie 13 proc. namų ūkių vartojimas sumažėjo Latvijoje ir Prancūzijoje, Lietuvoje ir Švedijoje 1-2 proc., o kitose šalyse nuo 5 iki 9 proc., lyginant su praėjusiu laikotarpiu.

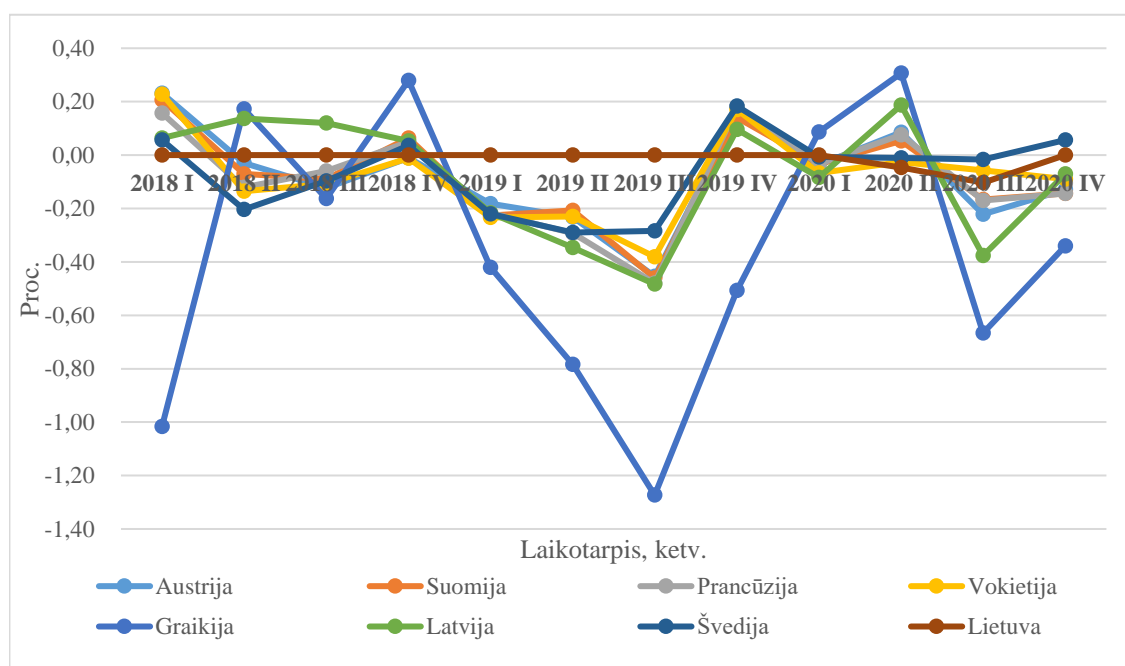
Atliekant palyginimą su praėjusiu metų tuo pačiu laikotarpiu, galima matyti, kad 2020 metų II ketvirtį matomi ženklūs pokyčiai namų ūkių vartojime. Latvijoje namų ūkių vartojimas sumažėjo virš 20 proc., Austrijoje 16 proc., Prancūzijoje apie 16 proc., Graikijoje apie 14 proc., Vokietijoje ir Suomijoje virš 10 proc., Švedijoje ir Lietuvoje 8 proc., lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu. Sekančiais laikotarpiais namų ūkių vartojimas šalyse palaipsniui grįžta į pirminę padėtį.

Remiantis tyrimu atliktu Lietuvos atveju, galima daryti prielaidą, kad gyventojams skiriamos priemonės, siekiant išsaugoti jų pajamas, sumažinti nedarbą bei padėti skiriant socialines išmokas, labiausiai veikia namų ūkių vartojimo pokyčius. Gyventojams daugiausia lėšų skiria Graikija (apie 2 proc. BVP), Prancūzija (apie 1,4 proc. BVP) (žr. 21 lent.). Tačiau atsižvelgiant į tai, kad lėšos ir socialinių išmokos skiriamos nustačius nukentėjusiųjų skaičių, šiuo atveju namų ūkių vartojimo pokyčius geriausia vertinti 2020 metų III ketvirtį. Lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu, 2020 metų III ketvirtį namų ūkių vartojimas sumažėjo apie 7 proc. Latvijoje, Austrijoje 5 proc., Prancūzijoje apie 2 proc., Graikijoje apie 0,7 proc., Vokietijoje 4 proc., Suomijoje ir Švedijoje 3 proc., Lietuvoje išaugo 2 proc. Galima daryti prielaidą, kad Graikija bei Prancūzija, skirdamos didesnę dalį lėšų nedarbui, gyventojų pajamų išsaugojimui bei socialinių išmokų skyrimui, padeda namų ūkių vartojimui sugrįžti į pirminę padėtį greičiau. Taip pat Lietuvos atvejis rodo, kad namų ūkių vartojimui įtakos galėjo turėti ir kiti rodikliai.

Toliau analizuojant ilgalaikių paskolų palūkanų kitimą, lyginant su praėjusiu laikotarpiu, remiamasi 19 paveiksle pateiktomis, ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmėmis. Remiantis paveikslu galima matyti, kad ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės daugumoje šalių svyruoja neženkliai, tačiau jau 2019 metų II ketvirtį galima matyti ryškius pokyčius. Graikijoje ilgalaikių paskolų palūkanos ženkliai svyruoja visą analizuojamą laikotarpį, o 2019 metų III ketvirtį sumažėja net apie 1,3 proc. 2019 metų III ketvirtį visose analizuojamose šalyse, išskyrus Graikiją, ilgalaikių paskolų palūkanos yra neigiamos ir tokiomis išlieka iki 2020 metų pabaigos.

Pandemijos laikotarpiu (2020 metų I–III ketvirčiais) ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėjo Graikijoje, Latvijoje, Austrijoje iki 1 proc. Kitose šalyse šiuo laikotarpiu, ilgalaikių paskolų palūkanos kito neženkliai. 2020 metų pabaigoje ilgalaikių paskolų palūkanos vis dar yra neigiamos

ir užtruks kol grįš į pirminę padėtį. Lietuvos ilgalaikių paskolų palūkanos visą analizuojamą laikotarpį išlieka stabilios.

19 pav. Ilgalaikių paskolų palūkanos, proc. 2018–2020 metai (EBPO, 2021)

Kaip buvo išanalizuota Lietuvos atveju, ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčius geriausiai paaiškina likvidumo bei socialinių išmokų rodikliai. Tad galima daryti prielaidą, kad ilgalaikių paskolų palūkanoms įtaką daro tos priemonės, kurios remia verslą bei gyventojus. Fiskalinių planų analizė parodė, kad verslui daugiausia lėšų skiria visos valstybės, išskyrus Latviją, kuri daugiau dėmesio sutelkia į kitas priemones, tokias kaip moksliniai tyrimai, valstybės institucijų veikla. Daugiausia lėšų į verslo gelbėjimą investavo Vokietija (apie 30 proc. BVP), tačiau 2020 metų III ketvirtį Vokietijoje ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėjo apie 3 kartus (-0,47 proc.), lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu (-0,16 proc.). 2020 metų II ketvirtį Graikijoje ilgalaikių paskolų palūkanos sumažėjo virš 40 proc., lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu. Lyginant su kitomis šalimis, Graikijoje pokytis yra mažiausias, nors šalis beveik vienodą dalį lėšų skyrė tiek gyventojams, tiek verslui gelbėti. Latvijoje ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės II ketvirtį sumažėjo apie 60 proc., Austrijoje apie 130 proc., Suomijoje 140 proc., Prancūzijoje 100 proc., Švedijoje apie 170 proc., Lietuvoje apie 15 proc., lyginant su praėjusių metų tuo pačiu laikotarpiu. Galima daryti prielaidą, kad tam įtakos turi maža dalis lėšų skiriamų gyventojams.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek namų ūkių vartojimą, tiek ilgalaikių paskolų palūkanų vertes veikia ne tik valstybių priimti fiskaliniai planai bei jų įgyvendinimas. Neabejotinai, pritaikius ekonominio skatinimo priemones galima tikėtis mažesnės neigiamos rodiklių reakcijos, galima greičiau grįžti į pirminę padėtį prieš pandemiją. Kad būtų galima tiksliau įvertinti, kokią įtaką priemonių, skirtų gyventojams ir verslui padėti, įgyvendinimas turi šiems ekonominiams rodikliams, reikėtų įsivertinti tiksliai fiskalinio paketo panaudotų priemonių vertes. Taip būtų galima įvertinti, kokie būtų rodiklių pokyčiai nesant šių ekonominio skatinimo priemonių, kaip ir buvo atlikta Lietuvos atveju. Tai padėtų tiksliau nustatyti fiskalinių planų ir panaudotų priemonių svarbą bei įtaką ekonomikai.

Išvados ir rekomendacijos

1. COVID-19 virusas ypač greitai paplito po visą pasaulį 2020 metų I ketvirčio pabaigoje. PSO duomenis, virusas jau paveikė 235 šalis, o nuo viruso mirė virš milijono gyventojų. Pirmajame pandemijos etape pastebėtas ženklus nedarbo augimas, eksporto bei importo sumažėjimai, VKI pokyčiai bei įmonių kūrimosi ir bankroto rodiklių kitimai. COVID-19 krizė paveikė daugelį veiklos sričių, darbuotojai neteko darbo, apribotas socialinis gyvenimas, suvaržytas keliavimas tarp valstybių. Šios dedamosios lėmė COVID-19 krizės atsiradimą.

Pasaulinės institucijos, organizacijos ėmėsi skubių priemonių COVID-19 krizei valdyti, teikdamos paskolas ir finansinę pagalbą nuo viruso labiausiai nukentėjusioms valstybėms. Prognozuojama, kad COVID-19 pandemijos metu išaugs valstybių skolinimasis nuo 3,7 proc. iki 10 proc. BVP (Ahmad ir kt., 2020). ES narių susirinkimų metu numatyta keletas prioritetų, kuriais būtų kontroliuojama pandemija: visuomenės sveikata, kelionės ir transportas, moksliniai tyrimai ir inovacijos, ekonomika, krizių valdymas ir solidarumas bei švietimas. ES greitas atsakas į COVID-19 krizę apėmė viruso plitimo ribojimą, sveikatos apsaugos priemonių teikimą, vakcinas ir gydymo paramą, kovą su dezinformacija, pagalbą ES piliečiams, užstrigusiems užsienyje, darbo, verslo ir ekonomikos paramą (Goniewicz ir kt. 2020).

2. Fiskalinės politikos tikslas – pasiekti visišką gyventojų užimtumą, ekonomikos stabilumą, naudojant ilgalaikį ir laipsnišką augimo tempą (Swamy, 2020). Fiskalinė politika yra vykdoma per vyriausybės išlaidų ir mokesčių panaudojimą siekiant paveikti ekonomiką (TVF, 2020). Fiskalinių priemonių vaidmuo išryškėjo per pastarąją pasaulinę finansų krizę, kai dauguma šalių ėmėsi valstybės išlaidų didinimo ir mokesčių mažinimo tikslo. Šiais paketais buvo siekiama padidinti paklausą, sumažinti BVP kritimą (Cimadomo, 2012). Fiskalinė politika apima išlaidas visuomenės saugumui užtikrinti, infrastruktūrai gerinti, švietimui, ekonomikos stabilizavimui, tvaraus augimo didinimui ir nelygybės mažinimui. Taip pat fiskalinės politikos tikslai gali priklausyti nuo įvairių aplinkybių ir ekonominės situacijos šalyje.

COVID-19 krizei valdyti daugiausia dėmesio skiriama sveikatos apsaugos priemonėms, makroekonominėms priemonėms, teikiant paramą sunkumų patiriančioms įmonėms. Į COVID-19 krizę valstybės reagavo agresyviai, taikydamos fiskalines priemones, kurios reikalavo papildomų išlaidų bei mokesčių lengvatų taikymo (Makin, Layton, 2021). Analizuojant gyventojams teikiamos finansinės pagalbos pobūdį, šalyse daugiausia taikomas vienkartinis išmokų skyrimas gyventojams ir namų ūkiams, darbo užmokesčio ir vartojimo išmokos, socialinės išmokos. Apibendrinant verslui skiriamą paramą, daugiausia dėmesio skiriama darbo užmokesčio subsidijoms, išmokoms, skirtoms likvidumui palaikyti, paskolų ir palūkanų garantijų teikimui, mokesčių atidėjimui ir sumažinimui. Fiskalinės priemonės, skirtos sveikatos apsaugai užtikrinti, apėmė prevencinių sveikatos priemonių ir įrangos įsigijimą, papildomas išmokas medicinos darbuotojams, testavimui ir gydymui.

Atlikta išsami mokslinės literatūros analizė atskleidė tyrimus, nagrinėjančius fiskalinių priemonių įtaką COVID-19 pandemijos metu. Di Pietro'as ir kt. (2020) analizuodami Italijos fiskalinių priemonių efektyvumą modeliavo 4 scenarijus, iš kurių trečiasis scenarijus, paremtas valstybės išlaidų didinimo sąlyga, būtų tinkamiausias analizuojant BVP, skolos ir BVP santykį, deficito ir BVP santykį. Sabir'io, Qamar'io (2019) straipsnyje pateikiama, kokia fiskalinių priemonių įtaka besivystančių Azijos šalių ekonominiams rodikliams. Tyrimui pasirinkti 4 pagrindiniai rodikliai:

užimtumo ir gyventojų santykis, Gini koeficientas, BVP bei inkluzinis augimas. Pilinkienės ir kt. (2020) mokslo studija analizavo Lietuvos NT kainų pokyčius, jei nebūtų taikomos COVID-19 pandemijos metu panaudotos ekonominio skatinimo priemonės. Rezultatai parodė, kad pritaikytos fiskalinės priemonės nesustabdė gyvenamųjų būstų kainų mažėjimo, tačiau pritaikius šias priemones, gyvenamųjų būstų kainos krito 3 proc. mažiau. Faria-e-Castro'o (2020) atliktas tyrimas analizavo JAV priimtų fiskalinių priemonių, skirtų COVID-19 pandemijai valdyti, efektyvumą viešosios skolos, BVP, darbo, skolinimosi, politikos normos, kredito plitimo, įmonių kiekio ir įsitraukiančiųjų kiekio rodikliams. Taip pat išanalizavus JAV KPPES įstatymo nuostatas numatyta, kad didžiausią poveikį turi nedarbo draudimo bei besąlyginiai pervedimai pajamų ir vartojimo stabilizavimui, o likvidumo didinimas padeda palaikyti užimtumą bei veikia ilgą laikotarpį.

3. Siekiant atlikti tyrimą, sudaryta baigiamojo projekto tyrimo metodologija. Atlikus mokslinės literatūros apžvalgą, numatyta analizuoti COVID-19 krizės metu pritaikytų fiskalinės politikos priemonių efektyvumą. Dėl numatytų tyrimo apribojimų, tokia analizė atliekama Lietuvos atveju, analizuojant namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų rodiklius bei jų reakciją į COVID-19 ekonominio skatinimo priemones. Siekiant globalios situacijos analizės, taip pat analizuojami kitų valstybių fiskaliniai planai, atitinkamai pagal jų apimtį bei struktūrą daromos prielaidos namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų rodiklių pokyčiams.
4. Atliktas tyrimas, analizuojantis Lietuvos COVID-19 ekonominio skatinimo priemonių taikymą, parodė, kad namų ūkių vartojimui reikšmingą įtaką daro nedarbas, socialinės išmokos bei visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu). Tai parodo, kad „Ekonominio skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių plano“, 2 tikslas – padėti išsaugoti darbo vietas ir gyventojų pajamas, turi reikšmingą įtaką namų ūkių vartojimui. Nepritaikius šio tikslo ekonominio skatinimo priemonių, namų ūkių vartojimas 2020 II ketvirtį būtų mažesnis apie 14 proc., 2020 metų III ketvirtį mažesnis apie 3 proc., o 2020 metų IV ketvirtį mažesnis 4,4 proc. Ilgalaikių paskolų palūkanų analizė atskleidė, kad ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčius geriausiai paaiškina likvidumo bei socialinių išmokų rodikliai. Nepritaikius COVID-19 pandemijos metu panaudotų fiskalinės politikos priemonių, sutelktų į socialinių išmokų skyrimą ir likvidumo didinimą, ilgalaikių paskolų palūkanų reikšmės 2020 metų II ketvirtį būtų 177 proc. mažesnės (-0,2 proc.), 2020 III ketvirtį ilgalaikių paskolų palūkanos siektų -0,39 proc., o IV ketvirtį siektų -0,02 proc. Tačiau sukurti modeliai nėra labai patikimi, todėl jais remiantis prognozuoti rodiklių reikšmes reikėtų atsargiai. Tyrimo rezultatais patvirtintos visos iškeltos tyrimo hipotezės. Taigi, namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanoms reikšmingą įtaką daro Lietuvos vyriausybės parengto COVID-19 pasekmių mažinimo plano 2 ir 3 tikslai, kuriais siekiama išsaugoti gyventojų pajamas ir padėti verslui išsaugoti likvidumą.

Modelio patikimumo vertinimas atliekamas pakartojant atliktą tyrimą ir analizuojant, kokie darbo, makroekonominiai, verslo, finansiniai ir lūkesčių rodikliai daro įtaką namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčiams. Vertinimas parodė, kad namų ūkių vartojimui reikšmingą įtaką daro rodikliai: bazinė socialinė išmoka, BVP pokytis (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, infliacija, įmonių ir gyventojų sumokėti paveldimo turto mokesčiai ir vartotojų pasitikėjimo rodiklis. Ilgalaikių paskolų palūkanoms reikšmingą įtaką daro neto darbo užmokestis, BVP pokytis (nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos), palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, namų ūkių finansinis turtas, namų ūkių vartojimo paskolos, vartotojų pasitikėjimo

rodiklis. Parengti modeliai yra ženkliai patikimesni nei analizuoti ekonominio skatinimo priemonių modeliai. Taip yra dėl to, kad į galutinius modelius yra įtraukiami visi reikšmingą įtaką darantys darbo, makroekonominiai, verslo, finansiniai ir lūkesčių rodikliai.

COVID-19 viruso valdymas daugelyje šalių skiriasi, valstybės atsižvelgdamos į ekonominę bei epideminę situaciją, taiko atitinkamus fiskalinius planus. Fiskalinių planų apžvalga parodė, kad 2020 metais didžiausias fiskalinis planas yra parengtas Vokietijos, kuris sudaro 30 proc. BVP. Taip pat nemažą dalį skiria Švedija (16 proc. BVP), Austrija (apie 13 proc. BVP), Prancūzija (10 proc. BVP). Remiantis COVID-19 atvejų ir mirčių statistika, šios šalys pasižymi didžiausiu užsikrėtimo COVID-19 atvejų skaičiumi, lyginant su kitomis tyrimui pasirinktomis valstybėmis. Išanalizavus valstybių parengtus fiskalinių priemonių planus, daugiausia dėmesio yra skiriama verslo pagalbai, mažesnė dalis – gyventojams. Atlikus tyrimui pasirinktų šalių namų ūkių vartojimo pokyčių analizę, galima matyti, kad 2020 metų I ketvirtį Austrijoje ir Graikijoje, namų ūkių vartojimas sumažėjo apie 12 proc., o kitose šalyse nuo 6 iki 10 proc., lyginant su praėjusiu laikotarpiu. 2020 metų II ketvirtį apie 13 proc. namų ūkių vartojimas sumažėjo Latvijoje ir Prancūzijoje, Lietuvoje ir Švedijoje 1–2 proc., o kitose šalyse nuo 5 iki 9 proc., lyginant su praėjusiu laikotarpiu. Anksčiau atliktu tyrimu nustatyta, kad priemonės, skirtos išsaugoti gyventojų pajamas, labiausiai veikia namų ūkių vartojimo pokyčius. Gyventojams daugiausia lėšų skiria Graikija (apie 2 proc. BVP), Prancūzija (apie 1,4 proc. BVP). Ilgalaikių paskolų palūkanos daugumoje šalių analizuojamą laikotarpį svyruoja neženkliai, tačiau jau 2019 metų II ketvirtį galima matyti ryškius pokyčius. Graikijoje ilgalaikių paskolų palūkanos ženkliai svyruoja visą analizuojamą laikotarpį, o 2019 metų III ketvirtį sumažėja net apie 1,3 proc. 2019 metų III ketvirtį visose analizuojamose šalyse, išskyrus Graikiją, ilgalaikių paskolų palūkanos yra neigiamos ir tokiomis išlieka iki 2020 metų pabaigos. Remiantis atliktu tyrimu, analizuojančiu Lietuvos ilgalaikių paskolų palūkanoms įtaką darančias COVID-19 ekonominio skatinimo priemones, daroma prielaida, kad ilgalaikių paskolų palūkanų pokyčius lemia tos priemonės, kurios remia verslą bei gyventojus. Valstybių pritaikytų fiskalinių planų analizė parodė, kad verslui daugiausia lėšų skiria Lietuva, Švedija, Vokietija, Suomija, Graikija, Austrija, Prancūzija. Tyrimo rezultatai parodė, kad pandemijos metu pritaikytos fiskalinės priemonės nesustabdė namų ūkių vartojimo ir ilgalaikių paskolų palūkanų neigiamų pokyčių, tačiau neabejotinai, pritaikius šias priemones, COVID-19 laikotarpis rodikliams padarė mažesnę įtaką.

Rekomendacijos:

Atliktas tyrimas, analizuojantis fiskalinių priemonių įtaką ekonominiams rodikliams, buvo apribotas duomenų prieinamumo, todėl pasibaigus COVID-19 plano įgyvendinimui ir surinkus oficialių statistikos duomenų susistemintą ir patikimą informaciją, apie COVID-19 pandemijos metu panaudotas priemones, būtų galima nustatyti tikslią COVID-19 ekonominio skatinimo priemonių įtaką namų ūkių vartojimui ir ilgalaikių paskolų palūkanų vertėms. Taip pat remiantis šia informacija, būtų galima pakartoti tyrimą BVP, užimtumo, skolos lygio ar kitų ekonominių rodiklių pokyčių, COVID-19 pandemijos metu, analizei atlikti bei ekonominio skatinimo priemonių poveikiui įvertinti.

Taip pat atsiradus patikimiems duomenims, apie užsienio šalių COVID-19 pandemijai valdyti panaudotas fiskalines priemones ir jų vertes, būtų galima atlikti išsamesnę analizę, remiantis baigiamojo darbo I tyrimo dalimi. Taip būtų galima atlikti keletos šalių palyginimą remiantis tuo pačiu modeliu. Būtų galima išsiaiškinti, kokios priemonės turėjo reikšmingą įtaką numatytų analizuoti rodiklių pokyčiams.

Literatūros sąrašas

1. Ahmad, T., Haroon, H., Baig, M., & Hui, J. (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic and economic impact. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36(COVID19-S4).
2. Alberola-Ila, E., Arslan, Y., Cheng, G., & Moessner, R. (2020). The fiscal response to the Covid-19 crisis in advanced and emerging market economies (No. 23). *Bank for International Settlements*.
3. Ali, M., Alam, N., & Rizvi, S. (2020). Coronavirus (COVID-19) – An epidemic or pandemic for financial markets. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 27, 100341.
4. Al-Ubaydli, O. (2020). Understanding How the Coronavirus Affects the Global Economy: A Guide for Non-Economists. *Munich Personal RePEc Archive*, 99642, 58.
5. Balabonienė, I., Bliėkienė, R., Stundėzienė, A., (2013). *Ekonometrija: Praktinis regresijos ir laiko eiluėių modelių taikymas*. Kaunas: „Technologija“.
6. Cabral, L., & Xu, L. (2020). Seller reputation and price gouging: Evidence from the COVID-19 pandemic. *Covid Economics: Vetted and Real-Time Papers*, 12, 1-20.
7. Cimadomo, J. (2012). Fiscal Policy in Real Time. *The Scandinavian Journal of Economics*, 114(2), 440–465. doi: doi.org/10.1111/j.1467-9442.2012.01697.x
8. Cohen, J., & van der Meulen Rodgers, Y. (2020). Contributing factors to personal protective equipment shortages during the COVID-19 pandemic. *Preventive Medicine*, 106263.
9. Di Pietro, M., Marattin, L., & Minetti, R. (2020). Fiscal Policies Amid a Pandemic: The Response of Italy to the COVID-19 Crisis. *National Tax Journal*, 73(3), 927–950. doi: doi.org/10.17310/ntj.2020.3.13
10. European Commission. (2020). *Policy measures taken against the spread and impact of the coronavirus – 16 November 2020* [žiūrėta 2021-03-06]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronavirus_policy_measures_16_november.pdf
11. Eurostat. *European Statistical Recovery Dashboard* [žiūrėta 2021-03-15]. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
12. Eurostat Statistics Explained. (2018). *Glossary: Consumer price index (CPI)* [žiūrėta 2020-09-13]. Prieiga per internetą: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Consumer_price_index_\(CPI\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Consumer_price_index_(CPI))
13. Goniewicz, K., Khorram-Manesh, A., Hertelendy, A. J., Goniewicz, M., Naylor, K., Burkle, F. M. (2020). Current response and management decisions of the European Union to the COVID-19 outbreak: a review. *Sustainability*, 12(9), 3838.
14. Heald, D. and Hodges, R. (2020), The accounting, budgeting and fiscal impact of COVID-19 on the United Kingdom. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. doi: doi.org/10.1108/JPBAFM-07-2020-0121
15. International Monetary Fund. (2020). *Fiscal Policy: Taking and Giving Away* [žiūrėta 2020-12-17]. Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/fiscpol.htm>
16. International Monetary Fund. (2021). *Policy Responses to COVID-19* [žiūrėta 2021-04-23]. Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#L>
17. INVEGA. (2021). *INVEGOS panaudotos lėšos* [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: <https://invega.lt/lt/covid-19/invegos-panaudotos-lesos/>

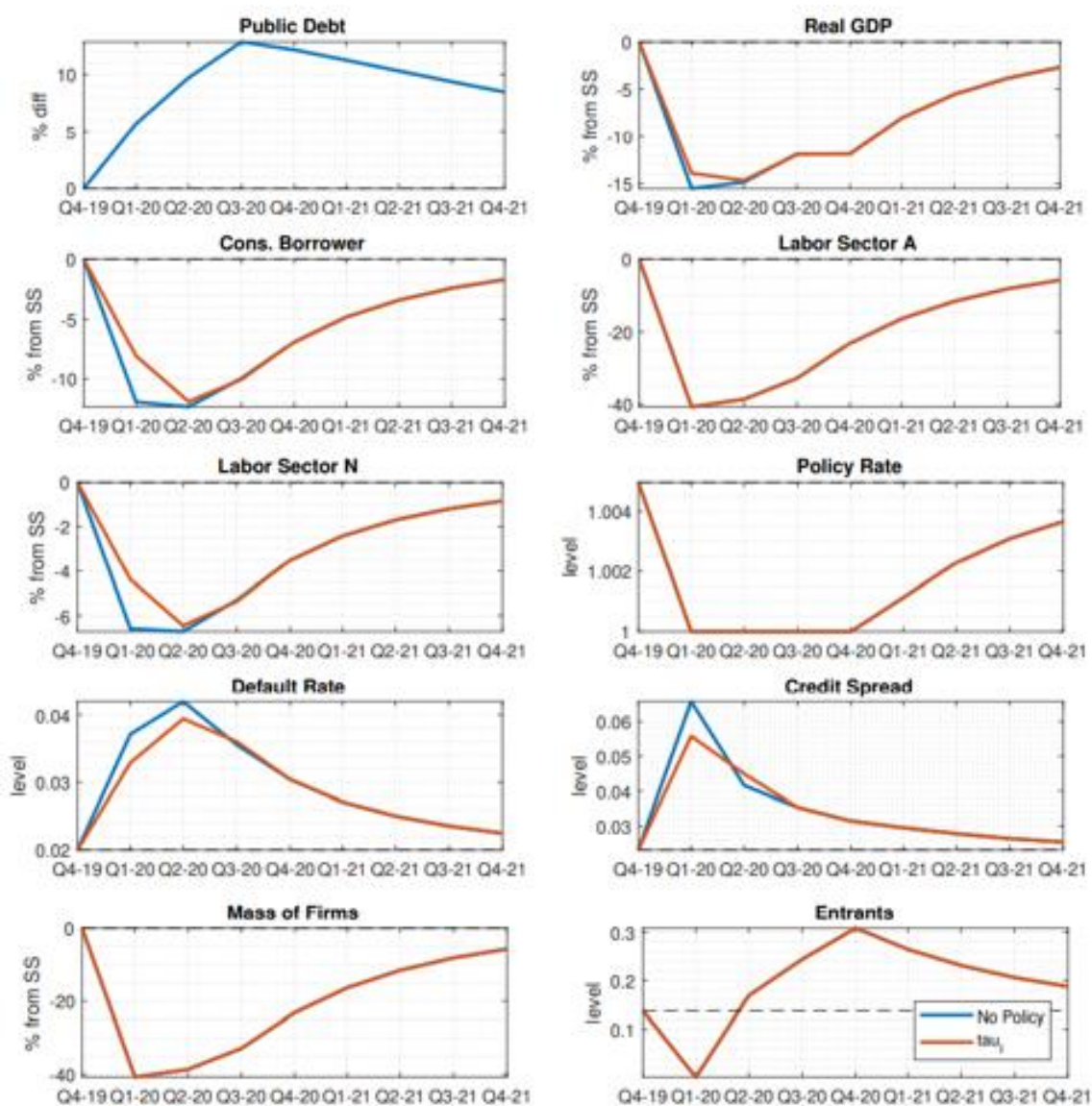
18. Janus, J. (2021). The COVID-19 shock and long-term interest rates in emerging market economies. *Finance Research Letters*, 101976. doi: doi.org/10.1016/j.frl.2021.101976
19. Joyce, P.G. & Suryo Prabowo, A. (2020), Government responses to the coronavirus in the United States: immediate remedial actions, rising debt levels and budgetary hangovers, *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. doi: doi.org/10.1108/JPBAFM-07-2020-0111
20. Kamerow, D. (2020). Covid-19: the crisis of personal protective equipment in the US. *BMJ*, 369. doi: doi.org/10.1136/bmj.m1367
21. KORONA STOP. (2021). *Informacija apie ekonomikos skatinimo plano priemonių įgyvendinimą* [žiūrėta 2021-03-18] Prieiga per internetą: <https://koronastop.lrv.lt/lt/informacija-apie-ekonomikos-skatinimo-plano-priemoniu-igyvendinima>
22. Lietuvos bankas. (2021). *Kasdien skelbiami euro ir užsienio valiutų santykiai (skelbia Europos Centrinis Bankas)* [žiūrėta 2021-04-16]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/lt/kasdien-skelbiami-euro-ir-uzsienio-valiutu-santykiai-skelbia-europos-centrinis-bankas?class=EU&type=day&selected_curr=&date_day=2021-04-15
23. Lietuvos bankas. (2021). *Statistika* [žiūrėta 2021-03-15] Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/duomenys>
24. Lietuvos HSM duomenų archyvas. (2020). *Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose* [žiūrėta 2021-04-19]. Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/trast/trast.html&course_file=trast_2_2_9.html
25. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. (2020). *Finansiniai ir ekonominiai sprendimai dėl COVID-19* [žiūrėta 2021-03-08]. Prieiga per internetą: https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/VPA20201209_Covid_planas.pdf
26. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2020). *Seimas pritarė: visi Lietuvos vaikai gaus vienkartinę išmoką* [žiūrėta 2020-03-22]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/seimas-pritare-visi-lietuvos-vaikai-gaus-vienkartines-ismokas>
27. Lietuvos statistikos departamentas (LSD). (2017). *Namų ikių biudžetų rodikliai* žiūrėta [2021-04-25]. Prieiga per internetą: https://www.stat.gov.lt/documents/10180/0/NUB_metainfo/49fa8bb6-507a-41e7-9af5-74ccef3d0510
28. Lietuvos statistikos departamentas. (2021). *Oficialiosios statistikos portalas* [žiūrėta 2020-03-12]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>
29. Lisauskaitė, R. (2016). Nedarbas Lietuvoje, jo struktūra ir tendencijos. *VU EF studentų mokslinės draugijos konferencija: straipsnių rinkinys, 2015* (pp. 137-147). Vilniaus universitetas.
30. Mackevičius, J., Poškaitė, D., Villis, L. (2011). *Finansinė analizė: mokomoji knyga*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas [žiūrėta 2021-04-29] Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16765/9789955192848.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
31. Maher, C. S., Hoang, T., & Hindery, A. (2020). Fiscal Responses to COVID-19: Evidence from Local Governments and Nonprofits. *Public Administration Review*, 80(4), 644-650.
32. Makin, A. J., & Layton, A. (2021). The global fiscal response to COVID-19: Risks and repercussions. *Economic Analysis and Policy*, 69, 340-349.
33. Nkoro, E., & Uko, A. K. (2016). Autoregressive Distributed Lag (ARDL) cointegration technique: application and interpretation. *Journal of Statistical and Econometric methods*, 5(4), 63-91.

34. OECD. (2020). *Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience* [žiūrėta 2020-12-19]. Prieiga per internetą: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128575-o6raktc0aa&title=Tax-and-Fiscal-Policy-in-Response-to-the-Coronavirus-Crisis
35. OECDiLibrary. (2020). *OECD Economic Outlook, Volume 2020 Issue 1: Preliminary Version* [žiūrėta 2020-06-24]. Prieiga per internetą: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0d1d1e2e-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/0d1d1e2e-en&csp_=bfaa0426ac4b641531f10226ccc9a886&itemIGO=oecd&itemContentType=#section-d1e1369
36. OECD. (2021). *OECD.Stat* [žiūrėta 2021-03-25]. Prieiga per internetą: <https://stats.oecd.org/>
37. Ozili, P. K., & Arun, T. (2020). Spillover of COVID-19: impact on the Global Economy. Available at SSRN 3562570.
38. Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas: metodinė priemonė* [žiūrėta 2021-04-28]. Prieiga per internetą: https://www.vu.lt/leidyba/images/knygos/Filosofija/Tyrimo_ir_%C4%AFvertinimo_priemoni%C5%B3_patikimumo_ir_validumo_nustatymas.pdf
39. Pantelimon, F. V., Georgescu, T. M., & Posedaru, B. Ş. (2020). The Impact of Mobile e-Commerce on GDP: A Comparative Analysis between Romania and Germany and how COVID-19 Influences the e-Commerce Activity Worldwide. *Informatica Economica*, 24(2), 27-41.
40. Park, S., & Maher, C. S. (2020). Government Financial Management and the Coronavirus Pandemic: A Comparative Look at South Korea and the United States. *American Review of Public Administration*, 50(6/7), 590–597. Doi: doi.org/10.1177/0275074020941720
41. Piligrimienė, Ž. (2016). *Marketingo tyrimų duomenų analizė SPSS programa: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
42. Pilinkienė, V., Stundžienė, A., Stankevičius, E. ir Grybauskas, A. (2020). *Nekilnojamo turto rinkos pokyčiai ekonomikos šoko kontekste: Lietuvos atvejis: mokslo studija*. Kaunas: Technologija. Doi: 10.5755/e01.9786090217146
43. PwC United States. (2021). *It's time to reimagine where and how work will get done* [žiūrėta 2021-01-14]. Prieiga per internetą: <https://www.pwc.com/us/en/library/COVID-19/us-remote-work-survey.html>
44. Raudla, R. & Douglas, J.W. (2020). This time was different: the budgetary responses to the pandemic-induced crisis in Estonia. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. doi: doi.org/10.1108/JPBAFM-07-2020-0094
45. Sabir, S. and Qamar, M. (2019). Fiscal policy, institutions and inclusive growth: evidence from the developing Asian countries. *International Journal of Social Economics*. doi: doi.org/10.1108/IJSE-08-2018-0419
46. Sodra. (2021). *Statistinių duomenų portalas* [žiūrėta 2021-03-22]. Prieiga per internetą: <https://atvira.sodra.lt/lt-eur/>
47. Sodra. (2020). *Gruodį - paskutinės 200 eurų išmokos pensijų gavėjams* [žiūrėta 2021-03-20]. Prieiga per internetą: <https://www.sodra.lt/lt/naujienos/gruodi-paskutines-200-euru-ismokos-pensiju-gavejams>
48. Sodra. (2020). „Sodra”: *lėšų išmokoms pakanka, jos mokamos laiku* [žiūrėta 2021-03-22]. Prieiga per internetą: <https://www.sodra.lt/lt/naujienos/sodra-lesu-ismokoms-pakanka-jos-mokamos-laiku>

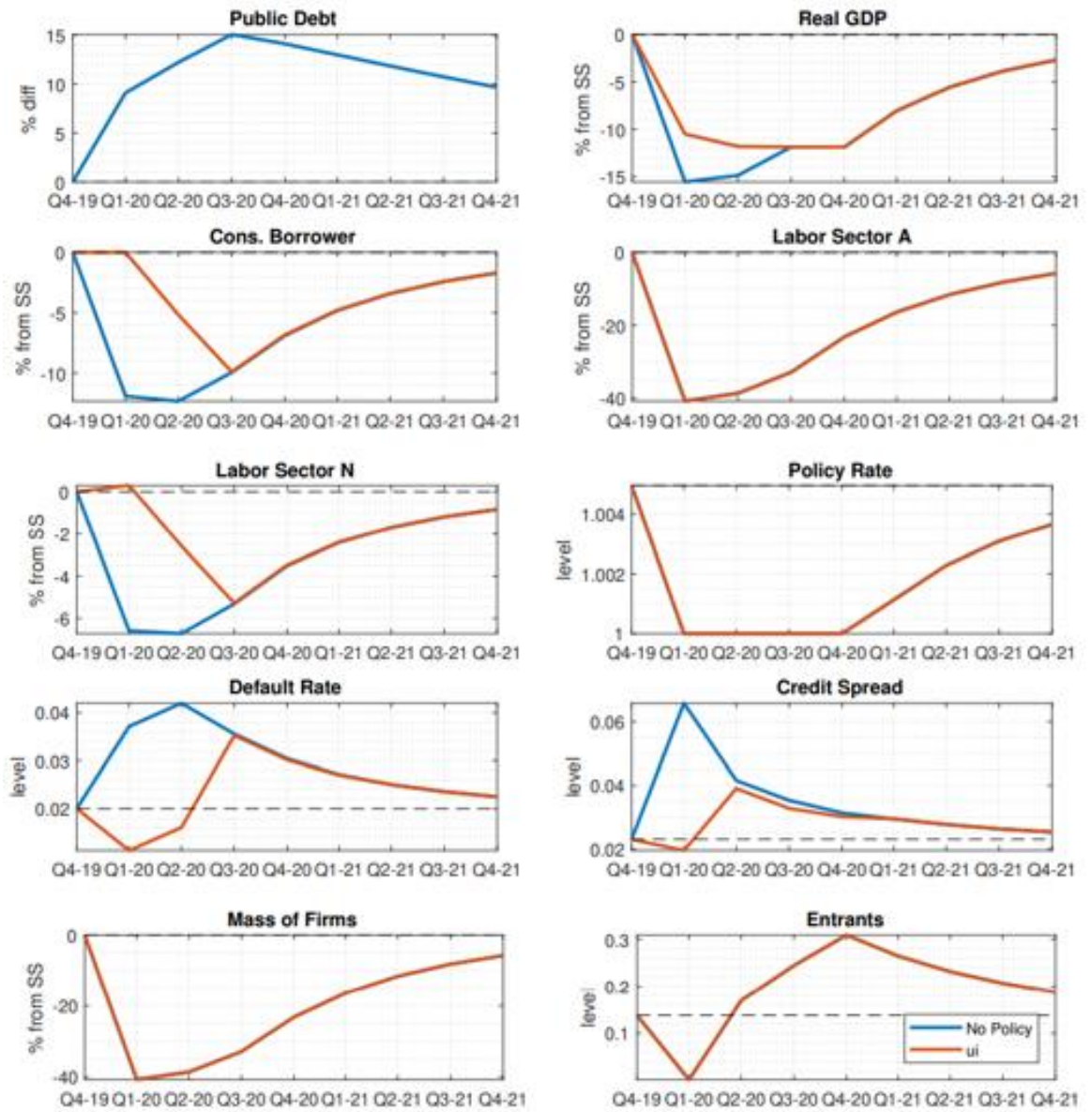
49. Swamy, V. (2020). Monetary and Fiscal Policy Coordination During Fiscal Dominance Regimes. *World Economics*, 21(3), 183–213. doi: doi.org/10.21203/rs.3.rs-31376/v1
50. Užimtumo tarnyba. (2021). *Lietuvo užimtumo 2020 m. tendencijos ir ateities prognozės* [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: <https://uzt.lt/wp-content/uploads/2021/02/Lietuvos-u%C5%BEimtumo-2020-m.-tendencijos-2021-02-19.pdf>
51. Užimtumo tarnyba (2021). *COVID-19 priemonės* [žiūrėta 2021-03-22]. Prieiga per internetą: <https://uzt.lt/covid-19/>
52. Vakulenko, V., Khodachek, I. & Bourmistory, A. (2020). Ideological and financial spaces of budgetary responses to COVID-19 lockdown strategies: comparative analysis of Russia and Ukraine. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. doi: doi.org/10.1108/JPBAFM-07-2020-0110
53. Valstybinė mokesčių inspekcija. (2019). *Dėl minimaliosios mėnesinės algos dydžio nuo 2020 m. sausio 1 d.* [žiūrėta 2021-03-18]. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/teises-aktai-ir-komentarai20/-/asset_publisher/Vi4M/content/del-minimaliosios-menesines-algos-dydzio-nuo-2020-m-sausio-1-d-/mic-link
54. Valstybinė mokesčių inspekcija. (2020). *Nuo pandemijos nukentėjusiam verslui VMI mokestinės paskolos sutartys 2 metams – be palūkanų ir be klausimų* [žiūrėta 2021-04-15]. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/-/nuo-pandemijos-nukent-c4-97jusiam-verslui-vmi-mokestin-c4-97s-paskolos-sutartys-2-metams-be-pal-c5-abkan-c5-b3-ir-be-klausim-c5-b3>
55. World Health Organization. (2021). *WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard* [žiūrėta 2021-02-09]. Prieiga per internetą: <https://covid19.who.int/>
56. World Health Organization. (2020). *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic* [žiūrėta 2020-05-17]. Prieiga per internetą: https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019?gclid=CjwKCAjw26H3BRB2EiwAy32zhasmNQO_ljaMYur7eoDjNKK8-zdBGsAo5xw6nq2Yn-g1BWGkbRAGFRoCL24QAvD_BwE

Priedai

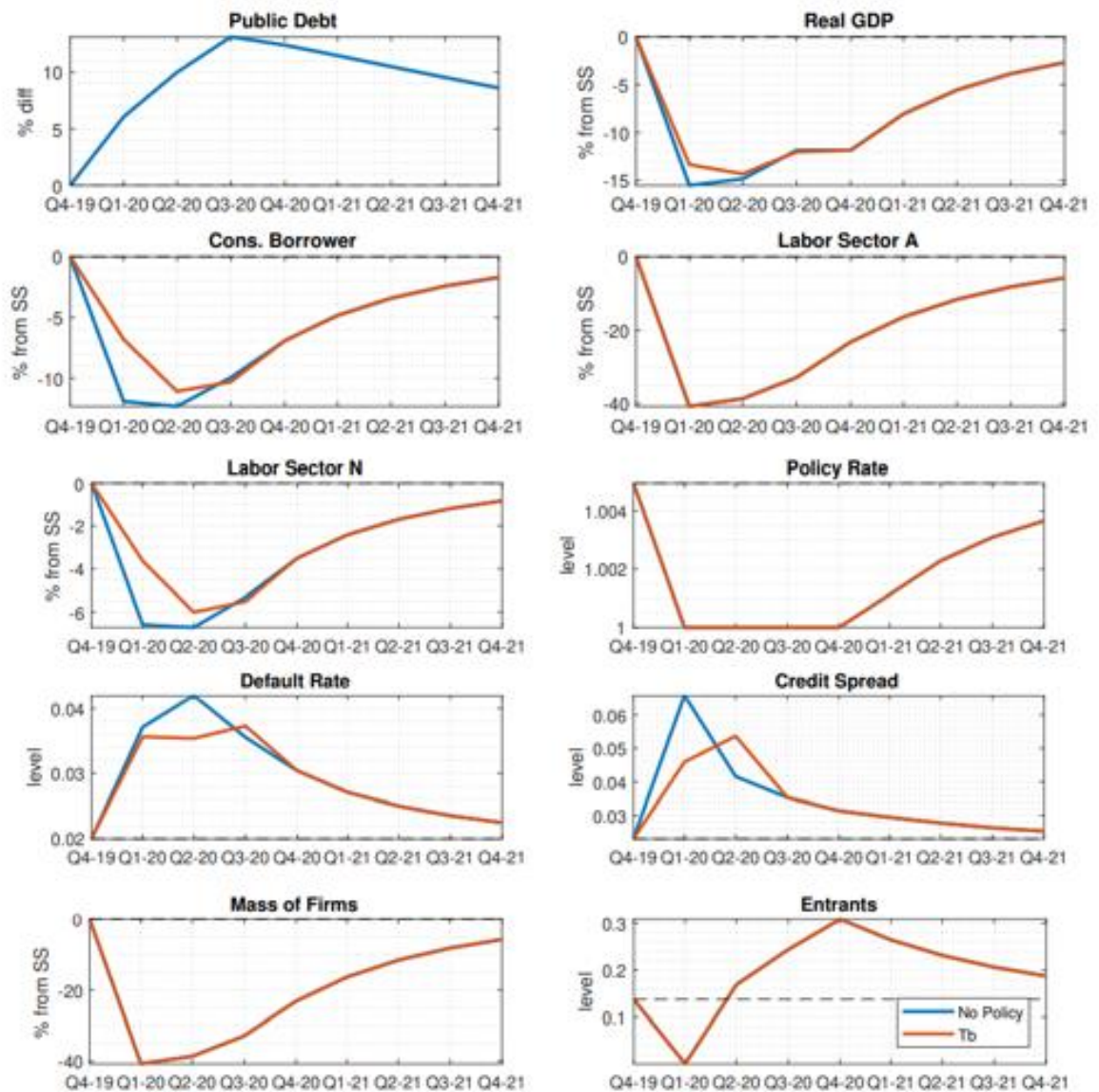
1 priedas. 200 mlrd. JAV dolerių mokesčių sumažinimo įtaka (Faria-e-Castro, 2020)

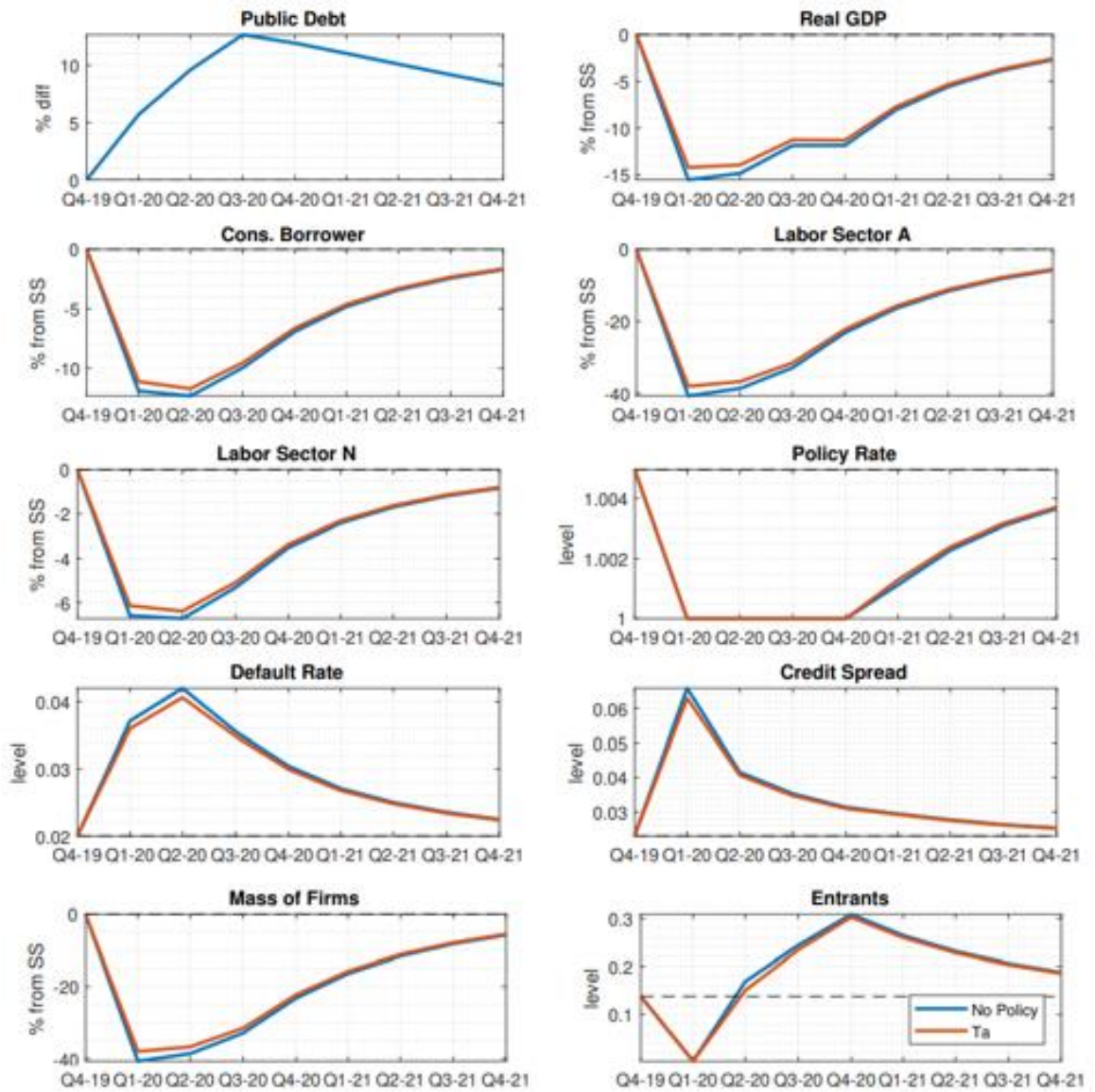
2 priedas. 200 mlrd. JAV dolerių nedarbo draudimo padidėjimas (Faria-e-Castro, 2020)

3 priedas. 200 mlrd. JAV dolerių besąlygiškų pervedimų padidėjimo įtaka (Faria-e-Castro, 2020)

4 priedas. 200 mlrd. JAV dolerių likvidumo išmokų paslaugų įmonėms poveikis (Faria-e-Castro, 2020)

5 priedas. Panaudotos fiskalinės politikos priemonės, siekiant sumažinti COVID-19 pandemijos pasekmes Lietuvoje

Tikslas ir priemonės	Laikotarpis, 2020 m. II – IV kv. (mln. Eurų)			Iš viso 2020 metais, mln. Eurų	Numatyta planė, mln. Eurų	Valdžios sektoriaus išlaidos	Socialinės išmokos	DU išlaikymas	Nedarbo lygis	Išmonių likvidumas	Subsidijos įmonėms	Paskolos ne finansų bendrovėms	Namų ūkių grynieji pinigai ir indėliai
	II kv.	III kv.	IV kv.										
1 tikslas – užtikrinti išteklius sveikatos ir visuomenės apsaugai	63,63	18,15	192,28	284,06	500,28	x							
2 tikslas – padėti išsaugoti darbo vietas ir gyventojų pajamas	338,74	657,62	409,31	1 405,67	1 892,2	x		x	x				x
Padėti verslui išsaugoti darbo vietas ir kurti naujas	135,00	323,21	269,69	727,90	766,66	x		x					x
	187 982 žm.	13 457 žm.	58 661 žm.						x				
Padėti darbo netekusiems asmenims išsaugoti pajamas	23,00	91,68	93,18	207,86	495	x							x
Padėti užtikrinti gyventojų pajamas (socialinės išmokos)	112,46	176,01	14,03	302,50	630	x							x
Padėti užtikrinti gyventojų pajamas (savarankiškai dirbantys)	67,69	66,72	32,41	166,82		x							x
	88 000 žm.	1 500 žm.	1 343 žm.						x				
Išplėsti meno kūrėjų socialinės apsaugos programą	0,58			0,58	0,8								x
3 tikslas – padėti verslui išsaugoti likvidumą	260,76	208,24	123,02	592,02	1 924,5	x				x	x	x	
Mokesstinės paskolos	37,00	84,79	58,61	180,40						x			
Mokesčių neįprastokų atidėjimas	624,66	134,54	124,87	884,07						x			
INVEGA paskolos ir kompensacijos	167,86	152,24	74,51	394,61									x
ŽŪPFG paskolos	8,20	47,00	43,60	98,80	500								x
Subsidijos mikroįmonėms	84,70	9,00	4,91	98,61	1 424,5	x					x		

6 priedas. Tyrime naudojamų rodiklių žymėjimas

Darbo rinkos rodikliai	
Rodiklis	Žymėjimas
Darbo jėga, tūkst. gyv.	DARBO_JEGA
Darbo jėgos aktyvumo lygis, proc.	DARB_AKTYVUMAS
Ilgalaikio nedarbo lygis, proc.	ILG_NEDARBAS
Nedarbo lygis, proc.	NEDARBAS
Užimti gyventojai, tūkst. gyv.	UZIMTI_GYV
Užimtumo lygis, proc.	UZIMTUMAS
Laisvų darbo vietų skaičius, proc.	LAISVU_DVIETU_LYGIS
Neto darbo užmokestis, eurai	NETO_DU
Bazinė socialinė išmoka, eurai	BAZ_SOC_ISMOKA
Minimalioji mėnesinė alga, eurai	MIN_ALGA
Darbo kaštų indeksas (2016=100): atlyginimai (Eurostat duomenys)	DARBO_KASTAI_EURO
Tuščios darbo vietos, vnt.	LAISVOS_DARBO_VIETOS
Darbo užmokestis (BVP pajamų metodu, to meto kainomis), mln. eurų	DU_BVP
Darbo užmokestis (BVP pajamų metodu, to meto kainomis), mln. eurų ir socialinės išmokos, išskyrus socialinius pervedimus natūra, ir socialiniai pervedimai natūra (įsigyta rinkos produkcija), mln. eurų	DU_SOC_BVP
Makroekonominiai rodikliai	
Vartotojų kainų indeksai (2015 m. – 100), palyginti su praėjusių metų atitinkamu ketvirčiu	VKI
Maisto ir nealkoholinių gėrimų kainų pokyčiai	MAISTO_INFL
Vartojimo priekių ir paslaugų kainų pokyčiai (infliacija)	INFLIACIJA
BVP vienam gyventojui to meto kainomis, eurai	BVP_GYV
Tiesioginės užsienio investicijos, tenkančios vienam gyventojui, laikotarpio pabaigoje, eurų	TUI_GYV
Užsienio tiesioginės investicijos, mln. eurų	TUI
BVP pokytis, proc., pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką, palyginti su ankstesniu laikotarpiu	BVP_POK_BESEZ
BVP pokytis, proc., nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos, palyginti su su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu	BVP_POK
Namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, mln. eurų	NAMU_VARTOJIMAS
Įmonių deklaruoti mokesčiai: PVM, tūkst. eurų	DEKLARUOTAS_PVM
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: iš viso, tūkst. eurų	MOKESCIAI
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: gyventojų pajamų mokestis, tūkst. eurų	GPM
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: pelno mokestis, tūkst. eurų	PM
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: pridėtinės vertės mokestis, tūkst. eurų	PVM
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: žemės mokestis, tūkst. eurų	ZEMES_MOK
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: paveldimo turto mokestis, tūkst. eurų	PT_MOK
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: nekilnojamo turto mokestis, tūkst. eurų	NT_MOK

Valdžios sektoriaus skola (Mastrichto skola), mln. eurų	VALDZIOS_SKOLA
Vyriausybės išlaidos, mln. eurų	VYRIAUSYBES_ISL
Valdžios sektoriaus išlaidos, mln. eurų	VALDZIOS_ISL
Socialinės išmokos, išskyrus socialinius pervedimus natūra, ir socialiniai pervedimai natūra (išgyta rinkos produkcija), mln. eurų	SOC_ISMOKOS
Verslo rodikliai	
Pelningų įmonių dalis iš visų įmonių, proc.	PELNINGOS_IM
Pelningumas, proc.	PELNINGUMAS
Bendras pelningumas, proc.	BENDR_PELNINGUMAS
Įmonių likvidumas	LIKVIDUMAS
Paskolos ne finansų bendrovėms, mln. eurų	PASKOLOS_IMON
Subsidijos įmonėms, mln. eurų	SUBSIDIJOS
Finansiniai rodikliai	
Namų ūkių ilgalaikės paskolos, mln. eurų	ILG_PASKOLA
Namų ūkių trumpalaikės paskolos, mln. eurų	TRUMP_PASKOLA
Namų ūkių finansinis turtas, mln. eurų	FIN_TURTAS
Namų ūkių grynieji pinigai ir indėliai, mln. eurų	GRPIN_INDELIAI
Vartojimo paskolos, mln. eurų	VARTOJIMO_PASK
Indėliai, mln. eurų	INDĒLIAI
Ilgalaikių paskolų palūkanos (EBPO), proc.	ILG_PALUKANOS
Lūkesčių rodikliai	
Esamo meto tinkamumas taupyti, proc.	TINKAMAS_TAUPYTI
Esamos namų ūkio finansinės padėties įvertinimas, proc.	N_UKIO_FIN_PADETIS
Kainų pokyčių prognozė artimiausiems 12 mėn., proc.	KAINU_PROGN
Namų ūkių finansinės padėties pasikeitimas per praėjusius 12 mėn., proc.	N_UKIO_FIN_PRIES
Namų ūkių finansinės padėties prognozė artimiausiems 12 mėn., proc.	N_UKIO_FIN_PROGN
Vartotojų pasitikėjimo rodiklis, proc.	VARTOT_PASITIK
Ekonominių vertinimų rodiklis, proc.	EKONOM_VERTIN
Paslaugų įmonės verslo padėties vertinimas, proc.	PASLAUG_PADET
Paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus pasikeitimai per praėjusius 3 mėn., proc.	PASLAUG_DARB_PRIES
Paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.	PASLAUG_DARB_PROGN
Paslaugų sektoriaus pasitikėjimo rodiklis, proc.	PASLAUGU_PASITIK
Pramonės gaminamos produkcijos paklausos vertinimas, proc.	PRODUKC_PAKLAUSA
Turimi pramonės gamybos užsakymai, mėn.	GAMYB_UZSAK
Pramonės darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.	PRAMON_DARB_PROGN
Pramonės pasitikėjimo rodiklis, proc.	PRAMONES_PASITIK
Pramonės produkcijos gamybos pasikeitimas per praėjusius 3 mėn., proc.	PRAMONES_PASIKEIT

Pramonės produkcijos gamybos prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.	PRAMONES_PROGN
Prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.	PREKYB_DARB_PROGN
Prekybos įmonės verslo padėties pasikeitimai per praėjusius 3 mėn., proc.	PREKYBOS_PASIKEIT
Prekybos įmonės verslo padėties prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.	PREKYBOS_PROGN
Prekybos įmonės verslo padėties vertinimas, proc.	PREKYBOS_VERTIN
Prekybos pasitikėjimo rodiklis, proc.	PREKYBOS_PASITIK

7 priedas. Tyrime naudojamų rodiklių skaitinės charakteristikos

Rodiklis	Vidurkis	Mediana	Maksimali reikšmė	Minimali reikšmė	Standartinis nuokrypis	Asimetrijos koef.	Ekscesas koef.	Jargu-Bera kriterijus (JB)	Tikimybė p	Stebinių skaičius
BAZ_SOC_ISMOKA	37,37531	37,7	39	36,2	0,838679	-0,37233	2,02028	5,111005	0,077653	81
BENDR_PELNINGUMAS	20,1625	20,25	24,2	16,2	1,974802	0,018113	2,1679	1,849876	0,396556	64
BVP_GYV	2574,774	2593,6	4715,2	922,1	1069,346	0,212971	2,066509	3,553308	0,169203	81
BVP_POK	3,996296	4,5	12,3	-15,7	5,347767	-2,01738	8,295903	149,5998	0	81
BVP_POK_BESEZ	0,962963	1,1	6,1	-12,9	2,111542	-3,77529	25,86386	1956,716	0	81
DARB_AKTYVUMAS	58,2962	58	63	54,7	2,208634	0,483873	2,256603	4,901851	0,086214	79
DARBO_JEGA	1517,808	1492,7	1697,2	1449,4	61,13323	1,089801	3,119006	15,68421	0,000393	79
DARBO_KASTAI_EURO	81,4481	76,4	184,3	35,6	36,52624	1,116254	4,022591	19,84803	0,000049	79
DEKLARUOTAS_PVM	842593,8	812496	1069433	691275,7	104451,6	0,392444	2,215844	1,17966	0,554421	23
DU_BVP	2697,962	2541,9	6056,2	1025,7	1260,596	0,986409	3,612587	14,40205	0,000746	81
DU_SOC_BVP	3737,109	3648,573	8270,304	1465,242	1682,7	0,846859	3,457951	10,38959	0,005545	81
EKONOM_VERTIN	-0,70906	-1	10,67	-22	6,832514	-0,62629	4,233973	4,122215	0,127313	32
FIN_TURTAS	28975,7	28271,36	53237,83	9888,66	10401,64	0,299302	2,686939	1,273929	0,528895	67
GAMYB_UZSAK	2,947606	3	4,67	2	0,434276	0,005371	6,398935	34,17726	0	71
GPM	423303,1	349301	1034578	212531	193291	1,509085	4,631796	26,97774	0,000001	55
GRPIN_INDELIAI	10095,05	9761,05	18821,19	3407,6	3711,214	0,24571	2,703219	0,920059	0,631265	67
ILG_NEDARBAS	4,437975	4,2	10,8	0,8	2,419329	0,534345	2,380052	5,024517	0,081085	79
ILG_PALUKANOS	4,078875	4,23	14,5	0,16	3,247338	1,229836	5,281007	37,50992	0	80
ILG_PASKOLA	7358,498	7915,4	11540,93	950,69	2599,731	-1,06592	3,466731	13,29552	0,001297	67
INDELIAI	9006,233	8366,29	17019,92	2686,72	3676,272	0,221981	2,335818	1,781755	0,410296	67
INFLIACIJA	2,43642	2,33	12,07	-1,7	2,816915	1,407777	5,56344	48,93266	0	81

KAINU_PROGN	43,13 684	45	67,33	5	13,9026 2	- 0,45516	2,654 951	3,119 663	0,2101 71	79
LAISVOS_DARBO_VIETOS	13850 ,19	13817 ,5	26118	4157	5417,92 6	0,21986 8	2,346 147	1,345 264	0,5103 64	52
LAISVU_DVIETU_LYGIS	1,1	1,1	2	0,4	0,38399 3	0,17624	2,291 478	1,356 866	0,5074 11	52
LIKVIDUMAS	1,523 125	1,525	1,73	1,38	0,08076 8	0,40479 5	2,399 965	2,707 939	0,2582 13	64
MAISTO_INFL	3,157 778	2,47	18,17	-6,67	4,85924 5	1,01625 3	4,490 194	21,43 717	0,0000 22	81
MIN_ALGA	267,6 148	231,7	607	124,5	134,076 6	1,10246 8	3,543 647	17,40 588	0,0001 66	81
MOKESCIAI	16583 30	15825 68	265349 3	11119 45	407482, 6	0,82688 8	2,957 226	6,271 847	0,0434 6	55
N_UKIO_FIN_PADETIS	7,041 899	8	24,33	-9	8,09842 6	0,05682 5	2,322 948	1,551 416	0,4603 78	79
N_UKIO_FIN_PRIES	- 12,38 84	- 10,67	11,33	-43	12,8175 1	- 0,46582	2,719 756	3,115 506	0,2106 09	79
N_UKIO_FIN_PROGN	- 2,863 17	-0,67	11,67	-32,33	9,53643 4	- 1,27406	4,431 01	28,11 307	0,0000 01	79
NAMU_VARTOJIMAS	4867. 342	5062. 1	7550	2240. 6	1563.69	-0.0744	1.992 488	3.500 635	0.1737 19	81
NEDARBAS	10.22 405	9.9	18.2	3.8	3.99047 6	0.37076 9	2.108 084	4.428 583	0.1092 31	79
NETO_DU	623.0 125	575.8	960.5	453.3	147.752 3	0.74376 9	2.347 957	4.396 552	0.1109 94	40
NT_MOK	22209 ,22	17377	58179	1589	13909.8 2	0.94537 6	3.266 011	8.354 745	0.0153 39	55
PASKOLOS_IMON	7096, 998	7416, 162	10241, 94	3671, 23	1405,61 8	- 0,28007	2,679 765	1,110 137	0,5740 33	64
PASLAUG_DARB_PRIES	2,506 944	6,83	28	-44,33	16,5513 9	- 1,16857	3,750 491	18,07 633	0,0001 19	72
PASLAUG_DARB_PROGN	5,967 778	9	33	-36,33	14,3162 2	- 1,25623	4,540 442	26,05 609	0,0000 02	72
PASLAUG_PADETIS	52,31 736	54,33	77	2	16,2493 1	-1,0857	4,107 564	17,82 499	0,0001 35	72
PASLAUGU_PASITIK	8,627 222	11,67	31,33	-43,33	16,1944 9	- 1,29189	4,703 476	28,73 329	0,0000 01	72
PELNINGOS_IM	61,54 844	61,45	73,6	43,7	6,52475 1	- 0,63068	3,493 222	4,891 395	0,0866 66	64
PELNINGUMAS	5,716 393	5,6	10,2	1,3	2,11196 4	0,09113	2,688 727	0,330 696	0,8475 99	61
PM	14108 1,9	11791 1	330845	36029	80682,3 2	0,95189 1	2,838 678	8,365 52	0,0152 56	55
PRAMON_DARB_PROGN	- 1,305 63	2	20	-44,67	12,9432 2	- 1,50641	5,201 952	41,19 694	0	71

PRAMONES_PASIKAIT	6,549 296	7	30,33	-48,33	13,4183 2	- 1,15101	5,482 905	33,91 469	0	71
PRAMONES_PASITIK	- 6,746 48	-5,33	10,33	-33,67	9,07540 1	- 1,04275	4,537 312	19,85 826	0,0000 49	71
PRAMONES_PROGN	11,52 113	15	30	-33,67	14,0312 7	- 0,97471	3,702 363	12,70 179	0,0017 45	71
PREKYB_DARB_PROGN	16,10 943	13,83	60,33	-66,33	28,4628 8	- 0,85684	4,269 782	13,26 806	0,0013 15	70
PREKYBOS_PASIKAIT	7,723 857	9,5	61	-53,67	23,7677 9	-0,3249	3,682 173	2,588 865	0,2740 53	70
PREKYBOS_PASITIK	3,719	6,5	38,33	-55,33	17,0686 1	- 0,82576	4,710 411	16,48 799	0,0002 63	70
PREKYBOS_PROGN	8,252 429	9,33	57	-62	23,8341 3	- 0,48206	3,888 775	5,015 029	0,0814 7	70
PREKYBOS_VERTIN	42,12 429	52,33	67,33	-16	23,1079 3	- 1,12858	3,019 82	14,86 079	0,0005 93	70
PRODUKC_PAKLAUSA	- 31,88 76	- 30,67	-2,33	-74	13,9906 1	- 0,57483	3,985 614	6,783 865	0,0336 44	71
PT_MOK	382,4 364	357	561	213	94,7929 1	0,40500 8	2,142 35	3,189 284	0,2029 81	55
PVM	69695 8,9	67030 4	100247 1	43885 9	146970, 7	0,42364 3	2,229 206	3,006 705	0,2223 83	55
SOC_ISMOKOS	1037, 954	1127, 934	2214,1 04	407,7 67	437,415 4	0,38748 3	2,855 837	2,097 074	0,3504 5	81
SUBSIDIJOS	2204, 514	2461, 593	3087,0 63	639,4 43	674,252 3	- 0,92345	2,727 622	9,293 994	0,0095 9	64
TINKAMAS_TAU PYTI	- 23,86 51	- 23,67	13,67	-47,33	15,1694 8	0,43020 7	2,516 289	3,207 032	0,2011 88	79
TRUMP_PASKOLA	272,6 016	295,7	445,69	71,12	113,572 1	-0,3472	2,068 34	3,769 277	0,1518 84	67
TUI	10984 ,79	11499 ,17	19084, 77	2704, 26	4877,63 9	- 0,25651	1,907 238	4,857 752	0,0881 36	80
TUL_GYV	3705, 57	3761	6827	795	1804,34 8	- 0,08199	1,874 835	4,255 75	0,1190 9	79
UZIMTI_GYV	1361, 765	1362, 8	1478,8	1221, 9	64,7105 3	- 0,24512	2,197 206	2,912 524	0,2331 06	79
UZIMTUMAS	52,35 696	52	59,1	45,7	3,32926 7	0,27498 7	2,236 52	2,914 354	0,2328 93	79
VALDZIOS_ISL	2798, 643	2922, 927	5235,3 38	1202, 004	1027,98 9	0,14609 2	2,449 794	1,293 66	0,5237 03	80
VALDZIOS_SKOLA	9540, 113	9894, 785	22415, 75	3139, 95	5558,43 9	0,17932 4	1,557 113	7,368 506	0,0251 16	80
VARTOJIMO_PASK	733,9 472	688,7	1286,1 3	143,4	246,079	0,02348 9	3,440 021	0,546 679	0,7608 35	67
VARTOT_PASITIK	- 6,321 77	-4,33	12,33	-37,33	10,3094 7	- 0,99444	3,886 139	15,60 545	0,0004 09	79

VKI	101,3 875	101,1	104,4	98,4	1,49574 7	0,1392	2,307 569	0,742 624	0,6898 29	32
VYRIAUSYBES_I SL	750,6 476	739,0 9	1293,8 64	339,1 82	204,815 6	0,32869 8	3,131 285	1,179 692	0,5544 13	63
ZEMES_MOK	5341, 291	469	36566	-177	9698,57 1	1,85044	5,267 916	43,17 49	0	55

8 priedas. Laiko eilučių stacionarumo nustatymas – vienetinių šaknų metodo rezultatai

Laiko eilutės reikšmės	Modelis			Laiko eilutės integruotumas
	Be poslinkio ir trendo	Su poslinkiu	Su poslinkiu ir trendu	
Namų ūkių grynieji pinigai ir indėliai, mln. Eur				I (1)
Nediferencijuotos	1,0000	0,9985	0,9954	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Įmonių likvidumas				
Nediferencijuotos	0,7897	0,2566	0,1781	I (1)
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Nedarbo lygis, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,1042	0,2458	0,6900	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Visas šalyje išmokėtas darbo užmokestis (BVP pajamų metodu), mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	1,0000	0,9999	0,9984	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Paskolos ne finansų bendrovėms, mln. eurų				I (0)
Nediferencijuotos	0,7437	0,0000		
Socialinės išmokos, išskyrus socialinius pervedimus natūra, ir socialiniai pervedimai natūra (įsigyta rinkos produkcija), mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	0,9997	0,9991	0,9818	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Subsidijos įmonėms, mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	0,8836	0,1938	0,5606	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Namų ūkių vartojimas, mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	0,9999	0,9106	0,4783	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Valdžios sektoriaus išlaidos, mln. eurų				I (0)
Nediferencijuotos	0,6535	0,1904	0,0000	
Ilgalaikių paskolų palūkanos, proc. (OECD)				I (1)
Nediferencijuotos	0,0692	0,4125	0,5527	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Bazinė socialinė išmoka, Eur				I (1)
Nediferencijuotos	0,9682	0,8498	0,4078	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Darbo jėgos aktyvumo lygis, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,8829	0,8736	0,3203	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Darbo jėga, tūkst.				I (1)

Nediferencijuotos	0,3469	0,2567	0,2663	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Darbo kaštų indeksas (2016=100): atlyginimai (Eurostat duomenys)				I (1)
Nediferencijuotos	1,0000	0,9999	0,9971	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Darbo užmokestis (BVP pajamų metodu, to meto kainomis), mln. eurų ir socialinės išmokos, išskyrus socialinius pervedimus natūra, ir socialiniai pervedimai natūra (įsigyta rinkos produkcija), mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	1,0000	1,0000	0,9999	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Ilgalaikio nedarbo lygis, proc.				I (0)
Nediferencijuotos	0,0063	-	-	
Tuščios darbo vietos				I (0)
Nediferencijuotos	0,1405	0,0531	0,0100	
Laisvų darbo vietų skaičius, proc.				I (0)
Nediferencijuotos	0,1767	0,0441	-	
Minimalioji mėnesinė alga, Eur				I (1)
Nediferencijuotos	0,9995	0,9991	0,9402	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Neto darbo užmokestis, Eur				I (1)
Nediferencijuotos	1,0000	1,0000	0,9996	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0429	-	-	
Užimti gyventojai, tūkst.				I (1)
Nediferencijuotos	0,6808	0,3560	0,5118	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Užimtumo lygis, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,9199	0,6049	0,7100	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
BVP vienam gyventojui to meto kainomis, Eur				I (0)
Nediferencijuotos	0,9437	0,8436	0,0002	
BVP pokytis, proc., pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką, palyginti su ankstesniu laikotarpiu				I (0)
Nediferencijuotos	0,0416	-	-	
BVP pokytis, proc., nepašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtakos, palyginti su su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu				I (0)
Nediferencijuotos	0,0000	-	-	
Įmonių deklaruoti mokesčiai: PVM, tūkst. eurų				I (0)
Nediferencijuotos	0,9073	0,7105	0,0003	
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: gyventojų pajamų mokestis				I (1)
Nediferencijuotos	0,5916	0,3285	0,3045	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	

Infliacija				I (1)
Nediferencijuotos	0,1792	0,4578	0,7657	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Maisto infliacija				I (1)
Nediferencijuotos	0,0884	0,2399	0,5110	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: iš viso				I (1)
Nediferencijuotos	0,8721	0,7674	0,4770	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: nekilnojamo turto mokestis				I (0)
Nediferencijuotos	0,0006	-	-	
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: pelno mokestis				I (0)
Nediferencijuotos	0,0154	-	-	
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: paveldimo turto mokestis				I (0)
Nediferencijuotos	0,3823	0,0154	-	
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: pridėtinės vertės mokestis				I (0)
Nediferencijuotos	0,6092	0,0207	-	
Užsienio tiesioginės investicijos, mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	1,0000	0,9036	0,7297	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Tiesioginės užsienio investicijos, tenkančios vienam gyventojui, laikotarpio pabaigoje, Eur				I (1)
Nediferencijuotos	1,0000	0,9685	0,5092	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Valdžios sektoriaus skola (Mastrichto skola), mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	0,9996	0,9981	0,7691	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Vartotojų kainų indeksai (2015 m. – 100), palyginti su praėjusių metų atitinkamu ketvirčiu				I (1)
Nediferencijuotos	0,5305	0,5902	0,7942	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Vyriausybės išlaidos, mln. eurų				I (0)
Nediferencijuotos	0,3408	0,0000	-	
Įmonių ir gyventojų sumokėti mokesčiai: žemės mokestis				I (0)
Nediferencijuotos	0,0000	-	-	
Bendras pelningumas, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,7058	0,5058	0,4190	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Pelningų įmonių dalis iš visų įmonių, proc.				I (0)
Nediferencijuotos	0,5828	0,0080	-	
Pelningumas, proc.				I (0)
Nediferencijuotos	0,1802	0,0000	-	

Namų ūkių ilgalaikės paskolos, mln. eurų				I (0)
Nediferencijuotos	1,0000	0,0405	-	
Namų ūkių trumpalaikės paskolos, mln. eurų				
Nediferencijuotos	0,8224	0,4410	0,9413	I (1)
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Namų ūkių finansinis turtas, mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	1,0000	0,9912	0,9773	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Vartojimo paskolos, mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	0,8461	0,0634	0,2177	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0027	-	-	
Indėliai, mln. eurų				I (1)
Nediferencijuotos	1,0000	0,9974	0,9772	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Esamo meto tinkamumas taupyti, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,1104	0,8217	0,2386	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Esamos namų ūkio finansinės padėties įvertinimas, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,7194	0,6650	0,6564	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Kainų pokyčių prognozė artimiausiems 12 mėn., proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,3117	0,1039	0,2634	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Namų ūkių finansinės padėties pasikeitimas per praėjusius 12 mėn., proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,0743	0,5063	0,8197	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Namų ūkių finansinės padėties prognozė artimiausiems 12 mėn., proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,0554	0,3532	0,6675	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Vartotojų pasitikėjimo rodiklis, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,0915	0,4083	0,7321	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Ekonominių vertinimų rodiklis, proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0051	-	-	
Paslaugų įmonės verslo padėties vertinimas, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,3598	0,2095	0,5221	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus pasikeitimai per praėjusius 3 mėn., proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0021	-	-	
Paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.				I(0)

Nediferencijuotos	0,0014	-	-	
Paslaugų sektoriaus pasitikėjimo rodiklis, proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0129	-	-	
Pramonės gaminamos produkcijos paklausos vertinimas, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,2035	0,1440	0,3699	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Turimi pramonės gamybos užsakymai, mėn.				I(0)
Nediferencijuotos	0,4869	0,0098	-	
Pramonės darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0060	-	-	
Pramonės pasitikėjimo rodiklis, proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0173	-	-	
Pramonės produkcijos gamybos pasikeitimas per praėjusius 3 mėn., proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0000	-	-	
Pramonės produkcijos gamybos prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0002	-	-	
Prekybos darbuotojų skaičiaus prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0349	-	-	
Prekybos įmonės verslo padėties pasikeitimai per praėjusius 3 mėn., proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0017	-	-	
Prekybos įmonės verslo padėties prognozė artimiausiems 3 mėn., proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0028	-	-	
Prekybos įmonės verslo padėties vertinimas, proc.				I (1)
Nediferencijuotos	0,5348	0,2824	0,6465	
Diferencijuotos 1 kartą	0,0000	-	-	
Prekybos pasitikėjimo rodiklis, proc.				I(0)
Nediferencijuotos	0,0049	-	-	

9 priedas. Grangerio priežastinių ryšių nustatymas analizuojamiems rodikliams

Hipotezės / Vėlinimai	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6
Δ GRPIN_INDELIAI \rightarrow Δ NAMU_VARTOJIMAS	0,9229	0,2178	0,5428	0,3511	0,3107	0,4617
Δ NAMU_VARTOJIMAS \rightarrow Δ GRPIN_INDELIAI	0,6497	0,6879	0,7607	0,5970	0,5474	0,6071
Δ LIKVIDUMAS \rightarrow Δ NAMU_VARTOJIMAS	0,5463	0,5559	0,7476	0,8029	0,6608	0,8361
Δ NAMU_VARTOJIMAS \rightarrow Δ LIKVIDUMAS	0,8342	0,2244	0,0496	0,0400	0,0519	0,0225
Δ NEDARBAS \rightarrow Δ NAMU_VARTOJIMAS	0,0321	0,1501	0,1178	0,1361	0,1796	0,2656
Δ NAMU_VARTOJIMAS \rightarrow Δ NEDARBAS	0,2206	0,0997	0,4532	0,1330	0,0245	0,0039
Δ DU_BVP \rightarrow Δ NAMU_VARTOJIMAS	0,1725	0,4777	0,4720	0,6712	0,0017	1.E-09
Δ NAMU_VARTOJIMAS \rightarrow Δ DU_BVP	0,9550	0,9616	0,8065	0,9043	0,9626	0,8485
Δ SOC_ISMOKOS \rightarrow Δ NAMU_VARTOJIMAS	0,6803	0,0129	0,0091	0,0024	0,0100	0,0174
Δ NAMU_VARTOJIMAS \rightarrow Δ SOC_ISMOKOS	0,2951	0,0638	0,0472	0,0216	0,0404	0,0596
Δ SUBSIDIJOS \rightarrow Δ NAMU_VARTOJIMAS	0,0883	0,0870	0,1845	0,3888	0,5626	0,7486
Δ NAMU_VARTOJIMAS \rightarrow Δ SUBSIDIJOS	0,0006	0,0012	0,0038	0,0072	0,0030	0,0107
PASKOLOS_IMON \rightarrow Δ NAMU_VARTOJIMAS	0,0208	0,0300	0,0229	0,0273	0,0132	0,0294
Δ NAMU_VARTOJIMAS \rightarrow PASKOLOS_IMON	0,4154	0,7080	0,2212	0,4288	0,5804	0,6719
VALDZIOS_ISL \rightarrow Δ NAMU_VARTOJIMAS	0,5729	0,3296	0,2498	0,4847	0,3661	0,3688
Δ NAMU_VARTOJIMAS \rightarrow VALDZIOS_ISL	0,6234	0,4863	0,5376	0,0886	0,0015	0,0803

Hipotezės / Vėlinimai	I=1	I=2	I=3	I=4	I=5	I=6
Δ GRPIN_INDELIAI \rightarrow Δ ILG_PALUKANOS	0,5526	0,2680	0,2760	0,3993	0,3578	0,4314
Δ ILG_PALUKANOS \rightarrow Δ GRPIN_INDELIAI	0,4403	0,8778	0,9611	0,5579	0,6381	0,7241
Δ LIKVIDUMAS \rightarrow Δ ILG_PALUKANOS	0,0105	0,0350	0,0115	0,1211	0,0002	0,0001
Δ ILG_PALUKANOS \rightarrow Δ LIKVIDUMAS	0,1715	0,6278	0,0253	0,0002	0,3174	0,4588
Δ NEDARBAS \rightarrow Δ ILG_PALUKANOS	0,6961	0,7444	0,1749	0,3661	0,2622	0,2759
Δ ILG_PALUKANOS \rightarrow Δ NEDARBAS	0,0974	0,2540	0,1783	0,0028	0,0030	0,0082
Δ DU_BVP \rightarrow Δ ILG_PALUKANOS	0,1626	0,3075	0,4254	0,4528	0,5038	0,6390
Δ ILG_PALUKANOS \rightarrow Δ DU_BVP	0,5476	0,7072	0,7615	0,8503	0,9053	0,8865
Δ SOC_ISMOKOS \rightarrow Δ ILG_PALUKANOS	0,4418	0,4201	0,4744	0,8063	0,0136	0,0979
Δ ILG_PALUKANOS \rightarrow Δ SOC_ISMOKOS	0,3302	0,4386	0,7793	0,4492	0,6038	0,4556
Δ SUBSIDIJOS \rightarrow Δ ILG_PALUKANOS	0,8462	0,9541	0,9811	0,9726	0,9976	0,9841
Δ ILG_PALUKANOS \rightarrow Δ SUBSIDIJOS	0,1410	0,3024	0,5030	0,5614	0,7177	0,8378
PASKOLOS_IMON \rightarrow Δ ILG_PALUKANOS	0,6412	0,8148	0,8742	0,1208	0,1136	0,1520
Δ ILG_PALUKANOS \rightarrow PASKOLOS_IMON	0,4447	0,6790	0,8615	0,8975	0,6786	0,7344
VALDZIOS_ISL \rightarrow Δ ILG_PALUKANOS	0,5368	0,6369	0,7478	0,5983	0,4538	0,1202
Δ ILG_PALUKANOS \rightarrow VALDZIOS_ISL	0,6414	0,9238	0,9605	0,6374	0,8435	0,4459

10 priedas. Tyrime naudojamų rodiklių koreliacija su pagrindiniais rodikliais

Rodikliai	ILG_PALUKANOS	NAMU_VARTOJIMAS
BAZ_SOC_ISMOKA	-0,284885721	0,382475641
BENDR_PELNINGUMAS	-0,722288786	0,768447991
BVP_GYV	-0,70932612	0,893111774
BVP_POK	-0,20378211	0,192731608
BVP_POK_BESEZ	-0,094376416	0,178700344
DARB_AKTYVUMAS	-0,765024873	0,923164438
DARBO_JEGA	0,109394654	0,092744678
DARBO_KASTAI_EURO	-0,617554953	0,862760561
DEKLARUOTAS_PVM	-0,70919739	0,955320497
DU_BVP	-0,633267646	0,892287611
DU_SOC_BVP	-0,636986426	0,890672543
EKONOM_VERTIN	-0,347541534	0,468034992
FIN_TURTAS	-0,736801839	0,889445167
GAMYB_UZSAK	0,085079569	-0,028616411
GPM	-0,521793657	0,785691777
GRPIN_INDELIAI	-0,683033537	0,897650418
ILG_NEDARBAS	0,785616055	-0,865196136
ILG_PASKOLA	-0,754772003	0,936217449
INDELIAI	-0,692008165	0,896210281
INFLIACIJA	-0,760343967	0,599795585
KAINU_PROGN	-0,604817882	0,755064908
LAISVOS_DARB_VIETOS	-0,719082122	0,526556148
LAISVU_DVIETU_LYGIS	-0,678567237	0,457951394
LIKVIDUMAS	-0,563360299	0,761416354
MAISTO_INFL	-0,706146235	0,581992161
MIN_ALGA	-0,622523628	0,850660651
MOKESCIAI	-0,64679498	0,901937044
N_UKIO_FIN_PADETIS	-0,314944999	0,627983317
N_UKIO_FIN_PRIES	-0,467436107	0,782282857
N_UKIO_FIN_PROGN	-0,415666066	0,71411078
NEDARBAS	0,599779581	-0,645101346
NETO_DU	-0,732546799	0,931871774
NT_MOK	0,059523997	-0,012882775
PASKOLOS_IMON	0,496931467	-0,209722909
PASLAUG_DARB_PRIES	-0,172805383	0,297728241
PASLAUG_DARB_PROGN	-0,284256477	0,429392118
PASLAUG_PADET	-0,300722889	0,428004626
PASLAUGU_PASITIK	-0,308714677	0,425544232

PELNINGOS_IM	0,461002951	-0,399746631
PELNINGUMAS	-0,123331189	-0,012817175
PM	-0,234684305	0,14551276
PRAMON_DARB_PROGN	-0,265321464	0,258575218
PRAMONES_PASIKEIT	-0,123571027	-0,024451855
PRAMONES_PASITIK	-0,421391785	0,369858397
PRAMONES_PROGN	0,195586958	-0,156744243
PREKYB_DARB_PROGN	-0,337908227	0,432802299
PREKYBOS_PASIKEIT	0,281901296	-0,060232289
PREKYBOS_PASITIK	0,02569785	0,159592336
PREKYBOS_PROGN	-0,412273869	0,485344398
PREKYBOS_VERTIN	-0,244093159	0,413933367
PRODUKC_PAKLAUSA	-0,636887363	0,700272211
PT_MOK	-0,591970099	0,737656452
PVM	-0,490271476	0,724630951
SOC_ISMOKOS	-0,623377388	0,845795837
SUBSIDIJOS	0,684712597	-0,82233506
TINKAMAS_TAUPYTI	0,035088577	0,304732894
TRUMP_PASKOLA	0,794213942	-0,515182987
TUI	-0,749531828	0,944954711
TUI_GYV	-0,774446202	0,95562944
UZIMTI_GYV	-0,503658791	0,653490873
UZIMTUMAS	-0,779275443	0,903466605
VALDZIOS_ISL	-0,558643007	0,721154149
VALDZIOS_SKOLA	-0,49731682	0,575050883
VARTOJIMO_PASK	-0,447961826	0,50931101
VARTOT_PASITIK	-0,304803203	0,623082124
VKI	-0,761067869	0,601001647
VYRIAUSYBES_ISL	-0,532350833	0,637598666
ZEMES_MOK	-0,082682262	0,11250508

11 priedas. ARDL modelio rezultatai – darbo rinkos rodikliai (namų ūkių vartojimas)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	69,29715	0,0015
D_NETO_DU	1,353581	0,3102
D_NETO_DU(-1)	-2,884366	0,0485
D_BAZ_SOC_ISMOKA	-95,93430	0,0977
D_BAZ_SOC_ISMOKA(-1)	-624,0853	0,0000
D_BAZ_SOC_ISMOKA(-2)	486,3508	0,0000
D_DARBO_KASTAI_EU	-4,868022	0,1031
D_DU_SOC_BVP	0,205429	0,0385
D_DU_SOC_BVP(-1)	0,121203	0,0667
D_LAISVU_DVIETU_LYGIS	79,07250	0,1255
D_NEDARBAS	-0,765534	0,9625
R ²	0,929666	
Pataisytas R ²	0,902614	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,8848	
Jargue-Bera statistika	1,183691	
Normalumo statistika	0,553305	
Durbin-Watson statistika	2,046703	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000000	
Stebinių skaičius	37 (2011 III ketv.–2020 III ketv.)	

12 priedas. ARDL modelio rezultatai – makroekonominiai rodikliai (namų ūkių vartojimas)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	-26,86218	0,6443
D_NAMU_VARTOJIMAS(-1)	-0,285172	0,0288
BVP_GYV	-0,021202	0,2072
BVP_POK	5,175101	0,1869
BVP_POK_BESEZ	59,34175	0,0000
D_GPM	-0,000139	0,2243
D_INFLIACIJA	37,35909	0,0053
D_SOC_ISMOKOS	0,055034	0,7191
D_TUI	-0,032876	0,4553
D_VALDZIOS_SKOLA	-0,000144	0,9933
PT_MOK	0,350957	0,0153
R ²	0,852703	
Pataisytas R ²	0,818448	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,1415	
Jargue-Bera statistika	4,988486	
Normalumo statistika	0,082559	
Durbin-Watson statistika	2,171581	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000000	
Stebinių skaičius	54 (2007 II ketv.–2020 III ketv.)	

13 priedas. ARDL modelio rezultatai – verslo rodikliai (namų ūkių vartojimas)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	-291,7277	0,2528
PELNINGUMAS	-20,71229	0,0586
PELNINGUMAS(-1)	33,09164	0,0012
PELNINGOS_IM	5,838883	0,1449
D_BENDR_PELNINGUMAS	-8,039885	0,7393
D_BENDR_PELNINGUMAS(-1)	30,73389	0,1752
D_BENDR_PELNINGUMAS(-2)	-71,96694	0,0005
PASKOLOS_IMON	-0,007701	0,5897
R ²	0,419219	
Pataisytas R ²	0,334522	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,0029	
Jarque-Bera statistika	42,49354	
Normalumo statistika	0,000000	
Durbin-Watson statistika	2,311185	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000287	
Stebinių skaičius	56 (2005 IV ketv.–2020 IV ketv.)	

14 priedas. ARDL modelio rezultatai – finansiniai rodikliai (namų ūkių vartojimas)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	34,48957	0,1836
D_ILG_PASKOLA	0,181227	0,0305
D_TRUMP_PASKOLA	-0,555381	0,5104
D_TRUMP_PASKOLA(-1)	1,744029	0,0333
D_TRUMP_PASKOLA(-2)	-2,441160	0,0034
D_INDELIAI	0,045085	0,5165
R ²	0,251472	
Pataisytas R ²	0,186944	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,0021	
Jarque-Bera statistika	82,42883	
Normalumo statistika	0,000000	
Durbin-Watson statistika	1,920682	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,004102	
Stebinių skaičius	64 (2004 IV ketv.–2020 III ketv.)	

15 priedas. ARDL modelio rezultatai – lūkesčių rodikliai (namų ūkių vartojimas)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	42,25733	0,0019
D_TINKAMAS_TAUPYTI	-2,457391	0,2141
PASLAUG_DARB_PROGN	2,315200	0,0243
D_PASLAUG_PADET	8,120859	0,0000
D_PASLAUG_PADET(-1)	-6,531847	0,0000
D_VARTOT_PASITIK	9,101109	0,0047
PRAMONES_PASIKEIT	1,241867	0,3155
PRAMONES_PROGN	-1,840277	0,0533
PREKYB_DARB_PROGN	1,618520	0,0047
PREKYBOS_PASIKEIT	0,263896	0,7052
D_PRODUKC_PAKLAUSA	0,689551	0,6885
R ²	0,825982	
Pataisytas R ²	0,796487	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,1604	
Jargue-Bera statistika	0,487305	
Normalumo statistika	0,783760	
Durbin-Watson statistika	2,395204	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000000	
Stebinių skaičius	70 (2003 III ketv.–2020 IV ketv.)	

16 priedas. ARDL modelio rezultatai – darbo rinkos rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	-0,110965	0,4392
D_NETO_DU	0,346414	0,0055
ILG_NEDARBAS	-0,028309	0,8310
LAISVOS_DARBO_VIETOS	0,016838	0,9049
R ²	0,101658	
Pataisytas R ²	0,024657	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,2162	
Jarque-Bera statistika	2,932390	
Normalumo statistika	0,230802	
Durbin-Watson statistika	1,635599	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,283345	
Stebinių skaičius	39 (2011 II ketv.–2020 IV ketv.)	

17 priedas. ARDL modelio rezultatai – makroekonominiai rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	-0,842267	0,0828
D_ILG_PALUKANOS(-1)	0,154547	0,0648
D_ILG_PALUKANOS(-2)	-0,078710	0,3148
D_ILG_PALUKANOS(-3)	-0,189307	0,0297
D_ILG_PALUKANOS(-4)	-0,372888	0,0008
BVP_GYV	0,000353	0,3836
BVP_GYV(-1)	0,000449	0,4123
BVP_GYV(-2)	-0,001027	0,0196
BVP_POK	-0,090908	0,2061
BVP_POK(-1)	0,101261	0,0875
BVP_POK_BESEZ	-0,282568	0,0018
D_INFLIACIJA	0,327255	0,0205
D_INFLIACIJA(-1)	-0,126449	0,3687
D_MAISTO_INFL	-0,162843	0,0416
D_MAISTO_INFL(-1)	-0,172535	0,0368
D_MAISTO_INFL(-2)	0,116407	0,0495
D_MOKESCIAI	9,09E-07	0,3916
D_MOKESCIAI(-1)	7,27E-07	0,3159
PM	-1,67E-06	0,3643
PT_MOK	0,004220	0,0030
D_SOC_ISMOKOS	0,001961	0,2094
D_SOC_ISMOKOS(-1)	-0,000141	0,9342
R ²	0,906813	
Pataisytas R ²	0,843686	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	1,0000	
Jargue-Bera statistika	2,259596	
Normalumo statistika	0,323099	
Durbin-Watson statistika	2,180666	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000000	
Stebinių skaičius	53 (2007 III ketv.–2020 III ketv.)	

18 priedas. ARDL modelio rezultatai – verslo rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	-0,046438	0,7156
D_ILG_PALUKANOS(-1)	0,264724	0,0395
D_ILG_PALUKANOS(-2)	0,059357	0,6449
D_ILG_PALUKANOS(-3)	0,087209	0,5346
D_ILG_PALUKANOS(-4)	-0,451719	0,0009
D_LIKVIDUMAS	-2,880506	0,3585
D_LIKVIDUMAS(-1)	-10,00213	0,0022
D_LIKVIDUMAS(-2)	-8,181158	0,0213
D_BENDR_PELNINGUMAS	0,258461	0,1240
D_PELNINGOS_IM	-0,089508	0,0040
R ²	0,487921	
Pataisytas R ²	0,397554	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,0000	
Jarque-Bera statistika	647,4393	
Normalumo statistika	0,000000	
Durbin-Watson statistika	1,968634	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000035	
Stebinių skaičius	61 (2005 IV ketv.–2020 IV ketv.)	

19 priedas. ARDL modelio rezultatai – finansiniai rodikliai (ilgalaičių paskolų palūkanos)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	0,199935	0,2718
D_ILG_PALUKANOS(-1)	0,224353	0,0336
D_ILG_PALUKANOS(-2)	0,029353	0,7984
D_ILG_PALUKANOS(-3)	0,065971	0,5475
D_ILG_PALUKANOS(-4)	-0,536780	0,0000
D_FIN_TURTAS	-0,000445	0,0001
D_ILG_PASKOLA	0,000139	0,8912
D_INDELIAI	-0,000474	0,2282
D_VARTOJIMO_PASK	-0,002213	0,6443
D_VARTOJIMO_PASK(-1)	0,011595	0,0067
R ²	0,570288	
Pataisytas R ²	0,498670	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,0000	
Jargue-Bera statistika	124,2285	
Normalumo statistika	0,000000	
Durbin-Watson statistika	1,998385	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000000	
Stebinių skaičius	64 (2004 IV ketv.–2020 III ketv.)	

20 priedas. ARDL modelio rezultatai – lūkesčių rodikliai (ilgalaikių paskolų palūkanos)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	-0,381915	0,0628
D_ILG_PALUKANOS(-1)	0,139260	0,2185
D_ILG_PALUKANOS(-2)	-0,045978	0,6613
D_ILG_PALUKANOS(-3)	-0,072113	0,5084
D_ILG_PALUKANOS(-4)	-0,460325	0,0000
D_KAINU_PROGN	-0,025756	0,1476
D_N_UKIO_FIN_PRIES	0,014062	0,7796
PASLAUGU_PASITIK	0,010693	0,3932
PRAMON_DARB_PROGN	-0,030404	0,0616
PRAMONES_PASIKEIT	-0,003879	0,7751
PRAMONES_PROGN	0,018395	0,1900
PREKYB_DARB_PROGN	-0,021533	0,0309
PREKYB_DARB_PROGN(-1)	0,019862	0,0190
D_VARTOT_PASITIK	-0,105661	0,0293
R ²	0,586709	
Pataisytas R ²	0,489023	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	0,0000	
Jarque-Bera statistika	139,8986	
Normalumo statistika	0,000000	
Durbin-Watson statistika	2,137435	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,000001	
Stebinių skaičius	69 (2003 IV ketv.–2020 IV ketv.)	

21 priedas. ARDL modelio rezultatai – reikšmingi makroekonominiai rodikliai (ilgalaičių paskolų palūkanos)

Kintamieji ir kriterijai	Koeficientai	Reikšmingumas
C	-1,073904	0,3413
D_ILG_PALUKANOS(-1)	0,145508	0,2695
D_ILG_PALUKANOS(-2)	-0,132948	0,5033
D_ILG_PALUKANOS(-3)	-0,304436	0,0164
D_ILG_PALUKANOS(-4)	-0,172559	0,2328
D_ILG_PALUKANOS(-5)	-0,161455	0,3269
D_ILG_PALUKANOS(-6)	-0,461602	0,0324
D_NETO_DU	0,008952	0,0948
D_NETO_DU(-1)	0,010488	0,0348
D_NETO_DU(-2)	-0,001634	0,7091
D_NETO_DU(-3)	0,007645	0,2141
BVP_GYV	1,17E-05	0,9448
BVP_POK_BESEZ	-0,014409	0,7818
BVP_POK_BESEZ(-1)	-0,111786	0,1053
BVP_POK_BESEZ(-2)	0,235876	0,0111
D_INFLIACIJA	0,100534	0,1344
D_MAISTO_INFL	-0,093398	0,0753
D_LIKVIDUMAS	0,049023	0,9701
PELNINGOS_IM	0,001994	0,8909
D_FIN_TURTAS	0,000182	0,0040
D_VARTOJIMO_PASK	-0,002949	0,0972
D_VARTOJIMO_PASK(-1)	-0,004635	0,0308
D_VARTOT_PASITIK	-0,016592	0,4205
D_VARTOT_PASITIK(-1)	0,057035	0,0178
D_VARTOT_PASITIK(-2)	0,060941	0,0010
PREKYB_DARB_PROGN	-0,000942	0,8900
R ²	0,943092	
Pataisytas R ²	0,785015	
Heteroskedastijos testas: Breusch-Pagan-Godfrey statistika	1,0000	
Jargue-Bera statistika	1,327826	
Normalumo statistika	0,514833	
Durbin-Watson statistika	2,364155	
Modelio reikšmingumas Prob(F-statistic)	0,004245	
Stebinių skaičius	35 (2012 I ketv.–2020 III ketv.)	

**22 priedas. COVID-19 užfiksuoti atvejai ir mirtys (2021 metų vasario 9 dienos duomenys)
(WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard, 2021)**

Valstybė	COVID-19 atvejai (iš viso)	COVID-19 atvejai 1 mln, gyventojų	COVID-19 atvejai per paskutines 7 dienas	COVID-19 atvejai per praėjusią parą	Mirtys nuo COVID-19 (iš viso)	Mirtys nuo COVID-19 1 mln, gyventojų	Mirtys nuo COVID-19 per paskutines 7 dienas	Mirtys nuo COVID-19 per praėjusią parą
Iš viso	106125682	13594,86	3008820	304166	2320497	297,26	85080	8021
JAV	26746377	80804,12	816309	91412	459993	1389,7	22029	1449
Indija	10847304	7860,34	81059	9110	155158	112,43	672	78
Brazilija	9524640	44809,31	319909	26845	231534	1089,27	7030	522
Rusija	3998216	27397,34	113486	15019	77598	531,73	3440	530
D, Britanija	3959788	58329,96	124001	14104	112798	1661,58	6234	333
Prancūzija	3285786	50338,74	136531	3566	79016	1210,54	2902	456
Ispanija	2913425	62312,88	53769	0	60802	1300,44	611	0
Italija	2644707	43741,77	83750	7969	91580	1514,67	2735	307
Turkija	2539559	30111,3	54377	8103	26900	318,95	783	103
Vokietija	2291924	27355,17	63839	3379	62156	741,86	4175	481
Kolumbija	2157216	42395,7	62332	6009	55993	1100,43	2010	300
Argentina	1980347	43817,08	53108	3658	49171	1087,96	1197	61
Meksika	1932145	14985,68	67885	6065	166200	1289,04	7664	414
Lenkija	1556685	41131,42	36470	3999	39360	1039,99	1884	228
South Afrika	1477511	24912,22	21202	1376	46473	783,58	2074	183
Iranas	1473756	17546,19	49160	7321	58536	696,92	498	67
Ukraina	1249646	28573,94	25767	2656	23771	543,54	847	127
Peru	1186698	35991,24	48459	6220	42308	1283,16	1282	187
Indonezija	1166079	4263,17	76771	8242	31763	116,13	1486	207
Čekija	1045132	97593,97	50618	7727	17497	1633,86	952	164
Olandija	1007981	58826,29	26476	2273	14428	842,03	406	25
Kanada	804260	21309,33	25288	3203	20767	550,23	735	65
Portugalija	767919	75310,48	41598	2505	14354	1407,71	1597	196
Čilė	755350	39513,6	24462	3464	19056	996,85	519	82
Rumunija	746637	38811,15	16581	1319	18961	985,62	559	80
Belgija	726483	62683,92	11019	0	21423	1848,46	240	0
Izraelis	691111	79846,13	45366	4573	5163	596,5	345	43
Irakas	630263	15669,42	9643	1713	13126	326,33	69	6
Švedija	588062	58228,2	13032	0	12115	1199,59	34	0
Pakistanas	555511	2514,85	9083	1037	12026	54,44	343	59
Filipinai	538995	4918,69	11723	1685	11231	102,49	424	52
Bangladešas	538378	3269,05	2796	316	8221	49,92	84	16

Šveicarija	532555	61534,17	7541	1	8872	1025,12	81	0
Marokas	475589	12884,9	4151	234	8408	227,79	121	14
Austrija	421452	46794,73	9531	808	7940	881,6	230	34
Serbija	409841	58853,37	12839	1960	4139	594,36	101	13
Japonija	406766	3216,14	15140	1776	6476	51,2	682	81
Vengrija	378734	39204,99	9446	1079	13249	1371,48	593	94
Saudo Arabija	370634	10646,16	2305	356	6406	184,01	27	4
Jordanija	336839	33013,29	8777	1685	4385	429,77	59	6
JAE	329293	33294,2	22954	2798	930	94,03	71	9
Panama	327091	75807,34	6712	627	5480	1270,06	210	25
Libanas	321980	47173,48	18908	2063	3677	538,72	532	61
Nepalas	272055	9337,16	937	130	2045	70,19	16	7
Slovakija	265807	48685,79	13713	1724	5382	985,78	598	111
Georgia	263057	65942,84	3848	829	3306	828,74	98	8
Baltarusija	259499	27462,18	10204	808	1792	189,64	64	9
Ekvadoras	258607	14657,72	7621	325	15013	850,93	123	1
Malaizija	245552	7586,73	26379	3100	896	27,68	126	24
Kazachstanas	245351	13066,77	6987	0	3185	169,63	59	0
Kroatija	235756	57427,69	2849	283	5224	1272,51	153	26
Azerbaidžanas	231198	22802,44	902	44	3161	311,76	25	3
Bolivija	227967	19529,39	11132	839	10796	924,87	417	43
Bulgarija	224849	32359,61	5269	1115	9420	1355,7	278	89
Dominikos Respublika	224119	20660,11	9033	721	2843	262,08	155	12
Tunisas	217753	18424,57	7708	667	7257	614,03	455	43
Airija	204397	41394,46	6844	829	3687	746,69	370	1
Danija	202051	34883,28	3091	430	2216	382,58	71	0
Kosta Rika	196438	38561,73	2158	0	2672	524,53	45	0
Lietuva	187421	68846,84	3977	382	2972	1091,73	125	17
okupuota Palestinos teritorija, įskaitant rytinę Jeruzalę	183977	36063,92	4472	612	2079	407,53	56	7
Slovėnija	174364	83871,67	5941	364	3894	1873,07	33	3
Kuveitas	171994	40274,24	6151	996	969	226,9	10	3
Egiptas	170207	1663,24	3715	567	9699	94,78	339	48
Armėnija	168300	56795,88	1069	123	3126	1054,93	37	3
Moldova	164858	40867,5	4772	289	3557	881,76	111	14
Graikija	164575	15789,52	7080	629	5997	575,36	168	25
Gvatemala	163247	9112,02	3615	110	5922	330,55	249	38
Honduras	154568	15605,67	6725	663	3721	375,68	111	11

Kataras	154525	53634,9	2805	427	251	87,12	2	1
Etiopija	142994	1243,82	4610	656	2156	18,75	53	8
Mianmaras	141427	2599,29	1073	123	3177	58,39	39	2
Nigerija	140391	681,05	8473	643	1673	8,12	66	6
Paragvajus	138118	19364,5	4891	515	2826	396,21	107	19
Omanas	135990	26630,11	1466	316	1535	300,59	3	1
Venesuela	130116	4575,76	3189	473	1233	43,36	44	5
Libija	124882	18174,46	5480	856	1974	287,28	91	21
Bosnija ir Hercegovina	124101	37826,23	1902	157	4813	1467,01	89	13
Algerija	109313	2492,83	1735	225	2918	66,54	24	4
Bahreinas	108048	63498,82	4466	719	383	225,09	7	3
Kenija	101944	1895,88	1088	125	1786	33,21	20	7
Kinija	101363	68,89	324	47	4831	3,28	5	0
Puerto Rikas	96161	33612,7	1923	322	1888	659,94	52	5
Šiaurės Makedonija	94871	45537,06	2118	73	2946	1414,05	80	22
Albanija	86289	29984,39	7297	953	1472	511,5	79	12
Kirgizija	85171	13054,64	525	58	1433	219,64	19	2
Korėja	81487	1589,4	2644	303	1482	28,91	47	8
Uzbekistanas	79204	2366,47	403	42	621	18,55	0	0
Latvija	72088	38218,68	5436	288	1347	714,13	145	8
Gana	71533	2302,1	4523	765	464	14,93	48	7
Šri Lanka	70235	3279,98	5252	887	365	17,05	42	9
Montenegras	65657	104538,38	2535	0	838	1334,25	20	0
Norvegija	64772	11947,82	1806	119	582	107,36	15	0
Zambija	62663	3408,57	7621	0	853	46,4	73	0
Kosovas	62505	33597,96	2045	290	1516	814,89	23	3
Singapūras	59721	10208,12	156	22	29	4,96	0	0
Salvadoras	56653	8734,38	1458	416	1692	260,86	60	11
Afganistanas	55384	1422,72	263	25	2414	62,01	9	1
Liuksemburgas	51879	82876,71	1146	31	597	953,71	13	4
Estija	48809	36794,36	3831	542	474	357,32	50	13
Suomija	47969	8657,54	2487	353	701	126,52	24	3
Urugvajus	45311	13043,9	3573	499	490	141,06	54	9
Mozambika	44912	1436,93	5452	312	465	14,88	79	5
Uganda	39860	871,43	254	12	327	7,15	2	0
Namibija	35070	13802,17	902	96	375	147,59	22	0
Zimbabvė	34658	2331,84	1110	106	1339	90,09	105	13

Kuba	33484	2956,22	5892	653	240	21,19	24	2
Kipras	31864	26391,49	868	105	214	177,25	12	2
Kamerūnas	31394	1182,63	1081	1081	474	17,86	0	0
Dramblio Kaulo Krantas	29967	1136,05	1492	142	165	6,26	9	3
Sudanas	29851	680,76	315	86	1835	41,85	6	0
Senegalas	29057	1735,38	2130	297	689	41,15	51	7
Australija	28857	1131,65	39	7	909	35,65	0	0
Malavis	27422	1433,46	3057	227	874	45,69	162	18
Botsvana	24435	10390,68	3142	932	179	76,12	45	16
Tailandas	23746	340,2	3292	189	79	1,13	0	0
Kongas	23670	264,29	829	72	681	7,6	8	0
Angola	20112	611,93	283	26	475	14,45	9	0
Madagaskaras	19360	699,14	295	295	285	10,29	4	4
Malta	19015	43064,89	847	202	284	643,2	14	2
Prancūzų Polinezija	18206	64811,25	105	21	135	480,58	3	2
Jamaika	17298	5841,62	1520	213	358	120,9	6	0
Maldyvai	16909	31281,45	853	126	55	101,75	3	0
Mauritanija	16777	3608,22	317	0	425	91,4	7	0
Ruanda	16621	1283,26	1162	170	223	17,22	25	3
Prancūzijos Gviana	16296	54559,7	162	0	79	264,5	3	0
Esvatinis	16234	13992,85	430	30	607	523,2	33	3
Gvinėja	14743	1122,61	197	56	84	6,4	2	0
Sirijos Arabų Respublika	14551	831,45	455	74	958	54,74	32	6
Žaliasis Kyšulys	14451	25991,61	353	71	136	244,61	2	1
Tadžikistanas	13714	1437,88	0	0	91	9,54	0	0
Belizas	12037	30272,01	129	0	306	769,56	5	0
Haitis	11908	1044,33	318	102	246	21,57	1	0
Gabonas	11836	5317,8	884	379	71	31,9	3	0
Burkina Fosas	11309	541,02	541	24	134	6,41	13	0
Majotas	11147	40859,19	2559	392	65	238,26	4	1
Reunjonas	10487	11713,24	293	0	47	52,5	1	0
Andora	10275	132983,89	303	24	106	1371,9	5	0
Lesotas	9380	4378,58	480	0	183	85,42	11	0
Gvadelupa	9302	23247,79	146	146	159	397,38	1	1
Surinamas	8671	14780,99	233	21	161	274,45	7	1
Bahamai	8289	21078,52	82	2	176	447,56	0	0

Malis	8181	403,98	81	5	339	16,74	9	1
Kongas	8060	1460,65	173	0	122	22,11	5	0
Gajana	7982	10148,09	341	43	180	228,85	4	0
Trinidadas ir Tobagas	7616	5441,99	52	0	135	96,46	1	0
Guamas	7457	44183,08	56	15	130	770,26	1	0
Aruba	7223	67652,62	257	89	62	580,71	3	1
Martinika	6521	17377,05	79	79	45	119,92	0	0
Islandija	6020	17641,39	11	0	29	84,98	0	0
Džibutis	5950	6022,27	17	3	63	63,77	0	0
Pusiaujo Gvinėja	5614	4001,47	80	36	87	62,01	1	1
Togas	5496	663,87	404	13	80	9,66	1	0
Nikaragva	5027	758,84	35	0	170	25,66	1	0
Centrinės Afrikos Respublika	4989	1032,97	0	0	63	13,04	0	0
Somalis	4862	305,92	78	0	134	8,43	4	0
Nigeris	4621	190,9	84	9	166	6,86	5	1
Kiurasao	4613	28112,11	28	16	21	127,98	0	0
Pietų Sudanas	4609	411,75	572	254	65	5,81	1	0
Gambija	4302	1780,14	163	65	135	55,86	4	1
Beninas	4193	345,87	300	0	55	4,54	3	0
Gibraltaras	4182	124128,11	68	5	83	2463,57	6	3
Siera Leonė	3789	474,99	155	4	79	9,9	0	0
Čadas	3508	213,57	123	11	125	7,61	4	0
Džersis	3176	29191,18	24	2	67	615,81	1	0
Komorai	3153	3625,8	342	65	115	132,24	17	3
San Marinas	3137	92433,26	71	0	69	2033,12	2	0
Bisau Gvinėja	2780	1412,6	145	0	46	23,37	1	0
Lichtenšteinas	2598	68122,82	19	0	46	1206,18	0	0
Jungtinių Valstijų Mergelių salos	2466	23615,03	45	0	24	229,83	0	0
Eritrėja	2326	655,87	191	0	7	1,97	0	0
Jemenas	2134	71,55	8	3	616	20,65	0	0
Mongolija	2073	632,34	259	50	2	0,61	0	0
Vietnamas	2053	21,09	202	48	35	0,36	0	0
Sent Lusija	2027	11038,68	616	214	19	103,47	4	1
Naujoji Zelandija	1966	407,69	17	2	25	5,18	0	0
Liberija	1956	386,74	12	0	84	16,61	0	0

Sint Martenas	1936	45147,15	74	25	27	629,63	0	0
Burundis	1730	145,49	89	2	3	0,25	1	0
Barbadosas	1709	5946,93	164	33	18	62,64	4	0
Terksas ir Kaikosas	1695	43778,09	191	0	9	232,45	0	0
Monakas	1665	42426,87	166	10	20	509,63	6	0
Seišeliai	1575	16014,72	370	62	7	71,18	3	0
Sen Martenas	1377	35619,13	88	88	12	310,41	0	0
San Tomė ir Prinsipė	1355	6182,73	96	16	22	100,38	5	4
Sent Vinsentas ir Grenadinai	1283	11564,81	332	14	4	36,06	2	0
Papua Naujoji Gvinėja	900	100,59	33	5	9	1,01	0	0
Butanas	861	1115,85	2	0	1	1,3	0	0
Kitos	745		0	0	13		0	0
Gernsis	720	11393,13	181	9	13	205,71	0	0
Bermudai	692	11112,36	1	0	12	192,7	0	0
Farerų salos	656	13424,74	2	0	1	20,46	0	0
Mauricijus	584	459,2	16	0	10	7,86	0	0
Tanzanija	509	8,52	0	0	21	0,35	0	0
Kambodža	476	28,47	10	2	0	0	0	0
Meno sala	434	5103,96	0	0	25	294,01	0	0
Šv. Bartolomėjaus sala	425	42994,44	46	46	0	0	0	0
Kaimanų salos	405	6162,51	15	0	2	30,43	0	0
Boneras	368	17595,03	2	2	3	143,44	0	0
Antigva ir Barbuda	316	3226,83	82	17	7	71,48	0	0
Brunėjus	182	416,02	2	1	3	6,86	0	0
Grenada	148	1315,29	0	0	1	8,89	0	0
Britanijos mergelių salos	141	4663,16	0	0	1	33,07	0	0
Marianos Šiaurinės Salos	133	2310,75	0	0	2	34,75	0	0
Dominika	121	1680,77	4	0	0	0	0	0
Rytų Timoras	86	65,23	11	6	0	0	0	0
Fidžis	56	62,47	1	0	2	2,23	0	0
Naujoji Kaledonija	50	175,13	3	1	0	0	0	0
Folklando salos	48	13781,22	8	0	0	0	0	0

Laosas	45	6,19	1	0	0	0	0	0
Sent Kitsas ir Nevis	40	751,99	2	0	0	0	0	0
Grenlandija	30	528,43	0	0	0	0	0	0
Šventasis Sostas	26	32138,44	0	0	0	0	0	0
Sen Pjeras ir Mikelonas	24	4141,5	0	0	0	0	0	0
Sint Eustatijus	20	6371,46	0	0	0	0	0	0
Saliamono salos	18	26,21	1	1	0	0	0	0
Angilija	17	1133,18	0	0	0	0	0	0
Montseratas	17	3400,68	4	0	1	200,04	0	0
Volisas ir Futūna	9	800,28	4	0	0	0	0	0
Saba	6	3103,98	0	0	0	0	0	0
Maršalo salos	4	67,57	0	0	0	0	0	0
Samoa	3	15,12	0	0	0	0	0	0
Vanuatu	1	3,26	0	0	0	0	0	0
Amerikos Samoa	0	0	0	0	0	0	0	0
Kuko salos	0	0	0	0	0	0	0	0
Korėjos Liaudies Demokratinė Respublika	0	0	0	0	0	0	0	0
Kiribatis	0	0	0	0	0	0	0	0
Mikronezija (Federacinės Valstijos)	0	0	0	0	0	0	0	0
Nauru	0	0	0	0	0	0	0	0
Niujė	0	0	0	0	0	0	0	0
Palau	0	0	0	0	0	0	0	0
Pitkerno salos	0	0	0	0	0	0	0	0
Šv. Elenos sala	0	0	0	0	0	0	0	0
Tokelau	0	0	0	0	0	0	0	0
Tonga	0	0	0	0	0	0	0	0
Turkmėnistana s	0	0	0	0	0	0	0	0
Tuvalu	0	0	0	0	0	0	0	0

23 priedas. Prancūzijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020)

Nr.	Priemonės	Priemonė skirta	Vertė, mlrd. eurų	Dalis nuo BVP (2019 m.)	Pastabos
1.	Skubi finansinė pagalba sveikatos priežiūros sistemai, medicinos prietaisams, ligos išmokoms, kompensacijoms sveikatos priežiūros darbuotojams.	Sveikatos apsaugai	10	0,41	
2.	Skubios išlaidos nechirurginių kaukių pirkimui ir platinimui	Sveikatos apsaugai	0,3	0,01	
3.	Kompensacijos sveikatos priežiūros darbuotojams. Taip pat investuojama į sveikatos priežiūros sektoriaus atnaujinimą ir investicijų plano įgyvendinimą, turintį poveikį nuo 2020 metų iki 2025 metų.	Sveikatos apsaugai	-	-	
4.	Skubi parama užimtumui palaikyti, pratęsiant laikino nedarbo schemą, palengvintos prieigos. Šia schema užtikrinama iš valstybės lėšų padengti 70 proc. bruto darbo užmokesčio (iki 4.5 karto minimalios algos sumos).	Gyventojams	30,8	1,27	
5.	Laikinojo nedarbo schemos palaikymas ir 2021 metais diegiama ilgalaikio nedarbo schema	Gyventojams	-	-	
6.	Kuriamas ekstremalios situacijos solidarumo fondas, kuris apima neapmokestinamas vienkartinės kompensavimas, savarankiškai dirbantiems asmenims, smulkiems verslininkams, laisvosios profesijos atstovams, kurių apyvarta ženkliai sumažėjo ir dėl pandemijos negalėjo dirbti. Papildoma pagalba įmonėms, kuriose dirba vienas darbuotojas ir kurioms gresia bankrotas.	Gyventojams / Verslui	8,9	0,37	
7.	Paskolų ir avansų grąžinimo paketo sukūrimas, kuris padėtų mažoms strateginėms įmonėms, kurioms trūksta apyvartinių lėšų ir kurios negali pasinaudoti valstybės garantuojama paskola	Verslui	0,5	0,02	
8.	Papildomi centrinės valdžios biudžeto rezervai nenumatytiems lėšoms.	Kita	5,6	0,23	
9.	Skubi pagalba pažeidžiamiausiems namų ūkiams	Gyventojams	0,9	0,04	
10.	Nedarbo išmokų pratęsimas ir nedarbo sistemos reformos įsigaliojimo atidėjimas	Gyventojams	1,6	0,07	
11.	Savarankiškai dirbančių asmenų pensijų atsargų mobilizavimas, siekiant suteikti pagalbą iki 1 250 eurų išmokų amatų ir mažesminės prekybos sektoriuje. Parama neapmokestinama.	Gyventojams	0,9	0,04	
12.	Socialinių ir fiskalinių terminų atidėjimas visoms įmonėms pateikus prašymus. Priemonė taikoma 2020 metų kovo–birželio mėnesiais.	Verslui	4,5	0,19	Atidėtos valstybės pajamos iš mokesčių

13.	Atleidimas nuo socialinio draudimo įmokų mažoms ir vidutinėms įmonėms, nepriklausomiems darbuotojams, veikiantiems labiausiai nukentėjusiuose sektoriuose (turizmo, viešbučių, kavinių ir restoranų, renginių ir kultūros sektoriuose).	Verslui	5,2	0,21	
14.	Išankstinis kreditų, atsirandančių dėl nuostolių perkėlimo, kompensavimas įmonėms.	Verslui	0,4	0,02	
15.	Schema, leidžiantis valstybei garantuoti 300 mlrd. eurų paskolas. Garantija gali padengti 70–90 proc. paskolos sumos, atsižvelgiant į įmonės dydį.	Verslui	120,2	4,96	Panaudota iki 2020 metų rugsėjo 18 dienos
16.	Įmonių, kredito draudimo perdraudimas, siekiant padėti išlaikyti esamą veiklą.	Verslui	10	0,41	
17.	Trumpalaikių eksporto kreditų perdraudimas	Verslui	5	0,21	
18.	Teikiamos garantijos mažoms ir vidutinėms įmonėms, kurios patvirtino kredito limitus per 12–18 mėnesių arba paskolas nuo 3 iki 7 metų.	Verslui	35	1,44	

24 priedas. Vokietijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020)

Nr.	Priemonės	Priemonė skirta	Vertė, mlrd. eurų	Dalis nuo BVP (2019 m.)
1.	Sveikatos priežiūros išlaidos: Vokietijos visuomenės sveikatos instituto ir PSO skubių priemonių finansavimas; skubių priemonių, skirtų apsauginėms priemonėms įsigyti ir visuomenės sąmoningumui didinti, finansavimas; išlaidos ligoninių pajėgumų didinimui. Kitos koronaviruso išlaidos moksliniams tyrimams ir plėtrai.	Sveikatos apsaugai	18,9	0,55
2.	Tiesioginių dotacijų programos sudarymas maždaug 3 mln. smulkaus verslo savininkų. Dotacijos skiriamos įmonėms, turinčioms iki 10 darbuotojų. Dotacijos skiriamos per vienkartinį mokėjimų skyrimą nuo 9 000 iki 15 000 eurų, priklausomai nuo atitinkamo verslo dydžio. Šiomis dotacijomis siekiama padengti pastovias įmonių išlaidas.	Verslui	50	1,45
3.	Lankstesnė trumpalaikio darbo schema: mažinami reikalavimai ir didinama apimtis. Šia schema siekiama išvengti atleidimų. Trumpalaikio darbo schema taip pat taikoma laikinai dirbantiems, kompensuojamos socialinio draudimo įmokos.	Verslui / Gyventojams	10,1	0,29
4.	Valstybė padidino trumpalaikės išmokos, pratęsė bedarbio pašalpų gavimo terminą.	Gyventojams	-	-
5.	Palengvinamas ir padidinamas pajamų paramos gavimas.	Gyventojams	7,5	0,22
6.	Skiriamos lėšos mažas pajamas gaunantiems šeimoms. Šia parama padidinamos vaiko išlaikymo išmokos ir palengvinamos galimybės naudotis socialinės paramos schemomis.	Gyventojams	-	-
7.	Pašalpų tėvams padidinimas	Gyventojams	-	-
8.	Studentams skiriamos beprocentinės paskolos ir negražintinos dotacijos.	Gyventojams	-	-
9.	Pagalba likvidumui ir skubios pagalbos programos.	Verslui	30	0,87
10.	Įmonių likvidumo didinimas, darbo užmokesčio parama, paklausos skatinimas, mažinami vartojimo mokesčiai, didinamos viešosios investicijos.	Verslui	130	3,77
11.	Mokesčių atidėjimų ir sumažinimų įmonėms vertė:	Verslui	50,7	1,47
11.1	Mokesčių atidėjimas ir avansinių mokesčių sumažinimas	Verslui	-	-
11.2	Muitų mokesčių mažinimas	Verslui	-	-
11.3	Įmonių pajamų mokesčio registravimo pratęsimas 2 mėnesiams.	Verslui	-	-
12.	Avansinių mokesčių susigrąžinimo galimybė	Verslui / Gyventojams	-	-
13.	Pratęsimas federalinės garantijos paskoloms	Verslui	50,7	1,47
14.	Federalinė vyriausybė garantuoja kredito draudėjų išmokas.	Verslui	30	0,87
15.	Garantijų bankų ir plataus masto garantijų sistemos veiklos išplėtimas; garantijų suteikimas žemės ūkiui remti	Verslui	-	
16.	Ekonomikos stabilizavimo fondo įsteigimas: investicijų ir paskolų įmonėms teikimas.	Verslui	600	17,4
20	Įmonėms teikiamų garantijų išplėtimas.	Verslui	72,7	2,11

25 priedas. Švedijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais, naudojamas valiutos 2020 m. balandžio 15 d. valiutos kursas. (EK, 2020)

Nr.	Priemonės	Priemonė skirta	Vertė (mlrd. SEK)	Vertė, mlrd. eurų	Dalis nuo BVP (2019 m.)
1.	Darbo ne visą dieną schema, kuria siekiama iki 52,5 proc. sumažinti darbdavių darbo užmokesčio išlaidas. Likusi dalis padengiama iš valstybės lėšų. Darbo laikas gali būti trumpinamas iki 60 proc., o darbo užmokestis sudaro iki 92.5 proc. įprasto darbo užmokesčio. Vėliau programa buvo pratęsta, leidžiant darbdaviams sutrumpinti darbo laiką iki 80 proc., o darbuotojai išlaiko iki 88 proc. savo įprasto darbo užmokesčio.	Verslui / Gyventojams	43	4,24	0,86
2.	Vyriausybė prisiima kompensuoti ligos išmokas 2020 metų balandžio–liepos mėnesiais. Vėlesniais laikotarpiais valstybė kompensuos darbdaviams didesnę dalį išmokų dėl COVID-19 pandemijos. Savarankiškai dirbantiems asmenims iki 14 dienų kompensuojamos ligos pašalpos, priemonė taikyta iki 2020 metų gegužės 31 dienos.	Verslui / Gyventojams	20	1,97	0,4
3.	Išlaidų, susijusių su savivaldybių ir regionų COVID-19 pandemijos valdymu, finansavimas.	Kita	10	0,99	0,2
4.	Skiriamos išlaidos vyriausybinių agentūrų stiprinimui: Visuomenės sveikatos agentūra, Nacionalinė sveikatos ir gerovės valdyba, Švedijos ekonomikos ir regioninio augimo agentūra, Švedijos pilietinių nenumatytų atvejų agentūra ir „SOS Alarm“.	Kita	1	0,1	0,02
5.	Parama kultūrai ir sporto organizacijoms, vietos žurnalistikai.	Kita	1,169	0,12	0,02
6.	Skiriamos lėšos Švedijos mažų ir vidutinių įmonių ir verslininkų agentūrai, kad jos padidintų skolinimą mažoms ir vidutinėms įmonėms.	Verslui	3	0,3	0,06
7.	Laikinas darbdavių socialinio draudimų išmokų ir individualių įmokų sumažinimas 2020 metų kovo–birželio mėnesiais.	Verslui	33	3,26	0,66
8.	Laikina nuolaida nuomos išlaidoms įmonėms, kurios susidūrė su COVID-19 sukeltais sunkumais. 2020 metų balandžio–birželio mėnesiais centrinė valdžia padengia iki 50 proc. sumažinto nuomos mokesčio iki 50 proc. fiksuoto nuomos dydžio.	Verslui	2	0,2	0,04
9.	Laikiniai švelninami tinkamumo nedarbo draudimui reikalavimai. Remiantis ankstesnėmis taisyklėmis, darbuotojai turėjo būti fondo nariai 12 mėnesių ir dirbti mažiausiai 80 valandų per mėnesį bent šešis mėnesius, kad galėtų gauti kompensaciją. Pagal naująją schemą darbuotojai turi būti išdirbę ne mažiau kaip 60 valandų per mėnesį ir gali gauti kompensaciją jau po 3 mėnesių. Tai reiškia, kad nedarbo draudimą gaus daugiau žmonių.	Gyventojams	6,4	0,63	0,13
10.	Aktyvios darbo rinkos politikos plėtra.	Gyventojams / Verslui	2,6	0,26	0,05
11.	Atnaujinama ekologiškų darbo vietų iniciatyva. Siekiama sukurti darbo vietas gamtos ir miškų apsaugos srityje. Taip pat siekiama padidinti jaunimo patekimą į darbo rinką.	Gyventojams / Verslui	0,499	0,05	0,01

12.	Daugiau mokymosi vietų ir nuotolinių studijų aukštosiose mokyklose, daugiau galimybių profesiniam mokymui ir tiems asmenims, kurie prarado darbą ir turi persikvalifikuoti, kad vėl galėtų patekti į darbo rinką. Papildomos išlaidos skiriamos su tuo susijusioms agentūroms.	Kita	2,9	0,29	0,06
13.	Visuomenės sveikatos agentūrai skiriamos lėšos, siekiant padidinti COVID-19 testavimą. Iš pradžių skiriamas dėmesys kritinių paslaugų, tokių kaip sveikatos priežiūra ir greitosios pagalbos tarnybos, žmonėms, kad jie galėtų greičiau grįžti į darbą, didelės apimties COVID-19 bandymams ir kontaktų sekimui.	Sveikatos apsaugai	6,9	0,68	0,14
14.	Skiriamos lėšos remti pilietinės visuomenės organizacijas, dirbančias su pažeidžiamais vaikais ir vaikais bei moterimis, kuriems gresia smurtas artimoje aplinkoje.	Kita	0,1	0,01	0
15.	2020 m. savivaldybėms ir regionams skiriamos didesnės dotacijos, taip pat padidinami nuolatiniai asignavimai.	Kita	21	2,07	0,42
16.	Lėšų skyrimas regionams	Kita	2	0,2	0,04
17.	Parama įmonėms, siekiant padidinti jų apyvartą. Įmonės, kurios patyrė COVID-19 poveikį savo veiklai, gali kreiptis dėl iki 75 proc. nuostolių padengimo. Parama įmonėms, nukreipta į apyvartos praradimą.	Verslui	46	4,54	0,92
18.	Laikina tikslinė parama regioniniam viešajam transportui, norint sušvelninti dėl COVID-19 sumažėjusių kelionių apimtį.	Kita	3	0,3	0,06
19.	Norint padidinti įdarbinimą ir pagyvenusių žmonių darbą, darbuotojams siūloma mokytis dirbant. Valstybė padengia darbuotojų nedarbo išlaidas dėl studijų.	Gyventojams	2,2	0,22	0,04
20.	Laikiniai padidinti papildoma būsto pašalpa šeimoms su vaikais, kurios jau gauna būsto pašalpą nuo 2020 metų liepos 1 d. iki 2020 m. pabaigos. Daugiausiai ši papildoma išmoka gali siekti 1 325 SEK per mėnesį.	Gyventojams	0,56	0,06	0,01
21.	Sukčiavimo COVID-19 situacija prevencijos priemonės. Siekdama užtikrinti, kad nusikalstami tinklai neteisingai nepasinaudotų verslo parama. Samdomi papildomi darbuotojai, kurie atliktų reikalingus patikrinimus ir kontrolę.	Kita	0,071	0,01	0
22.	Lėšos, skiriamos padidinti geležinkelių ir kelių priežiūrą.	Kita	1,02	0,1	0,02
23.	Siekiant toliau stiprinti skaitmeninę infrastruktūrą, pagal kaimo plėtros programą skiriama parama plačiajuosčio ryšio diegimui tankiai apgyvendintose ir mažai apgyvendintose vietovėse.	Kita	0,2	0,02	0
24.	Laikiniai apmokestinimo panaikinimas su darbu susijusių naudų, tokių kaip nemokama automobilio parkavimas (iki 1000 SEK). Tai turėtų paskatinti tam tikras grupes naudotis automobiliu, o ne viešuoju transportu, taip padedant transporto operatoriams.	Kita	-	-	-
25.	Oro linijų ir oro uostų parama. Birželio 14 d. Vyriausybė pasiūlė papildomą laikiną pagalbą regioniniams oro uostams.	Kita	0,05	0,005	0
26.	Teikiamos kapitalo injekcijos Skandinavijos oro linijoms.	Kita	5	0,49	0,1

27.	Birželio 15 d. Siūdoma apitalo injekcija SAS, atsižvelgiant į aplinkosaugos reikalavimus. Kita būtina sąlyga yra ta, kad kiti pagrindiniai suinteresuoti subjektai teiktų kapitalą. ES komisija priemonę patvirtino 2020 m. Rugpjūčio mėn.	Kita	5	0.49	0.1
28.	Kapitalo injekcija valstybei priklausančiam oro uosto operatoriui „Swedavia“. Švedijos oro navigacijos tarnybos gaus papildomą finansavimą, kad kompensuotų pajamų praradimą dėl pandemijos ir užtikrintų svarbias visuomenės funkcijas, pavyzdžiui, greitosios pagalbos skrydžius.	Kita	4.05	0.4	0.08
29.	Švedijos jūrų administracija gaus paramą nuostoliams dėl prarastų pajamų padengti.	Kita	0.3	0.03	0.01
30.	Laikina kompensacija žmonėms, priklausantiems rizikos grupei, negalintiems dirbti namuose, arba tėvams, kurių vaikai serga COVID-19. Ligos nešiotų pašalpa taip pat galėtų būti skiriama kai kuriems artimiems giminaičiams, gyvenantiems kartu su rizikos grupei priklausančiu asmeniu.	Gyventojams	8	0.79	0.16
31.	Daugiau švietimo vietų, skirtų įgūdžių trūkumui darbo rinkoje pašalinti. Tolesnio švietimo ir mokymosi plėtra (1 500 vietų mokytis), taip pat kvalifikacijos kėlimas žmonėms, dirbantiems trumpą laiką.	Gyventojams	1	0.1	0.02
32.	Stiprinama įstaigos „Lernia“, užsiimančios darbo rinkos mokymais ir išplėstiniu švietimu, kapitalo bazė.	Kita	0.15	0.01	0
33.	Likvidumo didinimas: įmonės gali atidėti ne ilgesnį kaip trijų mėnesių darbdavių socialinio draudimo įmokų mokėjimą, preliminarų atlyginimų ir pridėtinės vertės mokesčio mokėjimą, kurie pateikiami kas mėnesį arba kas ketvirtį. Nauji reglamentai įsigalioja 2020 m. Balandžio 7 d., tačiau juos galima taikyti atgaline data nuo 2020 m. Sausio 1 d. Taikomos palūkanų ir atidėjimo išlaidos. J	Verslui	315	31.1	6.27
34.	Siekiant paremti mažas ir vidutinės įmones, leidžiama atidėti PVM mokėjimą.	Verslui	7	0.69	0.14
35.	Mažos ir vidutinės įmonės gali susigrąžinti 2019 metais preliminariai sumokėtus mokesčius. Sumokėtą preliminarų mokesčių galima sumokėti vėliau arba atskaityti iš būsimų nuostolių.	Verslui	13	1.28	0.26
36.	Valstybės kredito garantijos Švedijos oro linijoms, laivybai.	Kita	130	12.83	2.59
37.	Valdžios paskolų garantijos, kad būtų galima paprasčiau gauti paskolas. Pirmiausia parama skiriama mažoms ir vidutinėms įmonėms. Kiekviena įmonė gali pasiskolinti iki 75 mln. SEK.	Verslui	100	9.87	1.99
38.	Mokymosi paskolos gali būti negrąžinamos kai yra nevykdomas mokymas dėl pandemijos.	Kita	-	-	-
39.	Valstybės garantijos ES paskoloms valstybėms narėms ir Europos investicijų bankui. Paramos skiriamos įmonėms	Verslui	20	1.97	0.4

26 priedas. Austrijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020)

Nr.	Priemonės	Priemonė skirta	Vertė (mlrd. eurų)	Dalis nuo BVP (2019 m.)
1.	Pagalbos fondas: valstybės garantuojamos paskolos, dotacijos įmonėms pastovių išlaidų kompensavimui, kurias paveikė krizė.	Verslui	15	3,77
2.	Išlaidų kompensavimo schema: padengiama iki 75 proc. pastoviųjų išlaidų. Dengiama išlaidų dalis priklauso nuo pajamų praradimo, palyginti su praėjusiais metais.	Verslui	-	-
3.	Paramos fondas sporto ir kultūros asociacijoms, skirtas padengti trumpalaikes išlaidas. Įtraukiamos tik smulkios ir vidutinės įmonės.	Kita	0,7	0,18
4.	Fondas, skirtas finansuoti savarankiškai dirbančius menininkus	Gyventojams	0,09	0,02
5.	Parama šalies kino pramonei	Kita	0,025	0,01
6.	Vienartinės išmokos bedarbiams ir šeimoms. Bedarbiams mokamos 450 eurų išmokos, o šeimoms už kiekvieną vaiką po 360 eurų.	Gyventojams	-	-
7.	Pagalba nukentėjusioms įmonėms, pervedimai savarankiškai dirbantiems asmenims, parama žemės ūkio įmonėms.	Verslui / gyventojams	1,7	0,43
8.	Fondas, skirtas pagyvenusių žmonių priežiūrai	Gyventojams	0,1	0,03
9.	Mokslinių tyrimų plėtra	Kita	0,036	0,01
10.	Medicinos įrangos pirkimas ir tiekimas	Sveikatos apsaugai	0,13	0,03
11.	Trumpalaikio darbo schema	Verslui / gyventojams	10	2,52
12.	Mokesčių mokėjimo atidėjimas	Verslui / gyventojams	10	2,52
13.	Nuostolių padengimas: įmonės turi galimybę padengti patirtus nuostolius, ankstesnių metų pelnu	Verslui	2	0,5
14.	Įmonių įrangos nusidėvėjimo normos mažinimas	Verslui	0,6	0,15
15.	Mokesčių lengvatos gastronomijos srityje	Verslui	0,5	0,13
16.	Gastronomijos srityje veikiančių įmonių pelno apmokestinimo pokyčiai	Verslui	0,2	0,05
17.	Gastronomijos, kultūros ir leidybės sektoriams PVM mokesčio mažinimas nuo 2020 metų liepos 1 dienos iki gruodžio 31 dienos.	Verslui	0,9	0,23
18.	Remonto paslaugų PVM tarifo mažinimas.	Verslui	-	-
19.	Pajamų mokesčio sumažinimas nuo 25 iki 20 proc. Asmenims, kurių pajamos yra mažesnės nei norma, taikomas papildomas neigiamas mokestis, siekiant paskatinti jų vartojimą ir sumažinti mokesčių našta.	Gyventojams	1,8	0,45
20.	Privataus kapitalo skatinimas	Kita	-	-
21.	Parama žemės ūkiui ir miškininkystei: mokestinės lengvatos, investicijos į mokslinius tyrimus.	Verslui	0,5	0,13
22.	Garantijų ir skubių paskolų teikimas	Verslui	7	1,76

27 priedas. Lietuvoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020)

Nr.	Priemonės	Priemonės tipas	Vertė (mlrd. eurų)	Dalis nuo BVP (2019 m.)
1.	Lėšos skirtos asmeninių apsaugos priemonių, reagentų, medicinos įrangos įsigijimui ir papildomų sveikatos priežiūros išlaidų finansavimui. Numatyta skirti papildomas kompensacijas ir socialines išmokas medikams ir kitiems ekstremalioje situacijoje dirbantiems specialistams.	Sveikatos apsaugai	0,5	1,02
2.	Subsidijos darbdaviams skirtos kompensuoti darbo užmokesčio išlaidas dėl prastovų. Subsidijomis kompensuojama 70 proc. darbuotojų atlyginimo, tačiau nei daugiau 1,5 MMA arba 90 proc. atlyginim, tačiau nei daugiau MMA.	Verslui	-	-
3.	Subsidijos taip pat teikiamos darbuotojams, grįžusiems į darbą po nedirbto laiko. Subsidijos skiriamos iki 6 mėnesių nuo grįžimo į darbą. Priklausomai nuo minimalios aglgos ribos, darbdavio vykdomos ekonominės veiklos. Subsijos pirmą ir antrą mėnesius gali siekti 100 proc. darbo užmokesčio, trečią ir ketvirtą mėnesiais - 50 proc., penktą ir šeštą - 30 proc.	Gyventojams	-	-
4.	Išmokos savarankiškai dirbantiems asmenims, kuriems skiriamos 257 eurų išmokos per mėnesį karantino periodu ir 2 mėnesius po jo.	Gyventojams	-	-
5.	Išmokos savarankiškai dirbantiems asmenims žemės ūkyje, kuriems nebuvo taikyta prieš tai minėta priemonė. Tokiems asmenims skiriamos vienkartinės 200 eurų išmokos kiekvieno karantino laikotarpiu ir ekstremalios situacijos atveju.	Gyventojams	-	-
6.	Skiriamos vienkartinės 120 eurų išmokos vaikams; 200 eurų išmokos neįgaliems vaikams, vaikams iš didelių šeimų ar mažas pajamas turinčių namų ūkių; 200 eurų išmokos senatvės pensijos sulaukusiems asmenims, invalidumo pensijų gavėjams.	Gyventojams	-	-
7.	Skiriamos 200 eurų papildomos bedarbio išmokos iki 2020 metų.	Gyventojams	-	-
8.	Skiriamos subsidijos už naujų darbo vietų sukūrimą bei pameistrystės ir profesinio mokymo skatinimą.	Verslui	0,0000188	0,00
9.	Skiriamos 0,39 MMA dydžio stipendijos bedarbiams, kurie užsiregistravo profesinio mokymo programoje.	Gyventojams	-	-
10.	Ligos išmokų skyrimas asmenims, slaugantiems vaikus, pagyvenusiems žmonėms ir žmonėms su negalia, kuriems neleidžiama lankyti dienos priežiūros centrų, darželių, mokyklų ir kt. Išmokos dar kartą buvo patvirtintos rugsėjo mėnesį, išaugus COVID-19 atvejams.	Gyventojams	-	-
11.	Savarankiškai dirbantys asmenys, nusprendę persikvalifikuoti, gali gauti vienkartinę iki 7 tūkst. eurų išmoką.	Gyventojams	-	-
12.	Darbdaviams, sudarantiems pameistrystės sutartis, apmokius ir suteikus praktinių žinių darbuotojams, gaunama 70 proc. darbo užmokesčio kompensacijos, tačiau jos negali viršyti 910,5 eurų. Taip planuojama kompensuoti darbdavio paskirto meistro darbo	Verslui	-	-

	užmokestį, bet ne didesnis kaip 20% ir neviršijantį MMA.			
13.	Vykdoma klimato kaitos programa, kelių priežiūros ir plėtros programa, daugiabučių namų atnaujinimo programa	Kita	0,25	0,51
14.	Savivaldybėms teikiamos trumpalaikės paskolos, nepaprastosios padėties valdymo išlaidas.	Kita	0,04	0,08
15.	Įmonių apyvartinio kapitalo poreikio finansavimas.	Verslui	-	-
16.	Valstybės investicinių projektų įgyvendinimas	Kita	0,25	0,51
17.	Nemokami muitai ir PVM toms prekėms, kurios skirtos COVID-19 pandemijai valdyti	Kita	-	-
18.	Padidinta neapmokestinamų pajamų dalis su tikslu sumažinti pajamų apmokestinimą mažas ir vidutines pajamas gaunantiems darbuotojams.	Gyventojams	-	-
19.	Mokesčių atidėjimo galimybė, galimybė išdėstyti mokesčių sumokėjimą dalimis be palūkanų.	Verslui / Gyventojams	-	-
20.	Mokesčių išieškojimo sustabdymas	Verslui / Gyventojams	-	-
21.	Mokesčių mokėtojų atleidimas nuo baudų ir delspinigių.	Verslui / Gyventojams	-	-
22.	Pelno mokesčio ir išankstinio pelno mokesčių deklaracijų pateikimo termino pratęsimas	Verslui / Gyventojams	-	-
23.	Kitų mokesčių atidėjimas, pvz. žemės mokesčiai	Verslui / Gyventojams	-	-
24.	Vyriausybė padidino valstybės garantijų fondų apimtį.	Verslui	0,5	1,02
25.	Valstybės garantijų užtikrinimas su tikslu padėti vidutinėms ir didelėms įmonėms, nukentėjusioms nuo COVID-19 pandemijos.	Verslui	0,5	1,02

28 priedas. Graikijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020)

Nr.	Priemonės	Priemonė skirta	Vertė (mlrd. eurų)	Dalis nuo BVP (2019 m.)	Pastabos
1.	Sveikatos apsauga: didesnė parama visuomenės sveikatos sistemai, atsižvelgiama į nepaprastas išlaidas, susijusias su darbo užmokesčio sąnaudomis, vaistais, medicinos įranga, mėginių valymu, sandėliavimu, gabenimu ir analize. Taip pat įtraukiamas maždaug 3 000 sveikatos sektoriaus darbuotojų samdymas.	Sveikatos apsaugai	0,307	0,17	
2.	Specialios atostogų schemos, kurią iš dalies finansuoja Graikijos valstybė (25 proc.), įvedimas. Tuom siekiama palengvinti dirbančių tėvų, auginančių jaunesnius nei 15 metų vaikus priežiūrą, uždarius mokymo įstaigas.	Gyventojams	0,02	0,01	
3.	Speciali 800 eurų išmoka skiriama savarankiškai dirbantiems asmenims, laisvai samdomiems darbuotojams ir individualioms įmonėms, nukentėjusioms nuo koronaviruso krizės. 800 eurų suma apima laikotarpį nuo kovo vidurio iki balandžio pabaigos, o mėnesio ekvivalento suma (533 eurai) bus skirta gegužės ir birželio mėnesiams.	Gyventojams / Verslui	0,458	0,25	
4.	Speciali 800 eurų išmoka skiriama koronaviruso krizės paveiktų įmonių darbuotojams, kurių darbo sutartys yra sustabdytos. 800 eurų suma apima laikotarpį nuo kovo vidurio iki balandžio pabaigos, o mėnesio ekvivalento suma (533 eurai) skiriama nuo gegužės iki rugsėjo. Naudos gavėjai nustatomi pagal įmonių, kuriose jie dirba, kodus.	Gyventojams	1,329	0,72	
5.	Nuo koronaviruso krizės nukentėjusiems darbdaviams (turintiems iki 20 darbuotojų) skiriama speciali 800 eurų išmoka pagal įmonių kodus. 800 eurų suma apima laikotarpį nuo kovo vidurio iki balandžio pabaigos, o mėnesio ekvivalento suma (533 eurai) skirta gegužės ir birželio mėnesiams.	Verslui	0,038	0,02	
6.	Grąžintinas avanso mokestis bus suteiktas krizės paveiktoms įmonėms, kurių paskolos yra vykdomos, remiantis apyvartos mažinimu. Avansas gali būti grąžinamas per 40 dalių, taikant lengvatinį laikotarpį iki 2021 m. pabaigos ir taikant mažą palūkanų normą.	Įmonės	0,00396	0	
7.	113 tūkst. valstybės tarnautojų, dirbančių ligoninėse, Nacionaliniame neatidėliotinos pagalbos centre, Nacionalinėje visuomenės sveikatos ir civilinės saugos organizacijoje, skiriama Velykų premija.	Sveikatos apsaugai	0,09	0,05	
8.	Privataus sektoriaus darbuotojams, kurių darbo sutartys sustabdytos, skirtos Velykų premijos	Gyventojams	0,105	0,06	
9.	Valstybė padengė privataus sektoriaus darbuotojų kalėdinių premijų dalį.	Gyventojams	0,15	0,08	

10.	Ekonominė parama 600 eurų vertės čekio forma buvo suteikta šešioms mokslo sektoriams (ekonomistams / buhalteriams, inžinieriams, teisininkams, gydytojams, dėstytojams ir tyrėjams).	Gyventojams	0,103	0,06	
11.	Papildoma parama teikiama pirminiam ekonomikos sektoriui, padidinant Žemės ūkio ministerijos biudžetą.	Kita	0,15	0,08	
12.	Reguliarios bedarbio išmokos, taip pat ilgalaikio nedarbo išmokos ir laisvai samdomų darbuotojų bei savarankiškai dirbančių asmenų bedarbio pašalpų pratęsimas dviem mėnesiams.	Gyventojams	0,54	0,29	
13.	Lėšų gražinimo sumažinimas ligoninėms ir skiriamos kompensacijos.	Kita	0,019	0,01	
14.	Kompensacija keleiviniams laivams.	Kita	0,033	0,02	
15.	Kompensuojamos padidėjusios išlaidos, susijusios su COVID-19 krize, kitose ministerijose, išskyrus Sveikatos apsaugos ministeriją.	Kita	0,211	0,12	
16.	Skirtos 400 eurų bedarbio išmokos 155 tūkst. gavėjų, kurie nuo 2019 m. balandžio mėn. tapo ilgalaikiais bedarbiais.	Gyventojams	0,065	0,04	
17.	Kultūros ministerija teikė kompensaciją projektams sektoriuose, kuriuos paveikė COVID-19 krizė.	Kita	0,01	0,01	
18.	Darbuotojų, dirbančių koronaviruso krizės paveiktose įmonėse ir kurių darbo sutartys sustabdytos, taip pat savarankiškai dirbančių asmenų, kuriuos paveikė koronaviruso krizė, socialinio draudimo įmokas padengia valstybė. Naudos gavėjai nustatomi remiantis įmonių kodais. Priemonė taikoma laikotarpiui nuo kovo vidurio (arba nuo darbo sutarties sustabdymo dienos) iki rugsėjo pabaigos.	Gyventojams	0,624	0,34	
19.	Palūkanų subsidija mažų ir vidutinių įmonių paskoloms: priemonė padengs nukentėjusių įmonių palūkanų mokėjimus 3 mėnesių laikotarpiui (balandžio, gegužės, birželio mėn.). Subsidija teikiama atsižvelgiant į sąlygas, kurias teikia jų paskolos ir kad įmonės gavėjos išlaikys savo darbo pozicijas.	Verslui	0,179	0,1	
20.	Naujos socialinio turizmo programos įgyvendinimas	Kita	0,1	0,05	
21.	Esamos socialinio turizmo programos, vykdomos Užimtumo fondo, pratęsimas.	Kita	0,017	0,01	
22.	Padidintos Graikijos nacionalinės turizmo organizacijos reklamos išlaidos.	Kita	0,023	0,01	
23.	Subsidijos paskolų gavėjams, kuriems dėl COVID-19 sukeltos krizės yra sunku mokėti gyvenamosios vietos būsto įmokas.	Gyventojams	0,072	0,04	
24.	Trumpalaikio darbo schemos įvedimas.	Gyventojams / Verslui	0,3	0,16	

25.	Bedarbio pašalpų teikimas sezoniniams darbuotojams.	Gyventojams	0,032	0,02	
26.	Specialios pašalpos sezoniniams turizmo sektoriaus darbuotojams	Gyventojams	0,223	0,12	
27.	Kompensacija už keleivių vietas aviakompanijoms balandžio ir gegužės mėnesiais	Verslui	0,006	0	
28.	Kompensacija mėgėjų sporto klubams	Kita	0,012	0,01	
29.	Valstybė padengia socialinio draudimo įmokas, tų darbuotojų, kurių darbas pasižymi ryškiu sezoniniu modeliu.	Gyventojams	0,24	0,13	
30.	Nauja samdomų darbuotojų subsidijų programa, kuria subsidijuojama 100 tūkst. Naujų darbuotojų socialinio draudimo įmokos.	Gyventojams	0,081	0,04	
31.	Mokestinių prievolių atidėjimas COVID-19 paveiktoms įmonėms, savarankiškai dirbantiems asmenims, individualioms įmonėms. Atidėtos sumos bus gražinamos nuo 2021 metų.	Gyventojai / įmonės	0,2	0,11	Atidėtos valstybės pajamos iš mokesčių
32.	Socialinių draudimo mokesčių atidėjimas COVID-19 paveiktoms įmonėms, savarankiškai dirbantiems asmenims, individualioms įmonėms. Atidėtos sumos bus gražinamos nuo 2021 metų.	Gyventojams / Verslui	0,2	0,11	Atidėtos valstybės pajamos iš mokesčių
33.	Socialinio draudimo įmokoms ir kitiems įsipareigojimams numatomas trijų mėnesių pratęsimas įmokoms, kurios turėjo būti sumokėtos iki kovo, balandžio, gegužės ir birželio pabaigos.	Gyventojams / Verslui	0,193	0,11	Atidėtos valstybės pajamos iš mokesčių
34.	25% nuolaida mokesčių ir socialinio draudimo įmokų įsipareigojimams (be PVM) taikoma savarankiškai dirbantiems asmenims, laisvai samdomiems darbuotojams, koronaviruso krizės paveiktoms įmonėms, taip pat šių įmonių darbuotojams. Priemonė taikoma visiems asmenims, turintiems teisę atidėti mokesčių skolų mokėjimą ir SSC mokėjimus, jei jie nusprendžia sumokėti savo įsipareigojimus pagal iš pradžių numatytą grafiką.	Gyventojams / Verslui	0,102	0,06	
35.	25% laiku sumokėto PVM padengiama būsimomis mokestinėmis prievolėmis. Šios priemonės taikomos visiems asmenims, turintiems teisę atidėti mokesčių mokėjimą.	Gyventojams / Verslui	0,154	0,08	
36.	PVM tarifo sumažinimas nuo 24% iki 6% sanitariniams gaminiams (kaukėms, pirštinėms ir kt.).	Kita	-	-	Fiskalinės išlaidos yra nereikšmingos
37.	Vietos valdžios rinkliavų panaikinimas įmonėms, kurių veikla vyriausybės nutarimu buvo sustabdyta.	Verslui	0,11	0,06	
38.	Nekilnojamojo turto savininkų, gaunančių sumažintą nuomą, mokestinių įsipareigojimų sustabdymas.	Gyventojams / Verslui	0,013	0,01	
39.	Mokesčių atskaitymai savininkams, gaunantiems sumažintą nuomos kainą dėl krizės. Priemonė galioja kovo – rugpjūčio mėn.	Gyventojams / Verslui	0,061	0,03	

40.	Transporto paslaugų, kavos ir gėrimų, turistinių paketų ir kino bilietų PVM tarifo sumažinimas nuo 2020 metų birželio iki 2021 metų.	Kita	0,173	0,09	
41.	Išankstinio pelno mokesčio įmonėms, kurias paveikė COVID-19, sumažinimas.	Verslui	1,547	0,84	
42.	Aviakompanijų pelno mokesčio avanso sumažinimas iki nulio.	Verslui	0,053	0,03	
43.	Grynųjų pinigų įkeitimas, kad būtų galima suteikti paskolas nukentėjusioms įmonėms. Ši schema garantuoja dalį kapitalo.	Verslui	2	1,09	

29 priedas. Latvijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020)

Nr.	Priemonės	Priemonė skirta	Vertė (mlrd. eurų)	Dalis nuo BVP (2019 m.)	Pastabos
1.	Išlaidos skirtos apsauginiams įrankiams, laboratorijos įrangai, medicinos reikmenims įsigyti, priemokos medicinos personalui. Individualios apsaugos priemonės ir dezinfekavimo priemonės valstybinėms institucijoms ir vietos valdžios institucijoms.	Sveikatos apsaugai	0,08	0,28	
2.	Išmokos netekusiems darbo dėl pandemijos darbuotojams (įskaitant savarankiškai dirbančius), kompensuojama 75% ankstesnio darbo užmokesčio (neviršijant 700 EUR per mėnesį, bet ne mažiau kaip 180 EUR ir 50 EUR priedo per mėnesį už išlaikomą vaiką). Darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys, neturintys teisės į šią išmoką, gauna 180 EUR per mėnesį ir 50 EUR priedą per mėnesį už išlaikomą vaiką. Ši pagalba teikiama iki 2020 m. birželio 30 d.	Gyventojams	0,06	0,19	Išmokėta iki 2020 metų rugsėjo 6 dienos
3.	Ligos išmokas nuo 2-osios ligos dienos padengia valstybė, jei tai susiję su COVID-19 (kitais atvejais - pirmąsias 10 dienų, kurias moka įmonės kaip ir anksčiau) iki 2020 m. Gruodžio 31 d.	Gyventojams	0,0018	0,01	Išmokėta iki 2020 metų spalio 18 dienos
4.	Valstybės kompensuojama vietinė socialinė parama (50% išmokėtos krizės išmokos, bet ne daugiau kaip 40 EUR asmeniui per mėnesį ir 50 EUR priedas už išlaikomą vaiką).	Gyventojams	0,0003	0	Išmokėta iki 2020 metų rugsėjo 20 dienos
5.	Bedarbio pašalpos taikomos taikomos savarankiškai dirbantiems asmenims ir mikroįmonių savininkams iki 2020 m. Gruodžio 31 d.	Gyventojams	0,0019	0,01	Išmokėta iki 2020 metų spalio 18 dienos
6.	Mokamos fiksuoto dydžio bedarbio išmokos (180 EUR per mėnesį), pratęsianti paramos bedarbiams laikotarpį dar 4 mėnesiams iki 2020 m. Gruodžio 31 d.	Gyventojams	0,0029	0,01	Išmokėta iki 2020 metų spalio 18 dienos
7.	Teisės į tėvystės pašalpą pratęsimas iki 2020 metų Birželio 9 d.	Gyventojams	0,0007	0,00	
8.	Išmokų globėjams padidinimas 50 proc.	Gyventojams	0,0003	0,00	
9.	Vaiko priežiūros išmokų tėvams padidinimas tėvams, slaugantiems 1,5–2 metų vaikus.	Gyventojams	0,0034	0,01	
10.	Tėvams, slaugantiems neįgalius vaikus, skirta vienkartinė 150 eurų išmoka.	Gyventojams	0,0001	0	Išmokėta iki 2020 metų spalio 18 dienos
11.	Pašalpos bedarbiams specialistams, neseniai įgijusiems aukštąjį išsilavinimą. Pašalpa mokama iki 4 mėnesių (500 EUR per pirmuosius du mėnesius ir 375 EUR per pastaruosius du mėnesius). Galioja iki 2020 m. Gruodžio 31 d.	Gyventojams	0,0003	0	
12.	Parama religinių sąjungų (bažnyčių) tarnautojams	Kita	0,0002	0	
13.	Premijos kalėdimų administracijos valdybos personalui.	Kita	0,0005	0	

14.	Parama viešajai ir komercinei žiniasklaidai	Kita	0,0025	0,01	
15.	Parama nukentėjusiems žemės ūkio, žuvininkystės ir maisto gamybos sektoriams.	Verslui	0,05	0,15	
16.	Parama nukentėjusiems žuvininkystės ir akvakultūros sektoriams.	Verslui	0,01	0,02	
17.	Išlaidos kelių darbams	Kita	0,08	0,25	
18.	Parama moksliniams tyrimams sveikatos, inžinerinių sprendimų, visuomenės ir ekonomikos srityse.	Kita	0,01	0,02	
19.	Parama kultūros sektoriui kapitalo projektams, naujo turinio gamybai ir kultūros institucijų nuostoliams padengti.	Kita	0,03	0,11	
20.	Vienartinė subsidija eksportuojančioms įmonėms, sudaranti 25% jų 2019 metais sumokėtų socialinių įmokų, bet neviršijanti 800 000 EUR.	Verslui	0,05	0,17	
21.	Skiriamos lėšos apyvartinio kapitalo ir turto tiekimui įmonėms	Verslui	0,04	0,12	
22.	Skiriamos lėšos sveikatos priežiūros įstaigų pajėgumų stiprinimui	Sveikatos apsaugai	0,03	0,1	
23.	Skiriamos lėšos tarptautinio konkurencingumo skatinimui	Kita	0,02	0,06	
24.	Skiriamos lėšos užimtumo ir socialinių paslaugų rėmimui	Kita	0,06	0,21	
25.	Skiriamos lėšos perkvalifikavimo priemonėms, suaugusiųjų mokymui ir kompetencijomis pagrįstam mokymui bendrojo lavinimo mokyklose.	Kita	0,03	0,08	
26.	Investicijų į transporto sektorių skatinimas	Kita	0,17	0,57	
27.	Parama moksliniams tyrimams ir tarptautiniam bendradarbiavimui mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje, IRT mokymai, energijos vartojimo efektyvumas gyvenamuosiuose pastatuose, sveikatos infrastruktūra ir geresnis aukštojo mokslo institucijų valdymas.	Kita	0,14	0,46	
28.	Skiriamos lėšos žemės ūkio sektoriui modernizuoti	Kita	0,06	0,19	
29.	2020 metų ES projektams įgyvendinti	Kita	0,15	0,49	
30.	Parama smulkioms ir vidutinėms įmonėms, vykdančioms eksportą bei turizmą	Verslui	0,02	0,06	
31.	Dotacijos turizmo sektoriaus įmonėms (skiriama iki 30 proc. socialinių išmokų sumos sumokėtos 2019 metais)	Verslui	0,02	0,06	
32.	Dotacijos, skirtos kompensuoti kelionių organizatorių repatriacijos išlaidas, patirtas dėl COVID-19 pandemijos	Verslui	0,0008	0	
33.	Parama geležinkelių priežiūrai ir plėtrai. Taip pat skiriamos lėšos vietiniams vežėjams, dėl sumažėjusio keleivių skaičiaus	Kita	0,07	0,22	
34.	Nacionalinei skrydžių kompanijai skirta lėšų jos akciniam kapitalui atstatyti	Kita	0,25	0,82	

35.	Valstybinei vertybinių popierių kompanijai skirta lėšų jos akciniam kapitalui padidinti	Kita	0,01	0,02	
36.	Skiriamos lėšos Rygos oro uosto kapitalo padidinimui, taip pat atidedamas dividendų valstybei mokėjimas	Kita	0,05	0,18	
37.	Mokesčių mokėjimų atidėjimas iki 3 metų įmonių prašymu. Paraiška atidėjimams pratęsta iki 2020 m. Gruodžio 30 d.	Verslui	0,14	0,46	
38.	Savarankiškai dirbančių gyventojų pajamų mokesčio avanso mokėjimo atidėtas 2020 metais	Gyventojams	0,04	0,12	
39.	PVM permokos grąžinimo procedūros paspartinimas nuo balandžio 1 d. (Grąžinamos per 30 dienų nuo PVM deklaracijos pateikimo).	Verslui	0,06	0,2	
40.	50 % mokesčio, už transporto priemonių gabenančių krovinius eksploatavimo, atidėjimas vieneriems metams.	Kita	-	-	
41.	Už laikiną transporto priemonės registracijos sustabdymą transporto priemonės eksploatavimo mokestis ir įmonės automobilio mokestis nemokami.	Kita	-	-	
42.	Teikiamos apyvartinio kapitalo paskolos, kredito garantijos ir portfelio garantijos (iki 915 mln. Eurų).	Verslui	0,1	0,33	
43.	Paskolų garantijos didelėms įmonėms	Verslui	0,04	0,13	

30 priedas. Suomijoje taikytos fiskalinės priemonės, turinčios įtaką 2020 metais. (EK, 2020)

Nr.	Priemonės	Priemonė skirta	Vertė (mlrd. eurų)	Dalis nuo BVP (2019 m.)
1.	Parama įmonėms: dotacijos, parama individualių verslininkų mokumui, parama viešojo maitinimo įmonėms, žemės ūkio ir gamtos išteklių ekonomikos įmonėms, bendra parama įmonėms, nuostolių kompensacijos padidinimas	Verslui	2	0,83
2.	Apsauga bedarbiams: panaikinamas laukimo periodas, atleidimo procedūros pagreitinimas, verslininkams suteikiama nedarbo apsauga, bedarbio išmokų racionalizavimas, kompensavimas epidemijos metu	Verslui / gyventojams	0,5	0,21
3.	Socialinių išmokų pratęsimas: parama atvykėliams, tėvams, turintiems mažamečius vaikus. Taip pat įtraukiamas laikinas socialinės paramos išmokų padidinimas.	Gyventojams	0,2	0,08
4.	Gerovės didinimas vaikams, jaunimui, pagyvenusiems asmenims. Organizuojamos nemokamos laisvalaikio praleidimo veiklos, ankstyvasis vaikų ugdymas ir priežiūra, teikiamas pagrindinis išsilavinimas ir bendrasis vidurinis išsilavinimas, konsultavimas ir darbas su jaunimu, studentų sveikatos priežiūra, tinkamai veikiančių paslaugų pagyvenusiems žmonėms užtikrinimas.	Gyventojams	0,3	0,12
5.	Investiciniai projektai: pagrindinė transporto infrastruktūros priežiūra, transporto tinklo plėtra, renovacijos ir statyba, viešojo transporto parama.	Kita	0,3	0,12
6.	Mokslinių tyrimų plėtra, aukštojo mokslo papildomos vietos ir nuolatinio mokymosi plėtra, asignavimai moksliniams tyrimams, valstybinės užimtumo ir verslo paslaugų struktūros plėtra.	Kita	0,3	0,12
7.	Sveikatos ir socialinių paslaugų ištekliai ir įrangos pirkimas bei COVID-19 tyrimai	Sveikatos apsaugai	0,8	0,33
8.	Kiti išlaidų padidėjimai dėl COVID-19 sukeltos situacijos	Kita	0,5	0,21
9.	Sumažinti privataus sektoriaus pensijų įmokas laikotarpiui nuo 2020 m. gegužės 1 dienos iki gruodžio 31 dienos.	Gyventojams	1,1	0,46
10.	Mokesčių mokėjimo terminų palengvinimas, palūkanų už pradelstus mokėjimus sumažinimas.	Verslui / gyventojams	0,8	0,33
11.	Galimybė atidėti pensijų įmokų mokėjimą 3 mėnesiams	Gyventojams	-	
12.	Vidaus finansavimo leidimų padidinimas	Verslui	10	4,16
13.	Paskolų leidimų didinimas. Padidėjimas skaičiuojamas 2020–2022 metams.	Verslui	0,3	0,12
14.	Valstybės garantijos "Finnair" finansavimo poreikiams tenkinti	Kita	0,5	0,21
15.	Valstybės garantijos laivybos įmonėms, užtikrinančioms svarbių krovinių srautą	Verslui	0,6	0,25
16.	Valstybės garantijos paskoloms, suteiktoms pagal Europos laikinosios paramos priemonę siekiant sumažinti nedarbo riziką nepaprastosios padėties atveju.	Verslui	0,4	0,17
17.	Valstybės garantijos nuostoliams, atsirandantiems dėl Europos COVID-19 garantijų fondo.	Kita	0,4	0,17